

**ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE İLE HİNT MÜSLÜMANLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TÜRK BASININA YANSIMALARI**

Gamze YAYLAGÜL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2020

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gamze YAYLAGÜL

12.08.2020

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE İLE HİNT MÜSLÜMANLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİLERİN TÜRK BASININA YANSIMALARI
(Yüksek Lisans Tezi)

GAMZE YAYLAGÜL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2020

ÖZET

Ortak tarihi geçmişe sahip olan Türk ve Hint halkının bilinen ilk münasebeti Hindistan'da imparatorlukların parçalandığı ve Türk hâkimiyetinin adı bilinir bir şekilde arttığı Sakalar Dönemi'ne kadar dayanmaktadır. Bugünkü Hindistan-Pakistan topraklarında kurulan Türk İmparatorlukları Hindistan sosyo-kültürel ve ekonomik hayatında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bölgede imparatorlukların yıkıldığı dönemde Hindistan halkının Osmanlı İmparatorluğu ile etkileşime devam ettiği görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve inşa dönemlerinde Hindistan maddi ve manevi yardımları ile münasebet devam etmiştir. Atatürk dönemi dış politika kapsamında Türkiye-Hindistan ilişkileri ve Türk basın hayatında yankılarının incelendiği bu çalışmada; Türk-Hint münasebetlerinden bahisle 1923-1938 yılları arası Türk yazılı basını taranarak, gazetelerde Hindistan'ın yer aldığı konular ve ele alınmış biçimleri incelenecektir.

Bilim Kodu : 118101

Anahtar Kelimeler : Hindistan, Uluslararası İlişkiler, Türkiye, Basın, Dış Politika.

Sayfa Adedi : 191

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Meşkure YILMAZ

ORCID ID : 0000-0002-6164-848X

DURING THE ATATURK PERIOD, TURKISH PRESS REFLECTION ON THE RELATIONS
BETWEEN MUSLIMS IN TURKEY AND INDIA

(M.Sc. Thesis)

GAMZE YAYLAGÜL

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION

AUGUST 2020

ABSTRACT

The first known relationship between the Turkish and Indian people, who have a common historical background, dates back to the Sakalar Period, when empires broke up in India and Turkish domination increased in a known way. The Turkish Empires established in today's India-Pakistan lands have made significant contributions to the socio-cultural and economic life of India. It has been observed that the Indian people continued to interact with the Ottoman Empire during the period when the empires in their region collapsed. The last period of the Ottoman Empire, and construction organizations in the Republic of Turkey period continued with India's spiritual and material assistance. Atatürk Period covered foreign policy, relations with Turkey and India in this study where the Turkish press, echoes; by scanning the Turkish print media between 1923 and 1938, with reference to the Turkish-Indian relations, the subjects of India in newspapers and their way of handling will be examined.

Science Code : 118101

Key Works : India, International Relations, Turkey, Press, Foreign Policy.

Page Number : 191

Supervisor : Doç.Dr. Meşkure YILMAZ

ORCID ID : 0000-0002-6164-848X

TEŞEKKÜR

Danışmanlığımı üstlendiği ilk günden itibaren engin bilgi birikimi, tecrübe ve desteğini esirgemeyerek beni daha çok çalışmaya ve öğrenmeye teşvik eden kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Meşkure YILMAZ'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Hindistan'a, dillerine ve şahsiyetlerine dair çözümleyemediğim her konuda yardımlarını esirgemeyen Jamia Millia İslamia Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi arkadaşım Abdus SALAM'a; ilgilerinden, yardımlarından ve güler yüzle destek olmalarından dolayı Milli Kütüphane, TTK ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı çalışanlarına; desteklerinden dolayı aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
1. Giriş.....	1
2. HİNDİSTAN TARİHİNE GENEL BAKIŞ.....	5
2.1. Hindistan Tarihi ve Coğrafyası Hakkında Genel Görünüm.....	5
2.2. Hindistan Tarihi	6
2.2.1. Maurya imparatorluğu.....	9
2.2.2. Gupta Devri.....	11
2.3. Hindistan’da Türk İzleri	12
2.3.1. Kuşanlar	13
2.3.2. Akhunlar.....	13
2.3.3. Gazneli Devleti.....	14
2.3.4. Delhi Türk Sultanlığı	16
2.3.5. Babür ve Fergana Hanlığı	18
2.4. Hindistan Müslümanları.....	20
2.5. Osmanlı Dönemi Türk-Hint Münasebetleri	22
2.5.1. Hindistan’da Avrupalı Devletlerin Sömürgecilik Yarışı ve İngiliz Sömürgeciliği	26
3. ATATÜRK DÖNEMİ VE CUMHURİYET	35
3.1. Milli Mücadele Dönemi Türk-Hint Münasebetleri	35
3.1.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti	38
3.1.2. Hindistan Müslümanlarının Yardımları ve İş Bankası’nın Kuruluşu	40
3.1.3. İstanbul’un İşgaline Kadar Geçen Sürede Türkiye-Hindistan İlişkileri.....	42

	Sayfa
3.1.4. İstanbul'un İşgali ve Sonrasındaki Gelişmeler	49
3.1.5. Hindistan Müslüman Birliği ve Hilafet Kongreleri	52
3.1.6. Saltanatın Kaldırılması ve Hindistan'dan Gelen Tepkiler	57
3.1.7. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Faaliyetleri	59
3.2. Cumhuriyetin İlanı ve Atatürk Dönemi Dış Politika	63
3.2.1. Atatürk Dönemi Dış Politika Özellikleri ve Gelişmeler Bağlamında Hindistan'ın Tepkilerinin Değerlendirilmesi	65
3.3.1. Hilafetin Kaldırılması	69
3.3.2. Türk İnkılabı ve Tepkiler	75
4. BASIN TARİHİ	85
4.1. Mustafa Sagır Olayının İlişkilere Etkisi	85
4.1.1. Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan Mustafa Sagır ve Yunus Nadi Görüşmesine Dair Haber	92
4.1.2. Hindistan'ın Bağımsızlık Mücadelesinin İlişkilere Yansıması	95
4.1.4. Türkiye ile Hint Müslümanları Arasındaki Tarihsel Bağlar ve Sosyal, Kültürel, Ticari İlişkiler	106
4.1.5. Hilafet Kurumu ve Kaldırılmasının İlişkilere Etkisi	115
4.1.6. Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşı Sırasında ve Sonrasında Sağladıkları Maddi Yardımlar	134
4.1.7. Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşı Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Sağladıkları Siyasal Destek	139
4.1.7.1. Hindistan Müslümanlarının Şerif Hüseyin'in Halifeliğine Karşı Tepkileri	144
KAYNAKLAR	151
EKLER	159
ÖZGEÇMİŞ	191

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

Adı Geçen Eser

a.g.m.

Adı Geçen Makale

ATAM.

Atatürk Araştırma Merkezi

AUZEF.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim
Fakültesi

BCA.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

bkz.

Bakınız

BOA.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

çev.

Çeviren

DTCF.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

ed.

Editör

TDV.

Türkiye Diyanet Vakfı

TTK.

Türk Tarih Kurumu

1. Giriş

Bu çalışmada Türkiye ile Hindistan Müslümanlarının ilişkileri Mustafa Kemal Atatürk dönemi kapsamında incelenerek, Türk basınında nasıl yer bulduğu yansıtılmaya çalışılmıştır. Zengin kültürlerle sahip iki toplumun Türk ve Hint halkının tarihlerinden bahsedilerek, ilişkilerin tarihsel zemini ve derinliği bağlamında değerlendirilmeye gayret edilmiştir. Ortak geçmişe sahip iki halkın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi ilişkileri incelenerek, gelişimi ve değişimi ortaya konulmak istenmiştir.

Bugünkü Hindistan-Pakistan coğrafyasında Müslüman Türklerin tarihinin başlangıcı oldukça eski devirlere dayanmaktadır. Türklük ve Müslümanlık Hindistan halkı için tarihsel bir sempati ve birliktelik anlamı taşımaktadır. Hindistan coğrafyasında Müslüman Türklerin miraslarını her yerde ve her alanda görmek mümkündür. Bu coğrafyada kurulan Türk ve Müslüman devletler Hint halkının yaşamında kalıcı etkiler bırakmış, Urdu ismi verilen yeni bir dilin doğmasına ve kullanılmasına dahi sebep olmuşlardır. Dolayısıyla Türk-Hint ilişkileri her devri ile araştırmalara müsait ve zengin bir alandır. Osmanlı Devleti'nin çöküş süreci ve Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde Hindistan Müslümanlarının maddi ve manevi yardımlarda bulunmuşlardır. Hindistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye bulunduğu yardımların karşılıklı olduğu görülmüştür. Hindistan'da 1900 yılında yaşanan kıtlık dolayısıyla Hindistan'a maddi yardımda bulunmuştur.¹ Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye yaptıkları yardımlar hakkında çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bu yardımların ve Hint halkının reaksiyonlarının Türk basına yansımaları boyutu inceleme alanı dışında kalmıştır. Bu çalışmada Hint Müslümanlarının yardımları ve bu süreçte kurulan ilişkilerin Türk basınında nasıl yankı bulduğuna da değinilmeye çalışılacaktır.

Türk basınında diğer devletler ve milletler ile alakalı haberler incelenmek suretiyle birçok araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Ancak Türkiye Cumhuriyeti kapsamında Türkiye-Hindistan ilişkileri ve Türk basınında Hindistan yansımalarına dair bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen ilanının ardından birçok yenilik ve reform yapılmıştır. Yeni kurulan Türk devletine dış ülkelerden gelen tepkiler ve Türkiye'nin dış politikası bağlamında ülkeler ile olan ilişkileri, bu ilişkilerin basına

---

¹ BOA, Kutu: **DH.MKT**. Gömlek No: 2388, Sıra No: 81.

yansımaları araştırma konularındandır. Türkiye ile Hint Müslümanları arasında cumhuriyetin ilanından sonra ilişkilerin bitmediği görülmüştür.

Türkiye ile Hindistan arasında önemli bağlardan biri olan ve her iki milletin de gündeminde önemli yer tutan Hilafet müessesesinin ilgası araştırmacılar için önemli bir hadise olmuştur. Hindistan Müslümanları halifeye olan bağlılıklarını hiçbir zaman yitirmemiş, diğer Müslüman devletlerinden halifelik üzerine hak iddia edenlere şiddetle karşı çıkmışlardır. Hindistan halkı din fark etmeksizin halifelik üzerinden Türkiye'ye zarar vermek için çalışanlara karşı birlikte hareket ederek Türkiye'yi desteklemişlerdir. Ancak saltanatın kaldırılmasının ardından Türkiye'de yaşanan gelişmeler daha yakından takip edilmeye başlanmış, halifeliğin kaldırılması ihtimali üzerine Hindistan Müslümanları sürecin takipçisi olmuşlardır. Bu süreçte Hindistan, Türkiye'nin halifeliği kaldırmayacağını ve bu ihtimalin Hindistan'a yayılmasına neden olarak İngiltere'nin komploları olduğunu düşünmüşlerdir. Halifeliğin kaldırılmasının ardından Hindistan'da tüm dünyada olduğu gibi büyük bir şok yaşanmıştır. Hindistan Müslümanları bağımsızlık yolunda kendilerine dayanak noktası seçtikleri Halifeliğin kaldırılmasının tüm İslam âlemine ve kendilerine yapılmış bir hata olarak nitelendirmişlerdir. Türkiye'nin saltanatı kaldırması yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren bir konu iken Halifelik müessesesi tüm İslam coğrafyasını ve Müslümanları ilgilendirdiğinden bu kararı tek başına Türkiye'nin veremeyeceğini bildirmişlerdir. Halifeliğin kaldırılması üzerine Hindistan halkının verdiği tepkilerin Türk basınında farklı şekillerde yankı bulduğu görülmektedir. Süreç içerisinde Türk yöneticilerin Hindistan Müslümanlarına verdiği tepki Hint Müslümanlarının Halifeliğin kaldırılmasına verdiği tepki kadar önemlidir. Karşılıklı ilişkiler bağlamında bu sürecin Türk basınına yansımaya değinilmiş, Hindistan'ın halifeliğin kaldırılmasına verdiği tepkilerin Türk basınında gösterdiği değişkenlik gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Hindistan Müslümanları yalnızca kendilerini ilgilendiren konuları değil Türkiye'de yapılan her reformu ve devrimi takip etmiş, düşüncelerini ve tepkilerini iletmekten geri durmamışlardır. Bu çalışmada Hindistan halkının Türkiye'nin inşa sürecinde yapılan inkılâplar hakkında düşüncelerine yer verilmeye çalışılmış, Türk basınında yankıları araştırılmıştır.

Hindistan halkı Türkiye'yi yalnızca savaşlar ve savaşın getirdiği zorluklar ile mücadele konusunda desteklememiş, Türkiye'nin uluslararası camiada desteklenmesi gerektiğini düşündükleri her konuda faaliyette bulunmuştur. Hindistan'ın İngiltere sömürgesinde

bulunması dolayısıyla Türkiye'nin verdiği mücadele tüm Hindistan halkı tarafından emperyalizme karşı verilen bir mücadele olarak görülmüştür. Hindistan, Türkiye'ye destek vermek suretiyle hem tarihsel bağlarının bulunduğu bir devleti desteklemiş hem de emperyalizme karşı Hindistan ülkesi dışında mücadele vermiştir. Bu sebepten halifeliğin kaldırılmasının ardından Hindistan halkının Türkiye'ye verdiği destekler devam etmiştir. Bu çalışmada Hindistan halkının Türkiye'yi emperyalist devletlere karşı savaş veren bağımsız bir Müslüman ülke olarak görmelerine vurgu ile Hindistan bağımsızlık yolunda verilen mücadelelerin Türkiye bağımsızlık mücadelesi ile benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra bu dönemde Türkiye ile Hindistan arasında kültürel, sosyal ve ticari ilişkiler de kurulmuştur. Spor müsabakaları, kadın toplantıları ve çeşitli ürünlerin ithali için Hindistan'da Türk ofislerinin açıldığı görülmüştür. Halide Edip ve Rauf Bey'in Hindistan seyahatleri ve verdikleri konferanslara değinilmiştir. İki ülke arasındaki etkinliklerin Türk basınında nasıl yer aldığı aktarılmıştır.

Türkiye ile Hindistan ilişkileri 'Hindistan Matbuatında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılâbı' başlığı ile Fida Hüssain tarafından doktora tezi olarak sunulmuştur. Hindistan matbuatında Türkiye'ye dair haberler ve bağlamında ilişkiler değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Hindistan'a dair haberlerin incelendiği ve ilişkilerin bu bağlamda değerlendirilmeye sunulduğu bir çalışma bulunmaması bakımından elinizde bulunan bu araştırma önem arz etmektedir.

Hindistan ülkesinin İngiltere emperyalizmi altında bulunmasından dolayı diplomatik yazışmalar ve ülkeler arası kurulan ilişkilere dair belgeler bulunamamıştır. Ancak Hindistan'da bulunan birçok Türkiye destekçisi dernek, kurum ve kuruluş ile kişilerin adına yazılmış mektup ve makbuzlardan oluşan belgeler mevcuttur. Bunun haricinde Türk basın incelemesi sırasında dönemin tüm gazetelerine Milli Kütüphane'nin 'Dijital Katalog' merkezinden ve aynı isimle internet üzerinden ulaşılabilmiş, evden gazete indirme sınırı bulunması ve pandemi sürecinde merkezin kapalı olması dolayısıyla çok zorluklarla karşılaşmıştır. Sürecin getirdiği tüm zorluklara rağmen tezin yazılması ve tamamlanması için ulaşılması gereken kaynaklara zaman kaybı yaşamakla birlikte farklı yollar izlenerek ulaşılabilmiştir.

2. HİNDİSTAN TARİHİNE GENEL BAKIŞ

2.1. Hindistan Tarihi ve Coğrafyası Hakkında Genel Görünüm

Hindistan tarih boyunca çok çeşitli topluluklara ev sahipliği yapmış; din, dil, ırk bakımından oldukça çeşitlilik gösteren yapısını günümüze kadar getirebilmiş bir ülkedir. Sayısız uygarlığa ev sahipliği yapan bu coğrafya günümüzde de Asya'daki önemini korumaktadır.

“Hindistan’ın modern Pakistan bölümü, topraklara nüfuz eden çok sayıda istilacı ve yerleşimcinin geldiği kuzeybatıya bakar. Kuzey sınırı dünyanın en yüksek dağı olan, doğu ve batıda denize ulaşana kadar alçalan etekleriyle Himalaya Dağlarıdır, doğuda Bangladeş ve Assam olmak üzere Mynmar’a (Burma) sokulmuştur. Üçgen ya da elmasın güney ucu Kanyakumari’de sonlanır (Komorin Burnu). Yarımadanın doğusu ve batısında Arap Denizi ve Bengal Körfezi, Hint Okyanusu girdapları vardır. Bengal Körfezi ötesinde Güneydoğu Asya’yı oluşturan ve Hindistan anakarasıyla güçlü ticari ve kültürel bağlara sahip adalar ve yarımadalar uzanır.”²

Stratejik açıdan geçmişten günümüze kadar önemini ve büyüklüğünü koruyan Hindistan, sahip olduğu adalar ve günümüzde birçoğu özgür ülke konumunda olan ülkelerle birlikte kıta büyüklüğündedir, bu sebepten ‘alt kıta’ olarak adlandırılır. Jeolojik bakımdan oldukça yaşlı olan kıtanın sahip olduğu yeryüzü şekilleri, ülkenin stratejik konumu bakımından önem arz eder. Hindistan’ın doğusunda yer alan Himalaya Dağları hem doğal bir set olması, hem de zengin su yatakları ile İndus ve Ganj Nehirlerini beslemesi bakımından oldukça önemlidir. Ülke ikliminde Muson yağmur ve rüzgârları ile Himalaya hava akımlarının önemli etkileri olmakla birlikte çeşitlilik gösteren yeryüzü şekilleri, coğrafi büyüklük ve konumu itibarıyla iklim çeşitliliği görülmekte; bu çeşitlilik ülke kaynaklarının zenginliğini arttırmaktadır.

Tüm bunların haricinde, geçtiğimiz yıllarda tekrar canlandırılmak istenilen, Batı ve doğu ticaretinin ve kültürel mirasının taşıyıcı olan İpek Yolu’nun Hindistan’dan geçmesi tarih boyunca Hindistan’ı ön plana çıkarmıştır. Kültürel mirasın da en büyük taşıyıcılarından biri olan ticaret yollarından biri olan İpek Yolu, Hindistan’ı ve kültürü Batı’ya taşıyan önemli bir etkidir.

---

² Stein, B. (2010). *Hindistan Tarihi*. (Çev. Müfit Günay). İstanbul: İnkılâp Yayınları, s.8.

2.2. Hindistan Tarihi

Hindistan birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, uygarlık tarihi Mezopotamya Mısır medeniyetlerinden eski olma iddiası taşımıştır. Hindistan'ın yerli devletleri yabancı akınlara kimi zaman direnmiş, kimi zaman da onların üstesinden gelemeyerek yabancı devletlerin kurulmasına engel olamamıştır. Milattan evvelki yıllarda ilk olarak Ari (Arian) kavmi ile başlayan bu akınlar, daha sonraki devirlerde Pers, Grek, Türk ve İngiliz hâkimiyetleri ile devam etmiştir. Hindistan tarihi araştırmacıları antik Hindistan'a dair yapılan araştırmalarda dini metinleri ve bu metinlerin yorumlarını bulmuşlardır. Büyük medeniyetlerin yurt tuttuğu bu coğrafyada bulunan en eski metinlerin dini metinler olması ilgi çekicidir, tarihsel olaylara dair izlere pek fazla rastlanılmamakla birlikte dini ve mitolojik açıdan zengin bir miras bırakılmıştır. Hindistan coğrafyasında Hıristiyanlık, İslam, Budizm, Hinduizm, Caynizm ve Sihizm gibi büyük dinler benimsenmiştir. Hıristiyanlık ve İslam tek tanrılı, kuralları ve ibadet biçimleri kutsal kitaplar tarafından belirlenmiş olduğundan temel esaslarda Hindistan coğrafyasında inananlar açısından diğer ülkelerin inananları arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

Halkın büyük bir çoğunluğu Hinduizme inanmakla birlikte Hindistan topraklarında doğan Budizm, Hinduizm ve Caynizm dinleri diğer Asya ülkelerinde önemli miktarda inanan ve taraftar toplamıştır. Hinduizm politeist bir felsefeye sahiptir. Yaratıcı, koruyucu ve yok ettikten sonra tekrar yaratacak olan üç tanrı üzerine inşa edilmiştir. İnsanların reenkarnasyon yoluyla, ölümlerinden sonra ruhlarının canlı ya da cansız başka bir varlığa aktarıldığına ve 'samsara' ismi verilen bu döngüden kurtularak 'nirvana' ya – samsara döngüsünden çıkarak, ruhun başka bir varlığa aktarılmadan ölüme ulaşmak- ulaşılacağına inanmaktadırlar. Ancak bunun için de iyi ve erdemli davranışlara karşılık iyi etkiler, kötü davranışlara karşılık kötü etkilerin kişilere geri döneceğine dair 'karma' ismi verilen yasadan yola çıkılarak, iyi davranışlar sergilenmesi gerekmektedir. Dini ritüelleri çeşitlilik göstermekte, tek ve kesin bir ibadet biçimi bulunmamaktadır. Kutsal metinleri 'Veda' ismi verilen ve Rig Veda, Sama Veda, Yajur Veda, Athar Veda şeklinde dört ayrı kısımdan oluşan metinlerdir. Hindistan'da var olan 'kast sistemi'nin temelleri Hinduizm ile birlikte oluşturulmuştur. Kast sistemi dört basamaktan oluşmakta, en üstünde Brahmanlar yani din adamları yer almaktadır. Ardından devlet adamları, ticaret ve tarım ile uğraşanlar ve en altta da hiçbir hakkı bulunmayan 'dokunulmazlar' yer almaktadır. Kastlar arası geçiş, evlilik yasaktır ve herkes bulunduğu kastın gerekliliklerini yerine getirmek zorundadır.

Kast sistemi içerisinde görevlerini yerine getirmeyen yüksek konumdaki kişilerin sonraki hayatlarında kast sistemindeki yerinin düşeceğine ya da görevlerini eksiksiz yapan alt konumdaki kişilerin sistemdeki yerinin yükseleceğine inanılır.³

Hindistan'da büyük kitlelerin inandığı bir diğer din Budizm'dir. Budizm Siddhartha Gautama tarafından felsefe ve öğretiler üzerine kurulmuş ve ölümünden sonra bir din olarak farklı mezheplere de bölünmek suretiyle tüm Asya'da benimsenmiştir. Budizm'in bir tanrı inancının olmadığı ancak Hinduizm'de olduğu gibi nirvanaya ulaşma temelli öğretilerinin bulunduğu görülmüştür. Nirvanaya ulaşmak için dört hakikat ve sekiz dilimli yoldan geçmek gerektiğine inanılmıştır. Bu inanca göre insan arzu ve istekleri doğrultusunda acı duymakta, mümkün olduğunca bu ızdırap verici isteklerden kaçınmak suretiyle kurtuluşa ulaşabilmektedir. Budizm dininin herhangi bir kutsal metni yoktur. Ancak Buda'nın ölümünün ardından sözlü olarak öğretilerin aktarılmış ve daha sonra 'Pali Kanunları' ismi ile bir araya getirilerek yazıya aktarılmıştır.⁴

Hindistan din ve öğretilerinin temelini oluşturan samsara döngüsünden çıkmak ve nirvanaya ulaşmak gayesi Caynizm ismi verilen bir diğer dinde kendisini göstermektedir. Kurucusu olan Mahavira, samsara döngüsünden kurtulmanın yollarını aramak amacıyla inzivaya çekilmiş ve bulunduğu tüm Hindistan'ı dolaşarak halka anlatmaya başlamış, böylece büyük bir taraftar bulmuştur. Caynizm'in Budizm ile aynı dönemlerde ortaya çıktığı ve Mahavira'nın da Buda ile aynı dönemlerde yaşadığı düşünülmektedir. Bu durum, Budizm ile Caynizm'in arasındaki büyük benzerliklerin kaynağı olarak görülmektedir. Caynistleri Budistlerden ayıran en belirgin özellikleri; en küçük canlıya dahi zarar vermemek adına maske takmaları ve yürüdükleri yolları süpürerek geçmeleridir. Bu sebepten Hindistan'da tarım ve hayvancılık mesleklerinden ziyade ticaret ve finans ile uğraşmaları onları bu alanlarda hâkim konuma getirmiştir. Hindistan'da yaygınlık kazanmasının ardından Caynistler de kendi aralarında ayrılıklar yaşamışlardır. Kadınların manastıra girmesi meselesi ve keşişlerin kıyafetlerine dair tartışmalar Caynistleri 'çıplaklar' ve 'beyaz giyenler' olmak üzere iki farklı gruba ayırmıştır. Keşişlerin 'beyaz giyenler' grubuna ait olanları Mahavira'nın asketik olmasından kaynaklı çıplak gezmiş

³ Topsakal, İ. *Dinler Tarihi*. İstanbul: AUZEF, s.44-63.

⁴ Topsakal, İ. *a.g.e.*, s.80-90.

olmasına rağmen kıyafet giymenin bir sakıncası olmadığını belirten ve kadınların da kurtuluşa ermek için önlerinin açılması gerektiğini savunan taraftır.⁵

16.yüzyılda Guru Nanak tarafından sentez bir felsefi bakış açısıyla oluşturulan Sihizm, Hindistan'da taraftar bulan büyük dinlerden biridir. Guru Nanak, Hindistan'da büyük kitlelerin inandığı Hinduizm, Budizm ve İslam dinlerinin şekilciliğinden uzak, kast sistemi, çok tanrıcılık, çilecilik ve puta tapma gibi ritüellerden arındırılmış bir sistem inşa etmiştir. Tek tanrıya inanmak başta olmak üzere İslam dininden etkiler bulunmakla birlikte; Budizm, Hinduizm ve Caynizm'in benimsediği "samsara, karma ve nirvana" inanışlarını benimsemeyi sürdürmüştür. Sihizmin felsefesi ve sosyal hayatta uygulamaları Gurular tarafından düzenlenmektedir. Guru Nanak'tan sonra dokuz guru daha kılavuzluk etmiştir. Kutsal metinleri 'Granth Sahip' ismi ile beşinci guru tarafından düzenlenmiş, son guru olarak kabul ettikleri onuncu Guru Singh'in ardından kutsal metinler doğrultusunda inançlarını yaşamışlardır. Kutsal metinlerinde diğer dinlerin etkileri açıkça görülmekte, ilahi olarak adlandırılan müzikal bölümler bulunmaktadır. Belli bir inanç ritüelleri olmamakla birlikte, şahsi ya da cemaat ile ibadet edilebilmekte ve tanrıyı her yerde anmak en önemli unsur olarak görülmektedir. 'Nam Simran' olarak adlandırılan Tanrı'yı anma ibadeti kahvaltıdan ve akşam yemeklerinden önce ilahiler eşliğinde yapılmakta bunun haricinde her yerde devam ettirilmesi gereken bir ibadet olarak adlandırılmaktadır. Sihizm, çok dinli Hindistan coğrafyasında dinlerin sentezi ile bir hoşgörü ve birliktelik sağlamaktadır.⁶

Yapılan araştırmalar neticesinde Hindistan dinlerine dair elde edilen bulguların haricinde; Hindistan'ın ortasında bulunan Dekkan Ovası ve ovanın kuzeyinde yer alan İndus ve Ganj Nehirleri'nin verimli ovaları eski Hint uygarlığının merkezi olarak belirlenmiştir. İndus vadisinde bulunan arkeolojik buluntular, Hindistan tarihi açısından önem arz eder. Bölgedeki buluntular 'Mohecen Daro' ve 'Harappa' şehir devletlerine ve yaşayışlarına dair bilgiler içermekte, Hindistan tarihinin Arian kavmi ile başlatılması hususunu değiştirmektedir. Arkeolojik kazılarda elde edilen materyallerde Elam kültürüne ait figürlere ve boyama tarzlarına rastlanmıştır, armaların üzerinde erken dönem Elam kültürüne ait semboller bulunmuştur. Aynı şekilde Dravid kültürüne ait buluntular ve dilbilimsel

⁵ Gündüz, Ş.(Editör). (2019). *Dünya Dinleri*. İstanbul: Miletinhal Yayınları, 216-223.

⁶ Sayım, H. (2000). "Sihizmin Din Anlayışı". (*Dinler Tarihi Araştırmaları II. Sempozyumu 20-21 Kasım 1998*), Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, s. 292-295.

araştırmalar bölgede Aryanlardan önce hkimiyetin Dravidlerde olduğunu göstermektedir. Aryanların Hindistan coğrafyasına girişi ile birlikte, Dravidlerin bir kısmının orta ve güney Hindistan'da kabile devleti olarak varlığını sürdürdüğü diğer kısmının Aryan hâkimiyeti altında asimile olduğu, ancak dillerini korudukları tespiti yapılmıştır.⁷

Hint kültüründe Ari tesiri kendini göstermektedir, ancak Avrupalı araştırmacıların Hint tarihini dayandırmak istedikleri Ari kavminden önce bu coğrafyada birçok topluluğun varlığı su götürmez bir gerçeklik haline gelmiştir. Ancak İnan zerinden M.. 2000-1500'lerde geldikleri varsayılan Ari toplumu fiziksel olarak da yöntemsel olarak da diğer topluluklardan farklıdır ve bu farklılıkları onları hem kültürel olarak hem de siyasi olarak bölgenin hkimi yapacaktır.⁸

Hindistan tarihine ait buluntular en eski ağın Taş ağı olduğunu ve M.. 9000'li yıllara kadar avcı toplayıcı olarak yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Neolitik ağ (M.. 8000-4000) döneminde tarım ve yerleşik hayatın egemen olmaya başladığı ve aletlerin Őekillendiđi dönemdir.⁹

Hindistan'a ait kutsal metinler olarak geçen Vedaların bulunduğu dönem Vedik Dönem (M.. 1700-900) olarak adlandırılır. Vedalar, Hint din ve kültür alanında en önemli kutsal metinlerdir. Yapılan arkeolojik çalışmalarda bulunan metinlerde kutsal kitaplar ve yorumlarına çok önem veren eski ağ Hindistan toplumlarının, tarih için bir iz bırakma endişelerinin olmadığı görülür.

2.2.1. Maurya imparatorluğu

Verimli ve geniş toprakları ile her topluluğun dikkatini çeken Hindistan, birçoklarına ev sahipliği yapmış büyük kültürlerin ve dinlerin doğum ve yaşam sahası olmuştur. Mahacnapada devleti döneminde Budizm'in kurucusu Buddha Hindistan'da bu devletin zamanında yaşamıştır. M.. 300'l yıllarda Büyük İşkender'in Hindistan'a akın başlattığı döneme kadar çeşitli krallıklar kurulmuştur.(Mahacnapada, Magadha İmparatorluğu,

⁷ İnternet: Kundu, S. (2013). "Indus Valley Civilization Table 1: The Chronology of Indus Valley Civilization". Web:

264383453_Indus_Valley_Civilization_Table_1_The_Chronology_of_Indus_Valley_Civilization.

Adresinden 20 Ağustos 2020'de alınmıştır.

⁸Kayalı, Y. (2018). *Antik Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü*. Konya: izgi Kitabevi, s.35.

⁹eliktař, M. M. (2019). *Gupta Tarihi ve Kültürü*. Ankara: TTK Yayınları, s.1-2.

Şişunaga ve Nanda Hanedanlıkları ve diğer küçük kısa ömürlü hâkimiyetler) Büyük İskender Avrupa'dan Pers İmparatorluğu'na kadar genişlettiği hâkimiyetine Hindistan'ı da katarak devam etmiş, MÖ 326'da Hindistan'a girmiştir. Çandragupta, Büyük İskender'in Hindistan'da istila ettiği bölgeleri hâkimiyetine katarak "Maurya İmparatorluğu" ismi ile küçük imparatorlukları bir çatı altında toplamıştır. Kendisi hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Çandragupta'nın çok iyi bir asker olduğu bilinmektedir. Çandragupta, Selevkos Nikator ile giriştiği mücadelenin sonucunda İskender'in ele geçirdiği toprakları geri alarak, yeniden tam hâkimiyet sağlamıştır.¹⁰

"MÖ 273'te tahta geçen Aşoka, Hint tarihinin en büyük krallarından biri olarak(...)"¹¹ görülmektedir. Hindistan'ın büyük bir bölümünü imparatorluk haline getirerek büyüten komutan Aşoka'nın ölümüyle birlikte imparatorluk içinde çözümler başlamıştır. Hindistan tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Aşoka hakkında yazılan kitabeler, Hindistan hakkında bulunan en eski kitabelerde geçmektedir. Budistlerin hamisi olarak adlandırılan Aşoka hakkında yazılı metinlere rastlanılmasının sebebi, Brahmanların aksine Budistlerin tarihi ve geleneği önemsediklerini göstermektedir.¹² Dönem hakkında diğer dönemlere nazaran kaynak açısından zenginliğin önemli sebeplerinden biri budur. Hindistan'da devlet yapısı ve sosyal yaşamda, gerçekleşen büyük değişiklikler bu dönemde yaşanmış, Hindistan birliği sağlanarak merkezi bir imparatorluk kurulmuştur. Aşoka'nın yaptığı değişikliklere bakıldığında mevcut kültürün esasları korunurken, Grek izlerine de rastlanmaktadır. Bu dönemde Grek hesaplamalarına göre düzenlenen; piyade, süvari, savaş arabaları ve fillerden oluşan askeri birlikleri içeren büyük ordunun korunduğu görülmektedir. Maurya İmparatorluğu, Hindistan tarihindeki Hint menşeli bir imparatorluğun sahip olduğu en geniş sınırlara ulaşan imparatorluk olarak kayıtlara geçmiştir.¹³ Aşoka'nın ölümünün ardından çıkan iç karışıklıklara ve Aşoka'dan sonra gelen haleflerinin Maurya'nın gücünü arttıramamasına, dışarıdan gelen istilalar eklenince Maurya İmparatorluğu ortadan kalkmıştır. İmparatorluğun doğal sınırlarına ulaştığı görüşü

¹⁰Çelikaş, M. M. (2019), **a.g.e.**, s.4.

¹¹ Kayalı, Y. (2018), **a.g.e.**, s.98.

¹² Ruben, W. (1944), **a.g.e.**, s.1. Brahman; Hinduizm dininde 'benlik' anlamında kullanılmakla birlikte, aşkın bir güç olarak ifade edilmesi sebebiyle tanrı anlamında da yorumlamalara sebep olmuştur. Hindistan'ın çok tanrılı inanç sisteminde adı Brahma olan, dünya ve canlıları yarattığına inanılan bir tanrı bulunmaktadır.

¹³Chakravarti, R. (2016). "Mauryan Empire". India: Jawaharlal Nehru University". *The Encyclopedia of Empire*, (Ed. John M. MacKenzie), s. 4.

hâkimdir, (...)"Çözülme sürecine giren büyük Maurya İmparatorluğu'nun kaynak tabanını muhtemelen büyütme mümkün değildi."¹⁴

Maurya İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ortaya yeniden çok sayıda küçük devletler çıkmış ve bu durum milâttan sonra IV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu devletlerin en önemlileri:1.Ganj vadisi ve Orta Hindistan'da Sungalar (M. Ö. 185-73);2. Kuzey Dekken'de Satavahanalar (M.Ö. 185- M.S. 5). Kuzey Hindistan'da Hind-Grek kökenli krallıklar (M.Ö. II-I. yüzyıllar);3. Batı Hindistan'da Sakalar (M.Ö. I- M.S I. yüzyıllar);4. Ülkede Budizm'in kuvvetlenmesine öncülük eden Kuşanlar (78-48)'dir. ¹⁵ Hun imparatorluğu ile girdiği mücadeleden mağlup olmalarının ardından göç ederek Baktria bölgesine göç eden Sakalar, Gupta Devleti döneminde hâkimiyetlerini kaybetmeye başlamış, Kuşanların bölgeye gelmesi ile birlikte tamamen ortadan kaldırılmıştır.

2.2.2. Gupta Devri

Maurya İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından gelişen, yaklaşık 500 yıl sürdüğü düşünülen ve Hindistan için "Karanlık Çağ" olarak adlandırılan devirden sonra kurulan Gupta Devleti, Hindistan için "Altın Çağ" olarak görülmektedir. Maurya İmparatorluğunun hâkimiyeti altında yaşayan Magadha Devleti'nin devamı niteliğinde olan Guptaların tarihi 3. asra kadar iniyorsa da M.S. 4. Ve 6. yüzyıllar arasında önemli bir imparatorluk olarak görülmektedir. Maurya İmparatorluğu'nun çöktüğü devirden sonra bölgede varlığı belirginleşen Yunanları yenen ve Kuşan hâkimiyetinden çıkmayı başaran Guptalar, Hindistan için önemli bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Gupta Devleti'nin tam olarak hangi bölgede var oldukları bilinmese de Aşağı Doab bölgesinde ortaya çıktıkları düşünülmektedir. Yine aynı şekilde devletin kurucusu hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte ilk yöneticisinin "(...)Şri Gupta olduğu ve Vaişna sınıfına (Tüccar, toprak sahipleri ve çiftçiler) mensup oldukları düşünülür."¹⁶ Gupta Devleti'nin ilk ve en güçlü hükümdarı, imparatorluğun kurucusu I. Çandragupta olarak kabul edilmektedir. Çandragupta'nın vefatının ardından yerine oğlu Samudragupta geçer ve bu dönemde Gupta hanedanının imparatorluk yolunda her açıdan ilerleyebildiği görülmektedir. Samudragupta'nın ardından varis olarak gösterdiği oğlu II. Çandragupta hâkimiyeti başlar. Sakalara karşı verdiği mücadelenin sonucunda Saka topraklarını devletin sınırlarına katan II. Çandragupta

¹⁴ Chakravarti, R. (2016), **a.g.e.**, s.6.

¹⁵Uydu Yücel, M. (2010). *Hindistan Tarihi*. İstanbul: AUZEF, s.15.

¹⁶ Çelikleş, M. M. (2019), **a.g.e.**, s.19.

dönemi; sahip olduğu geniş toprakların getirisi olarak ticari manada büyük katkılar sağlamakla birlikte, kültürel etkileşimin artmasını ve gelişmesini de sağladığı görülmektedir. Kumaragupta ve Skandragupta dönemlerinin en önemli meselelerinden birini Hun akınları oluşturmaktadır. Skandragupta'nın ölümünün ardından yaşanan taht kavgaları devleti çöküşe sürüklemiştir. Gupta Devleti'nin bilinen son önemli imparatoru Budhagupta'dır. Budhagupta döneminde iç karışıklıkların yanı sıra yabancıların akınları da baskın güç oluşturmuş, devlet dağılma sürecine girmiştir.

Bu dönemde Hinduizm yeniden yoğun olarak benimsenmiş, Brahmanların dili olan Sanskrit kullanıma geçmiş ve geliştirilmiştir. “Gupta çağı Brahmanizm'in canlanışına şahit oldu. Hindi felsefesi, edebiyatı, sanatı, mimarisi için altın çağıdır. Helenistik olmayan, ulusal bir sanat anlayışları vardı. Bununla birlikte, madeni parası ve astronomisinde batı etkisi belirgindir.”¹⁷ Gupta'nın hâkimiyeti sırasında Sakaların İran'a doğru harekete geçtiği, bir kısmının Avrupa içlerine doğru giderken diğer kısmının Hindistan'da kaldığı bilinmektedir.

2.3. Hindistan'da Türk İzleri

Hindistan coğrafyasında bozkır kültür çevresine ait etkiler çok eski zamanlardan itibaren varlık göstermiştir: “Hindistan'da Türk varlığı çok eski devirlere kadar dayanmaktadır. Türkler, Hindistan'da ilk önceleri Mlecca olarak tanındı. Kimlikleri iyice belirlendikten sonra genel isim Turuşka/Turukka olmuştur.”¹⁸ Bölgede bozkır kültür çevresine ait etkilerinin artması; Hindistan'da yerel imparatorlukların gücünü kaybederek, parçalanmalarının ardından başlamıştır. Esasında ilk olarak Sakaların bölgede var olduğunu görüyoruz. Ancak uzun ve kuvvetli bir devlet aradığımızda Sakaları yenerek bölgede hâkimiyet kuran Kuşan Devleti hem Türk tarihinde hem de Hindistan tarihinde önemli bir noktada durmaktadır.

---

¹⁷ Davies, C. C. (1949). *An Historical Atlas Of The Indian Peninsula*. İngiltere: Oxford University Press, s.8.

¹⁸Konukçu, E. (2006). “Hindistan'daki Türk Devletleri”. (*Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu 31 Ekim- 1 Kasım 2002*), Ankara: TTK Yayınları, s.67.

2.3.1. Kuşanlar

Bilinen ilk yabgusu “*Heraus*” olan Kuşanlar, Hunlarla girişilen mücadelede mağlup olarak Orta Asya’dan göç eden Yüecilerin beş kolundan biridir. Kujula Kadphises(*Heraus*) döneminde egemenlik sahasını genişleterek, Hindistan ve Türkistan’ın önemli bir kısmını hâkimiyeti altına alan Kuşan imparatorluğu, bölgenin kültürel mirasını ortadan kaldırmadan oluşturduğu kültürel ve dini yapı sayesinde hâkimiyetleri kısa sürede benimsenmiştir. Kujula Kadphises’in ardından tahta oğlu Vima Takto, ardından Vima’nın oğlu Vima Kadphises geçmiştir. Vima Kadphises’ten sonra tahta, Kuşan kralları arasında Hindistan dışında dahi en bilinen ve kıymetli görülen Kanişka geçmiştir. Öyle ki Budist kültür için Aşoka’dan sonra adından en çok bahsettiren isimdir. Kanişka’nın unvanı “Şahlar Şahı Kuşan Kralı”dır.¹⁹

Altın çağ olarak adlandırılan dönemin en önemli kralı olan ve Kanişka hakkında; “(...)Rabatak kitabelerinde dönemi ile ilgili oldukça önemli kayıtlar yer almaktadır. Öyle ki kitabenin ilk yirmi üç mısrası Kanişka hakkındadır: Kurtarıcı, adil, erdemli, yüce, saygın Kanişka, krallık makamını Nana’nın ve bütün tanrıların elinden alarak onların memnuniyetini kazandı”²⁰ şeklinde bahsedilmektedir. Kanişka’dan sonra tahta geçen krallar, zaman içerisinde imparatorluğun küçülmesini engelleyememişlerdir. Kuşan İmparatorluğu, Hindistan’da egemenlik kurdukları dönemde Part egemenliğine son vermek suretiyle genişlemiş, güçlenmişlerdir. Partların ardından bölgede Sâsânîlerin güçlenmesi ve saldırıları ile Kuşanlara güç kaybettirerek, Hindistan’dan çekilmelerine sebep olmuşlardır. Baktria bölgesinde, Yüecilerin bir diğer kolu olan Kitaranlar ile birleşerek, Kitara-Kuşanlar ismi ile yaşamaya devam etmişlerdir.

2.3.2. Akhunlar

Orta Asya’da bulunan Hun siyasi teşekkülünün parçalanması sonucu tahminen 350 yıllarında Altay Dağlarından ayrıldığı düşünülen Hunların batı kolunu teşkil eden Ak Hunların önce Güney Kazakistan bölgesine, oradan bir kısmının İtil’den batıya doğru geçerken, bir kısmının da Güney İran, Batı Afganistan ve Kuzey Hindistan’a doğru ilerledikleri bilinmektedir. I. Çandragupta zamanında Akhunlar ile girişilen mücadelenin

¹⁹Tezcan, M. (2002). “Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler”, (*Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 31 Ekim – 1 Kasım 2002*), Ankara: TTK Yayınları, s.12.

²⁰ Kayalı, Y. (2018), *a.g.e.*, s.199.

ardından, Skandragupta devrinde de ikili mücadeleler devam etmiş, Skandragupta Akhunların ele geçirdiği bölgeleri geri almıştır.²¹

Hindistan'da 514 yılında Toroman liderliğinde kurulan Eftalit Devleti gücü ile ünlenmiş; “Qwalior kitabesinde “*şöhretli Toromana, Kâinatın sınırsız üne sahip hükümdarı*” unvanıyla anılmaktadır.”²² Toroman'dan sonra tahta geçen ve Eftalit Devleti'nin Hindistan'da yayılmasını hızlandırarak, her anlamda büyüten Mihirakula, ‘Hindistan’ın Atilası’ olarak görülmüştür. Önemli ve ticari şehirleri ele geçiren Mihirakula'nın 530 yılına kadar süren hücumları devletin doğal sınırlarına ulaşmış olmasından kaynaklı bu dönemden sonra duraklama dönemine girilmiştir.

Bu dönemde Sâsânîlerin güçlendiği dönemdir. Her iki taraftan da sarılacak olan Akhunlar, ellerinde tuttıkları güçlü ticaret yolları ile başlarda Sâsânîlerin dostluk geliştirdiği bir devlet olacaktır. Orta Asya'da kurulan Bumin ve İstemi Kagan idaresindeki Göktürk devleti ile Sâsânîlerin müttefik olması neticesinde Akhun Devleti zayıflatılmıştır. Sâsânîlerin Akhunlar'a saldırması “(...)457 yılında ölümü üzerine II. Yazdigirt'in daha genç oğlu III. Hürmüz (457–459) başa geçmesi²³ (...)” ile başlamıştır. Kardeşler arası taht mücadelelerinin yanı sıra dışarıdan gelen saldırılar ve bilhassa Sâsânî tehlikesinin güçlenerek varlığını sürdürmesi devlet düzenini bozmuş, büyük kargaşaların bir araya gelmesi devleti zayıflatmıştır. Göktürk Devleti'nin güç kazanmasını fırsat bilen eski müttefik Sâsânîler, yeni bir ittifak ile Ak Hun Devleti'ne son verecektir.

2.3.3. Gazneli Devleti

Akhun Devleti'nin ardından bölgede kurulan bir diğer Türk hâkimiyeti Müslüman Gazneliler tarafından kurulmuş, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısına kadar gücünü ve egemenlik sahasını muhafaza edebilmiştir. “Gazneli imparatorluğu Türklerin kurdukları devletlerin en

²¹ Kafesoğlu, İ. (1983). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s.80-83.

²² Tezcan, M. (2002), **a.g.m.**, s.36.

²³ Ahmetbeyoğlu, A. (2007). “Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri”, *(Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri 5–6 KASIM 2007)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s.14.

mühimlerinden biridir.”²⁴ Gazneli devletinin kurucusu olan Alp Tegin döneminde başlayan Hindistan seferleri, Sebük Tegin tarafından devam ettirilmiştir.

Gazneli Devleti'nin temelleri; Alp Tegin'in Samani devletinin taht kavgalarına karışarak, şehzade Nasr'ı tahta oturtma isteğinde başarısız olmasının ardından çekildiği, Afganistan'ın Gazne şehrinde Levik'leri bölgeden uzaklaştırması ile atılmıştır. Sebük Tegin'in vasiyeti üzerine İsmail hükümdar ilan edildiye de, Mahmud, İsmail'in hükümdarlığını kabul etmeyerek savaş ilan etmiştir. Mahmud'un kardeşini mağlup etmesinin ardından devletin başına geçerek, Samanilere karşı zafer kazanması üzerine Bağdat'a elçi gönderip halifeye bildirmiştir. “(...)Halife, Mahmud'un elçisini kabul edip saltanatını tasdik etti ve kendisine “Yemînüddeve ve emînü'l-mille” lakabını verdi. ²⁵ Gücünü ve hâkimiyetini kuran Gazneli Mahmud, Hindistan üzerine akınlar yapmaya başladı ve neredeyse tüm hükümdarlığı boyunca Hindistan'ı ele geçirene kadar akınlarına devam etti.

Sebüktegin döneminde güçlenen Gazneli devleti Hindistan üzerine yaptıkları akınlarda başarılar elde etmeye başladılar. Nitekim 978-979 yıllarında Hinduşahi Hükümdarı Caypal'ı yenilgiye uğratarak Gazneli topraklarını genişletmiş ve İslam dinini yaymıştır. Ardından başa geçen Sultan Mahmud, babası Sebük Tegin gibi Hindistan üzerine seferler düzenlemeye devam etmiştir ve 17 sefer düzenlediği bilinmektedir. Önce kardeşleri ile mücadele eden Mahmud ardından Samanoğulları devleti ile zaman zaman barışın olduğu bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadelenin kazanılması sultanın ticari olarak elde tuttuğu bölge ve hâkimiyeti arttırmıştır. ²⁶

“Mahmud'un elindeki ülkelerle Cemne ve Gence ovaları ve Gücerat ve Malva ve daha güneydeki ülkeler arasında tecimin (ticaret) rahatça işlemesi ve kervanların tehlikesizce gelip gidebilmesi için bir yandan Mahmud'a bağımlı olan, öbür yandan da komşu devletlerle barış içinde yaşayan ve esasen coğrafi durumu bakımından bu işe elverişli olan bir ülke sağlanmış ve burası serbest bir transit merkezi yapılmıştır.” ²⁷

²⁴Öztuna, Y. (1983). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, C.I, s.167.

²⁵ Merçil, E. “Mahmud-ı Gaznevi” maddesi. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV

²⁶Merçil, E. (2006). “Gazneliler ve Hindistan”. Ankara: TTK Yayınları, (*Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyumu 31 Ekim – 1 Kasım 2002*), s.57.

²⁷ Bayur, Y. H. (1950). *Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyet'e Kadar (1737-1949)*. Ankara: TTK Yayınları, C.II, s.149.

Karahanlılar ile girişilen mücadele Sultan Mahmud'un, Nasr'ın kızı ile evlenmesine varan bir dostluk ile başlasa da kısa süre içerisinde Karahanlıların Horasan'a saldırması sonucu bozulmuştur. Sultan Mahmud, Karahanlılar ile giriştiği mücadeleyi anlaşma yolu ile bitirdikten hemen sonra Hindistan'a yönelmiştir. Gazneli Mahmud'un Hindistan'a yaptığı en önemli seferlerinden biri olan Somnat Seferi'dir. İslamiyet'in Hindistan'daki durumu hakkında Burton Stein eserinde şöyle değerlendirir;

“Şimdilik ilk kez Hindistan'ın merkezinde kurulan İslami yönetim, egemenlik önce on sekizinci yüzyılda Batı Hindistan'ın Maratha askerleri ve nihayet on dokuzuncu yüzyılda İngilizler tarafından, sonraki Müslümanların elinden alınana kadar yerinde kalacaktı. Yerleşik sömürgeciler olmayan ve evlerine dönme imkânı bulunan İngilizlerin aksine dönüş yolları Moğollar tarafından kapatılan Türk “köle askerlerin” hiç şansı yoktu ve bu durum on altıncı yüzyılda Moğolların Müslüman Mughallara(Babür) dönüşmesine kadar aynen devam etti.”²⁸

Sultan Mahmud'un ölümünden sonra uzun bir süre taht kavgaları yaşanmış, başından beri İslamiyet'e direnç gösteren Gurlular – Muhammed b. Suri döneminde, Mahmud'a karşı isyan ederek, mağlup edilmiş, bölge hâkimiyet alanına katılmıştır- güçlenerek ayaklanmıştır. Sultan Mahmud'un ölümünün ardından taht kavgaları yaşanmış, Mesud tehlikeleri bertaraf ederek babasının tahtına oturmayı başarmıştır. Bu dönem Türkmenlerin bağımsızlıklarını elde etmek için başlattıkları isyanlarla geçmiştir. İsyânların yanı sıra Selçuklu Devleti ile mücadeleler yaşanmıştır. 17 Mayıs 1040'ta Merv civarında başlayan savaş Dandanakan'da Mesud'un mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Selçuklu Devleti ile girişilen mücadeleye Sultan İbrahim döneminde barışla ara verilmiş, devletin tekrar iç karışıklıklara düşmesi sonucu Selçuklu Devleti müdahalelere tekrar başlamıştır. Devletin varlığına, yaşanan bütün bu kargaşadan yararlanarak güçlenen Gurlular tarafından son verilmiştir.

2.3.4. Delhi Türk Sultanlığı

“Delhi merkez olmak üzere kuzey Hindistan ve Pencap bölgesinde, Ganj boylarında, Bengale hatta Assam'da hâkim olan Türk Devletleri 1206-1526 yılları arasında göze çarpmaktadır. Çoğunluğu Türk, ikisi Afgan-Türk menşelidir. Delhi'de ilk istiklalini ilan eden devlet Kutbilerdir. 1211-1266'da Şemsiler, 1266-1290'da Balabanlar, 1290-1320'de Kalaçlar, 1320-1414'te Tuğluklar, Zahir ed-Din Babur Şah'ın geliş

²⁸ Stein, B. (2010),**a.g.e.**, s. 138.

tarihi olan 1526' ya kadar Seyyidiler, Lodiler ve Suriler /Afganlılar (1540-1555) saltanat sürmüşlerdir.”²⁹

XII. yüzyıl'da Guri sultanları tarafından kurulan Sultanlık, Türk kumandan Kutbüddin Aybek'in hâkimiyeti ile bağımsızlık kazanmıştır. Aybek dönemi, Hindistan'da İslamiyet'in etkilerinin ve fetihlerin arttırıldığı önemli bir evredir. Kutbüddin Aybek'in damadı ve halefi Şemseddin İltutmış zamanında büyük atılımlar yapılmıştır. Şemseddin İltutmış; sultanlığı tüm tehditlerden arındırarak bağımsız yapısına kavuşturmuş, devlet olmanın gerekleri uygulanmıştır. Ancak ölümünden sonra uzun süreli kargaşalar yaşanmış, hâkimiyet çoğunluğu Türk olan hükümdarlar arasında el değiştirmiştir. Delhi Türk Sultanlığının hükümdarları tahta kölelikten azat edildikten sonra geçmiş olmalarına rağmen hükümdarlarının kölelikten gelmesi dolayısıyla 'köle hanedanı' olarak da adlandırılmıştır. Burada bahsi geçen kölelik, liyakate ve kölenin sahibine olan bağlılığına göre rütbe alabildikleri ve hatta sultan olabildikleri tarzda bir köleliktir. Karluk Türklerinden Taceddin Yıldız Gurlu Hükümdarı Sultan Şahabeddin³⁰ tarafından köle olarak alınmış, daha sonraları Sankaran ve Kirman bölgelerine Emir tayin edilmiştir. Delhi'de kontrolü elinde tutarak başarı sağlayan Türk hükümdarlarının istikrarı sürekli olamamıştır. Sultan Şahabeddin'in ardından hükümdar olan Aybek mücadelelerden başarı ile çıkmış yeni fetihler yapmıştır. Taceddin Yıldız da Sultan Şahabeddin'in ölümünün ardından Aybek ile mücadeleye girişmiş, başarılı olamamıştır. Hükümdarların kendi aralarında çekişmelerinin yanı sıra Melik ve Emirlerin bitmek bilmeyen isyanları ve bu isyanlara katılan halkı aynı anda kontrol etmekte zorlanılmıştır. İktidara Balabanların gelmesi ile asi kesimlerin itaati sağlanmış, otorite kurulabilmiştir.³¹ Sultan Gıyaseddin Balaban yalnızca içeride otoriteyi sağlamakla kalmamış, dışarıdan gelen Moğol istilalarına karşı başarılı savunmalar da yapmıştır. Ölümünün ardından tahta geçen torunu sultanın düzenini devam ettirmemiş, yönetim Kalaçların eline geçmiştir. Kalaçlar döneminde artan Moğol baskısı ile mücadele edildiği ve başarılı bir şekilde engellendiği görülmüştür. Kalaç hâkimiyetini yıkıma götüren Sultan Kutbeddin Mübarek Şah Halacî'nin yönetimde gösterdiği başarısız ve kayıtsız tutumu olmuştur.³²

²⁹ Konukçu, E. (2006), **a.g.m**, s.64

³⁰ Delhi Türk İmparatorluğu'nda önemli roller oynamış birçok lideri köle olarak alıp yetiştirmiştir: Kutbittin Aybek, Melik Bahaddin Tuğrul, Nasreddin Kabaca, vd.

³¹Ahmet, M. A. *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*. (Haz. Tansu Say), İstanbul: Tercüman, s.24-27.

³² Koç, B. (2017). *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi(1320-1414)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 15-19.

Delhi Türk sultanlığının önemi Hindistan için büyüktür. Küçük yapılı ve istikrarsız devletçikler ortadan kalkmış; sosyal, kültürel, ekonomik ve politik anlamda merkezi idare odaklı devletin temelleri atılmıştır.

2.3.5. Babür ve Fergana Hanlığı

Çağatay Türkü, Bâbü’ün Lûdî Sultanlığı’nı yok ederek kurduğu Babürlü hanedanlığı, Hindistan coğrafyasında kurulan önemli Türk devletlerinden biridir. Zahirüddin Muhammed Babür tarafından kurulan imparatorluk 19. Yüzyıl ortalarına kadar hâkimiyetini korumuştur. Bilhassa Avrupalı araştırmacılar tarafından Mughal imparatorluğu olarak anlatılan Babür İmparatorluğu esasında Türk menşelidir. Hatıratında geçen, Babür’ün kendisine sorun çıkaran Biyâne bölgesindeki Nizam Han’a gönderdiği metin, Babür’ün Türk olduğu ve Türk tarihi içinde yer alması görüşünü destekler nitelikte olması bakımından değerlidir: “Ey Biyâne emîri³³, Türkler ile kavgaya girme; Türklerin çevikliği ve kahramanlığı mâlûmdur. Eğer çabuk gelmez ve öğüt dinlemezsen, mâlûm olanı beyana ne lüzum vardır.”³⁴

Babür, babası Ömer Şeyh hayatını kaybettiğinde on bir yaşındaydı ve vefatın ardından zaman kaybetmeden hükümdarların oturduğu Aksıya doğru yola çıktı ve han oldu. Han olmasının ardından iç mücadelelerle karşı karşıya kalan Babür, küçük yaşına rağmen hepsini geri püskürttüğü gibi on dört yaşına geldiğinde Semerkant’ı hâkimiyetine katmıştır. Bu fethin ardından mücadeleler tekrar başlamıştır ve Babür elde ettiği hâkimiyetini kaybettiği bir döneme girmiştir. Uzun süren savaşların ardından Moğollar saf dışı edildiği gibi Kabil’in de hâkimiyete katıldığı görülmektedir. Kabil’de bulunduğu dönemde Şii Türkmenlerinden İsmail Şah’ın gücünü arttırdığı hâkimiyetini genişlettiği, Özbekistan’da Şeybani Han’ı yenilgiye uğrattığı bilgisini almıştır. Safevi Devleti’nin yükseliş sürecini yakından takip etmiş ve stratejik olarak “Şah İsmail ile yakınlaşma gayesini içinde taşımış olan Babür, Safevilere olan bağlılığını ve muhabbetini belli etmiş, Şah İsmail’in Osmanlı Devleti’ne karşı kurmayı amaçladığı birliğin en güçlü müttefiklerinden olmuştur.”³⁵ Bu ittifak Babür’e kaybettiği yerlerdeki hâkimiyetini tekrar kazanmasını sağlamıştır ancak

³³ Babür hatıratında, Biyâne Kurganı olarak bahsedilen yerin Hindistan’ın önemli ve meşhur kalelerinden biri olduğundan bahseder. Biyâne emiri için; ‘ Ahmet herif kalesinin mükemmelliğine güvenip, iktidarının üstünde iddialarda bulunarak adam göndermiş’ demektedir. S.478.

³⁴ Arat, R. R. (1985). *Babürnâme (Babür’un Hâtıratı)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.478.

³⁵ Şahbaz, D. (2017). “Hindistan’da Babür İmparatorluğu’nun Kuruluş Dönemi: Zahirüddin Muhammed Babür”. Ankara: *DTCF Dergisi*, Sayı.57/1. s.590.

İsmail Şah'a bağlı olarak bölgesinde yaptığı Şii propaganda, Sünni rahatsızlığına yol açmış, Özbeklerin saldırıları neticesinde Türkistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrılışının ardından uzun zamandır tasarladığı Hindistan hâkimiyeti için hazırlıklara başlamıştır. "Bu kadar az bir kuvvet ile bu denli büyük bir memleketin zaptı, tarihte nadiren görülen hadiselerdendir."³⁶ Dönemin mücadeleleri ve tarih sahnesinde ortaya koydukları son derece değerlidir.

Babür'ün Hindistan'a girişi uzun denemelerden sonra beşinci Hint seferinde (1525) ve emrindeki kuvvetler son derece az iken olmuştur. Babür Han, onu "Hindistan'a çeken şeyin 'bol insanlı, bol ürünlü, kilolarca altın ve gümüş barındıran bir ülkeyi' yönetme arzusu olduğunu yazıyordu."³⁷ 24 Nisan'da Delhi'ye girmiştir. "Türk zafer ve san'atlerinin şaheserleri olan Kutbuttin, Gıyasettin, Alâeddin gibi büyük sultanların türbelerini ziyaret etti. Cuma hutbesi adına okunarak Hint İmparatoru ilan edildi."³⁸

Babür daha sonra giriştiği her mücadeleden fil ve atlardan oluşan ordulara karşı ateşli silahların kullanımı sayesinde galip gelmiştir. İbrahim Lodi'ye karşı kazandığı zafer en bariz örneğidir. Burada Özbeklerden öğrendiği savaş stratejilerini uygulamadaki ustalığı göz ardı edilemez.

Babür son dönemlerinde memleketine dönerek, dinginlik içerisinde yaşamak arzusunda olduğunu belirtse de 47 yaşında Agra'da vefat etmiştir. Hasta yatağında iken oğullarından yanına gelen Humayün'ü taht için uygun gördüğünü belirtmiştir. Babür ilk olarak Agra'ya defnedilse de, daha sonra her fırsatta dile getirdiği Kabil özlemini takiben, 'Babür'ün Bahçeleri' olarak adlandırılan kendi onardığı yere defnedilmiştir. Ardından tahta Hümayün, Ekber Şah ve Cihangir geçmiş, sınırlar genişletilmeye devam etmiştir.³⁹

Yaklaşık iki bin yıl süren Türk hâkimiyetinin Hindistan'da son bulması, Cihangir'den sonra tahta geçen Evrengzib'in ölümüyle olmuştur. Evrengzib, İslami değerlere son derece önem vermiştir ve ağabeyi ile mücadele sonucunda tahta geçmiştir. İki tarih boyunca

---

³⁶Galip, M. ve Gömeç, S. (2013). *Hindistan'da Türkler*. Ankara: Berikan Yayınevi, s.105.

³⁷Johnson, G. (2008). *The New Cambridge History Of India (Indian Society and the making of the British Empire)*. London: Cambridge University Presss. s.13.

³⁸Bıyıktaç, H. (1991). *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*. Ankara: TTK Yayınları, s.37.

³⁹Metcalf, B. D. ve Metcalf, T. R. (2018). *Modern Hindistan'ın Kısa Tarihi*. (Çev. Zeynep Hale Akman), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s,34.

ideolojik anlamda karşı kutuplar olarak değerlendirildiler: Dara “liberal”, Evrengzib ise katı “muhafazakâr” taraf. “(...)Gerçekten de Dara, tüm dini geleneklerdeki felsefi hakikatleri arayan Ekber geleneğinden gelen bir entelektüeldi.”⁴⁰ İmparatorluğun bu dönemde son bulmasının sebebi Evrengzib’in muhafazakâr İslami görüşlerinden rahatsız olunmasından ve çıkan isyanlardan ziyade, imparatorluğun son derece büyümüş olması ve gelişen dünyanın ekonomik kaynak elde etme amacıyla kullandığı topluluklardı. Nitekim tarihsel devamlılıkta şirketleri ve sömürgeci devletleri göreceğiz.

2.4. Hindistan Müslümanları

Hindistan’da İslam dini denildiğinde ilk olarak Gazneli Mahmud karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet’in, Müslüman Türkler ile birlikte coğrafyaya girmesi kanısı son derece yaygındır. Hermann Kulke ve Dietmar Rothermund ise “Hindistan Tarihi” adlı eserinde; Arapların ilk olarak 711 yılında Cebelitarık’ı ele geçirip fetihlere başladığı dönemde olduğunu yazmaktadır.⁴¹

Alt kıtanın coğrafi konumu göz önüne alındığında, komşu oldukları İslam ülkeleri ve Arap tacirler yoluyla İslam’ın getirildiği gerçeği görülür. İlk ilişkilere bakıldığında ise ticaret kanalı ile tarihlendirmeyi çok daha erkene çekebiliriz. Hz. Muhammed’in yaşadığı dönemlerde, Arap tüccarların Hindistan’a giderek ticaret yapmaları ve Müslüman kimliklerini davranışları ve ibadetleri ile tanıtmaları söz konusudur. Burada var olan durum ilk aşamada, elbette İslamiyet’i yayma hedefli davranış gerçekleştirme değildir. Ancak zaman içerisinde oluşan Arap yerleşmeleri İslam dini tanıtımı ve yaygınlaşması açısından büyüyerek, nüfusu etkileyecek duruma gelmiştir. Hindistan’daki ilk camii olan Cheraman Juma Kerala şehrinde 629 yılında, Hz. Muhammed henüz hayattayken Malik İbn Dinar tarafından yapılmıştır.⁴²

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv’ün “Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış” isimli kitabında savaşçı Arap topluluklarının Hindistan’da yüzyıllar boyunca yayıldığından bahsetmektedir:

⁴⁰ METCALF, B. D. ve METCALF, T. R. (2018), **a.g.e**, s.38.

⁴¹ Kulke, H. ve Rothermund, D. (2001). *Hindistan Tarihi*. (Çev.Müfit Günay),İstanbul:İmge Kitabevi, s.237.

⁴² Geaves, R. (2018). *Islam and Britain Muslim Mission in an Age of Empire*. New York: Bloomsbury Academic, s.6.

“Ümmet (evrensel Müslüman topluluk) kavramı yoluyla bir ilişkinlik duygusu yaratan İslam, daha önce çok parçalı Hindu ortamında özümşenen öteki inançlardan farklıydı. İslam inancı güney Arabistan’dan tüccarlarla Malabar’a geldi ve ardından da Tamil Nadu’ya ulaştı. Genç Muhammed Bin Kasım’ın seferi (İ.S.712), güney Hindistan ve Seylan ile kurulmuş olan Arap ticaret rotalarını korumak amacıyla Sind’e yapılmış kısa bir Emevi akınıydı, ama İslam adını burada bırakma sürecinde, Hindistan’dan matematik ve tıp öğrenilmesiyle sonuçlandı.”⁴³

Hindistan’da İslam’ın kalıcılığı ve yaygınlaşması uğruna özel emek harcayan birçok lider vardır. Bunlardan Kudbeddin, Şemseddin İltutmuş, Gıyaseddin Tuğluk gibi isimler hem askeri manada hem de sosyo-kültürel anlamda büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Daha sonra İslamiyet’in sistemli bir şekilde Hindistan’a tanıtılması Türk sultanlıkları ile başlamıştır. Daha evvel bahsedildiği gibi bilhassa Gazneli Devleti ile etkinlik kazanmış, dinin anlaşılması için hocalar gönderilmiş, dini yapılar inşa edilmiştir. Dolayısıyla Hindistan’da İslamiyet’in kılıç zoruyla kabul ettirilmesi söz konusu değildir ve bu esas son derece önemlidir. İslamiyet’in yayılmasında önemli rol oynayan sufiler, bu coğrafyada da karşımıza çıkar ve Hindistan’da İslamiyet’in mutedil bir şekilde tanıtımında etkindirler. Kitleleri İslamlaşmaya cebir yoluna başvurarak zorlayan liderler muhakkak ki olmuştur. Ancak İslamiyet’in kast sistemine karşı eşitlik sağlayan felsefesi, Hindistan’da İslamiyet’e katılımın büyük oranda gönüllülük esasına dayanmasına ana sebeptir.⁴⁴

Öncelerden beri Hindistan’da var olma gayreti içinde olan Portekiz ve Britanya, Hindistan’da Hıristiyanlık adına okullar açarak, misyonerler görevlendirerek çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu hususta baskıcı olan Portekiz iken uzun dönem ekonomik anlamda hâkimiyet kuracak olan Britanya’dır. Sömürgeci güçlere karşı verilen mücadelede Müslümanlar çok önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Müslümanlar, bağımsız Hindistan adına yapılan faaliyetlerin en başından sonuna kadar her alanında mihenk taşı olmuştur. 1857 yılında yaşanan ve ‘isyan’ olarak adlandırılan emperyalizm karşıtı vakaların simgesinin Babür Şah olması, bu durumun en önemli göstergelerindedir. Babür Şah’ın yanında yer alan direnişçi Müslümanların ve aşırı Hinduların keskin bir biçimde din yoluyla ayrışması neticesinde sömürgeci anlayış başarıya ulaşmıştır.

⁴³Ataöv, T. (2014). *Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış*. Ankara: TTK Yayınları, s.33.

⁴⁴ Ataöv, T. (2014), *a.g.e.*, s.34.

2.5.Osmanlı Dönemi Türk-Hint Münasebetleri

Osmanlı Devleti ile Hindistan arasındaki ilişkiler, bilhassa Hindistan’da hüküm süren Türk hükümdarların varlığı ve Osmanlı Devleti’nin düzenlediği seferler ile coğrafi olarak yakınlaşması hasebiyle, genel görünüm itibariyle faaldır. Denizcilik alanında yaşanan gelişmeler ve Akdeniz ticaretinde hâkim olma ideali ile yapılan seferler, aynı şekilde Kızıldeniz hâkimiyeti için de gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed döneminde Akdeniz’de varlık göstermek amacıyla girişilen denizcilik faaliyetleri Yavuz Sultan Selim’in 1517 yılında Mısır’ı fethetmesiyle Kızıldeniz’e taşınmıştır.

“Hindistan’da Osmanlı tesirlerinin hissedilmeye başlandığı dönemde Delhi Sultanlığı Timur’un saldırıları ile çözülme aşamasına gelmiş ve çok sayıda mahalli sultanlıklar ve prenslikler ortaya çıkmıştı.”⁴⁵ Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren kurulan ilişkiler devamlılık arz etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı Devleti’ndeki gelişmeleri takip eden Babür, topların önemini 1514 Çaldıran savaşında Osmanlıların Şah İsmail’i mağlup etmesiyle kavramış ve hemen Mustafa Rumi adında bir Osmanlı silah ustasını hizmetine almıştır.” Mustafa Rumi, Hindistan’ın fethi için hayati önemi olan çok sayıda top dökmüş,(...)”⁴⁶ savaşlarda muvaffakiyeti sağlaması bu sayede olmuştur.

Hindistan ile olan ilişkiler, bilhassa deniz vasıtasıyla ticaretin geliştiği XV. Yüzyıl’da, Hint Okyanusu’na egemen olmaya çalışan Portekizliler tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Müslümanlar Hint Deniz yolu ile yapılan ticaretten para kazanmış ve ticaret yollarının hâkimiyetini ellerinde bulundurmışlardır. Dolayısıyla, baharat ve diğer malların ticaret yollarının egemenliğini isteyen Portekizlilerce bu yollar ve kıyıları Müslümanlardan alınmaya çalışılacaktır. Bu gaye ile gemi geçişlerinin engellenmesi ve ticaret mallarına zararlar verilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1505 yılında Kızıldeniz ticaretinde Müslüman gemilerinin geçişlerini engellemek üzere Lizbon’dan Hindistan’a Francisco de Almeida isminde genel vali gönderilmiş, Hindistan halkının yalnızca kendileri için ticaret yapmaya zorlanmışlardır.⁴⁷

⁴⁵ Sıdıqqı, I. H. (1997).“Hindistan Müslüman Sultanlıkları ve Osmanlılar Arasında Diplomatik İlişkiler” (Çev. Azmi Özcan), İstanbul: Ensar Neşriyat, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, s.116-117.

⁴⁶ Sıdıqqı, I. H. (1997), **a.g.m.**, s.119.

⁴⁷Önalın, H. (2017). *Osmanlı - Portekiz İlişkileri ve Hind Okyanusu Siyaseti (XVI. Yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 58. Bkz.Crowley, R. (2015). *Conquerors: How Portugal Forget the First Global Empire*. ABD: New York, s.119.

Portekizlilerin deniz ve bölge hâkimiyetinin İspanyol faaliyetleri ile baltalanmış ve mücadelelerin bitmesi adına Papa'nın kararı ile Asya-Afrika kıyılarının Portekizlilere verilmiştir. Dolayısıyla Portekizler ile Türklerin bölgede karşılaşma ve çatışmaları kaçınılmaz bir hal almıştır.

“1507’de Mümlük sultanı Cidde valisi Hüseyin’e emir vererek Osmanlı kaptanı Selman Reis ile birlikte bölgedeki Portekiz gücüne karşı bir deniz seferi düzenlemelerini istedi.”⁴⁸ Portekizler Memlüklerin iç denizi olan Kızıldeniz’de ilerlemelerini sürdürürken, denizcilik geleneği olmayan Memlükler Osmanlı Devleti’nden yardım istemişlerdir. II. Bâyezîd Memlüklere yardım konusunda son derece destek olmuş ve Anadolu Türklerinin denizcilik alanında tecrübeleri sayesinde Avrupalı devletlere karşı koyabilmişlerdir. Esasında burada önemli olan nokta Avrupalı devletlerle karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti’nin, Hint Okyanusu’nda Avrupalı devletlere rakip bulunmaları olmuştur.⁴⁹ 1517 yılında Osmanlı Devleti’nin Memlük Devleti’ne son vererek Mısır’ı ele geçirmesinin ardından, Kızıldeniz’den Portekizlileri arındırmak için faaliyetlere başlamışlardır. Mevcut donanma güçlendirilmiş, limanlar onarılmış ve yapılandırılmıştır. 1525 yılında Süveyş’te bir üs kurulmuş, aynı yıl Portekizlilerle mücadele etmesi için Hadım Süleyman Paşa Mısır Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. 1526 yılında Selman Reis Portekizliler ile mücadele etmek üzere Süveyş’ten yola çıkmıştır. Ancak yolculuk esnasında öldürülmüştür.⁵⁰

Selman Reis Kızıldeniz ticaret hâkimiyeti açısından Yemen, Aden ve Suakin’in Osmanlı Devleti egemenliği için önemli noktalar olduğundan bahsetmiş ancak vefatının ardından yalnızca Yemen faaliyetleri yeğeni Mustafa tarafından korunmaya çalışılmıştır. Bu sırada Portekizliler Kızıldeniz hâkimiyeti için Dui kentini kuşatmıştır. Dui kentinin Portekizlilerce kuşatılmasının ardından Memlük donanmaları geliştirilerek Hadım Süleyman Paşa kaptanlığında Portekizlilere karşı Hindistan’a çıkarma yapılmıştır. Hadım Süleyman Paşa, Mısır’a nakledilen malzemelerle hazırlanan güçlü bir gemi, toplar ve donanması ile birlikte Portekizlilere karşı açılmış, Aden önlerinde demirlemiştir. Aden’den ayrılarak 4 Eylül 1538 yılında Dui’ye ulaşan Süleyman Paşa, Portekiz donanmalarının

⁴⁸ Sıddıqı, I. H. (1997), **a.g.m.**, s.118.

⁴⁹ Öztuna, Y. (1994). **Büyük Osmanlı Tarihi**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, C.II, s.48.

⁵⁰ Önalp, E. (2008). “Hadım Süleyman Paşa’nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi”. Ankara: **OTAM**, s.198-199.

gelişini haber alması üzerine geri çekişmiştir.⁵¹ Hadım Süleyman Paşa, Hint seferi ile alakalı Kanuni Sultan Süleyman'a çeşitli mektuplar yazmıştır. Kuşatmayı kademe kademe anlatan bu mektuplardan, Dui kuşatmasının kaldırılmasının sebepleri tam olarak bilinmemekle birlikte Fevzi Kurtoğlu'nun araştırmasında; "(...) Arabistanın cenup kıyısında ve Aden'in şarkında mühim bir liman olan şehir beyinden İstanbul'a gönderilmiş bir mektupta bu hususa az çok temas edilmekte" denmektedir. Mektupta; Diu iskelesine ulaşarak, burada kuvvetli burçları yıkmak suretiyle kâfirleri bertaraf ettiklerini, ancak Hindistan halkının kâfir ile birlikte hareket ettiği ve bu sebeple görüş birliği ile donanmanın kaldırıldığını bildirmektedir.⁵² Donanmanın kaldırılmasındaki etkenlerden biri de Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım isteyen Bahadır Şah'ın 1537'de Portekizliler tarafından öldürülmesinden sonra tahta geçen hükümdarların Portekiz destekli olmasıdır. Hadım Süleyman Paşa Diu'ya demir attığında hükümdar olan III. Mahmud Şah, Portekizlilerle ittifak yaparak Hadım Süleyman Paşa'nın aleyhinde çalışmıştır.⁵³ Bir diğer görüş Süleyman Paşa'nın Diu kuşatmasında kritik hatalar yaptığı yönündedir. Her şeyden önce yerel yöneticiler ve Mahmud Şah ile kurulan ilişki güvensizliğe sebep olmuş, kuşatmanın ardından hâkimiyetlerini kaybedecekleri düşüncesine kapılarak, destek verme konusunda tereddüt etmişlerdir. Ayrıca Portekiz donanmasına gelebilecek desteklerin rotaları belli olmasına rağmen buralarda engelleyici önlemler alınmamış, kuşatmada 'Goa' gibi Osmanlı donanmasının yararına olacak kritik noktalarda faaliyet yürütülmemiştir.⁵⁴

1541 yılında yapılan Portekizlerin Osmanlı Devleti'ni Kızıldeniz'den atma amaçlı saldırıları devam etmiş, barış için anlaşma yolu izlenmiştir. Portekizler kurdukları hâkimiyeti kaybetmeden Osmanlı tehdidini savmak aynı zamanda barış için verebilecekleri miktarların en azını vermek gayesinde idi. Ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın seferleri ve ganimetleri oldukça yüksekti, 1541 yılında Macaristan'da hâkimiyet kurmaları ile devletin gücü gittikçe artmış, ticaretin Kızıldeniz'deki güçlü akışından vazgeçmek istenmemiştir. 1546 yılında Basra'da beylerbeylik kurulunca Portekizlilerin endişeleri ve önlemleri artmıştır. Netice itibariyle 1538 Diu seferi ardından iki imparatorluk asında girişilen barış teşebbüsleri husumet ve rekabeti durduramamıştır. Hadım Süleyman Paşa döneminde

---

⁵¹ İnalçık, H. ve Quataert, D. (2004). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi". (Çev.Halil Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık, C.I., s.384-386.

⁵² Kurtoğlu, F. (1940). "Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgradın Muhasara Planı". Ankara: *Bellekten*, C.IV, s.69-70.

⁵³ Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi, C.II., s.393.

⁵⁴ Önalp, E. (2008), *a.g.m.*, s.229-231.

Portekizlilere karşı destek verilmeye başlanan ve ticaret ile güçlenen Açe Krallığı 1547 yılından itibaren Portekizlilere karşı güçlü bir şekilde mücadele vermeye başlamıştır. Bu sırada Piri Reis Süveyş Kaptanı olarak görevlendirilmiş ve Portekizliler ile mücadeleyi devralmıştır. Aden'i Portekizlilerden geri alan Piri Reis, Hürmüz'ü kuşatmış ancak muvaffak olamamıştır. Bu başarısızlık üzerine idam edilen Piri Reis'in ardından 1552 yılında Murat Reis, 1553 yılında Seydi Ali Reis, 1554 yılında Sefer Reis Hürmüz'ü kuşatmış ancak başarı gösterememişlerdir.⁵⁵

Osmanlı Devleti'nin 1560 yılında Açe Krallığı ile kurduğu ittifak, Portekizlilere karşı Kızıldeniz mücadelesini 1580'e kadar sürdürmelerine yardımcı olmuştur. Ancak Yemen'de baş gösteren karışıklıklarla başlayan zorluklar, İnebahtı yenilgisi ile ciddi bir boyuta ulaşması sebebiyle yeterli yardım ve faaliyet gerçekleştirilememiştir. Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'deki son faaliyetleri 1585-86 yıllarında Afrika'yı ele geçirmek üzerinden olmuştur. Mir Ali kaptanlığında Afrika kıyıları ele geçirilmek suretiyle başarı sağlanmışsa da 1588 yılında Portekizlilere mağlup olmuştur.⁵⁶

Osmanlı Devleti ile Portekizlilerin verdiği mücadeleye rağmen Kızıldeniz'de hâkimiyet Hollanda ve İngiltere tarafından kurulmuştur. Nihayetinde İngiltere Babür Devleti'ne son vererek Hindistan hâkimiyetini elde etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile Babür Devleti arasındaki ilişkiler Ferruhsiyer dönemine kadar son derece mesafeli olmuştur. İran menşeli Avşar Hanedanı kurucusu Nadir Şah'ın Hindistan'a yönelme politikası ile ilişki dengeleri değişmiştir. Hindistan ile ilişkilerin bunun üzerine yardım talebi ile yeniden başladığı görülür. Zaten zayıflamış olan Babür Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkileri bu dönemde sağlıklı kurulamamıştır. Nitekim Babür Devleti tamamen ortadan kalkana kadar da böyle devam etmiştir. Hindistan, 1858'de Bâbü Hânedanının sona ermesinin ardından resmen İngiliz sömürgesi haline gelirken Hint Müslümanları da Osmanlı Devleti'ne karşı daha yakın bir ilişki içerisine girmişlerdir.

İngilizler Hindistan'ın zengin kaynaklarından yararlanmak istemiş, fakat Portekizlilerle karşı karşıya gelmeden Hindistan'a girebilmenin yollarını aramışlardır. Bu süreç boyunca çeşitli yollardan çok defa denemeler gerçekleştirilmiş, hiçbirinde muvaffak olunamamıştır.

---

⁵⁵ Özbaran, S. (1977). "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu". İstanbul: *Tarih Dergisi*, S.31., s.126-127.

⁵⁶ İnalçık, H. ve Quataert, D. (2004), **a.g.m.**, s.391.

Hindistan ile Türkiye ilişkileri İngiliz sömürge döneminde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin emperyalist devletlere karşı savaş halinde olması Hindistan halkını etkileyen ve iletişimi arttıran etkenlerden bir tanesidir. En güçlü İslam ülkelerinden biri olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne savaşlar esnasında yardım etmek isteyerek faaliyetlerde bulunan Müslümanların yanı sıra, sömürge yönetiminden memnun olmayan diğer halkları da yanına çekebilmiştir. İslam'ın ve halifeliğin korunması adına girişilen mücadelede, Osmanlı Devleti'nin Pan – İslamist politikası Müslümanlarca dini duygular adına takip edilmiş, Hindistan'da Müslüman olmayanlar tarafından 'hak ihlallerini reddetme' adına desteklenmiştir. “(...)Keza I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıların mağlup olması Hindistan'da büyük üzüntülere sebebiyet vermiş, Hind Müslüman liderler “Hilafet Hareketi” adıyla yeni bir hareket başlatmışlardır. Bütün bunlar Hindistan Müslümanlarının en azından XV. Yüzyıldan itibaren Osmanlılar için bir sevgi ve saygı duygusu beslediklerinin açık işaretleridirler.”⁵⁷

2.5.1. Hindistan'da Avrupalı Devletlerin Sömürgecilik Yarışı ve İngiliz Sömürgeciliği

Portekizlilerin Hindistan'da kurduğu hâkimiyet neticesinde ekonomilerinin büyük ölçüde toparlanması, Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiş, sömürge arayışında olan Hollanda, Fransa ve İngiltere Hindistan'da var olma yarışına girmiştir. Bu dönem Hindistan tarihçileri tarafından 'şirketler dönemi' olarak adlandırılır. Hollanda, İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşının hemen ardından Hindistan'da varlık göstermiş olduğundan, diğer devletlere nazaran daha güçsüz konumda olmuştur. Buna rağmen varlık gösterebilmiş, tekel kurabilmiştir. Hızlı ve ucuza ürettikleri gemilerine hisse yolu ile yatırım yolunu açmaları çok sayıda gemiye sahip olmalarını sağlamış, diğer sömürgecilerin aksine baharat yerine tekstil ürünleri ve hammaddeleri ile ilgilenmiş olmaları Hollandalı şirketin kısa zamanda, büyük devletler karşısında yer edinmesini açıklamaktadır. Hollanda'nın Hindistan'da kurduğu şirketten iki yıl önce kurmuş olmalarına rağmen Britanya şirketi henüz ciddi bir girişimde bulunamamıştır.

Britanya, Hollanda'nın tersine gemi üretimi ile kısa vadede hızlı yol alamayacağından, gemi kiralama yöntemi ile birçok zarar ve sorumluluktan bertaraf olmuşlardır. İngilizler, Türk-Hind Devletleri ile mücadele ederken Hindistan'da Fransız Doğu Hindistan Şirketi kurulmuştur. Fransızlar ilk olarak, şirketlerinin kuruluş aşamasında kendilerine örnek teşkil

⁵⁷ Sıddıqı, I. H. (1997), **a.g.m.**, s.120.

eden Hollanda ile mücadelelere girişmiş ve mağlup olmuşlardır. Ardından Hindistan sahasına geri dönerek İngiltere ile mücadele edecekler ve tekrar mağlup olacaklardır. Yedi Yıl Savaşı olarak geçen ve farklı coğrafyalarda da sürdürülen İngiltere-Fransa savaşında, Fransızların Hindistan dönemi son bulmuştur.

Hindistan ticaret sahasına rakiplerinin aksine yavaş ve temkinli giren İngilizlerin en önemli ticari hamleleri, Hindistan'da ürettikleri ürünlere kendi ülkelerinde pazar açmaları olmuştur. "1617'de İmparator Cihangir tarafından I. James'in Babürlü sarayındaki elçisi Sir Thomas Roe'ya tanınan bir imtiyaz, söz konusu ticaretin devamında etkili oldu. Bu çerçevede İngilizlere çoğu Gucerat'taki Surat olmak üzere bazı Babürlü limanlarında fabrika kurma hakkı verildi." ⁵⁸ Ardından ülkenin içlerine doğru yayılacak, kıyı kesimlerdeki ticari faaliyetleri ile Hindistanlı yatırımcıları kendine çekecek, desteklerini alacaktır. Ayrıca dönemin güçlü yöneticilerinin birbirlerine karşı giriştikleri mücadeleler de Britanya'nın bölgede güç kazanmasını kolaylaştırmıştır. Britanya'nın Hindistan ticaretini tekeline alma süreci 'Bengal'in İşgali' ile başlamıştır.

İngilizler Hindistan'da dini misyonerlik yapmama ve Hristiyanlığa dair herhangi bir girişimde bulunmama politikası izlemiştir. Bu politika Hindistan'da İngiltere adına olumlu netice vermiştir. İngiltere'nin yatırım ve teşvikleri ile başlayan sanayi ve oluşan iş kolları bilhassa sınır boylarında yaşayan halk için ekonomik kalkınma sağlamıştır. Şehirlerde de aynı olumlu hava yaşanmış, yerli halkın iş sahibi olması ve bu işlerde iyi konumlara gelebilmesi İngiltere'ye Hindistan'da yerleşme ve kökleşme imkânı vermiştir. Dolayısıyla uzun bir süre Hindistan halkı İngiltere'nin faaliyetlerine karşı herhangi bir isyan hareketine girişmemiştir. Ancak İngiltere çok geçmeden yerli halkın arasına farklı sebeplerden dolayı nifak sokmaya başlamış, vergi sistemleri değiştirilerek, yüksek meblağlarda vergiler alınmaya başlanmıştır. Ölen ve varisi olmayan prenslerin mallarına dahi el konulmuş, bazı vilayetlerde hâkimiyetlerini bu usulle sağlamışlardır. ⁵⁹

İngilizlerin Hindistan'da uyguladığı şirket politikası, Avrupalı devletlerin hamleleri ve kapitalist düzenin gereği olarak düzenlemelere gitmek zorunda bırakmış, nihayetinde Hindistan imparatorluğunu tekeline alma ile sonuçlanmıştır. Hindistan'da faaliyete geçtikleri andan itibaren hukuki düzenlemelere önem veren İngilizler "tanzim kanunları"

⁵⁸ METCALF, B. D. ve METCALF, T. R. (2018), **a.g.e.**, s.62.

⁵⁹ Agaoğlu, A. (1929). **İngiltere ve Hindistan**. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, s.23.

ile şirketin tekeli ve ticari kazançlarını garantilemek üzere başlattıkları yapılanma 1857 isyanı ile şirketin son bularak, imparatorluğun yönetilmesine sebep olmuştur. Ticaret yapan şirket sıfatından, devlet yöneticiliğine geçen İngilizler Hindistan’da ticaret dışı bir dizi yenilik hareketi başlatmışlardır.

Hindistan’da Britanya’ya bağlı olarak görev yapan yüksek rütbeli askerlerin, domuz yağı ve inek yağı ile yağlanan tüfekleri ısırarak doldurmayı – başka türlü doldurulması ve kullanılması mümkün değil- dinen reddetmeleri ile başlayan ve Hindu - Müslüman fark etmeksizin halkın her kesiminden ve farklı sebeplerden katılımının sağlandığı isyan büyümüştür.⁶⁰ Her iki kesim için de dini sakıncaları bulunan bu durumu kabul etmemeleri ortak bir dayanak oluşturmuştur. Hindistan bağımsızlık yolunda önemli⁶¹ bir adım olarak görülen isyan planlı olmamakla birlikte ideolojik bir dayanağa da sahip değildi. Ancak, aydınlar başta olmak üzere Hindistan’da bağımsızlık adına bir bilinç uyandırmış, Britanya yönetimini daha ciddi önlemler almaya ve düzenlemeler yapmaya mecbur kılmıştır.

1857 Ayaklanması; Hindistan’da ‘oryantalizm’ tartışmasının başlaması ve Avrupa kültürüne göre toplumu düzenleme girişiminin bir sonucudur. Bu kapsamda İngilizce eğitimin başlatılması ve bu doğrultuda okulların açılması, İngilizlerin eğitim yolu ile toplumun değiştirilmesi anlayışının temel kaynaklarından biridir. Diğer yandan toprak ve vergi sisteminde yaşanan değişimler, halktan alınan vergilerin arttırılmasının etkisi büyük olmuştur. Hindistan’da ticari bir oluşum olarak varlık gösterilen ilk yıllarda Hıristiyan misyonerlerin yerleşimlerine izin vermeyen İngilizlerin bu dönemde bilhassa hukuk değişimleri ile ‘din hukuk’unu benimseyenlerin görüşlerini yok sayması, ayaklanmanın sebepleri olarak gösterilebilir.⁶² Kanlı ve uzun süren olaylar neticesinde İngiltere’nin Hindistan’da kurduğu düzeni reformlarla iyileştirdiği ve adeta ikinci bir hâkimiyet kurduğu dönemin başlangıcıdır. Daha önce yaşanan küçük ayaklanmaların ve memnuniyetsizliklerin açığa çıktığı 1857 büyük isyanı bağımsızlık savaşının başlangıcı olarak görülmektedir. Hindu ve Müslümanların ortak değeri olarak isyancıların Babür Devleti’ne olan bağlılıklarını bildirmesi, İngiltere’ye batılılaştırma politikaları karşısında

⁶⁰ METCALF, B. D. ve METCALF, T. R. (2018), **a.g.e.**, s.113-115.

⁶¹ 1857 Ayaklanmasının temelini 1805 yılında yine askerlerin başını çektiği Valore Ayaklanması oluşturmaktadır. Sepoyların (Hindistan kökenli Fransa, İngiltere, Portekiz adına çalışan subaylar) İngiltere’nin uygulamak istedikleri kılık kıyafet ve sakal düzenlemelerine karşı geldiği ayaklanmada; İngiltere’nin Hindistan’da uygulamaya çalıştığı ve halka sormadan yürürlüğe koyduğu tüm değişikliklere tepki gösterilmiştir.

⁶² Majumdar, R. J. (1971). *History Of The Freedom Movement in India*. Calcuta: Mukhophadyay, s. 106-122.

yerelcilik ve devlet mirası noktasında önemli mesajlar vermiştir. Her ne kadar isyanın liderler tarafından planlı bir şekilde İngiltere egemenliğine karşı olmadığı görüşü benimsenmişse de, eski ırkçı ve emperyal yönetim anlayışını değiştirmek zorunda olduklarını görmüşlerdir. Ancak zaten var olan memnuniyetsizliği ortadan kaldıramamışlardır. Aydınlar ve isyanın bölgesel liderleri üzerinde yarattığı düşünsel etkinin artması, ideolojik ve planlı bir gelişim göstermesinin hem Hindu hem de Müslüman camiada yankıları uzun süreli ve Britanya aleyhinde sonuç verecektir.

1857 isyanını takip eden bir dizi isyan yaşanmıştır. 1860-1920 yılları arasında kabileler tarafından başlatılan isyanlar ⁶³halktan destek alarak, sömürgeye karşı sosyal ve ekonomik konularda hak ve değişiklik taleplerinde bulunmuşlardır. Bu isyanlar genel olarak Hindu ve diğer yerliler tarafından çıkartılmıştır. Müslüman yerli halkın örgütlenmesi ve etkili faaliyetleri daha sonra gerçekleşmiş 1905 yılında Bengal'in ayrılması ile perçinlenmiştir.

İsyanın ardından İngiliz yönetimi önemli bir ekonomik kaynak olarak Hindistan'ı kaybetmemek adına; yönetimi *Company* nitelikten *Britanya Tacına* aktararak hükümet niteliği kazandırmış; böylece mülki, idari, bürokratik ve anayasal düzenlemeler ile Britanya "sorumlu" konuma gelmiştir. 1870 yılına kadar geçen sürede Hindistan halkının da yönetime katılımcı olması adına konseyler oluşturulmuş, bürokraside göreve gelmelerinin önü açılmıştır. İsyanın kaynağı olarak görülen ordu yeniden teşkil edilerek, isyan zamanında "sadık" kalan Britanya destekçisi bölgelerden oluşturulmuştur. Bir diğer uygulama, isyan öncesinde ordu içinde Hindistanlı- Avrupalı alay ayrımıdır. Bu ayrım kaldırılarak, düşmanlık bitirilmek istenmiş, aynı zamanda Hindistanlı askerlerin kendi aralarında din, cemaat, kabile gibi sebeplerden gruplaşması ve örgütlenmesinin önüne geçilmiştir. ⁶⁴

Hindistan'da başlayan bu ikinci dönem İngiliz hâkimiyeti, verilen Batılı eğitim ve yaygınlaşan ortak dil olarak kullanılan İngilizce ile birlikte halkın dünyaya bakış açısını değiştirmiştir. Dünyada halkların hak mücadelelerini, bağımsızlık savaşlarını yöntem ve tarihlerini öğrenen Hindistan gençleri ve yeni kuşak aydınlar Hindistan'ı İngiltere'nin

---

⁶³ Sarkar, S. (1983). *Modern India (1885-1947)*. New Delhi: Macmillan India, s.46.

⁶⁴ Güngör, C. (2001). *Sömürgeci Ulusa Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, s.79-92. 1905 yılında askeriye yapılmak istenen kılık-kıyafet değişikliklerinin sebebi de budur. Askeriye içinde dini ve sosyal statüyü temsil eden her türlü aksesuarın ve kıyafetin kaldırılması ile Avrupalı tarzda tek tipleşme yolu izlenmiş, guruplaşma ve çatışma engellenmek istenmiştir.

sömürgesi olmaktan kurtaracak temel bilgileri yine İngiltere sayesinde öğrenmiştir. Ancak kozmopolit yapıya sahip olan Hindistan'ın bağımsızlık yolunda atacağı adımlar, çeşitlilik göstermiş, örgütlenmeler tezatlıklar üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda iki tür milliyetçilik - seküler ve toplumsal milliyetçilik- eş zamanlı olarak gelişim göstermiş ve taraftar bulmuştur. “‘Aşırı’ milliyetçilik ortak kin duygusundan kaynaklanmış görünürken, ‘ılımlı’ milliyetçiliğin seküler, anayasal biçimlere dayandığı varsayılıyor.”⁶⁵ Hint Ulusal Kongresinin çıkış temeli ve 1907 yılına kadar olan faaliyetleri ‘ılımlı’ bir seyir gösterirken 1907 yılından sonra Gandhi dönemine kadar ‘aşırı’lık hâkim olmuş, Hindistan bağımsızlığı için tek örgüt olmasa da en faal örgütlerden biri olarak varlığını korumuştur. İngiltere'nin sömürgeci faaliyetleri ve Hindistan halkının da devletin yönetimi adına yaptığı ayrımlar, Bengal'in bölünmesi gibi faktörler, Hindistan özgürlük hareketini ideolojik tabanlı ve planlı olarak geniş kitlelere yaymayı başarmalarını sağlamıştır. İngiltere'nin yönetiminde, vergilendirme sisteminde, hukuk ve bürokrasi alanında halkın her kesiminin hissettiği ağır etki ve ayrımcılıklar kısa süreli tepkilere yol açmıştır.

Hindistan'da kongreler düzenlenerek İngiltere yönetimine karşı eleştiriler getirilmiş, Hint halkının çıkarları doğrultusunda kararlar alınmıştır. Hint halkının rahatsız olduğu konuları ortaya koyarak, ancak Britanya hükümetine karşı doğrudan direnişe geçmeden yapılan kongreler; ilk olarak Gandhi'nin katılımı, ardından Müslümanların katılımı ile taleplerin genişlediği ve değiştiği, ‘swaraj’ isteklerinin ilk adımı olan ‘özyönetim’ hakkının talep edildiği bir konuma evrilmiştir. Özyönetim isteklerinden önce İngiltere'nin önem vermediği ulusal hareket, Britanya'yı önlemler almaya ve yasaklar koymaya sevk etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde Hindistan'da var olan özerlik tartışmaları ekonomik koşulların da etkisiyle artmış, radikaller ve liderleri Tilak⁶⁶ dahi görece ılımlı olmak durumunda kalmışlardır. Bu dönemde başta Tilak olmak üzere bazı liderlerin İngiltere lehine çalışması ve para toplaması söz konusudur. İlerleyen dönemlerde Hindistan'da sözü geçen liderler ve siyasetçiler arasında adından bahsettirmek üzere girişilmiş bir hareket midir bilinmez, ancak bu dönem diğer taraftan Müslüman Birliği'nin yükselişe geçtiği dönemdir. Savaş dolayısıyla vergilerin artması bir yana, Müslümanlar için hayati öneme sahip halifeliğin sahibi Osmanlı Devleti'nin, savaşa Almanya'nın

⁶⁵ Stein, B. (2010), **a.g.e.**, s.290-291.

⁶⁶ Bal Gangadhar Tilak Hindistan özgürlük hareketinde önemli roller oynamış Hindistanlı düşünür, hukukçu ve matematikçidir. Müslüman-Hindu birlikteliği için Lucknow'da M.Ali Cinnah ile ortak paydada buluşacak, anlaşma yapacaktır.

yanında girmesi ve İngiltere ile savaşacak olması Müslüman liderleri harekete geçirmiştir. 1916 yılında Lucknow'da yapılan kongre ile Müslüman- Hindu birlikteliği sağlanmıştır. Nehru bu birleşmeyi; "Kongre ile el sıkışmaları büyük ölçüde İngiltere'nin Türkiye'yle savaşına duydukları öfkenin eseriymiş"⁶⁷ şeklinde değerlendirmektedir. Bu birleşmeye dair bir başka değerlendirme; savaş dolayısıyla Hindistan'da artan sanayi ve ithalatın Hint yerli halkında burjuva sınıfı oluşturmasıdır. Hindistan burjuvaları karar alma konusunda İngiliz burjuvası ile aynı düzeyde olmak isteğiyle Hindistan aydınlarına destek vermeye başlamıştır. Yine aynı sebepten ve bu yakınlaşmalar dolayısıyla Müslüman Birliği ile Kongre birleşmiştir.⁶⁸

Diğer taraftan Gandhi'nin tüm liderlerle temasta bulunarak ılımlı, şiddetsizlik ve eylemsizlik uygulamaları üzerine çalışmaları başlamıştır. Gandhi'nin Afrika'da bulunduğu dönemde hazırladığı bu program, 1919 yılında devlet şiddetini meşrulaştırmak için çıkartılan Rowlatt polis yasalarını⁶⁹ da etkisiz kılmayı hedeflemiştir.⁷⁰ Gandhi bu eylem programı ile bir yıl sonra özerkliğe kavuşabileceklerine inanıyor ve tüm halkı; üretimde ülke mallarına dönmeye, şiddetten ve İngiltere'nin çıkarına olacak her faaliyetten uzak durarak, sade bir yaşam sürmeye teşvik ediyordu. Ona göre programın bütünüyle uygulanması neticesinde 1920 yılında 'swaraj' olarak adlandırılan özerklik elde edilebilirdi. Ancak eylem planı şiddet gösterilerini engelleyememesi sebebiyle Gandhi tarafından feshedilmiştir.

1921 yılında Hindistan Umumi Valililiği görevine getirilen Lord Reding'in Hindu – Müslüman çatışmalarını liderler üzerinden yürütmüş ayrıca halkı hem birbirlerine hem de liderlerine karşı harekete geçirmiştir. Başlayan iç çatışmalar ve güvensizlik ortamından yararlanan İngiltere bu dönemde birçok lideri çeşitli sebeplerle ve sürelerle hapsedmiştir. Bu dönem 1929 dünya ekonomik krizine dek gittikçe yoksullaşan Hindistan halkının yaşam savaşları ile sürmüş, Hint liderlerinin önderliğinde gösteriler yapılmıştır. Aynı zamanda Hindistan'da yeni düşünce akımlarının temsilcileri kongreye yön vermek üzere

---

⁶⁷ Nehru, J. (2015). *Türkiye ve Batı Asya Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, s.131.

⁶⁸ Agaoğlu, A. (1929), *a.g.e.*, s.36.

⁶⁹ 10 Mart 1919 günü Delhi'de çıkartılan bir diğer adı 'Siyah Yasası' olan yasalardır. Bu yasalar ile Hindistan'da polise süresiz ve sebepsiz gözaltı hakkı, yargısız ve temyizsiz hapis cezaları, siyasi eylemlere karışma hakkı gibi birçok hak vermiştir. Bu yasalar çerçevesinde Hindistan'da halk denetim altında tutulmak, olası isyanlar önlenmek istenmiştir. Başta Gandhi olmak üzere birçok lider karşı çıkmış ve yasalar çerçevesinde tutuklanmıştır. İngiltere'nin Hindistan'da yaptığı 'Amritsar Katliamı' olarak bilinen katliamın sebeplerinden biri de Hindistan halkının yasaya karşı protesto yürüyüşü yapması olarak gösterilmektedir.

⁷⁰ Stein, B. (2010), *a.g.e.*, s.312.

harekete geçmiştir. 1929 yılında Jawaharlal Nehru ve arkadaşları sosyalizm fikri ile kongrede etkinliklerini arttırmayı hedeflemiş, Gandhi bu radikalliği yumuşatmak adına kongrenin başına Nehru'yu geçirmiştir.⁷¹

1930 yılına gelindiğinde Gandhi'nin ve eylemlerinin dünya çapında duyulmaya başlandığı görülmektedir. İngiltere tekrarlayan bir dizi reform ve düzenlemeler yapmıştır. Bunların arasında Hint halkının yükünü arttıran vergiler de bulunmuştur. 1924 yılında Türkiye'nin halifeliği kaldırmasının ardından Hint Müslümanları yeni oluşumlar içine girse de Hindistan bağımsızlığı için çalışmalarının sürdürmüş ve Gandhi'nin "satyagraha"⁷² olarak adlandırdığı sivil itaatsizlik⁷³ eylemlerine katılım ve katkılarda bulunmuşlardır. Montagu-Chelmsford ismiyle anılan anayasa revizyonuna dair uygulamaların başlatılması amacıyla Kasım 1927'de Simon Komisyonu Hindistan'a göndermiştir. Esasında 1916 yılında Müslümanların anayasal hak ve siyasi temsil hakkı aradıkları yıllarda, Müslüman halkı kaybetmemek adına tavizler verilerek hazırlanmış olan bu revizyon kararını uygulayacak komisyonda Hindistanlı hiç kimsenin bulunmaması rahatsızlık yaratmıştır. Hindistan açıkça, kendi meseleleri hakkında karar verme mercii olarak görülmediğinin ilanı olan bu mesele 1934 yılına kadar sürecek olan sivil itaatsizliği başlatmıştır. 1928 yılında Jawaharlal Nehru'nun babası Motilal Nehru, Hindistan'da Hindu yönetiminin kurulmasına dair ilan ettiği raporu Müslümanlar içinde ayrılmalara neden olmuştur. Müslümanlar ile kongrenin ilişkilerinde bu dönemde kopmalar yaşanmış, Müslüman liderler kendi aralarında fikir ayrılıklarına düşmüştür. Milliyetçi Müslümanlar haricindeki diğer Müslüman liderler Kongreden ayrılmayı savunmuştur. İki savaş arası dönemin Hindistan açısından en önemli meselelerinden biri Gandhi ile Hindistan Genel Valisi Lord Irwin'in ilk defa eşit konumda görüşmeleri olmuştur. Kongre tarafından bilhassa solcular ve liderliği üstlenen Nehru tarafından eleştirilere neden olan bu toplantılar Hint Ulusal Kongresi'nin İngilizler tarafından tanınması olarak yorumlanmaktadır.⁷⁴

---

⁷¹Stein, B. (2010), **a.g.e.**, s.408-411.

⁷² Terimin 'pasif direniş' teriminden daha etkin olduğu ve Gandhi'nin bu terimi kullanarak hem bireysel hem de ulusal özerklik, kendi yönetimini sağlama anlamında kullanıldığına dair bilgi için; METCALF, a.g.e.,s.180.

⁷³ Henry David Thoreau'nun "Sivil İtaatsizlik" makalesi ile dünyaya yayılmış, Thoreau tarafından üretilmiş fikirdir. Yasalara şiddet göstermeden tepki vermek, karşı koymak adına vergi vermeyen Thoreau'nun makalesinde bahsettiği hükümet biçimi, oy verme, vergi ödemeleri, devletin hukuksal zemini gibi birçok konudaki fikirleri Gandhi gibi liderlerce de benimsenmiştir. Bkz. Thoreau, H. D. (2019). **Sivil İtaatsizlik**. İstanbul: Zeplin Yayınları.

⁷⁴ METCALF, B. D. ve METCALF, T. R. (2018), **a.g.e.**, s.195-197.

İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde halkın üzerindeki yüklerin artması, büyük açlık ve kıtlıkların baş göstermesi ve İngiltere'nin tekrar savaşa girmesiyle tepkiler halkın her kesimine yayılarak; sivil itiaatsizliğe daha önce katılmayan kadınlar, bir kısım dükkân sahipleri, sınır boylarındaki halkların da katılımı ile büyümüştür. Gandhi, Birinci Dünya Savaşı'nda verdiği tepkinin aksine, İngiltere'ye destekte bulunmayacaklarını duyurunca; İngiltere, Hindistan'a dominyon statüsü verme konusunda tartışmaların içine girmiş, Hindistan'a Nehru'nun da arkadaşı olan Sir Stafford Cripps'i göndermiştir.⁷⁵ Nehru ve Mevlâna Azad ile yapılan bu görüşmeden bir sonuç alınamamıştır. Onlara göre Cripps'in önerisi *"kuklaya dönüştürülmüş bir genel valiyle tamamen kongre kontrollü bir kabine olarak değerlendirildi."*⁷⁶ Ardından 1942 yılında "Hindistan'ı Terk Et"⁷⁷ eylemleri başlatılmıştır. Kongre üyesi Hindistan liderleri İngiltere tarafından tutuklanmıştır. Böyle bir eylemin başlatılması dahi İngiltere'nin Dünya Savaşı'nda ve Japonlara karşı yenilgisi anlamına gelmekte, büyümesine izin verilmemeliydi. Ancak liderlerin hapse atılması hareketi daha da büyütmüş, 'şiddetsizlik' kapsamında öğrenciler protestoların baş aktörleri haline gelmiştir. Halkın açlık ve kıtlık içinde yaşadığı ve bu sebepten ölümlerin çoğaldığı bir dönemde kitlesel ve katılımcı bir eylem tarzının mümkün olmadığı görülmektedir.

Savaşın sonlarına doğru Hindistan siyaset sahnesinde Gandhi'den daha ön planda olan Cinnah'ın Pakistan kurma fikirlerini uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bu dönem Hindistan'da oldukça büyük iç kargaşaların çıktığı ve bölünme fikrinin Hindu-Müslüman-Sih⁷⁸ toplumları arasında infiale yol açtığı dönemdir. 15- 16 Ağustos 1947'de İngilizler Pakistan- Hindistan'a yetkilerini devretmek suretiyle son kez vali atamış ve dominyon statüsünde anayasa hazırlıkları başlatılmıştır.

Bengal'in bölünmesini Hindistan aydınları farklı değerlendirmişlerdir. Bu bölünme büyük sorunlara ve kanlı olaylara sahne olmuştur. Keşmir sorunun Nehru ve Cinnah arasında gerilimlere yol açması halkı da etkilemiş, Gandhi halkı yatıştırmak üzere çalışmalar yürütmüştür. Müslüman halk ile de iletişime geçmeye çalışması üzerine Gandhi, Hindistan'a ihanet ettiğini düşünen radikal Hindu Nathuran Godse tarafından Ocak 1948'de suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Nathuran Godse, ülkenin bölünmesinden ve Müslümanların

⁷⁵ Sarkar, S. (1983), **a.g.e.**, s.376-377.

⁷⁶ Stein, B. (2010), **a.g.e.**, s.364.

⁷⁷ Stein, B. (2010), **a.g.e.**, s.364.

Metcalf kitabında protestoları "Hindistan'dan Elinizi Çekin" sloganıyla ele almıştır. s.209.

⁷⁸ Sih dini 16. ve 17. Yüzyılda yaşamış 10 Gurunun öğretilerini temel alan tek tanrılı bir dindir. Kuzey Hindistan kökenlidir.

tüm ayaklanmalarından Gandhi'yi sorumlu tutarak, "Gandi ulusun babası olarak anılır, görevinde başarısız olmuştur. O Pakistan'ın babasıdır"⁷⁹ demiştir.

---

⁷⁹ İnternet: Godse, N. "Why I Killed Gandhi". Web: <https://drive.google.com/file/d/1aCqcSI7xjtdsVB81uqWpaIqsobksLHcY/view?ts=5e4980e6> adresinden 16 Şubat 2020'de alınmıştır.

3. ATATÜRK DÖNEMİ VE CUMHURİYET

3.1. Milli Mücadele Dönemi Türk-Hind Münasebetleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan ve devleti eski gücüne kavuşturmayı amaçlayan düşünce akımlarından biri olan Pan-İslamizm, yalnızca Osmanlı Devleti'nin kurtuluş çaresi olarak görülmemiş, emperyalist devletlerin kıskacındaki bütün İslam ülkeleri için hayati önem arz etmiştir. Hindistan Müslümanları için de hayati önem taşıyan Osmanlı Devleti'nin varlığı ve ilişkiler Pan-İslamizm doğrultusunda XX. Yüzyılda yeniden şekillenmiştir. Pan – İslamist hareket Müslümanlar için dini hassasiyetten daha fazla anlam ifade etmiştir. Batı'ya ve emperyalist devletlere karşı 'birlikte hareket etme' imkânı vermiştir.

“Türkiye bir imparatorluk, Hindistan ise bir sömürge olarak siyasal özellikler açısından birbirinden çok değişik olmalarına karşın, Asya'da ulusal uyanışın öncülüğünü Türkiye ve Hindistan yaptı.”⁸⁰ Türkiye ve Hindistan'ın İslam birliğinin gücünü göstermesi açısından birlikte giriştikleri en önemli işlerden biri Hicaz Demiryolu Projesi'dir. Proje ilk olarak Amerikalı mühendis Zimpel tarafından Kızıldeniz ile Şam'ı birleştirmek amacıyla sunulmuş; II. Abdülhamit döneminde Mekke'ye kadar uzanacak demiryolunun Osmanlı Devleti'nin birçok yönden faydasına olacağından yapılması uygun görülmüştür. Mekke'ye kadar uzanacak demiryolu projesi dönemin Osmanlı ekonomisinin kaldıramayacağı bir yük olduğu anlaşılınca, maddi meselelerde İslam ülkeleri ile birlikte hareket edilmiştir. Yeniden birlikte hareket etme gayesinde olan Müslümanların birçoğunun emperyalizmin kıskacında olmasından kaynaklı yaratılan etki kısa süreli olsa da, oldukça etkili olmuştur. İngilizlerin, bilhassa Hindistan'da, ardından diğer Müslüman sömürgelerinde Müslüman birliğine karşı faaliyetleri artmış, Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu yön değiştirmiştir.

“İslam birliği politikasının ne tam başarıya ulaştığını, ne de başarısızlıkla sonuçlandığını söylemek mümkün değildir. Böyle bir politikanın takip edilmesinde bir taraftan Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesi gayesi, diğer taraftan mazlum Müslüman milletlerin sömürgeciliğin pençesinden kurtularak bağımsızlıklarının

---

⁸⁰Sadiq, M. (2018). *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*. (Çev. Funda Keskin Ata), Ankara: TTK Yayınları, s.2.

sağlanması ve nihayet ortak düşmana karşı İslam dünyasında güç ve imkân birliğinin yaratılması düşünceleri rol oynamıştır.”⁸¹

Osmanlı Devleti'nin 'hasta adam' olarak nitelendirildiği ve mirasının paylaşıldığı dönemde yaşanan anayasal hareketler, reformlar ve Jön Türk Devrimi, “Hindistan'da Doğu'da (...) 'hasta adamın' iyileşmesinin işareti olarak mutlulukla karşılandı.”⁸² Hindistan özgürlük hareketinde ve yeni Hindistan'ın kurulmasında önemli bir rol oynayan Ebü'l Kalam Âzâd, Türkiye'de ve başka ülkelerde karşılaştığı Jön Türklerden esinlendi. Kitabında siyasi fikirlerinin devrimciliğe kaymasında Jön Türklerin etkisinden bahseden Ebü'l Kemal Âzâd;

“Mısır'a geldiğimde Mustafa Kemal Paşa'nın takipçileri ile temas kurdum. Ayrıca Kahire'de merkez kurmuş ve burada haftalık yayıncılık yapan bir grup Genç Türk'le tanıştım. Türkiye'ye gittiğimde, Genç Türk Hareketi'nin bazı liderleri ile arkadaş oldum. Hindistan'a döndükten sonra uzun yıllar boyunca onlarla yazışmalarımı sürdürdüm.”⁸³

Ebü'l Kalam Âzâd, Jön Türklerden etkilenmesini ve Hindistan ulusal mücadelesi için yöntem belirlemede nasıl etkili olduğunu şöyle açıklar:

“Hindistanlı Müslümanların milliyetçi istekleri olması ya da bunlara karşı olmaları karşısında şaşkınlıklarını dile getirdiler. Hindistanlı Müslümanların özgürlük için ulusal bir mücadele yürütmeleri gerektiğini düşünüyorlardı ve neden Britanya tarafında yer aldıklarını anlamıyorlardı. Hindistanlı Müslümanların ülkenin siyasal özgürlüğü çabasında işbirliği yapmaları gerektiğine daha da fazla ikna oldum... Hindistanlı Müslümanlar arasında yeni bir akım yaratmak gerektiğini anladım ve Hindistan'a döndükten sonra daha da büyük istekle siyasal etkinliklere başlamaya karar verdim.”⁸⁴

Ardından İttihat ve Terakki'nin de Pan - İslamist politikaları takip etmesi, Hindistan ilişkilerinde olumlu etkiyi devam ettirmiş, mücadele azmi ve yöntemi açısından örnek teşkil etmiştir. Hindistan'ı sömürgeleştiren, Osmanlı Devleti'nin de mirasını paylaşma gayesinde olan İngiltere, İslam Birliği fikrinden yola çıkarak, durumu kendi lehine çevirmeye çalışacaktır. Nitekim Pakistan'ın devlet olarak ortaya çıkma süreci bu politika ile ilgilidir. Güney Asya Müslümanları, “İttihat ve Terakki” vakıasını “Asya Dirilişi” olarak yorumlayacaklardır. “Terakki” onlar için hürriyete atılacak adım,

⁸¹ Keskin, M. (1991). *Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını, s.14.

⁸² Sadiq, M. (2018), a.g.e., 12.

⁸³ Âzâd, M. E. (2017). *India Wins Freedom*. (Edt. Hümayun Kabir), New Delhi: Sani H. Panhwar, s.5-6.

⁸⁴ Sadiq, M. (2018), a.g.e., 29-30.

“İttihad” ise Hindular’la, aynen Osmanlılıkta olduğu gibi, bu uğurda işbirliğidir.⁸⁵“
(...)Basında, Osmanlı İmparatorluğundaki bu gelişmeleri *’doğunun uyanmasının bir işareti, İslâm’daki demokrasi ruhunun ortaya çıkması ve Hindistan Müslümanları için de yeni bir ümit’* olarak değerlendiriyordu.⁸⁶“

Osmanlı Devleti’nin İngiltere ile olan kritik politik ilişkileri neticesinde, Osmanlı Devleti Hindistan’a büyük yardımlarda bulunamasa da karşılıklı dayanışma her zaman faaldir. Hindistan sömürge olmasına karşın Osmanlı Devleti’nin emperyalist güçlere karşı direnişin takipçisi olmuş; Kırım Savaşı, Balkan Savaşları, Osmanlı-Rus Savaşı ve Yunanlarla olan mücadele başta olmak üzere maddi ve manevi desteklerini açıkça vermiştir. Hindistan halkı Türkiye’ye karşı yapılan saldırılarda halkın her kesiminden destek görmüştür. Büyük şair Muhammed İkbal İtalyan tecavüzüne karşı yapılan büyük mitingdeki konuşmasında Urdu diliyle yazdığı şu şiiri okumuştur:

“Dünyanın insanı muzdarip eden hallerinden çok sıkılmış, başka bir âleme göçmüştüm. Melekler, beni Hazreti Muhammed’in huzuruna götürdüler. Peygamberimiz sordu:

-Bana o âlemden bir hediye getirdin mi?

-Ya Resulallah, dedim, dünyada huzur ve rahat kalmadı. Arzu ettiğimiz hayat ele geçmiyor. Varlık bahçelerinde binlerce lale ve gül var. Fakat hiç birinde vefa kokusu yok. Buna rağmen huzuruza hediye olarak bir şişe getiriyorum. Bu şişenin içinde o derece değerli bir şey var ki, bunu cennette dahi bulmak imkânsızdır. Bu şişede ümmetinizin şerefi vardır. Bu şişede Trablusgarp şehidlerinin kanı vardır.”⁸⁷

Bu konuşma Hint Müslümanlarının Türkiye’ye maddi ve manevi yardımlarının artmasında ve kendilerine dava edinmelerinde çok etkili olmuştur. Bu yıllarda Hindistan’da çıkartılan gazete ve dergiler Türkiye’ye destek vermek ve Hilafetin varlığını desteklemek açısından son derece önemlidir. 1912 yılı içerisinde, Urduca “Al Hilâl” ve İngilizce “Comrade”(Arkadaş) adında iki haftalık gazete neşredilmiştir. Türkiye’de Genç Türkler ile tanışmış ve iyi bir eğitim almış olan Ebü’l Kelam Âzâd tarafından çıkartılan bu dergiler sayesinde Türkiye’deki hareketlerden Hintli Müslümanlar haberdar edilmiştir. İslam’ın birliği için, çalışılması gerektiğini vurgulayan Âzâd’ın dergisi 1914 yılında kapatılmış ve 1916 yılına

⁸⁵ Öke, M. K. (1998). *Güney Asya Müslümanları’nın İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi “Hilafet Hareketi” (1919-1924)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.15.

⁸⁶Özcan, A. (1992). *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1899-1914)*. İstanbul: TDV İslami Araştırmalar Merkezi, s.188.

⁸⁷ Keskin, M. (1991), *a.g.e.*, s.21-22.

kadar yaşayacak olan “Al – Balagh” (The message) dergisinde makaleler yayımlarken tüm birlik çağrılarına rağmen Aligarh akımına karşı muhalefetten geri durmamıştır. Aligarh akımının lideri Sir Seyyid, İngilizleri altedebilmek için onların kurallarına göre oynamak gerektiğini düşünüyor, Batı’nın ilmini Güney Asya’ya taşıyıp, kendi soydaşlarını sömürgecilerin silahları ile dövüşecek bir seviyeye ulaştırması misyonuna inanıyordu. Siyasi açıdan ise Hindular’la işbirliğinin, Müslümanlar’a kendi kimlik ve kültürlerinden taviz vermek demek olacağını düşünen Seyyid Ahmet Han, İngilizlerle ilişkilerinde de pek temkinli davranmıştır. Kendisinin bir “sömürge devrinin stratejisti” olmamakla birlikte, onun Aligarh’ından yetişenler Güney Asya Müslümanlarının istiklal mücadelesinin bayraktarlığını yapacaklardır. Aligarh’ta İngilizce öğrenip, yüksek tahsillerini İngiltere’nin en güzide üniversitelerinde –Oxford ve Cambridge- tamamlayan Mevlâna Muhammed ve Şevket Ali kardeşler ile Mevlâna Ebü’l Kelam Âzâd’ın buluşmasıyla “Hilafet Hareketi”nin felsefi zemini hazırlanmıştır.⁸⁸ Türkiye’ye destek veren Mehmet ve Şevket Ali kardeşler hapse atılarak, dergileri kapatılmış, desteklerle birlikte İngiltere baskısı da artmıştır. Baskılar Hindistanlı Müslümanları yıldırmamış, hapse atılan aydınlar ‘Hilafet Hareketi’ ile örgütlenmiştir. Aligarh akımının yetiştirdiği bu değerli isimlerin doğru bildiğini savunma ve Müslüman birliği için, Sir Seyyid’e ve düşüncelerine muhalefetten geri durmadıkları görülmektedir.

İtalya’nın sömürgeci tavrını kınayan Hindistanlı Müslümanlar Lucknow, Madras başta olmak üzere çeşitli illerde büyük protesto mitingleri düzenleyerek, İtalyan mallarını boykot kararı almışlardır. “(...) İngilizler açısından Trablusgarp savaşı sırasında gerek Hindistan’da gerekse İslam dünyasının başka yerlerinde görülen gelişmeler Pan – İslamizm potansiyeli ve ulaştığı noktayı tespit için iyi bir test olmuştur.”⁸⁹

3.1.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Savaşlar sonucu yaşanan kayıplar ve olumsuzlukların ‘tarafsızlık’ çerçevesinde en aza indirgenmesi gereksinimi ile Avrupa’da başlayan çalışmalar, Cenevre Sözleşmesi ile biçimlenmiştir. 22 Ağustos 1864 yılında Avrupalı devletlerce imzalanan ve ‘Kızılhaç’ın temellerinin atıldığı sözleşmeye daha sonra Türkiye de katılmıştır. Osmanlı Devleti, Kızılay Cemiyeti’nin önemini art arda yaşanan savaşlar sonrasında kavrayarak, ‘Kızılhaç’

⁸⁸ Öke, M. K. (1998), **a.g.e.**, s.6-7.

⁸⁹ Özcan, A. (1992), **a.g.e.**, s.208.

kurucu ilkelerine bağı kurulmasına karar vermiştir. Cenevre Sözleşmesi gereğince meydan muharebelerinde taraflar hısı askerleri dâhil yaralı ve hasta erlerin bakımlarını ve iyileşmelerini sağladıktan sonra ordularına ya da mensup oldukları memleketlerine gönderilecek, vefat edenlerin kayıtları tutularak iade edilmesi öngörölmüştür.⁹⁰ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin savaş dışında da yardım faaliyetlerinde bulunan ve 1912 yılında Dr. Besim Ömer tarafından açılan Hilâl-i Ahmet Hanımlar Merkezi, cemiyetin toplumsal yardımlaşma düzeneğinde önemli rol oynamasını sağlamıştır.

Hilâli Ahmer Salnamesi'nde İtalyanların Trablusgarp'a saldırdığı esnada, cemiyetin kaynaklarının yetersiz olduğunu ve tam anlamıyla teşkil olunmadığını, bir doktorun raporunda 'kangren olan bacakları kesmek için testerenin dahi bulunmadığını' yazar. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu rapor üzerine Trablusgarp'ta 120 yatak kapasiteli hastane teşkil eder. Bu esnada Hilâl-i Ahmer'e yardım eden devletler arasında Hindistan da bulunmaktadır.⁹¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla büyük yardımlar yapılmıştır. 1877 yılında kurulan Hilâl-i Ahmer cemiyetinin savaşlarda açılan yaraları sarması açısından bu dönemdeki faaliyetleri oldukça önemlidir. Bu faaliyetlerin kapsamını genişletmek amacıyla yurt dışında şubeleri açılmış, dış ülkelerden destekler cemiyet vasıtasıyla sağlanmıştır. Bu şubelerden biri olan Hindistan Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Milli Mücadele boyunca Türkiye'yi maddi ve manevi olarak destekledikleri görülür. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumun farkında olan Hindistan Müslümanları sayısız toplantılar, protestolar düzenleyerek desteklerini ilan etmişlerdir. Yapılan kongrelerde Hindistan halkının maddi olarak yardımlarının yanı sıra, Müslüman aydınların çıkarttıkları gazete ve dergi gelirleri bağışlanmıştır.

Trablusgarp Savaşı'nda Dr. Ensari tarafından oluşturulan sağlık ekibi ile büyük faydalar sağlanmıştır. Dr. Ensari, Türkler ile Hindistan halkı arasında bir bağ oluşturmak amaçlı çalışmalarda bulunmuş, Türkler arasında sevgi ile karşılandığı gibi diğer ülkelerdeki Müslümanlarla destek amaçlı bağlantılar kurarak İslam birliği adına yaptığı çalışmalarla takdir kazanmıştır.

⁹⁰ Osmanlı Hilâl-i Ahmet Cemiyeti (1329-1331) Salnamesi, s.9-11.

⁹¹ Osmanlı Hilâl-i Ahmet Cemiyeti (1329-1331) Salnamesi, s.92.-102. EK-16.

Mevlâna Azad'ın El-Hilâl dergisi Dr. Ensari heyetiyle ilgili yazılarla doludur. Azad 2 Şubat 1913'de Kalküta'da Türkiye yararına yaptığı bir konuşmada halkı para yardımına çağırmiş, o toplantıda 30.000 rupi toplamış, daha sonra, 27 Mayıs 1914 tarihli dergisindeki açıklamaya göre, 4.000 abonesinin her birinin ödediği 8,5 rupiden 7,5'unu Türklere yardım için ayırmıştır.⁹² Tıp heyeti Türkiye'de iken Mevlâna Zafer Ali Khan Türkiye'ye ziyaret etmiş. O, Dr. Ensari ile birlikte 450.000 rupilik masrafı ile iki yüz ailenin evlerini inşa etmeyi teklif etmiştir. Sonradan kararlaştırılmış iki mahalleden birisi Konya'da Zemindar Mahallesi, öteki Adana'da Comrade Mahallesi olarak Balkan savaşının göçmenleri için inşa edilecektir.⁹³ Aralık 1921-Ağustos 1922 tarihleri arasında Hindistan'dan Türkiye'ye 675.494 Türk lirası tutarında 106.400 İngiliz lirası gönderilmişti.⁹⁴

Trablusgarp'ın ardından Balkan Savaş'ının patlak vermesi, büyük göç dalgalarının başlaması, hasta ve yaralı nakillerinin gerçekleştirilmesi işlemleri Hilâl-i Ahmer'in sahip olduğu bütçeyi ve elindeki imkânları aşıyordu. Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti önce Hindistan'dan topladığı yardımlarla daha sonra sağlık ekiplerini Türkiye'ye göndererek yardımlarda bulunmuşlardır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerinin I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde kesintisiz olarak devam ettiği görülür. Yurtdışında şubelerin açılışı artarken yurtiçinde sağlık ekipleri ve hastanelerin oluşturulmasına devam edilmiştir. Bu dönemde Hindistan Hilafet Kongresi'nin çağruları ile gönderilen para, Türkiye İş Bankası'nın oluşturulmasına vesile olacaktır.

3.1.2. Hindistan Müslümanlarının Yardımları ve İş Bankası'nın Kuruluşu

İş Bankası 26 Ağustos 1924 yılında 250.000 lira sermaye ile kurulmuştur. Ulusal ekonominin kuruluşu ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan İş Bankası, Mustafa Kemal Atatürk'ün girişimleri ile teşkil edilmiştir. Türkiye'nin ilk özel bankası olan İş Bankası'nın kuruluş sermayesinin Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi parası mı yoksa Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'ye destek için gönderdiği paralardan mı teşkil olduğu üzerine çeşitli iddialar bulunmaktadır.

⁹² Ataöv, T. (1990). "Mevlâna Azad ve Türkiye". *Tarih Toplum Dergisi*, C.14,S.79, s.33.

⁹³ Khan, M. A. A. (1970). *İstiklal Savaşı Hakkında Hin – Pakistan Müslümanlarının Davranışı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara, 35.

⁹⁴ Şimşir, B. N. (2015). *Doğunun Kahramanı Atatürk*. Ankara: Bilgi Yayınevi, s.205.

Mustafa Kemal Atatürk'e Hindistan Müslümanlarının gönderdiği para ile İş Bankası'nı kurduğuna dair belge olmamakla birlikte hatırat ve söylevlerde sermaye kaynağı olarak Hindistan Müslümanlarının yardımları gösterilmiştir. Hindistan Müslümanları tarafından hem Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsına hem de Türk halkına yardım amaçlı gönderilen paranın 100 bin lirası ile Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı Bankası'na yatırım yapmıştır. Ancak paranın Osmanlı Bankası'nda durmasını faydalı bulmayarak Osmanlı Bankası'ndan hisse almak isteği “Türklerin bu işle uğraşması yersiz” tarzında bir cevapla geri çevrilmiştir. Celal Bayar bu durumla ilgili olarak; “Yerli bankalar yoktu. Hatta Türklerin banka kurup idare edebileceklerine inanılmıyordu. Ekonomi hayatının bu önemli unsuru da onların, yabancıların elinde idi; kendi çıkarlarına göre ‘tefecilik’ yapılıyordu” ifadelerini kullanmıştır.⁹⁵ Bu hadiseden sonra bankadan tüm parasını çeken Mustafa Kemal Atatürk, parayı değerlendirmek üzere ulusal bir bankanın kurulması çalışmalarına başlamıştır.⁹⁶ Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın parayı bankacılık alanında kullanmak istemesine dair bazı farklı anlatımlar bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın tüccar olan kayınpederi Uşşakzade Muammer Bey'in kızı Vecihe Hanım evlerinde yapılan bir görüşmeyi aktarmıştır. Uşşakzade Muammer Bey, Celal Bayar ve Mustafa Kemal Paşa'nın parayı değerlendirmek üzere görüştükları sırada, Mustafa Kemal Paşa parayı ithalat ve ticaret alanlarına yatırarak yabancı sermayelerin bulunduğu bu sahada değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş, Celal Bey bankacılık alanında da yabancı sermayenin varlığını belirterek para ile banka kurulmasını önermiştir. Bir diğer rivayet ise Mustafa Kemal Paşa'nın kayınpederi Uşşakzade Muammer Bey'e parayı ithalat sahasında değerlendirme fikrini Celal Bey'e sormak üzere yönlendirmesidir. Celal Bey bu görüşmede de banka kurulması fikrini öne sürmüştür. Cemal Kutay ise banka kurma fikrini Mustafa Kemal Paşa'nın Celal Bey ile görüştüğünü ifade etmiştir. Paranın banka kurulması için kullanılması konusunda fikir birliği sağlanmasının ardından bakanlar kuruluna sunulmuş ve onaylanmıştır.⁹⁷

Bankanın kuruluş sermayesi olarak gösterilen Hindistan Müslümanlarının yardım paraları hakkında Hasan Rıza Soyak “Atatürk'ten Hatıralar” kitabında; Mustafa Kemal Atatürk'e Hindistan'dan 500-600 bin civarı para yardımının geldiğini ve bu paranın bir kısmının cephe masraflarının karşılanması için bir kısmının da halkın ihtiyaçlarının giderilmesi için

⁹⁵ Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*. İstanbul: Sabah Kitapları, C.4. s.173.

⁹⁶ Leventoğlu, M. (1968). *Atatürk'ün Vasiyeti*. İstanbul: Bahat Matbaası, s.78.

⁹⁷ Sak, G. ve Şeker, N. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. (Proje Yöneticisi. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.5-9.

harcandığını belirtmiştir. Tüm harcamaların haricinde kalan para Mustafa Kemal Paşa'ya geri iade edilmiş bu paranın 250 bin lirası ile yatırım yapılması planlanmıştır. Soyak, kitabında Hindistan'dan gönderilen paralar hakkında dedikoduları reddederek, İş Bankası'nın kuruluş sermayesi kaynağının Hindistan Müslümanları olduğuna işaret etmektedir.⁹⁸ İş Bankası'nın kuruluşunda önemli rol oynamış ve genel müdürlüğünü yapmış olan Celal Bayar da Hindistan Müslümanlarının Atatürk'ün şahsına para yolladığını ve bu paranın orduya harcandığını söyledikten sonra önemli bir noktaya dikkat çekmiştir: “Böyle bir şeyi Atatürk'ün aleyhinde olanlar da yaymak isterler. Fakat bildiğim çok önemli bir konu vardır; Atatürk bu paradan aldığı temettüyü hiçbir zaman şahsına bir kuruş bile kullanmamıştır. Hep üzerine hisse senedi istemiştir. Temettüyü hisse senedine çevirmiştir. Bu para böylece çoğalıp yükselmiştir. Onunla Dil ve Tarih Kurumunu kurmuştur ve oraya sermaye olarak vermiştir.” Mustafa Kemal Atatürk yalnızca 250 bin lira yatırıp bankanın teşkilini sağlamamıştır, aynı zamanda hisseler bölerek satma usulü ile bankanın değerinin 1 milyon liraya çıkarmış kendisi de 26 Ağustos 1924'te hesabına 207.400 lira daha yatırmıştır.⁹⁹

Fida Hussain Türkiye'ye gönderilen yardımlarla ilgili olarak 1923 yılına kadar geçen sürede Ankara'ya 160.000 sterlin yardım gönderildiğini ancak paranın kullanım alanına dair bilginin Hindistan kaynaklarında da bulunmadığını, yalnızca ordu ve İş Bankası'na harcanmış olduğunu bildiklerini bildirmiştir.¹⁰⁰ Konu ile ilgili net bir bilgi bulunamamakla birlikte, İş Bankası'nın kuruluş sermayesinin kaynağının Hindistan yardımları olduğuna dair hatıratlarda yer alan bilgiler ile Hindistan matbuatında geçen bilgiler paralellik göstermektedir.

3.1.3. İstanbul'un İşgaline Kadar Geçen Sürede Türkiye-Hindistan İlişkileri

1905 yılında Bengal'in bölünme kararının alınması, hareketin Müslüman taraftan çıkarak Hindular da kapsayan ve radikalleşen bir bağımsızlık hareketi olmasına neden olmuştur. Mart 1913'de “Bütün Hindistan Müslüman Derneği” (All- India Muslim League) yeni bir ülkü tespit etmişti. Ona göre derneğin amacı “Hindistan'a uygun bir öz-hükümete (self

⁹⁸ Soyak, H. R. (1973). *Atatürk'ten Hatıralar-II*. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., s.264.

⁹⁹ Sak, G. ve Şeker, N. (2001), *a.g.e.*, s.4-5.

¹⁰⁰ Hussain, F. (2012). *Hindistan Matbuatında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılabı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 115.

gouvernement) malik olmak” idi.¹⁰¹ Bu dönemde bir yandan Osmanlı Devleti’ni halifelik üzerinden desteklerken diğer yandan Hindistan bağımsızlık hareketine yön vermek için çalışmalar yürütülmüştür. Modern Hindistan olarak adlandırdığımız dönemin inşacıları çeşitli gazete ve dergiler çıkartarak, seslerini duyurmaya çalışmış, İngiltere tarafından birçokları hapse atılmıştır. Bu devrede “Zemindar” gazetesi sahibi Zafer Ali Han adında bir Müslüman bir yandan İngiltere aleyhine şiddetli yazılar yazmış, öbür yandan da Osmanlı Hilâl-i Ahmer (Kızılay)’i lehine para toplamıştır. 1914’te bu gazete kapatılmıştır.¹⁰² Önce Trablusgarp, daha sonra Balkanlar saldırısı, Güney Asya’daki Müslümanların İngiltere’ye duydukları güveni kökünden sarsmış; Londra’nın Osmanlı lehine müdahalesi her iki olayda da gerçekleşmeyince siyasi gelişmelere yeni boyutlar eklenmiştir. İki savaş ve Türkiye’nin karşılaştığı tazyik ve tehditler halk açısından da uyarıcı olmuş ve kitleler “Birlik” liderlerinin mücadelesinde haklı olduklarına inanmaya başlamışlardır. Kabaran İslami duygular, Türkiye’deki olaylarla birleşince, her iki toplumu da – Hindu/Müslim- ilgilendiren bir “hürriyet” davasının zeminini oluşturmaya başlamıştır.¹⁰³ Hindular ile Müslümanların “Birlik” çağrısı adı altında toplandıkları kongrede ortak kararlardan biri de Türklere, emperyalizme karşı verdiği mücadelede destek olmaktır.

Uzun yıllardır savaşmakta olan Türklerin, Hindistan hem dini hem milli ayrılıkçıların hem de emperyalizmin kışkacındayken patlak veren Birinci Dünya Savaşı’na katılması meselesi de Hindistan ahalisini endişeye sevk etmiştir. Hindistan, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmemesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu durumun sebebini ve koşulların değerlendirmesini Mustafa Keskin şöyle açıklar; “Hindistan’da yaşayan Müslümanların Birinci Dünya Savaşı sıralarında karşı karşıya buldukları iki durum vardır. Bunlardan birincisi, Hindu egemenliği altında yaşamaktansa İngiliz egemenliği altında yaşamayı tercih etmek, ikincisi de İngiliz orduları içinde Türklerle savaşmanın, belki de şuursuz olarak doğurduğu azaptır.”¹⁰⁴

Burada İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne karşı Müslümanları yanında tutmak için yaptığı etkili propagandayı hatırlamak gerekir. İngiltere, ilk olarak Hindistan’da İttihatçılar aleyhinde kampanya başlatmıştır. Savaşıkları Türklerin Müslüman olmadığını söyleyerek,

¹⁰¹ Bayur, Y. H. (1950), **a.g.e.**, s.195.

¹⁰² Bayur, Y. H. (1950), **a.g.e.**, s.496.

¹⁰³ Öke, M. K. (1998), **a.g.e.**, s.18.

¹⁰⁴ Keskin, M. (1991), **a.g.e.**, s.34.

İttihatçılara karşı savaşın hak ve gerekli olduğu propagandasında bulunmuştur. Bu propagandalar o kadar yoğun yapılmıştır ki “Türk taraftarlığı ile bilinen Comrade gazetesi bile Jön Türkleri uyarmak mecburiyeti hissetmiştir. Gazeteye göre, Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara ilgisi sadece insani duygulardan değil, aynı zamanda müşterek İslami mirastan kaynaklanıyordu.”¹⁰⁵ İngiltere’nin daha savaş başlamadan başlatılan kampanyaları Müslüman aydınlarda karşılık bulmuş, savaşın dini olmadığı ve Müslümanlar için kutsal olan hiçbir yerde savaşılmayacağı hususunda ikna edilmişlerdir.

Ardından Mekke Emiri Şerif Hüseyin’in propagandası yapılmış, İslam dinine mensup kişilerin Osmanlı yerine Şerif Hüseyin’in takip edilmesi gerektiği işaret edilmiştir. İngiltere ile anlaşılan Arap ayrılıkçısı Şerif Hüseyin’e Hindistan’dan tepkiler yükselmiştir.

“1916’nın 29 Haziranında Lucknow’daki alınan Müslüman birliği kararlarını ihtiva eden bir telgraf Hint – Pakistan Müslüman Birliğinin, İslam’ın Irak ve Hicaz’daki kutsal yerlerin emniyet ve kutsallığını tehlikeye sokabilecek gaddar davranışlarının sahibi Mekkeli Şerif Hüseyin’in liderliğindeki Arap isyancılarının faaliyetine duyulan derin nefreti belirtir ve sempatanlarıyla birlikte, bu isyancıları, İslam’ın düşmanı olarak kınar. Onlar Şerif Hüseyin’in Müslüman hac yerlerini korumaktan aciz bir İngiliz kuklası olacağına inanmışlardı ve 27 Haziranda bir toplantıda Mekke Şerifinin önderliği altında ayaklanmış olan Arapların ve taraflarının İslam’ın düşmanı olduklarını ilan etmişlerdir.”¹⁰⁶

Bayur, Osmanlı Devleti’nin savaşa katıldığını öğrendikten sonra da Hintli Müslümanların savaş için askerliğe gitmeye devam ettiğini, bu durumun büyük etki yaratmadığından bahsetmektedir:

“ Osmanlı Devleti’nin savaşa katılmasının ve aynı zamanda “Halife” olan padişahın “cihat” yani “kutsal savaş” ilan etmesinin doğrudan doğruya tesirleri çok az olmuştur. Dolayısıyla o zamanki Osmanlı devlet adamları Hilafetin Hindistan’daki ve genel olarak İslam âlemindeki maddi ve manevi nüfuzu üzerine kurdukları ümitler tamamıyla denecek ölçüde boş çıkmıştı; hatta hilafet ve cihat kavramları Osmanlı sınırları içindeki Müslümanların bile devlete bağlılığını sağlayamamıştı”¹⁰⁷ demektedir.

Esasen Cihad-ı Ekber ilanı ile Müslüman devletlerden beklenen destek gelmemiştir. Bu meselenin birçok yönü bulunmaktadır. En önemli etkenlerden bir tanesi Müslüman âleminin farklı sömürgeci devletlerin yönetiminde bulunmasıdır. Müslümanların bağlı

¹⁰⁵ Özcan, A. (1992), a.g.e., s.248.

¹⁰⁶ Khan, M. A. A. (1970), a.g.e., s.64.

¹⁰⁷ Bayur, Y. H. (1950), a.g.e., s.500.

buldukları sömürgeci devletler, Müslüman toplulukların sosyo-kültürel ve psikolojik durumlarını onların aleyhine kullanabilecek kadar iyi anlamışlardır. Toplum için önemli, sözü geçen kişileri; şeyh ve pirleri kendi çıkarları uğruna çalışmaya ikna etmiş, propagandalarını bu şahısların vasıtasıyla İslam dinine uygun göstermeyi başarmışlardır. Bir diğer etken yıllarca sözlerine kulak verdikleri bu kişilerin aksine Osmanlı halifesinin İngiltere-Fransa'ya karşı cihat ilan etmesinin doğurduğu ikilem olmuştur. Yıllardır yaptıkları her faaliyetin bir şekilde İslam dinine uygun, Müslüman halkın çıkarına olduğuna inandırılmış olan halk, cihat ilanına katılmak konusunda büyük kararsızlık göstermiştir.¹⁰⁸

Ayrıca Cihat ilan edilmesiyle Hindistan'ın Darü'l Harp olması konusu tartışmalara sebep olmuş, Hindistan ulemaları kendi içlerinde tartıştıkları gibi diğer Müslüman âlimlerin de görüşlerini almıştır. Esasında bu tartışmanın küçümsenmemesi gerektiği, İngilizlerin Hindistan hâkimiyetinin ilk yıllarından beri tartışıldığı bilinmektedir. Savaşa yazılan Hintli Müslümanlardan bir kısmının Osmanlı Devleti tarafına geçtiği ve İslam Birliği mücadelesine katılarak milli mücadeleye destek verdikleri gerçeği bir yana, İngiltere hâkimiyetinden kurtulmak amacıyla daha sonra değineceğimiz Hindistan bağımsızlığı için faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti Mondros Ateşkesi'ni imzalamak zorunda kalınca, adeta emperyalizmin kucağına düşmüştür. Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları altında Anadolu'nun işgali başlarken, fiili olarak Osmanlı Devleti son bulmuştur. Bu dönemde hukuki olarak devlet hayatına devam eden Osmanlı Devleti'nin bünyesi altında Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçerek milletin kurtuluşu için çareler arayacaktır.

İzmir'in işgalinin ardından 19 Mayıs 1919 yılında Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa "geride kalan Türk birliklerinin dağılması işlemini teftiş etmek için İstanbul'da verilmiş bir emir taşıyordu. Bu görev yerine derhal ikili bir göreve soyundu: Bir hareket örgütlemek ve bir ordu oluşturmak."¹⁰⁹ Prof.Dr. Hanif Faruk Mustafa Kemal Paşa'ya dair Hindistan'da

¹⁰⁸Bayur, Y. H. (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları, C.III, s.326-329.

¹⁰⁹Lewis, B. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. Boğaç Babür Turna), Ankara: Arkadaş Yayınevi, s.327-328.

çıkan ilk haberin 10 Ekim 1919 tarihinde neşrolunduğunu ve bağımsızlık çabalarının övüldüğünü yazmaktadır.¹¹⁰

Mütarekeden sonra imzalanan barış antlaşması Hindistan'da geçici bir süre rahatlama sağlamıştır. Tarihi ve dini bakımdan önemi büyük olan bu ülke ayakta kalmaya devam edecek, halifeliğin yaşatılması ile Hindistanlı Müslümanların dayanağı kaybedilmemiş olacaktı. Fakat antlaşmanın emperyalist devletlerce Anadolu'yu parçaladığını, kutsal yerlerin Türklerin hâkimiyetinden çıkartıldığını, İngiltere tarafından Hindistan yolunun garanti altına alınacak şekilde planlandığını anlamaları ile büyük hayal kırıklığı yaşanmıştır. Hind – Pakistan Müslümanları kendi ülkelerinde yapılan reformları desteklemeyi bir yana bırakarak hilafetin kurtarılması için Türkiye ile ilgilenmişlerdir. Türkiye'ye olan ilgileri yıllar önce Seyyit Ahmet Han tarafından şöyle belirtilmişti:

“Birçok Müslüman devletlerinin olduğu devirlerde herhangi birisinin yıkılmasından bu kadar endişe etmiyorduk. Şimdi çok az Müslüman devleti kaldı, bunlardan en küçüğünün bile yıkılmasına tahammülümüz kalmadı. Eğer Türkiye yenilirse bu büyük ve en son güçtür. Biz Yahudiler gibi ülkesiz bir halk durumuna düşmekten korkuyoruz.”¹¹¹

İngiltere, İslam Birliği'nin başarıya ulaşması dâhilinde kendi aleyhlerine olabilecekleri öngörerek, elinde bulundurduğu Süveyş, Hindistan, Akdeniz, Uzakdoğu ve Avustralya ticaret yollarının güvenliğini sağlamak gayesinde olmuştur. Bu gaye uğruna Yunanistan'ın büyük idealini destekleyen İngiltere, Yunanların İzmir'in işgali ile Hindistan'da başlayan protestolarla mücadele etmiştir. Hindistanlı Müslümanların davasının haklılığını savunanların başında Gandhi geliyor ve meseleye; “hem halkın dini duygularından faydalanmak hem de bilhassa İngiltere'ye karşı, siyasal değil, dini bir dava güdüldüğünü belirtmek ve İngiliz halk efkârı nezdinde daha kolaylıkla çalışabilmek için “Hilafet meselesi” adı verilmiştir.¹¹² Şehirlerde Hilafet Komiteleri kurulmuştur. İngilizler yumuşak açıklamalarla hareketi yatıştırmaya çalışmıştır. Ancak 14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali Türkiye'de milli uyanışı ateşlediği gibi, Hint Müslümanlarını da harekete geçirmiştir. İzmir'in işgalinin doğuracağı sonuçları öngörebilen Lord Curzon “en büyük hata” olarak nitelendirmiştir. İşgalden iki gün sonra Hindistan'da protestolar başlamıştır. Hindistan'ın dört bir yanından gelen ve sayılarının beş bini bulduğu Müslümanlar 22 Eylül (1919)'de

¹¹⁰ Fauk, H. (1979). *Atatürk (Urduca Yayınlarında)*. Ankara: DTCF Yayınları, s.79.

¹¹¹ Khan, M. A. A. (1970), *a.g.e.*, s.73.

¹¹² Bayur, Y. H. (1950),*a.g.e.*, s.538.

Lucknow'da toplanmışlardır. Abdül Bari'nin başkanlık ettiği "Bütün Hindistan Müslümanları Konferansı"nda sekiz önemli karar alınmıştır. Bunlar **a.** Halifelğin cismani gücünün, onun ruhani kudret ve gururu için vazgeçilmez olduğu; **b.** "Makamat-ı Mübareke'nin dokunulmazlığı; **c.** Anadolu ve Trakya'nın Türklere bırakılması; **d.** Yunanlıların İzmir ve Batı Anadolu'yu terk etmesi; **e.** Türk barışı ile ilgili hassasiyetlerinin İngilizlere iletilmesidir. Diğer kararlar, 17 Ekim'in Halife'nin izzet-i nefsi için dua günü olarak kabul edilip bütün ülke çapında protesto toplantıları yapılması; Bombay'daki Hilafet Komitesi'nin merkez olarak seçilip, bütün yurtda şubeler açılması ve tutanakların basılması hususlarını ihtiva eder. Aynı toplantıdan sonra VI. Mehmed Vahdettin'e bir sadakat ve destek mesajı gönderilmiştir.¹¹³ Bırakışmaların yaşandığı dönemde İngilizlerin Türklere karşı uyguladığı sert politikalar Hindistan'da tepkili karşılınmaya devam ederek, 24 Kasım 1919'da Delhi'de toplanan "Bütün Hindistan Hilafet Konferansı"nda İngiliz mallarını boykot kararına kadar varmıştır. Gandhi'nin başkanlığında toplanan konferansta, Müslümanların davasının Hinduların da davası olduğunu belirtir ve şunları demiştir:

"... dostluğun miheng taşı fena günlerde gerçekten yardımda bulunmaktır; biz Hindu, Farsi, Hıristiyan ve Yahudi ne olursak olalım eğer bir tek ulus gibi yaşamak istiyorsak her hangi birimizin işi hepimizin işi olmalıdır. Eğer Müslümanların en can alacak menfaatleri bahis konusu olduğu sırada biz Hindular aldırışsızlık edersek bu birlik boş bir laftan ibaret kalır. Bazıları diyorlar ki biz Hindular, Müslümanlara ancak bazı şartlarda yardım etmeliyiz. Şarta bağlı yardım bozuk çimentoya benzer, yapıştırılmaz."¹¹⁴

İstanbul'un işgali ile tekrar harekete geçen Hindistan halkı, Hint Hilafet Hareketi bağlamında protestolar ve mitinglerin ötesine geçecek İngiltere'ye muhtıra vermiştir "(...)İstanbul'un işgalinden üç gün sonra Hilafet Komitesi adına Muhammed Ali başkanlığındaki Müslüman heyeti Londra'da Başbakan Llyod George ile görüşüyor ve "muhtıra" veriyor.¹¹⁵ 17 Mart'ta Fisher ile İngiltere'de görüşen Mehmet Ali, Türkiye ve Hind – Pakistan Müslümanları arasındaki dostluk bağlarına işaret ederek sultanın dünyevi nüfuzunun mevkii İstanbul olmalıdır, Türkiye parçalanmamalıdır ve Arabistan Türk heyetinden çıkarılmamalıdır dedi ve ilave etti:

"İslam'ın daima iki merkezi olmuştur, birincisi şahsi diğer de mahalli merkezdir. Şahsi merkez halifedir, onu peygamberlerin halefi olarak tanınmalıyız. Çünkü peygamber İslam'ın şahsi merkeziydi, onun halifeleri adetlerini bugüne kadar devam

¹¹³ Öke, M. K. (1998), **a.g.e.**, s.49.

¹¹⁴ Bayur, Y. H. (1950), **a.g.e.**, s.539.

¹¹⁵ Akyol, T. (2016). **Ama Hangi Atatürk**. İstanbul: Doğan Kitap, s.180.

ettirmişlerdir. Mahalli merkezler, peygamberler yeri, Arabistan adası veya “Ceziret’ül Arap” olarak bilinen adadır, dördüncü sınırdaki Fırat ve Dicle’nin sularındır...”¹¹⁶

Lloyd George’un Türklere karşı en sert politikaları uygulama, en ağır cezayı verme isteğine karşın Harbiye Nazırı Churchill Türkiye’ye düşmanca davranmanın Akdeniz politikalarını tehlikeye sokabileceğinin farkındaydı. Ayrıca ona göre; Sovyetler ile Türkiye’nin işbirliği ve Hindistan Müslümanlarının tepkileri de göz önünde tutularak hareket edilmeli, hâkimiyetlerini yitirme tehlikesine karşı dikkatli davranılmalıydı. Nitekim İstanbul’un işgali ile Mustafa Kemal İslam faktörünü dış politikada destek aracı olarak kullanmıştır. İslam siyasetinin dış politikaya dönük önemli belgelerinden biri, Mustafa Kemal’in, daha Ankara’da Meclis açılmadan önce, 17 Mart 1920’de, İstanbul’un işgalinin ertesi günü Heyet-i Temsiliye adına yayınladığı “İslam Âlemine Beyanname”dir. Beyanname “Hilafet-i mukaddese-i İslamiye’nin makarrı olan İstanbul” diye başlamıştır: Yani, kutsal İslam halifeliğinin yüksek merkezi olan İstanbul’un cebren işgal edilmesinin bütün İslam âlemine tecavüz olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷ Emperyalist devletlerin yönetiminde bulunan devletleri takip eden Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul’un işgalinin ardından yayınladığı bu bildirin hemen ardından Hint Müslümanları ile İngiltere’nin münasebetlerini değerlendirmiştir. 14. Kolordu Kumandanı Bekir Sami Bey’e yazdığı 18 Nisan 1920 tarihli telgrafta yapmış olduğu değerlendirme adeta bir öngörü niteliğinde; İngiltere’nin Hindistan Müslümanlarını kendi emellerine alet etmek için yürüteceği politikalara karşı bir uyarı niteliğindedir.¹¹⁸ İngiltere, Hint Müslümanlarının bir kısmını çeşitli propagandalar ile İslam aleyhine savaşmadıklarını ve karşı oldukları davanın din ile bağlantılı olmadıklarına ikna etmeyi başarmıştır. Bu süreçte Hindistan Müslümanlarından Türkiye lehine çalışmalar devam ettiği gibi, Türkiye de Hindistan bağımsızlığı adına mücadele vermiştir. Cemal Paşa Asya halklarının bağımsızlık mücadelesi için askeri yardım talebinde bulunmuş, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle yardımın gönderilme imkânının bulunmadığını ancak Enver Paşa’nın da verdiği mücadele ile birlikte Asya’nın bağımsızlığına sunulan katkıların takdir edildiğini bildirmiştir.¹¹⁹

¹¹⁶ Khan, M. A. A. (1970), a.g.e., s.91.

¹¹⁷ Akyol, T. (2016), a.g.e., s.171.

¹¹⁸ Yılmaz, H. (2007). *Kurtuluş Savaşımız ve Asya-Afrika’nın Uyanışı*. İstanbul: Kaynak Yayınları, s.156.

¹¹⁹ Yılmaz, H. (2007), a.g.e., s.160.

Vatanın kurtuluşu için çareler arandığı ilk günlerden beri, iki idealin belirgin şekilde var olduğu görülmektedir; Batı ideali ve Doğu ideali. Manda ve himayenin tartışıldığı günlerde beliren Sovyet yardımları ve Bolşevizm desteği, İslam âleminin desteğinin önemine yapılan vurguların artarak devam etmesi Kurtuluş Savaşı'nda yürütülen dış ilişkilerin anlaşılması açısından önemlidir.

Hilafet Hareketi Gandhi ve takipçilerinin katılımı ile güçlenmiş, etkinliklerini arttırmıştır. Hindistan'da 29 Ekim 1920 günü Ebü'l Kalam Âzâd başkanlığında toplanan konferansta alınan kararlar son derece sert ve tehditkârdır. Hindistan'da alınan boykot kararı neticesinde, milli üretim ve tüketim, eğitimde millilik gibi kararlar İngiltere için büyük endişe yaratmıştır.

3.1.4. İstanbul'un İşgali ve Sonrasındaki Gelişmeler

Halktan müteşekkil düzensiz birliklerin oluşturduğu Kuvay-ı Milliye'nin Anadolu ve Rumeli'nde teşkil ettiği Heyet-i Temsiliyeler ve topyekün vatanı savunması, toplanan kongreler ve alınan kararlar neticesinde yeni devletin ilk adımlarının atıldığı döneme gelinmiştir. Erzurum Kongresi'nde ilan edilen vatanın bölünmez bütünlüğü, Ankara'da Büyük Millet Meclisi adıyla toplanmaya kadar içte ve dışta büyük savaşlar ve mücadeleler verilmiştir. Ankara'da meclisin açıldığı günlerde, gecikmiş olan barış antlaşmasına dair tasarılar sunulmaya başlanmıştır. Sevr Antlaşmasını imzalamak üzere Osmanlı hükümeti muhatap alınmak istenmiştir. Sevr Antlaşmasının imzalanması meselesi üzerine Hindistan'daki hareketlenme artarak "sivil itaatsizlik" felsefesinde İngilizlere karşı silahsız bir mücadelenin içine girilmiştir. 28 Mayıs 1920'de toplanan Hindistan Hilafet Kongresi'nde alınan bu karardan hemen önce İstanbul'a; "Majesteleri'nin ve soylu ve cesur, ama dikkati dağılmış ve bölünmüş olan ulusunun, hem Türkiye'de hem de İslam'a görevlerini kararlılıkla yerine getireceği ve Türkiye'nin birliğinin, kısa zamanda İslam'ın birliğinin gerçek bir yansıması durumuna geleceği"¹²⁰ umudunu dile getirmişlerdir. 28 Mayıs günü sivil itaatsizliğe uygun olarak başlayan iş birliği yapmama kararı 1 Ağustos günü fiilen başlatılmıştır. Hindistan kurucu başkanı Jawaharlal Nehru;

"Müttefikler tarafından tasarlanan ve Türkiye'nin kaygı içinde beklediği anlaşma 1920 Ağustos'unda yayımlandı. Sevr'di bu anlaşmanın adı. Türkiye'nin

¹²⁰ Sadiq, M. (2018), a.g.e., s.70-71.

özgürlüğünün sonuydu. Bağımsız bir devlet olarak Türkiye'nin idam cezası yürürlüğe konmuştu. Ülke sadece küçük parçalara bölünmekle kalmıyor, İstanbul'un kendisi bile bir Müttefik komisyonunun denetimine terk ediliyordu. Her şeye rağmen Sultan'ın temsilcileri Antlaşma'yı imzalamışlardı. Milliyetçiler, doğal olarak, Antlaşma'yı reddettiler ve Antlaşma'nın yayımlanmasının sonucunda milliyetçilerin gücü arttı, giderek artan sayıda Türk ülkenin daha kötüye gidişinin önüne geçmek için onlara yöneldi"¹²¹ şeklinde değerlendirmiştir.

Sevr Antlaşmasına tepki gösteren Hintli aydınlar İngiltere tarafından tutuklanarak, sesleri bastırılmaya çalışılmıştır. Ancak hapishaneye atılan muhalif sesler bastırılmayacak kadar büyüyecek Hindistan bağımsızlığında liderlik edeceklerdir.

Hindistanlı Müslüman aydınlar Sevr Antlaşmasını Türkiye'ye yapılmış büyük bir haksızlık olarak değerlendirerek, İngiltere'ye karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. Sevr Antlaşmasına Hindistan'dan gelen tepkiler, Mustafa Kemal Paşa'nın doğu ideolojisi ve İslam'ın sömürülen halklarına çağrılarının yanıtsız kalmadığının en büyük göstergelerindendir. Mustafa Kemal'in mecliste İslam ve Doğu vurguları oldukça artmış, hilafetin korunması meselesine bilhassa önem vermiştir. Aynı zamanda devam eden mücadeleler neticesinde Türklerin Yunanlıları yenmesi ve İzmir'in alınması tüm dengeleri değiştirmiştir. Lewis bu zaferler için; “(...)Anadolu'nun yeniden fethini tamamladılar”¹²² yorumunu yapmıştır. Ardından gelen bırakışmalar ve Lozan Antlaşması ile emperyalist güçler yenilgiye uğratılmış, Anadolu'da Türk egemenliği kesinleşmiştir. Llyod George bile, daha sonra yayımladığı anılarında, Mondros Bırakışmasından Mudanya Bırakışmasına dek olan evreyi, “Bağlaşıklar için bir yenilgi”; Mudanya Bırakışmasından Lozan Antlaşmasına dek olan evreyi ise “bozgun” olarak nitelendirmiştir.¹²³

“*Sevr Antlaşması, Müslüman ve Hindu bütün Hindistan halkının gözündeki, İslam'a karşı işlenmiş bir suçtur.* (Hint Hilafet Komitesi, 5Mart 1922, Sayı: 181.660, 169.)¹²⁴ “ 1922 yılı İngiltere için kayıplarla dolu bir yıldır. Sevr antlaşmasını suç sayan kararlar alan ve emperyalizm karşıtı çalışmalar yürüten Hindistanlı aydınlar bu yılda hapse atılmıştır. Anadolu'dan gelen zafer haberleri ile ilgili tepkileri Nehru şöyle anlatmaktadır:

¹²¹ Nehru, J. (2015), **a.g.e.**, s.47.

¹²² Lewis, B. (2017), **a.g.e.**, s.,342.

¹²³ Sonyel, S. R. (1978). “İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye'deki Son Günleri ve Cumhuriyetin Kuruluşu”, **Bellekten** c. XLII, S.165-168., s.108.

¹²⁴ Akyol, T. (2016), **a.g.e.**, s.137.

“Mustafa Kemal’in Yunanlılara karşı kazandığı büyük mücadeleyi, yaklaşık on bir yıl önce duyduğumuz zaman ne kadar çok sevindiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Ağustos 1922’de Afyonkarahisar’da kazandığı ve ardından Yunan ordusu ile İzmir’de denize döktüğü savaşı kastediyorum. Birçoğumuz Luknow Bölge hapishanesindeydik ve Türklerin zaferini kutlamak için hapishane barakamızı sağdan soldan bulabildiğimiz şeylerle süslemiş, dahası o akşamı, cılız bir biçimde bile olsa, ışıklandırmaya çalışmıştık.”¹²⁵

Kazanılan askeri zaferlerin ardından Lozan’da 20 Kasım 1922 yılında Barış Konferansları başlatılmış ve Türklerin uzun yıllardır mücadelesini verdiği ne varsa, tam egemenlik ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. Kazanılan zaferler ve Misak-ı Milli ilkeleri neticesinde emperyalist güçler İstanbul’dan çıkarılmıştır.

“İngiliz Yüksek Komiseri Henderson, 2 Ekim 1923’de Dışişleri Bakanlığına gönderdiği kapalı telyazısında, General Harington ve son İngiliz askeri birliklerinin o gün öğleden sonra saat 3’de “Arabic” ve Amiral Watson’un komutasındaki”Malborough” adlı savaş gemileriyle Türkiye’den ayrıldıklarını; Fransız ve İtalyan generallerinin de aynı vakitte hareket ettiklerini bildiriyor, şöyle diyordu:

“İstanbul’un boşaltılması, düzen içinde ve olay çıkmadan yerine getirilmiş bulunuyor. Bunda General Harington’un ve emrindeki subay ve erlerin büyük payı vardır. Lütfen Savunma Bakanlığına bilgi veriniz.”¹²⁶

Yine Henderson’un Türkiye’nin rejim değişikliğine gitmesi ihtimali üzerine İngiltere’ye bilgi verdiği; “(...)bir cumhuriyet sistemi kurulması kabul edilmekle birlikte, bu konuda Mustafa Kemal’e karşı sert bir muhalefet baş gösterdiğini”¹²⁷ belirten raporlarda “Henderson’a göre, Türkiye’de cumhuriyet kurulacak, Ankara başkent olacak ve Mustafa Kemal, pek doğal olarak ilk cumhurbaşkanı seçilecekti.”¹²⁸

“Şer Muhammad Garewal Türk Kurtuluş Savaşının Hindistan’daki yansımalarını şu sözlerle ifade etmektedir:

Mustafa Kemal Hintli Müslümanların kahramanı haline geldi. Yunanlılar karşısındaki zekice zaferleri her yerde konuşuluyordu. Adı her Müslüman evinde takip edilen bir isime dönüştü. Artık “Mücahid-i Hilafet” (Hilafet Mücahidi), “Batl-i-Hurriyet” Özgürlük Kahramanı, “Halid-i Sani” (İkinci Halid), “Kaid-i Azam” (Büyük Önder) ve Gazi Mustafa Kemal Paşa gibi vasıflar eşliğinde saygıyla

¹²⁵ Nehru, J. (2015), **a.g.e.**, s.50-51.

¹²⁶ Sonyel, S. R. (1978), **a.g.m.**, s.116.

¹²⁷ Sonyel, S. R. (1978), **a.g.m.**, s.138.

¹²⁸ Sonyel, S. R. (1978), **a.g.m.**, s.140.

anıyordu. Cephede farklı pozlardaki portreleri çizim odalarında ve dükkânlarda sergileniyordu.”¹²⁹

Hindistan Özgürlük Hareketinin önemli liderlerinden ve Hindistan’ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru kitabında Türk Kurtuluş Savaşı’nı takip ettiklerini kitabında şöyle ifade etmektedir;

“ Türklerin serüvenini yenilginin karanlık günlerinden zafer kazandıkları güne kadar dikkatle takip ettik. Şunu gördük: Müttefiklerin ve özellikle İngilizlerin onları baskı altına almak ve zayıflatmak için attıkları her adım garip bir biçimde ters etkiler yarattı, sonuçta milliyetçileri güçlendirdi, daha güçlü direnişe yöneltti... Müttefiklerin Türkiye’yi bölüp parçalamaları, Yunan birliklerini İzmir’e çıkartmaları, milliyetçi liderlerin tutuklandığı ve sürgüne yollandığı 1920 İngiliz darbesi, Türkleri öfkelenirdi, coşturdu. Yiğit bir halkı aşığılama ve ezme girişimi kaçınılmaz olarak bu sonucu doğurdu.”¹³⁰

3.1.5. Hindistan Müslüman Birliği ve Hilafet Kongreleri

Batılı emperyalist devletlerin yenilemeyeceği düşüncesine esir olan Hindistan, 1905 yılında Rusya’nın Japonya’ya yenilmesi ile Asya’nın gücünü idrak edecek, 1906 yılında Müslüman Birliği’ni kurarak, Hindistan birliği ve bağımsızlığı için mücadelede bulunacaktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamit’ten beri benimsenen Pan – İslamizme uygun politikalara doğunun desteğini kaybetmemek için, muhalif politikalar geliştirmemiş, İslam ülkeleri ile dayanışmayı kaybetmemek adına kongreler düzenlenmesine karar vermiştir. Ancak batının cephe alması ihtimaline karşı açıktan politika üretmemeye özen göstermişlerdir. Ancak 1909 yılında kongrenin bağlayıcı kararlar aldığını ve meselenin yalnızca Türkiye’ye destek vermekle kalmayacağını gören İngiltere, Bengal’in Hindistan’dan ayrılmasını sağlayarak parçalama girişimlerine başlamıştır. Bengal’in bölünmesini Hindular, Müslümanlar ve İngilizler için farklı anlamlar taşımaktadır. Hindular bu bölünmeyi, Hindu milliyetçiliğini engelleme girişimi, Müslümanlara mükâfat olarak değerlendirirken; İngiltere, Hindu – Müslüman çatışmasını derinleştirerek, ‘böl – parçala- yönet’ politikasını uygulamıştır. Hindu milliyetçiliğini bitirme girişimi, “(...)ileride Pakistan’ı yaratacak bir başka cemaatçiliğin Müslüman milliyetçiliği olarak doğuşu da demektir:

¹²⁹ Hussain, F. (2012), **a.g.e.**, s.68.

¹³⁰ Nehru, J. (2015), **a.g.e.**, s.53.

“Bölünmeyle, Pakistan ülkesi çok önce tanınmış ve böylece Hint Müslümanlarının ulusal yurtlarının doğu eyaletlerine pratik bir şekil verilmiştir.”¹³¹

Hindistan’da bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkanlar’da mücadele vermeye devam etmiştir. Bunun üzerine Hindistan’da gösterilen tepkilerin düzenli yardımlara dönüştüğü, ulemanın fetvaları ile yardımlar başlarken, aydınların yardım için dergiler çıkartarak faaliyetlerde buldukları bilinmektedir.

Osmanlı Devleti’nin varlığını sürdürmesi Hind – Pakistan Müslümanları için hilafetin yaşatılması anlamına geliyordu ve Osmanlıların Arabistan yarımadasındaki hâkimiyetlerini kaybetmemesi için çalışmalar yapmışlardır. Daha önce de belirtildiği gibi başlarda hilafetin korunması ve Türk sempatisi olarak başlayan hareket daha sonra Hindistan’ın emperyalizmden kurtuluşu olarak karşımıza çıkacaktır. O zamanki İngiliz Genel Valisi Lord Harding otobiyografisinde Hind-Pakistan Müslümanları arasında Türkler lehindeki dalgalanmalar konusunda şunları yazıyordu:

“Bütün sene boyunca, Trablusgarb ve Balkanlardaki Türk İslam harbi yüzünden halk arasında büyük ölçüde kaynaşma ve köpürmeler olmuştu. Balkan harpleri boyunca, Hind – Pakistan Müslümanlarının duyguları hakkında 1919 Montagu – Chelmsford Raporunda şöyle yazıyordu:

“Bu, Hilâl ve haç arasında bir mücadele olarak görülüyor ve büyük kinlerin doğmasına sebep oluyordu. Hind – Pakistan Müslümanları Aralık 1912 de bir tıp heyetini yardıma göndermek suretiyle Türkiye’ye olan sempatisini göstermişti. Pan – İslamcı bir grup, Müslümanların ilk görevinin Halifeye bağlılık olduğunu vaaz ediyor ve Encümen-i Hüddami Kâbe adına yeni bir teşkilat kuruyordu. Bu teşkilatın üyeleri, gayri Müslim saldırganlara karşı kutsal yerleri korumak için can ve mallarını feda edeceklerine dair yemin ediyorlardı.”¹³²

İslam’ın kutsal ve dinin merkezi kabul ettiği Mekke, Medine ve Kudüs’te Müslümanları birleştirmek adına Müşir Hüseyin Kidvai¹³³ ve Mevlâna Abdulbari¹³⁴ tarafından teşkil olunmuş Encümen-i Hüddami Kâbe, Osmanlı Devleti ile temaslarda bulunarak, Osmanlı Devleti’nin de yardımıyla haccın İngiltere tekelinden çıkartılarak, tüm organizasyonların Müslümanların elinde olması üzerine çalıştıklarını bildirmişlerdir. Birinci Dünya

¹³¹ Güngör, C. (2001), a.g.e.,s.253., Bkz. Rahman,S. (1946). *Why Pakistan?*, Lahore: Islamic Book Service, s.67.

¹³² Khan, M. A. A. (1970), a.g.e., 18-19.

¹³³ Hindistan’ın Pan-İslamizm liderler ve düşünürü.

¹³⁴ Ensari ailesine mensup, Hindistan bağımsızlık hareketi liderlerindedir. Osmanlı Devletini ve Hilafeti korumak adına Hindistan’da kamuoyu oluşturmada önemli roller oynamıştır.

Savaşı'nın başlamasından hemen önce girişilen bu örgütlenmeye Osmanlı Devleti olumlu cevap verememişse de faaliyetlerinden haberdar oldukları bilinmektedir. “(...) Birinci Dünya Savaşı sırasında Hicaz'da olan Osmanlı komutanlarından Galip Paşa'nın üzerinde bulunan bir bildiriye;

“Encümen-i Hüddam- ı Kâbe kimliği altında faaliyet gösteren Hindli Müslümanlar bizimle işbirliği yapmaktadırlar. Bu insanlar samimi olarak bizim davamıza bağlıdırlar ve bizi savunmak için ellerinden geleni yapmaya hazırdırlar”¹³⁵ demektedir.

Pan –İslamizmin hem Osmanlı Devleti hem de Hindistan için önemi büyüktür. Balkan Sağlık heyetinin Başkanı Dr. Ensari şöyle yazmıştır:

“Hint Müslümanları için Pan – İslamizmin ne demek olduğunu, Hintli Müslümanlardan başkası anlayamaz. Hindistan'a geldiklerinden beri, 700 seneden daha fazla bir zaman Müslümanlar kelimenin en geniş siyasi anlamıyla açık bir idare kurmuşlardır, kapılarını herkese açmışlardır. Araplara, Mısırlılara, Suriyelilere, Türklere ve hatta Tatarlara kabiliyet ve meziyetleri derecesinde kazanma imkânı verilmiştir. Yirminci asrın Pan – İslamizm'inin “Dostluk”tan demokratik ruhtan ve açık – kapı sisteminin ima ettiği ve devlet hizmetlerinin gerektirdiği en iyi kabiliyetlere Çin'den de gelse yer verme arzusundan çok daha derin bir anlamı vardır. Bu 16. Asırda Türk ve Hintlilerin ortak düşmanları olan Portekiz'e karşı deniz kuvvetlerini birleştirme teşebbüsüne benzemektedir. Trablusgarb ve Balkan harblerinde Türklerin muzaffer olması için yapılan dualar, yardım fonları, sağlık ekibi ve hatta Hilafet hareketi, zayıf da olsalar bu hissin ifadeleriydi.¹³⁶

Hindistanlı aydınlardan; Ali Kardeşler, Ebü'l Kelam Âzâd, Dr. M. A. Ensari, Hasrat Mohani liderliğinde Eylül 1919'da, İngiltere'ye karşı halifeliği savunmak ve Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını engellemek adına başlatılan Hilafet Hareketi kısa zamanda çok sayıda taraftar bulmuştur. Seth Chotani ve Şevket Ali'nin kurduğu Merkez Hilafet Komiteleri ile şubeler açılarak tüm Hindistan'da yaygınlaştırılması sağlanmış, bu şubeler sayesinde Türkiye'ye maddi yardımların toplanması kolaylaşmıştır. Hilafet Hareketi temsilcileri örgütlenmelerini yalnızca Hindistan'la sınırlamamış, Avrupalı devletler ile bu hususta sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. 31 Aralık 1919 günü “(...)20 bin Müslüman tarafından (...)” izlenen “Amritswar Konferansı'nda Müslümanların Türkiye'nin

¹³⁵ Özcan, A. (1992), **a.g.e.**, s.230.

¹³⁶ Khan, M. A. A. (1970), **a.g.e.**, s.28.

parçalanması ve Hilafet hakkındaki davalarını kral Naibine açıklamak üzere bir teşebbüste bulunması(...)" ¹³⁷ kararı alınmıştır.

İkinci hilafet toplantısında, çok sayıda muhtıra verilerek, Hilafetin tüm Müslüman âlemi için önemli olduğunu ve Osmanlı Devleti'ni paylaşma planlarını geçersiz saydıklarını belirtmişlerdir. Üçüncü Hilafet Kongresi 1920 yılının Şubat ayında Bombay'da toplanmış ve İngiltere'ye giden heyete itimad beyan edilmiştir.

İngiltere'ye giden heyetin görüşmelerden sonuç çıkmayınca Hicret hareketi başlatılmış, Hindistan'ı Dar'ül Harp olarak yorumlayanlar olmuştur. Bu görüş Ebü'l-Kelâm Âzâd ve Mevlâna Muhammed Ali gibi etkili kişiler tarafından da desteklenmiştir. Ebü'l-Kelâm Âzâd bir fetva yayımlayarak Afganistan'a hicretin vacip olduğunu, Hindistan'da sadece geçerli bir mazereti bulunanlarla mücadeleyi sürdürmek isteyenlerin kalabileceğini söylemiştir. Hareketin başarısızlıkla sonuçlanması, Hindistan'ı bir bütün olarak Gandhi'nin "pasif direniş"ine yönlendirdi. Dil, din, ırk ve kast gibi önemli ayrımların olduğu ve bu ayrımların muhafaza edilmeye çalışıldığı Hindistan için bir araya gelmek ve birlikte hareket etmek oldukça zor bir meseledir. Hindu nüfusunun fazla olması Müslümanların başarısızlık pahasına kendi aralarında birlik oluşturmalarına ve bilhassa Hinduların bulunduğu hareketlere iştirak etmekte karar alma süreçlerin uzaması etkenleri düşünüldüğünde Gandhi'nin hareketi birleştiricidir. Bu sayede Hindistan'da ortak hareket etme sahası oluşturulduğu gibi Türkiye'yi takip etmek ve Hintli Müslümanların haksızlık olarak gördükleri meselelerde Hinduların da desteğini almak mümkün olmuştur. Türkiye'ye imzalatılmak üzere dayatılan Sevr Antlaşması konusunda Hinduların destekte bulunması da bu politikanın sonucudur.

Kongrenin temsilcilerinin en önemli faaliyetlerinden biri olan Sevr'i geçersiz kılma girişimleri, Hilafet temsilciler kümesinin Roma'ya giderek arabuluculuk yapma girişimleridir. Burada Muhammed Ali, Mustafa Kemal'in Roma'daki temsilcisiyle de bağlantı kurmuştur. Mustafa Kemal'e Müslümanlar adına şöyle yazmıştır:

"(...) Türk Hükümeti'nin, zorlama altında felaket getirecek bir barış imzaladığı kesin olduğuna göre, İslam'ı korumak için nihai önlemleri almak üzere Müslüman dünyanın her yanından temsilcilerin katıldığı bir kongre için zaman gelmiştir." ¹³⁸

¹³⁷ Khan, M. A. A. (1970), a.g.e., s.80-81.

Görüşmelerin oyalama ve sonuçsuzluğu neticesinde daha önce de bahsettiğimiz gibi sivil itaatsizlikten doğan pasif direnişe karar verilmiştir. “(...)1-2 Haziran 1920’de, Allahabad’da tarihsel önemde bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Hükümet’le işbirliği-yapmamak üzere bir eylem tasarısı kabul edildi. Mahatma Gandhi, Ebü’l-Kelâm Âzâd , Muhammed Ali ve harekete biçim veren öteki kişilerden oluşan bir işbirliği-yapmama komitesi oluşturuldu.(...)”¹³⁹ Bu komite diğer birliklerle işbirliği yaparak, hükümete çalışmayı durdurmaları için bildirimler göndermişlerdir. Devlette memurluk etmenin dahi haram olduğunu bildiren fetvalar yayınlanmıştır. Hindistan Ulusal Kongresi, 1920’de Kalküta’da özerklik bildiren toplantıyı tertip ederken, aynı günlerde ve yine Kalküta’da Hilafet’e yapılan haksızlıkları daha fazla vurgulamak amacıyla Müslüman Birliği de toplantı yapmıştır:

“(...)Hükümetle işbirliğinden sakınılması kararı üç ana temel üzerinden ilerleyecekti:

a. Eğitim kurumlarının, mahkemelerin ve yeni ıslahat kanuna göre toplanacak olan yasama ve yürütme kurullarının boykot edilmesi, **b.** Ekonomik olarak; İngiliz malları alınıp satılmayacak, yerli üretim yapılacak ve kullanılacak ve denetimi için komisyon kurulacak, **c.** ”Hindistan Ulusal Hizmeti” adında bir teşkilat kurularak, ulusal amaçlar uğruna para toplanacak.”¹⁴⁰

Yapılan toplantılar ile Müslümanlar ve Hindular, Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun farkında olduklarını ve Türk kurtuluşunu, emperyalizme karşı duruşunu takip ettiklerini bildirmiş, yardımda bulunmak üzerine çalışmalar tertiplemişlerdir. 8-10 Temmuz 1921 günü Karaçi’de toplanan Tüm-Hindistan Hilafet Konferansında ”(...)Mustafa Kemal’in Hükümetini gösterdiği cesaret ve çektiği acılar için tebrik etti ve başarısı için dua edilmiştir. Ayrıca şuna karar verilmiştir:

*“... Eğer Britanya Hükümeti, doğrudan ya da dolaylı, açık veya gizli olarak, Angora (Ankara) Hükümeti’yle savaşırsa, Hindistan’lı Müslümanlar sivil itaatsizlik başlatacak ve Hindistan Ulusal Kongresi’nin bir sonraki toplantısında tam bağımsızlıklarını kuracak... Ve Hindistan cumhuriyetinin bayrağını çekecektir.”*¹⁴¹

Alınan kararların uygulanmaya başlaması büyük bir coşkunluk yaratarak, Asya’da bağımsız Hindistan fikirlerinin temellenmesini sağlamıştır. Ancak bazı illerde şiddet içerikli gösterilerin yapılması ve Gandhi’nin hareketi şiddetten arındırmak üzere geriletmesi

¹³⁸ Sadiq, M. (2018), **a.g.e.**, s.72.

¹³⁹ Sadiq, M. (2018), **a.g.e.**, s.73.

¹⁴⁰ Bayur, Y. H. (1950),**a.g.e.**, s.542-543.

¹⁴¹ Sadiq, M. (2018), **a.g.e.**, s.75.

ve Gandhi'nin hapse atılması gibi sebeplerden dolayı hareket gerilemiştir. Esasında buna kısa bir ara verildi demek daha doğru olacaktır, çünkü Gandhi ile birlikte diğer liderlerin – Müslüman liderler – de hapiste olması halkta direnişi büyütecektir, bahsedilen durum ileride Hindistan'ın emperyalizmin pençesinden kurtulmasında oldukça faydalıdır. Ancak Gandhi 1924 yılında hapisten çıktığında siyasi ortam neredeyse tamamen değişmişti. Türkiye'de halifelik kaldırılmıştı. Hermann Kulke – Dietmar Rothermund, Hindistan Tarihi adlı kitabında bu durum için; “ Hindu- Müslüman ilişkileri gerildi, ajitasyona dayalı ittifak da çok geçmeden unutuldu: Gandhi elindekilerin tümünü hiçbir zaman kazanamayacak bir karta yatırarak büyük bir hata yapmıştı. Hilafet hareketini ve Gandhi'nin bu harekete katılmasını eleştirmiş olan Cinnah soyutlanmıştı ve Kongre'yi bırakarak tüm enerjisini hilafet hareketi sönerken bir kez daha ortaya çıkan Müslüman Birliği'ne adadı. Kongre ve Birlik, Cinnah ve Gandhi arasındaki rekabet gelecek yıllardaki Hindistan politikalarında kesin bir rol oynayacaktı”¹⁴² demektedir.

3.1.6. Saltanatın Kaldırılması ve Hindistan'dan Gelen Tepkiler

Mudanya Mütarekesi ile Yunanlıları Anadolu'dan atan Türklerin ikinci hedefi İstanbul ve Gelibolu'yu düşman işgalinden kurtarmak ve hâkimiyeti Anadolu'da sağlam biçimde kurmaktı. Lozan Barış Antlaşması'na hem İstanbul Hükümeti hem de Ankara hükümeti çağırılınca, TBMM Hükümeti 1 Kasım 1922 günü saltanatı kaldırmıştır.

Tevfik Paşa'nın Lozan Konferansı'na katılmakta hakları olduğunu, sınırlı da olsa mücadelede payları olduğunu belirten telgrafları mecliste büyük tepkilere yol açmıştır.

“(…)Tevfik Paşanın İstanbul yönetiminin elde edilen başarılarında kendi ölçüsünde yardımı olduğu iddiasına karşın, “Türk Milleti mukaddes davası için, değil İstanbul'dan, dünyadan bile fedakârlığın binde birini ancak görebilmiştir” diyen Hüseyin Avni Bey İstanbul yönetimini de hiç olmazsa üzerimize kuvvet gönderip gücümüzü zayıflatmaya çalışmasaydılar sözleriyle suçlamaktaydı.”¹⁴³

Yaşanan tartışmalar Dr. Rıza Nur ve 80 arkadaşının verdiği önerge ile son bulacaktır. Saltanat 1 Kasım 1922 tarihinde kaldırılarak, halifeliğin TBMM'nce seçim ile belirlenecek şekilde devrolunduğu bildirilmiştir.

¹⁴² Kulke, H. ve Rothermund, D. (2001), **a.g.e.**, s.408.

¹⁴³ Yalçın, D. ve Avcı, C. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. (Sekretarya: Hüseyin Tosun), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s.21.

Hindistan’da saltanatın kaldırılması, olumsuz bir şekilde değerlendirilmemiş ve hilafete zarar verecek bir hareket olarak görülmemiştir. Saltanatın kaldırılmasının ardından halifenin seçim ile göreve gelmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Daha önce Büyük Millet Meclisine itimatlarını bildiren Hindistan Müslümanları, saltanatın kaldırılması ile halifelik kurumunun itibar nazarında bir kaybı olmayacağını düşünerek Türkiye’yi desteklemeye devam etmişlerdir.

1 Kasım 1922’de Türkiye’de saltanatın kaldırılmasının ardından toplanan “Bütün Hindistan Müslümanları Birliği” kongresinde Dr. Ensari, Ankara’nın saltanatı kaldırıp Hilafet’i Meclis’in koyacağı kurallar içinde devam ettirme kararını desteklemiş ve demiştir ki: “Eğer Kuva-yı Milliyeciler olmasaydı bugün Anadolu’da İslam da Türkler de tutunamazdı!”¹⁴⁴

Aga Han da son derece normal karşılamış, halifeliğin siyaset harici olmasının doğru olduğunu vurgulamıştır; “(...)Padişah Vahdettin’in görevden alınması hakkında araştırma yapmak için, Hindistan’daki önde gelen din âlimlerinden oluşan bir komisyonun Avrupa’ya geleceği haberi de, Hint Müslümanlarının konuya ilgisini göstermesi açısından önemlidir.”¹⁴⁵

Saltanatın kaldırılmasından sonra padişahın İngiliz gemisi ile vatandan ayrılması üzerine İngiltere Türkiye karşıtı politikalarına devam etmişse de Hindistanlı Müslümanların, Mustafa Kemal Paşa’ya olan inançlarını sarsamamışlardır. Dr. Ensari, İngiltere’nin Türk düşmanı politikalarının Hindistan’da tesirli olmayacağını belirten bir konuşma yapmıştır. Hint Hilafet Kongresi toplantılarında, Türkiye’nin aldığı karara saygı duyulduğunu ve tüm Müslümanlar adına tebrik edildiğini bildirmişlerdir.

Hint Müslüman Birliği Kongresi Lozan görüşmelerinde Türkiye’yi desteklediğini açıklamakla kalmamış, Mustafa Kemal Paşa’ya “Seyfü’l İslam” ve “Mücahid-i Hilafet” unvanlarını vermiştir.¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ Akyol, T. (2016), **a.g.e.**, s.189.

¹⁴⁵ Gülmez, N. (2006). ”(Vakit Gazetesine Göre) Saltanatın Kaldırılmasına Bazı Dünya Müslümanlarının Bakışı”. Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s.253.

¹⁴⁶ Akyol, T. (2016), **a.g.e.**, s.189.

Saltanat ve hilafet meselesine farklı bir bakış açısından bakarak; Türk yönetici seçkinleri ve halkın kurtuluşa bakışını değerlendiren Muhammed Sadıq'ın kitabında Hindistan Müslümanlarının da bu süreci tam olarak algılayamadığını anlatmaktadır. “Hindistanlı Müslümanların Türk Devrimi’ne bakışı kör inançlıdır”¹⁴⁷ diyerek Hint Müslümanlarının Türkiye’ye her koşulda destek verme meselesine böylece açıklık getirmiştir.

Hindistanlı Müslümanların Türklere duyduğu sevgi ve bağlılığın, Hindistan milli mücadelesinde manevi olarak etkileri büyüktür. Bir diğer bakış açısı, Hindistanlı aydınların Mustafa Kemal’i çok iyi anladıkları ve dini bağlılıkları yüksek olsa da devlet anlayışının çağa uygunluğunun ve Hindistan’ın bağımsızlığı için elzem olduğunun farkında olduklarıdır. “(...)Kemal Atatürk'ün dinamik şahsiyeti, Hint Müslümanlarının fikirlerine ışık tutmuş ve fiilen başarılan şey az da olsa, onlara dinî ve sosyal meselelerin çözüm yollarını göstermiş idi.”¹⁴⁸

3.1.7. Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan Faaliyetleri

Teşkilat-ı Mahsusa, I. Dünya Savaşı’nın başlamasından hemen önce Enver Paşa tarafından istihbarat teşkilatı mahiyetinde kurulmuştur. Teşkilat Pan-Türkizm ve Pan-İslam ideolojileri etrafında teşkil olunmuştur. Osmanlı Devleti’nin içinde Batılı emperyalist devletlerin istihbarat sağlamak amacıyla görevlendirdiği teşkilatların çalışmaları Osmanlı Devleti’ne zararlar verirken, sözü geçen devletlere büyük faydalar sağlamıştır. Casusluk faaliyetlerinin tarihin her döneminde güçlü devletlerce kullanılmasının önemi Enver Paşa, Süleyman Askeri, Kuşçubaşı Eşref gibi isimlerce kavranarak, bu dönemde faaliyetler başlatılmıştır. Casusluk faaliyetleri yürüten teşkilatın Trablusgarp’tan Hindistan’a kadar uzanan çalışmalarının faydaları yadsınamaz.

Casusluk faaliyetlerinin İngiltere tarafından ustaca kullanıldığı önemli hadiselerden biri olan Mustafa Sagir’in Atatürk’e suikast girişiminden bahsetmekte fayda vardır. Yeni kurulan Türk Devleti’nin çeşitli bölgelerinde farklı emellerle yerleştirilen İngiliz casuslarına Hindistanlı Mustafa Sagir de dâhil olmuştur. Mustafa Sagir, ilk gençlik yıllarından itibaren İngiltere tarafından eğitilmiş; yüksek tahsilli ve iyi derecede Türkçe bilen bir Hindistanlıdır. Mustafa Sagir’in Hindistanlı olan ailesi de İngiltere taraftarıdır ve

¹⁴⁷ Sadıq, M. (2018), **a.g.e.**, s.99-102.

¹⁴⁸ Ayyubi, N. A. (1964). “Hindistan Türklere Neler Borçludur?.” (Çev. Nejat KAYMAZ), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.278.

Peşaver’de görevli olan Mister Vinket ile Yüzbaşı Wright tarafından keşfedilerek, İngiltere’ye eğitilmek üzere gönderilmiştir. Sagir İngiltere adına, Mısır’da ve Afganistan’da casusluk faaliyetlerinde bulunmuş, Afgan Emiri’nin ölümünden sorumlu kişidir. Hindistan Hilafet Heyeti İstanbul temsilcisi olarak İstanbul’a gelen Sagir, “ 15 Kasım 1920’de İstanbul hükümetine müracaat eder, sekiz gün sonra istihbarat zabiti Şevket imzalı, ayyıldız mühürlü, fotoğraflı ‘fevkalade şayan-ı itibar edileceğine dair’ bir kimlik kartı alır.”¹⁴⁹ Üstelik Türkiye ile alakası yalnızca suikast girişiminden ibaret değildir, daha önce de Türk temsilcileri ile temaslar kurmuş, “Mim – Mim. Grubunda çalışan çolak Sami Paşa ile tanışmaya muvaffak olmuşdu.”¹⁵⁰ İstanbul’da İngilizlerin bulunması ve Hintli bir Müslüman’ın Türkiye’ye gelebilmesi ihtimali kuşku uyandırmışsa da Sagir güvenlerini kazanmayı başarmış, Hindistan’dan Türkiye’ye para ve hatta asker yardımında bulunacağını garantisini vermiştir. Bunların üzerine Türk – Hint Hilafet Dostluk Cemiyeti kurulması çalışmalarına başlayarak, maddi kaynağı Hint Hilafet Komitesi olarak göstermiş, son derece planlı ve kuşkuya mahal vermeden çalışmıştır. Kendisini Türkiye’ye yardım etmek isteyen Hintli bir Müslüman olarak tanıtan Sagir; “artık Hind Müslümanlarının çocuklarına Enver adının yerine Mustafa Kemal koyduklarını söyledikten sonra Ankara’ya gidip Mustafa Kemal’le temas edeceğini söyledi.”¹⁵¹ İstanbul’da iken birkaç defa İngilizler tarafından tutuklanarak, Türk casusları dahi kendisine inandırmayı başaran Sagir, İnebolu üzerinden Ankara’ya varmış, ilk olarak daha önce Hindistan’da bulunmuş olan Dr. Adnan Bey ile ardından Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. Mustafa Sagir Ankara’da oldukça başarılı bir başlangıç yapmıştır. Ankara’da hükümetten birçok yetkili ve gazeteci ile görüşme fırsatını yakalayan Sagir’in namı gün geçtikçe yayılmıştır. Dr. Adnan Bey ile görüşerek, Hindistan ve Türkiye üzerine sohbet etmiştir. Bu sohbet esnasında Dr. Adnan Bey’in de arkadaşları olan Hint Müslüman liderlerinin selamını iletmesi güven kazanmasında etkili olmuştur.

Sagir’in İngilizlere rapor olarak gönderdiği mektupları açık bırakarak Dâhiliye Vekâleti’nde Dr. Adnan Bey aracılığıyla iletmesi, güven kazanmak amacıyla girişilen bir eylemiydi fakat başta Dr. Adnan Bey ve Fevzi Paşa (Çakmak) olmak üzere mektupların incelenmesi ile şüpheler artmıştır. Sagir’in İngiltere adına casusluk faaliyetlerini yürüttüğü

¹⁴⁹ Arslan, E. (1995). “1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız – İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı”. Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.XI, S.31, s.191-192.

¹⁵⁰ Şapolyo, E. B. (1967). *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, s.28.

¹⁵¹ Şapolyo, E. B. (1967), *a.g.e.*, s.30.

ve beyaz kâğıt üzerinde görünmeyen mürekkep kullanılarak şifreli mektuplar ile haberleştiği Ankara’da tespit edilmiştir.

“Boş sayfalardaki gizli yazılar Kimyager Avni Refik Bey tarafından ortaya çıkarılmıştı.(...) Dr. Adnan Bey’in Sagir’i sorguladığı sırada uzattığı mektupta da: ‘Mustafa Kemal Paşa kiminle geziyor? Otomobilinde kimler var? Gezmeye çıkıyor mu? Mektuplarımıza cevap vermiyorsunuz’ ifadeleri yer alıyordu. Adnan Bey bütün bunların ışığında Hintli casusun Mustafa Kemal Paşa’ya karşı girişilecek bir suikastın esaslarını hazırlamak üzere geldiğine tamamen kani olmuştu.”¹⁵²

İstiklal Mahkemesi’nde Topçu İhsan Bey tarafından yargılanan Mustafa Sagir hakkında idam kararı alınmıştır. Bu süreçte İngiltere’nin tavrı değişkenlik göstermiştir. Sagir hakkında karalama kampanyası yaparak Türk dostu ilan etmiş, hemen ardından idam edilmesi halinde savaş sebebi olarak görüleceğine dair ihtarlarda bulunmuştur. Tüm çabalarına rağmen idam edilen Mustafa Sagir, İngiltere için öldükten sonra da bir politika unsuru olarak Müslümanlara karşı kullanılmıştır. Bu meselenin Müslümanlar tarafından tepki gösterilmesi gereken bir mesele olarak gösterilmesine karşın, bilhassa Hindistan Müslümanlarının Mustafa Sagir’i suçlu bulmaları ve İslam’ın düşmanı olarak addetmeleri İngiltere’nin Türkiye’ye savaş açmak uğrunda bir planını daha etkisiz hale getirmiştir.

Hindistan’ın durumu hakkında bilgi toplamak amacıyla Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Hindistan’a gönderilen Tevfik Bey; Hindular ile Müslümanların başta dini farklılıklar olmak üzere birçok konuda uzlaşmalarının kısa zamanda mümkün olmadığını, İngiltere’nin bu durumu aleyhte kullandığını belirtmiştir. Bunun dışında Müslümanların da kendi aralarında ayrılıklar yaşadığını, Aligarh akımı lideri Aga Han’ın İngiltere lehine çalışarak Osmanlı ve Müslüman Birliği karşıtı politikalar yürüttüğünü, bu şartlarda bölgede İngiliz egemenliğinin yıkılmasının zaman alacağını bildirmiştir.¹⁵³ Ayrıca Afganistan’da İngiltere aleyhinde propaganda yapmak üzere çalışmalar yürütmüşlerdir.

Hindistan’ın İngiltere sömürgesinden kurtularak, kendi yönetimini kurmasını destekleyen Hindistan aydınları Birinci Dünya Savaşı’na girilmesinin ardından, Osmanlı Devleti ile temasa geçmiştir. Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesinden endişe duyan ve henüz

---

¹⁵² Özel, S. (2009). *Milli Mücadelede Mustafa Kemal Paşa’ya Karşı İngiliz Ajanları ve İşbirlikçileri Casustur Casus*. İstanbul: Derlem Yayınları, s.204-205.

¹⁵³ Keleşyılmaz, V. (1999). *Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu(1914-1918)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s.50-53.

aralarında uzlaşma sağlanamamış farklı dine mensup Hindistanlıların bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ardından aleyhinde propaganda yapmıştır. İlk temaslardan biri, Hindistan'da örgütlenen “Hindistan Cemiyet-i İhvaniye ve İslamiye ve Mecusiye cemiyetinin reisi Setayanand, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya hitaben gönderdiği mektupta; Müslümanlar ve Şark memleketlerinin şeref ve haysiyetinin Osmanlı Devleti'nin şeref ve şanına bağlı olduğunu ifade ederek, Osmanlı aleyhtarı Hintliler yüzünden bütün Hint memleketinin suçlanamayacağını”¹⁵⁴ ifade etmiştir. Ardından Brahman dinine mensup Avrupa'da Hint bağımsızlığını destekleyen çalışmalar yürüten Har Dayal'in birlik olma adına bir program sunduğu bilinmektedir. Program çerçevesinde gerçekleştirilen ‘Genç Hindistan Cemiyeti, Seyfi Hindistan Cemiyeti, Hind Uhuvvet-i İslam Cemiyeti'nin kurulması, bu cemiyetlerin yayın organlarının oluşturulması ve cihat çağrısına uygun faaliyetlerin düzenlenmesi eylemlerinde Teşkilat-ı Mahsusa ile birlikte çalışıldığı, mali kaynak konusunda yatırımlar yapıldığı bilinmektedir.

Ali Asgar Khan Hindistan'da faaliyet yürüten Türk casuslar hakkında şu bilgileri vermektedir;

“Hind – Pakistan'da bazı Türk ajanları Pan – İslamizm fikirlerini yaymaya çalışıyorlardı. Bunlardan, **a.** Halil Halit Bey, Bombay'daki Türk Genel Konsolosu, şüphesiz Pan – İslamizm fikirlerinin en önemli temsilcisiydi. **b.** Delhi'de Mısırlı Brossaly H. Wabha, Sheikh Abdul Aciz Chawish'e kendi gazetesinde Pan – İslami makaleler yayınlamasında yardım etti. **c.** Yine Osmanlı Kızılay Derneği delegeleri olan Dr. Abdul Hak Adnan Bey ve Dr. Kemal Ömer Bey basit birer delege maskesi altında Pan – İslamizm fikrinin gelişmesi ve yayılması için çalıştılar. **d.** İttihat ve Terakki partisinin delegesi olarak Eylül 1913 de Şehbender Hilmi Zade Hind – Pakistan'a hareket etti. **e.** Hilâl Halid Beyin kardeşi Muhittin Ahmet Bey de bu gayeye hizmet etti.”¹⁵⁵

Feroz Ahmad de 1912 – 1914 yılları arasında savaşlar esnasında Türkiye'ye yardımlarda bulunan Hindistanlı Müslümanlara teşekkür etmek ve yardım toplamak amacı görünümü ile Hindistan'a casusluk faaliyetleri emelleri ile gelen Türklerden bahsetmektedir:

“Raporlara bakılırsa, başka birçok şüpheli Türk ziyaretçi de ortalıkta görülmekteydi; bol parası olan bu kişilerin karışıklık çıkarmak için Hindistan'da buldukları haber verilmekteydi. 1914 Eylülünde İngilizler, Türk Hükümetinin, Hint Müslümanlarını silahlandırmak amacıyla silah alımı için Hamburg'taki bir Alman firmasıyla pazarlık

¹⁵⁴ Keleşyılmaz, V. (1999), **a.g.e.**, s.54-55.

¹⁵⁵ Khan, M. A. A. (1970), **a.g.e.**, s.50.

yapmakta olduğunu haber almışlardı. İstanbul, aynı zamanda, basını ve Hindistan'daki Osmanlı memurları aracılığıyla Türk taraftarlığı yaymaktaydı.”¹⁵⁶

Bir diğer önemli faaliyetlerden birisi de Enver Paşa'nın baş düzenleyicisi olduğu ve İngiltere'yi gerçek bir endişeye sevk etmiş olan 'Tac İncisi' olarak adlandırılan bölgede ipek mendiller üzerine yazılı İngiliz hâkimiyetini yıkmaya yönelik eylem planıdır. Enver Paşa, hac hatırası süsü verecek ipek mendiller üzerine talimatını yazdırmış ve “ipek mektuplar” Deoband'ı ziyaret eden hacılara ulaştırılmıştır. Pan – İslamist ve cihatçı olan müderris Mevlevi Ubeydullah'ın İngiltere aleyhinde Türk ve Alman birlikleri ile işbirliği yapması ile meselenin temelleri atılmıştır. Bölgede istihbaratı sağlayan ve mendillerin taşınarak Afganistan – Hindistan Müslümanlarına iletilmesinde büyük rol oynayan arkadaşı Mevlâna Mahmud Hasan'dır. Yusuf Hikmet Bayur mektupları Hicaz valisi Galip Paşa'dan aldığından bahsederek, mektuplara verilen “Galibnâme” ismini de ekler.¹⁵⁷

Mevlâna Mahmud Hasan'ın merkezinde yer aldığı faaliyette, Hindistanlı ve Afganistanlı İngiliz egemenliğine karşı inkılâpçıların ziyaretlerinin artması şüpheler doğmuştur. Medrese başkanının Mevlâna Mahmud Hasan'ı şüpheleri doğrultusunda, İngilizlere şikâyet etmesi ve Afgan Emiri'nin İngiltere karşıtı herhangi bir eyleme destek vermemesi sonucu Mevlâna Mahmud Hasan yakalanmıştır. Operasyonu yürüten iki önemli isim Mevlâna Mahmud Hasan ve Galip Paşa'nın, Şerif Hüseyin tarafından İngilizlere teslim edilmesi ile başarıya ulaşmadan son bulmuştur. “İngilizlerin eline geçen son “ipek mektupta” kendisinin Kabul'daki Hind Lejyonunun kumandanı olduğu ve Deoband'daki genç talebeleri askeri hiyerarşiye göre rütbelendirmesi gerektiği bildiriyordu!”¹⁵⁸ M. Kemal Öke bu faaliyeti 1913 yılında gerçekleşen ‘Trakya Geçici Hükümeti’ planına benzetirken, Y.Hikmet Bayur; birliklerin hiçbir zaman düzenli bir hiyerarşik yapıya ve sadakate sahip olmadıklarını, Müslüman Hindistan ordusuna gönüllü olmalarına rağmen İngiltere adına savaşlara katılmaya devam ettiklerine değinir.

3.2. Cumhuriyetin İlanı ve Atatürk Dönemi Dış Politika

“Milli Mücadele dönemi Türk dış politikasında iki temel özellik göze çarpmaktadır. Bağımsızlık düşüncesinin temel dinamiği olan “Kuvay-ı Milliye Ruhu”na dayanan güçlü

¹⁵⁶ Ahmad, F. (1984). “1914-1915 Yıllarında İstanbul'da Hint Milliyetçi Devrimcileri.” Ankara: *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, S.6, Ağustos – Eylül 1984, s.9.

¹⁵⁷ Bayur, Y. H. (1950), *a.g.e.*, s.508.

¹⁵⁸ Öke, M. K. (1998), *a.g.e.*, s.31.

bir gerçekçilik yanında, ölçülü, olunabilirliği kolayca ve olumsuz yönde tartışılmayacak dengeli bir idealizm".¹⁵⁹ Nitekim Lozan'a giden heyetin misyonu Misak-ı Milli'den ödün vermeksizin, ekonomik meselelerde Türkiye'nin çıkarına olmayan ve tam bağımsızlığı tehlikeye atan maddelerin reddedilmesi ile ölçülü ve dengeli politikalar neticesinde kazanımlar sağlanmıştır. Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile başlayan Türkiye Devleti'nin dünya sahnesinde tanınma süreci daha sonra cumhuriyetin ilanı ile devam etmiştir. Milli kurtuluş sürecinde Misak-ı Milli için verilen dış politika sahasındaki mücadele cumhuriyet ilan edildikten sonra da sürdürülmüştür. Bu dönem yeni Türk devletinin dış ilişkilerini yeniden kurma ve dünyaya kabul ettirme dönemidir.

Cumhuriyetin ilk yılları Lozan Konferansı'nda çözüme ulaşamayan sorunların çözümü, dış politikada diplomasiye dayanan iyi ilişkiler kurma, Türkiye halkının sosyal ve ekonomik yaşantısını düzenleyen bir dizi yenilik ve yine bunları sürdürebilecek dengeli bir dış siyaset yürütme üzerine kurulmuştur. Lozan'da kazanılan zaferin ardından devletin hükümet sorununun çözülmesi üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Esasında Mustafa Kemal Paşa uzun süre konuşmalarında 'halkçılık' vurgusu yapmış, bir yandan saltanatın kaldırılmasından itibaren başlayan devletin yönetim şekli ve esasları tartışmalarını takip ederken diğer yandan halk ile bir araya gelerek, kurmak istediği yönetim şekli hakkında onların görüşlerine başvurmuştur.

Cumhuriyetin ilanından önce mecliste yaşanan hükümet bunalımı, hükümetin istifası Mustafa Kemal'in kabine sistemine geçiş ile cumhuriyeti ilan edişinin önünü açmıştır.

Mustafa Kemal, devletin idare şekli hazırlıklarını Söylev'inde şöyle anlatır:

*"O gece, birlikte olduğumuz arkadaşlar erkenden ayrıldılar. Yalnız İsmet Paşa Çankaya'da misafirdi. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladık. Bu müsveddede 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)'nın devlet şeklini tespit eden maddeleri şu şekilde değiştirmiştım: Birinci maddenin sonuna, 'Türkiye Devleti'nin Hükümet Şekli Cumhuriyet'tir.' Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, Hükümetin ayırdığı idare kollarını Bakanlar aracılığıyla yönetir."*¹⁶⁰

¹⁵⁹ Yetim, F. (2006). "Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919-1922 Dönemi Türk Dış Politikası". *Sosyal Bilimler Dergisi*, s.222.

¹⁶⁰ Atatürk, M. K. (2009). Nutuk, İstanbul: Alfa Yayınları, s.568.

Müdafaa-i Hukuk Gruplarını birleştirerek, yeni bir partinin kurulmasını sağlamak (CHF), Ankara'yı başkent ilan etmek suretiyle atılan adımlar Türkiye Cumhuriyeti'nin sinyallerini vermiştir. Nitekim 29 Ekim'de meclisten geçerek cumhuriyetin ilanı gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile ilgili yasa tasarısı, Halk Fıkrası Grubu'nda ele alınarak enine boyuna tartışılmıştır. Hatta bu tartışmalar sırasında İstanbul Milletvekili Abdurrahman Şeref Bey; *"Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir... kime ne sorarsanız sorunuz, bu cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad kimilerine hoş gelmemiş, varsın gelmesin!"* diyerek tasarıdan yana olduklarını dile getirmiştir.¹⁶¹

Mustafa Kemal söylevinde cumhuriyetin ilanına karşı mecliste verilen tepkileri şöyle dile getirir: *"Sonunda, Başkanlık kürsüsünde oturan Başkan Vekili İsmet Bey (Paşa) Meclis'e şu bilgiyi verdi: ' Kanuni Esasi Encümeni, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda değişiklikler yapılması ile ilgili tasarının öncelikle ve derhal görüşülmesini teklif ediyor.' 'Kabul!' sesleri üzerine, tutanak okundu. Teklif edildiği gibi öncelikle görüşüldü. Nihayet kanun, birçok konuşmacının 'Yaşasın Cumhuriyet!' sesleriyle alkışlanan konuşmalarıyla kabul edildi."*¹⁶²

"Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesine Hindistan'da farklı tepkiler gelmiştir:

Mansur Akbar Kundi, "Turkey, a Rich Mix of Past and Present" adlı eserinde şöyle yazmıştır: 29 Ekim 1923'te meclis Türkiye'nin yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğunu ve ülkenin ilk cumhurbaşkanının da Mustafa Kemal olduğunu deklare etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924'te üç yasayı kabul etti. Bunlar; hilafet kurumunun kaldırılması, Osmanlı hanedan üyelerinin yurt dışına sürülmesi, son olarak da Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılmasıydı. Bu yasalaşma süreci uzun süren tartışmalardan sonra 286 vekil içerisinde 158'inin oyuyla kabul edildi. Bu kanunlar İslam çağının ve ona bağlı kurumların sonu demektir."¹⁶³

3.2.1. Atatürk Dönemi Dış Politika Özellikleri ve Gelişmeler Bağlamında Hindistan'ın Tepkilerinin Değerlendirilmesi

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, bağımsızlık mücadelesi yaparak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dış politikasında uluslararası sistem açısından kabul edilebilir bir deklarasyon yayınlayarak iki temel unsura vurgu yapmıştır. Birincisi, uluslararası alanda Misak-ı Milli sınırlarını ve ulus-devleti savunma stratejisi. İkincisi, yeni Türk

¹⁶¹ Aysal, N. (2014). "Atatürk Döneminde İç Politika". *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Edt. Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s.164.

Bkz. Nutuk, C.II, s.804-805.

¹⁶² Atatürk, M. K. (2009), **a.g.e.**, s.575.

¹⁶³ Kundi, M. A. (2003), *Turkey A Rich Mix of Past and Present*, Kalat Publishers, Kuetta, s. 140. (Aktaran) Hussain, F.(2012), **a.g.e.**, s.132.133.

Cumhuriyeti'nin yükselen Batı'ya karşı muhalif ya da alternatif değil, bu kutbun bir parçası olduğu.¹⁶⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkeler arası çıkar çatışması bir başka savaşın habercisi olarak görülmektedir. Savaş sonrası bu dönemde galip ülkeler ile mağlup ülkeler “statükocu-revizyonistler” olarak ikiye ayrılmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin mağlup devletler arasında karşılıklı müzakere ile antlaşma yapmış tek devlet olması oldukça önemli bir noktadır. Kutuplaşmanın sona ermediği uzun yıllar boyunca Türkiye, barışçıl ve dengeli bir dış politika uygulayarak bilhassa Batılı devletleri arasında kendisinin de söz sahibi olması amacıyla yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu dönem Türkiye için Batı ideolojisi ile hareket edilen dönem olarak görülür. Bilhassa Sovyetlerin komünist propagandasının yol açabileceği hassas durumlar ve Türk milli davasına düşüreceği gölge düşünülerek hareket edilmiş, mesafeli fakat barış içinde kalmaya özen gösterilmiştir.

Esasında Mustafa Kemal devletin yön devinimleri ile alakalı olarak şu sözleri söyleyerek, açıkça ifade etmiştir:

“Efendiler; büyük ve hayali şeyleri yapar gibi görünen sahtekâr insanlardan değiliz. Efendiler, büyük ve hayali şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine çektik. Biz Panislamizm yapmadık. Belki yapıyoruz, yapacağız dedik. Düşmanlar da yaptırılmamak için bir an evvel öldürelim dediler. Panturanizm yapmadık. Yaparız, yapıyoruz dedik yapacağız dedik ve yine öldürelim dediler! Bütün bu dava bundan ibarettir. Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız şeylerle uğraşarak düşmanlarımızın adedini ve üzerimize olan baskısını arttırmaktansa kendi gücümüzü bilelim. Binaenaleyh efendiler biz hayat ve istiklal isteyen milletiz ve yalnız ve ancak bunun için hayatımızı ibzal ederiz.¹⁶⁵

İngiliz sömürgeci Asya ülkelerini etkileyeceği düşünülen konularda, Hindistan'ın Türkiye'nin adımlarını takip ettiği görülür. Hindistan bağımsızlık hareketinin öncülerinden ve bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru Lozan Konferansı ile alakalı olarak şu yorumu yapmıştır;

“Lozan'da toplanan barış konferansı aylarca sürdü. İngiltere adına katılan dayatmacı, tepeden bakan Lord Curzon ile Curzon'u çileden çıkararak gülümseyip duran,

¹⁶⁴ Duran, H. (2008).”Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Dış Politika Anlayışı ve İlkeleri”. *Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası*. (Edt. Mustafa Bıyıklı), İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, s.35.

¹⁶⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (2006). (Der. Nimet Arsan).C.I, Ankara: ATAM, s.111.

işine gelmeyi duymak istemeyen, sağır gibi davranan yumuşak İsmet Paşa arasında garip bir düello sürüp gitti. Curzon Hindistan Genel Valisi yollarına başvurdu, öte yandan cafcaflı bir biçimde dayatmacı yollara başvurdu ama sağır ve gülümseyen İsmet Paşa üzerinde hiç etkili olmadı. “¹⁶⁶

Muhammad Naeem Qureshi hilafetin kaldırılması ile Musul sorununun bağlantılı olduğunu söylemiştir; “Ankara liderleri hilafetin kaldırılmasıyla İngilizlerin Pan – İslamizm şüphelerini ve Musul sorununa karşı tutumlarının yumuşayacağını umuyor.”¹⁶⁷

3.3. 1923-1938 Yılları Arasında Türkiye-Hindistan Münasebetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık süreci boyunca maddi ve manevi desteklerini kendi zor koşulları içerisinde dahi esirgemeyen Hindistan ile Türkiye'nin münasebetleri, İngiltere baskı ve zulmüne rağmen devam etmiştir. Bilhassa Hindistan Müslümanlarının alakası yoğun olmuş, Hindistan bağımsızlığı sürecinde diğer dine mensup Hindistan halkı da Türk bağımsızlığını desteklemiştir. Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettiği andan itibaren Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan çağdaşlaşma hareketlerinin örnek olduğu ülkelerden biri de Hindistan'dır. Aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün de henüz Samsun'a yeni çıktığı dönemlerden itibaren emperyalizm kıskacında mücadele eden halkların takipçisi olduğu, onlara desteğini bildirdiği önemli demeçleri bulunmaktadır:

“Türkiye'nin bugünkü savaşının yalnız Türkiye'nin savaşı olmadığını bütün arkadaşlarımız belirtmişler de, bunu bir kez daha vurgulamak gereğini duyuyorum. Türkiye'nin bugün kü savaşı yalnız kendi ad ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur, daha çabuk bitebilirdi. Türkiye kesin kararlılık içinde önemli bir çaba sarf ediyor. Çünkü savunduğu, bütün zulüm gören ulusların, bütün Doğu'nun davasıdır ve bunu sona erdirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Doğu uluslarının kendisiyle beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye bugüne kadar çıkmış tarih kitaplarının gerektirdiklerini değil, tarihin gerçek gereklerini izleyecektir.”¹⁶⁸

Mahatma Gandhi, Güney Afrika'dan dönmeden önce bile Türkiye'deki gelişmeleri ve Genç Türkleri takip etmiş ve bu gelişmeler onu etkilemiştir. Türkiye ile Hindistan'ın başta dini olmak üzere birçok yakınlığı ve ortak noktası bulunmaktadır. Bu bakımdan bağımsızlık yolunda verilen mücadelede birçok benzerlik bulmak mümkündür. Ancak son safhada,

¹⁶⁶ Nehru, J. (2015). **a.g.e.**, s.50.

¹⁶⁷ Qureshi, M. N. (1973). *The Khilafet Movement In India, 1919-1924*. Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, s.270.

¹⁶⁸ Arsan, N. (2006). **a.g.e.**, s. 256.

Mustafa Kemal'in hâkim olduğu politik modelde Türkiye demokratik ve sekülerlik bakımından, baskıcı ve sömürücü sömürge yönetiminden kurtulmak isteyen Hindistan'dan farklıdır. Türkiye'deki değişikliklerden ilham almasına rağmen Hindistan o zamanın koşullarına uygun olarak kendi modelini geliştirmiştir.¹⁶⁹

Türkiye ile Hindistan arasında bu dönemde ticari ilişkilerin olduğu görülmektedir. Karşılıklı ticari ilişkilerin azlığına rağmen Hindistan üretim ve ithalat ürünleri konusunda Türkiye'nin takip ettiği bir ülkedir.

“12 Ekim 1924 yılında Hindistan'dan Adana'ya pamuk ticareti amacıyla bir heyet gelmiştir.¹⁷⁰ Türkiye ise araşık yağı ve ceviz ithali yapmıştır. 15 Aralık 1937 tarihli kararname ile Karabük Demirçelik Fabrikası Müteahhidi A. A. Brassert and Co.Ltd. tarafından Hindistan'dan getirilmesi istenen 25 bin İngiliz sterlini değerindeki çelik levhalarla ilgili ödenek konusu karara bağlanmıştır.”¹⁷¹

Yardımlaşma konusunda ise savaş dönemlerinde olduğu kadar olmasa da ilişkilerin devam ettiği görülmüştür.1929 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Hindistan Türkiye'ye yardımlarını devam ettirmiştir. 1927 yılında Hindistan Madras'ta Türkiye Dul ve Yetimlerine Yardım Komitesi Başkanı Cemal Mehmet Sahip tarafından bir miktar para gönderilmiş ve bu paranın nerelere harcandığına dair malumat istemiştir. Bu malumat yardımın gittiği ailelere, il, ilçe ve yardım miktarına göre sınıflandırılarak 1929 yılında belirtilmiştir.¹⁷²

Ticari ve diplomatik ilişkilerin azlığı, Hindistan'ın İngiltere ile olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Hindistan bağımsızlığını kazanamadığından, diplomatik ilişkiler İngiltere ile yapılmaktadır. Bunun haricinde İngiltere'nin Hindistan merkezli ithalat ve ihracat girişimleri halk tarafından olabildiğince engellenmeye çalışılmıştır. Gandhi ve taraftarları her şeyden önce İngiltere mallarını boykot etmekte, İngiltere'nin aracılığıyla girişilen her türlü işte eylemsizlik kararını tatbik etmektedir. Bu süreçte Türkiye, Hindistan'da yaşanan gelişmelerin farkında, batılı bir devlet ile olumsuz bir ilişki içine girmekten sakınarak, yalnızca kendi gelişimi üzerinde durmaktadır. Aynı şekilde Halifeliğin kaldırılması ile Hindistan'ın da kendi bağımsızlık meselelerine odaklandığı ve

¹⁶⁹ Wasey, A. (2002). “Turkey and Evolution Of India Culture” (*Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri 31 Ekim-1 Kasım 2002*), Ankara, 2006,s.250.

¹⁷⁰ BCA, Kutu No: 172, Gömlek No: 193, Sıra No: 4. EK-6.

¹⁷¹ Duman, S. (2014). Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri. Ankara: *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring, s.394. BCA, Kutu No: 81, Gömlek No: 102, Sıra No: 5. EK-11.

¹⁷² BCA, Kutu No: 198, Gömlek No: 356, Sıra No: 1.

mücadelelerine ‘milliyetçi’ rolleri ekleyerek devam ettiği, karşılıklı ilişkilerin durakladığı bir dönem başlamıştır.

3.3.1.Hilafetin Kaldırılması

Hilafet Meselesi hem iç hem de dış politikanın belirleyici konularındandır. Kimilerine göre Lozan’da sinyalleri verilen, kimilerine göre Milli Mücadele yıllarından beri her zaman seçenekler arasında olan batıcı ideoloji, yıllardır sürdürülen doğu ideolojisinin yerini kuvvetli bir şekilde alacaktır. Aynı zamanda ulusal kurtuluş döneminde halifeliğe karşı herhangi bir keskin tavrın alınmaması, saltanat kaldırılırken halifeliğe dokunulmaması da ince bir siyaset olarak değerlendirilmelidir. 1922-1928 yılları arasında varlık mücadelesi ve devrimlerin yaşandığı bir dönemde Temps gazetesinin muhabiri olarak Türkiye’de görev yapan Paul Gentizon gözlemlerine dayanarak saltanat kaldırılırken halifeliğe dokunulmama sebeplerinden biri olarak İslam âleminde Halifelik müessesesine bağlı olan devletleri göstermiştir.¹⁷³ Esasında kurulacak olan yeni devletin dini bir yapıya dayandırılmayacağına mesajları çok önceleri verilmiş, tepkilerden ve ayrışmalardan kaçınılmak amacıyla ertelenmiş olması ya da geleneksel yönetim anlayışından kopamayan yöneticilerin tavrı nedeniyle sürdürülmüş olmasına dair yorumlar da bulunmaktadır. Nitekim 25 Eylül 1920 tarihli “Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 4. ve 5. Maddeleri Hakkında Gizli Oturum”da halifelik ve saltanat meseleleri tartışılmıştır. Halifeliğin mahiyet tartışmaları, kaldırılması gerektiğini düşünenler ile devamını ve tüm İslam dünyasında taraftarı bulunan bir müessesenin kaldırılmayacağını savunanlar arasında tartışma yaratmıştır.¹⁷⁴

Saltanatın kaldırılması hadisesinden sonra derinleşen halifeliğin kaldırılması tartışması ve cumhuriyetin ilanından sonra muhaliflerin halifelik üzerinden siyaset yaparak, halifeliğin kaldırılacağına dair söylentiler çıkarması meseleyi olduğundan daha önemli bir hale getirmiştir. Halife Abdülmecit Efendi, 9 Kasım 1923 tarihli Vatan gazetesine demeç vererek bu söylentileri yalanlamıştır. Abdülmecit Efendi demecinde, siyasetle herhangi bir ilgisinin bulunmadığını ve sadece İslam dünyasının işleriyle meşgul olduğunu belirterek, “İslam âleminde şahsıma bir itiraz olursa çekilirim... Hakkımda müminlerin teveccühü

¹⁷³ Gentizon, P. (1994). *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*. (Çev. Fethi Ülkü). İstanbul: Bilgi Yayınevi,1994, s.28.

¹⁷⁴ Borak, S. (1977). *Gizli Oturumlarda Atatürk’ün Konuşmaları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, s.129-135.

*baki kaldıkça hilafet makamından çekilmekliğime sebep görmüyorum” demiştir.*¹⁷⁵ Gazetelerde halifenin istifasının yanı sıra halifelik merkezinin taşınacağı gibi iddialar yer almaya devam etmiş, mesele farklı boyutlara taşınarak gazetelerde yer bulmuştur.

Halifeliğin kaldırılmasından önce muhaliflerin halifeye sultan muamelesi yapması, cumhuriyetin ilanı ile keskinleşen muhaliflerin halifelik kurumunu adeta sığınacak yer olarak görmesi, kurumun kaldırılmasını hızlandıran etkenlerdir. Halifeliğin kaldırılması konusunda Mustafa Kemal Paşa’yı süratle harekete geçiren bir başka olay ise, 24 Kasım 1923’te Hindistan’da İsmailiye Mezhebi’nin İmamı Aga Han ile Emir Ali Han’ın halifenin siyasi durumunun korunması için Başbakan İsmet Paşa’ya yazdıkları mektup ve bu mektubun daha İsmet Paşa’nın eline geçmeden gazetelerde yayınlanması olmuştur.¹⁷⁶ Yazarların İngiliz Kraliyet danışmanı ve devlet yargıcı Emir Ali yine İngiliz Gizli Servisi’nde ajanlık yapan İsmailiye lideri Aga Han olması, 8 Aralıkta mektubu tartışan Türkiye Büyük Millet Meclisine olayın ardında bir İngiliz parmağı olduğunu hissettirmiştir. Yazarlarının Türkiye’nin içinde bulunduğu daha önceki savaşlar sırasında Hindistan halkının yardımlarını örgütleme çabalarını hatırlatarak söz söylemeye hakları olduğunu hissettirmeye ve güven telkin etmeye çalıştıkları söz konusu mektupta kendilerini Türkiye ve İslam âleminin dostu olarak tanıtarak; halifeliğin nüfuzunun azaltılıp siyasi yapının dışında tutulmasının, Müslümanlar arasında kargaşalık çıkaracağına dikkat çeken mektup sahipleri; eğer İslamiyet’i dünyada büyük bir manevi kuvvet olarak muhafaza etmek istiyorlarsa nüfuz ve şerefine hiçbir zaman Papanın nüfuzundan aşağı olmaması gerektiğini yeni Türkiye Devleti’nin yöneticilerine hatırlatmışlardır.¹⁷⁷ Ayrıca Halifeliğin seçimi konusunda Türkiye’nin tek başına karar vermesini doğru bulmadıklarını, halifeliğin tarihinden bahisle anlatmışlardır. İngiltere için çalışan bu isimlerin Türkiye’nin aldığı kararı sorgulayarak, önerilerde bulunmuş olması ve basını da dâhil etmiş olmaları son derece rahatsız edici olmuştur. Türkiye meseleyi iç işlerine karışılması olarak görmüş, arkasında İngiltere’nin olduğu düşüncesi ile derinleştirmiştir. Nitekim İngiltere birçok açıdan, sömürgesi olan Müslüman devletlere Türkiye’nin aleyhinde propagandalar yapmaya devam etmiştir. Ancak halifeliğin kaldırılması meselesi İngiltere’yi dahi tedirgin etmiş, Müslüman tebaasının meseleden kendisini sorumlu tutarak, isyan etmemesi adına çalışmıştır.

¹⁷⁵ *Cumhuriyet Ansiklopedisi(1923-1940)*. (Yayın Kurulu:Hasan Ersel- Mete Tunçay). İstanbul: 2005, s.40.

¹⁷⁶ Aysal, N. (2014), *a.g.e.*, s.167.

¹⁷⁷ Yalçın, D. ve Avcı, C. (2014), *a.g.e.*, s. 33-34.

Mustafa Kemal halifeliğin kaldırılması, hanedan ödeneği ile Şer'îye ve Evkaf Vekâletleri'nin bütçe tartışmaları ve eğitimde birlik meselelerini görüşmek üzere İzmir'de görüşmeleri başlatmış ve 1 Mart günü meclis toplantısında tartışmaya sunmuştur. Neticeyi Söylev'inde şöyle anlatmıştır;

“ ... Yapılan görüşme ve tartışmalar beş saat kadar sürdü. Saat 18.45'te görüşmeler bittiği zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429,430 ve 431. Kanunlarını çıkarmış bulunuyordu. Bu kanunlara göre 'Türkiye Cumhuriyeti'nde Millet işleriyle ilgili kanunları yapma ve yürütme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu Hükümete verildi'; 'Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmış' oldu. Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumlarıyla, bütün medreseler, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Halife, görevinden uzaklaştırıldı ve Hilafet Makamı kaldırıldı. Uzaklaştırılan Halife ve tarihten izi silinmiş Osmanlı Hanedanının bütün mensuplarına, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturma hakkı süresiz olarak yasaklandı.”¹⁷⁸

Halifeliğin kaldırılması haberi tüm dünyada büyük bir etki yaratmıştır. Kararın resmen açıklanmasının ardından Müslüman sömürgeleri bulunan Avrupalı devletler politikalar geliştirmişler. Yurtdışına çıkan halifeyi kendi ülkelerine almak için İngiltere, Fransa ve İtalya sabık halifeye davetler göndermişlerdir. Hindistan'da ise İngiltere'nin öngördüğü gibi halifeliğin kaldırılması haberinin İngiltere'nin politikalarından biri olduğu düşünülmüş ve ilk tepkiler İngiltere'ye karşı olmuştur. Türkiye'nin halifelik müessesesini kaldırdığı bilgisi kesinleşince Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır sergiledikleri görülmüştür. Hindistan bağımsızlığında Hindu dinine mensup olanlara karşı sayıca daha az olmaları ve İngiltere sömürsünden kurtulmak için bağımsızlık yolunda dayanak olarak gördükleri kurumun kaldırılması büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Hindistan Müslüman liderleri Türkiye'ye telgraflar çekmiş hatta bir heyet göndermek suretiyle meselenin görüşülmesi için müracaat etmişlerdir.¹⁷⁹ İngiliz gazeteleri Türkiye'nin aldığı Halifelik makamının kaldırılması kararını büyük bir hata olarak yorumlamışlardır. Hindistan'dan gelen tepkiler İngiltere basınında yer almıştır;

“ Aligar (Britanya Hindistan'ı), 8 Mart- Hint Müslümanlarının liderlerinden Muhammed Ali, dün camide, namazdan sonra, Ankara'daki Türk yöneticileri eleştirdiği vaazında, bu kişilerin hiçbir hakka sahip olmamalarına rağmen halifeyi makamından ettiklerini ve hilafeti kaldırdıklarını belirtti. Hatip, bu aşağılayıcı kararın Türkiye'de iç savaşa yol

¹⁷⁸ Atatürk, M. K. (2009), **a.g.e.**, s.604-605.

¹⁷⁹ Öke, M. K. (1998), **a.g.e.**, s.134-135.

açmasından kaygı duyuyor. Bütün Dünya Müslümanlarını bir araya getirecek bir konferans toplanması gerektiğini düşünüyor.

Londra, 8 Mart- Şimdiye kadar Kemal Paşa'yı canla başla desteklemiş ve Hıristiyanlar karşısında kazandığı zaferleri minnetle karşılamış olan Hintli Müslümanların, halifeyi makamından ettiği için Paşa'yı aforoz etmeyi kararlaştırdıkları Bombay'dan bildiriliyor. Aşağılanma dalgası İstanbul'da yaşayan halifenin şahsında İngiliz etkisine karşı moral bir sığınak bulmaya alışmış olan bütün Hindistan'a yayılıyor. Ankara'daki Millet Meclisi'ne husumetin bu kadar büyük olmasının nedeni işte budur. “¹⁸⁰

Ebü'l Kalam Âzâd, halifeliğin kaldırılmasını “(...) büyük bir hata” olarak nitelendirmiştir. 8 Mart 1924 tarihli Hamdan gazetesinde; “Türklerin kendi hükümetlerini seçme hakkı vardı ama Hilafeti ortadan kaldırmaya hakları yoktu” denmekte; Zemindar gazetesi Hilafetin kaldırılmayacak bir kurum olduğundan bahisle “Türklerin bunu yapmaya hakkı yoktur” diye karşı çıkmışlardır. Hint basını Türkiye'nin halifeliği kaldırmakla tüm Müslümanların hayat sahasına dokunduğunu söylemiş, kızgınlıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda Hint Müslümanlarının karşı olduğu Şerif Hüseyin'in bu vesile ile güçlenmesinden endişe duymuşlardır.¹⁸¹

Hindistan Müslümanları Türkiye'nin aldığı karara karşı tüm Müslümanları bir araya getirmek ve halifeliğin geleceği hakkında karar vermek üzere bir konferans çağrısı yapmıştır. Hindistan'dan yükselen tepkiler, çekilen telgraflar üzerine İsmet Paşa Hindistan Hilafet Komitesinin dayanağını kaybetmesi ve yeni vaziyetin kendilerine bir faydasının olmamasından dolayı düşmanca tavırlar sergilendiğini belirtmiştir.¹⁸²

Hilafetin kaldırılmasını kabul etmelerinin ardından Hindistanlı Müslümanlar, halifeliğin Mustafa Kemal'in temsil etmesinden mutluluk duyacaklarını Hilâl-i Ahmer Heyeti Başkanı Rasih Efendi aracılığıyla bildirmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk Hint Müslümanlarının gösterdiği ilgi ve sevgiye teşekkür ederek, reddetmiştir. Hindistan hâkimiyeti altında bulunduğu İngiltere'den bağımsızlığını kazanmadığı sürece kendisinin halife olmasının bir anlamı olmadığını, başka bir ülkenin egemenliği altında bulunan bir milletin halifenin buyruk ve emirlerine zaten uyamayacağını belirterek; “Baylar, açıkça ve

¹⁸⁰ Şimşir, B. N. (2015), **a.g.e.**, s.259.

¹⁸¹ Hussain, F. (2012), **a.g.e.**, s.134-135.

¹⁸² Şimşir, B. N. (2015), **a.g.e.**, s.181-182.

kesinlikle söylemeliyim ki, Müslüman halkı hâlâ bir Halife korkuluğu ile uğraştırıp aldatmaya çalışanlar, yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türkiye'nin düşmanıdırlar. Böyle bir oyuna kapılmak da ancak cahillik ve aymazlık belirtisi olabilir.”¹⁸³

Kanun kabulünün ertesi günü halife ve ailesinin İsviçre'ye gönderilmesiyle devrimlerin ve devleti oluşturacak tasarıların tehdidi olacak bir unsurun daha kaldırılması ile iç politikaya yön verildiği gibi, dışta halifeliği bahane ederek Batılı devletlerin müdahaleleri de önlenmiştir. İslam dünyasında tepkilerin devam ettiği ve halifelik meselesi üzerine görüşmeler yapılmıştır. İçinde bulunulan çağın ‘ulusal ve bağımsız devletler’ çağı olduğunu anlayan Türkiye, halifelik üzerinden Türkiye’ye baskı yapan Müslüman halklara bağımsızlık savaşlarını vermeleri için çalışmaları gerektiği mesajı verilmiştir.

Nehru'nun ilk tepkisi; “Kemal’in dinsel sorunlara karşı soğukluğu, Saltanatı ve Hilafeti kaldırması, laik bir devlet kurması ve din emirlerini hiçe sayması, ta ayaklanma günlerinden beri, (1857 Büyük Sipahi Ayaklanması) Hint Müslümanlarının kafalarında yavaş yavaş kurdukları hayalleri bir anda yıktı” sözleriyle olmuştur.¹⁸⁴ Muhammed Ali Cinnah’ın tepkisi oldukça serttir. Muhammed Ali; “acı içinde, İslamın bağlarını koparmak isteyebilecek dinsiz insanlara hiçbir sempati olmayacağını bildirdi.” Şevket Ali de 7 Mart’taki telgrafında Mustafa Kemal’e “Hilafet ve İslam’ı korumak için elinizden geleni yapın” diye yalvarıyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın cevabı oldukça sert olmuştur. Hilafetin Türkiye’de ayrı bir hükümet olarak değerlendirilerek içte ve dışta politik rahatsızlıklara yol açtığını ve Müslümanlar arasındaki bağın Kur’an’ın ayetlerinde belirtildiği gibi ‘kardeşlik’ temelinde alınmasına devam edileceğinin ve hilafet makamının değerinin yerlere düştüğünün bilincinde olmalarını istemiştir.¹⁸⁵ Bu tepkilerin haricinde bazı Hindistanlılar hilafetin kaldırılmasına, kendi meseleleri ile daha fazla ilgilenebilecekleri ve gündemi swaraj ile doldurabilecekleri için olumlu bakmışlardır.

Mustafa Kemal Atatürk’ü emperyalizme karşı sömürülen milletlerin uyarıcısı olarak değerlendiren Jawaharlal Nehru, hayal kırıklığı değerlendirmesinin ardından hilafetin kaldırılmasını farklı bir açıdan değerlendirerek, Hindistan halkını ‘milliyetçilik’ politikası ile tanıştırmayı bakımından önemli bulmuştur. Mustafa Kemal tarafından laik devlet

¹⁸³ Karal, E. Z. (1991), *a.g.e.*, s.57.

¹⁸⁴ Sinha, R. K. (1972). *Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, s.161.

¹⁸⁵ Qureshi, M. N. (1973), *a.g.e.*, s.274-272.

anlayışının benimsenmesini “Kemal Paşa’yı hem Hindu hem de Müslüman kuşaklar arasında daha da popüler hale getirdi”¹⁸⁶ demiştir. Nehru’ya göre Hindistan’ın bağımsızlığına giden ‘milliyetçilik’ anlayışı Mustafa Kemal’in etkisinde olmuştur. Hilafetin kaldırılmasının ardından Hindular tarafından yanlış bir politika izlediği gerekçesi ile ağır eleştiriler alan Gandhi de bilhassa Müslümanlara, Hindistan’ın bağımsızlığı yolunda birlik olarak devam edilmesi gerektiğini, İslam dünyasına hizmetin öncelikle kendi bağımsızlıkları olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁷

Ancak Türkiye’nin laik devlet anlayışını benimseyeceği anlaşıldığında, Hindistan Müslümanlarının bağımsızlık meselesinin en önemli dayanaklarından biri olan halifeliğin devamı için toplantılar düzenlemeye devam ettiği görülür. 19 Mart 1924 yılında Kalküta’da toplanarak, halifelik meselesinin tüm Müslüman dünyası ile birlikte değerlendirilmesi ve hareket edilmesi gerektiği kararı alınmıştır. Alınan kararın ardından 1926 yılında Kahire’de toplanmış ancak halifeliğin geri getirilmesinden ziyade Halifelik müessesesinin gerekliliği tartışılmış ve bir toplantı daha yapılmamıştır. Hindistan Müslümanları halifelik davasında diğer devletlerin temsilcilerini desteklememiş, halifelik iddiası ile sahneye çıkan Kral Fuad ve Şerif Hüseyin’e layık görmemişlerdir. Hindistan Müslümanları Mustafa Kemal Atatürk’ü zaman içerisinde anlayacak, muhalif olan liderler görüşlerini değiştirmişlerdir. Halifeliğin kaldırılmasına en sert olumsuz eleştirileri getirmiş olan Ebü’l Kalam Âzâd “en güçlü İslam hükümeti zaten otomatik olarak hilafeti kapsar” diyerek çağdaş Türkiye’nin takipçisi olduğunu göstermiştir.¹⁸⁸ Türkiye’nin halifeliği kaldırmasıyla tam bağımsızlık yolunda dış müdahaleler olmaksızın yürüyebilmesi ve milliyetçi bakışın Türkiye’ye kazandırdıkları değerlendirilecek, Hindistan bağımsızlığı yolunda yardımcı olmuştur.

Hilafet Komitesinin bundan sonraki toplantılarında, komitenin yeniden şekillendirildiği ve hilafetin kaldırılmasının ardından kaybettiği halk gücünü toplamaya çalıştığı görülmektedir. 1929 yılına kadar ayakta tutmaya çalıştıkları komite dağılarak, üyeleri farklı gruplarda temsilci olmuşlardır. Dr. Ensari, Ebü’l Kalam Âzâd başta olmak üzere hilafet hareketinin liderleri ve aydınları Müslüman Milliyetçi Parti kurarak, Hindistan milliyetçi Müslümanlar Konferansı ile yeniden toplanmışlardır. Ancak tüm liderlerde

---

¹⁸⁶ Nehru, J. (2015), **a.g.e.**, s.63.

¹⁸⁷ Sinha, R. K. (1972),**a.g.e.**, s. 163-164.

¹⁸⁸ Öke, M. K. (1998), **a.g.e.**, s.139.

görülen ortak paydada buluşmak; din, dil, ırk, kast ayrımı yapmaksızın emperyalizme karşı birlikte hareket etmek gayesi birçok defa bozulmuş olsa dahi Müslüman liderlerin çabaları ve katılımları ile Hindistan'ın bağımsızlık kazanmasında en önemli etken olmuştur. Ancak Hindistan'da halifeliği savunmaya devam edenler olmuştur. 1932 tarihli Kabil Büyükelçiliğinden Türkiye'ye gönderilen belgeden anlaşıldığı üzere Hindistan'da halifelik propagandaları Afgan Kralı Nadir Han üzerinden yapılmaya ve adına hutbeler okutulmak suretiyle övülmeye çalışılmıştır.¹⁸⁹

3.3.2. Türk İnkılâbı ve Tepkiler

Mustafa Kemal Atatürk, saltanat ve hilafetin kaldırılmasının ardından Türkiye'nin çağdaşlaşması bakımından bir dizi devrim ve reform yapmıştır. Hukuk alanından başlanılmak üzere; eğitim ve harf, kıyafet ve şapka, takvim-saat ve birim ölçülerinde değişiklikler ardı ardına yapılmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, kadın haklarına dair medeni kanunda yapılan değişiklikler ve tanınan haklar bir bütün halinde toplumsal, sosyal ve hukuksal hayatı yeniden inşa etmiştir. Bağımsızlık kazanmanın yeterli olmadığı ve yapılan reformları desteklemek gerektiğinin farkında olan Mustafa Kemal Atatürk, ülke ekonomisinin kalkınması için tarım ve sanayi alanında yapılan girişimler ve çıkartılan kanunlar ile taçlandırılmıştır. Saltanat ve hilafetin kaldırılmasının ardından yaşanan tüm bu gelişmeler toplumda muhalefetin artmasına ve ayaklanmalara sebep olmuştur. Dini vecibeler etrafında şekillenen toplumsal ve siyasal yaşamın laik bir zeminde düzenlenmesi, dünya Müslümanları açısından da anlaşılabilir olmaktan uzakta idi. Ülke içinde yaşanan ayaklanmalara karşı İstiklal Mahkemeleri ile tedbir alan Mustafa Kemal Atatürk; tek bir gücün milletlere hükmetmesinin çağa uygun olmadığı ve Türkiye Meclisinin böyle bir görevi üstlenmeyeceğini belirtmiş,¹⁹⁰ İslam âlemine ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanarak kaderlerini ellerine almaları konusunda teşviklerde bulunmuştur.

İslam coğrafyalarında emperyalist devletlerin propagandalarından da etkilenen radikaller Mustafa Kemal Atatürk'e Türkiye'den İslam'ı silmek gibi ağır eleştiriler yönelmişlerdir. Atatürk'ün yürüttüğü laik ve çağdaş devlet politikaları Hindistan Müslüman camiasının tepkileri ile karşılaşmışsa da ilerleyen yıllarda Asya ve Afrika'da anlaşılmış ve benimsenmiştir. Tüm devrimler gibi Atatürk'ün devrimlerini de halkın birden tatbik etmesi

¹⁸⁹ BCA, Kutu No: 203, Gömlek No: 385, Sıra No: 20.

¹⁹⁰ Sinha, R. K. (1972), **a.g.e.**, s.235.

beklenmezdi. Dolayısıyla kurtuluş mücadelesi verilen ilk zamanlardan itibaren Mustafa Kemal ile birlikte hareket eden aydınların bir kısmı da bu devrimlere karşı önyargılı olmuşlardır. Ancak onlar da ilerleyen yıllarda devrimlerin gerekliliğine vurgu yaparak, sürdürülmesi bakımından çalışmalar yürütmüşlerdir. Atatürk'ün devrimlerine muhalif oldukları için ülke dışında yaşayan isimlerden biri de Rauf Orbay'dır. Rauf Orbay Milli Mücadele yıllarından itibaren, Türkiye'ye yardımlarda bulunan Hindistan'a karşı sempati beslemekte idi, Hindistan aydınları ile dost olmuştur. 1933 yılında Hindistan'a seyahat etmiştir. Hindistan aydınları ile birlikte verilen konferanslarda Türkiye'nin dünü, bugünü ve geleceği hakkında konuşmalar yapmıştır. Camia-ı Milliye-i İslamiye Üniversitesi'nde Türk-Hint dostluğu üzerine yaptığı konuşmalar, Hindistan'ın tıpkı Türkiye gibi bağımsız ve çağdaş olacağına olan inancına vurgu ile Türkiye devrimlerinin önemini bildiren konuşmalar olmuştur. Hindistan'da büyük bir coşku ile kardeşçe karşılanan Rauf Bey verdiği konferanslardan birinde Türkiye'nin kadınlara verdiği önemi anlatmış, Hindistan kadınlarının çağdaş yaşama uygun hak ve özgürlüklere sahip olacağı güne kadar eğitimlerine önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Esasında Rauf Bey'in tüm konuşmalarında tereddütlerini bildirmesinin yanı sıra Türkiye'nin geldiği noktayı takdir ve Atatürk devrimlerinin işlevselliği vurgulanmıştır. Halifelik kaldırılması konusunda hala öfke ve üzüntü duyan bazı Hindistan Müslümanlarına, Türklerin İslamiyet'e olan bağlılık ve hizmetlerini ifade ederek halifelik kurumunun saltanat haline gelmesinin engellenmesi ile İslamiyet'e hizmet etmeyi durdurmuş bir müesseseyi kaldırdıklarını söylemesi önemli bir noktadır.¹⁹¹ Mustafa Kemal Atatürk'ün izlediği yolu ve hukuksal zeminini anlamış, Hindistan Müslümanlarına bağımsızlık yolunda izlenecek yolun Türkiye ile benzerlik göstermesi gerektiğini söylemiş olan Muhammed İkbâl de bu hususlarda Rauf Bey'in destekçisi olmuştur.¹⁹²

“Mustafa Kemal'in en büyük muhalifiyken sonradan destekçisi olan Rauf Bey, Hindistan'da bulunduğu bir sırada Atatürk'ün laik politikalarını eleştiren bir sürü yobaza;’ Atatürk, laikliği kurmakla Müslümanlığa en büyük hizmeti eden adamdır. Otuz yıl sonra ne olacağını göreceksiniz. Yalnız Türkler değil, bütün Müslümanlık dünyası Atatürk'ün adını dinde bir ‘*müceddit*’ diye hürmetle anacaktır. Çünkü Atatürk inkılâp hareketiyle dini boş inançlar dünyasından kurtarmış, aklın hâkimiyeti altına getirmiştir.”¹⁹³

¹⁹¹ BCA, Kutu No: 1, Gömlek No: 2, Sıra No: 1. EK-12.

¹⁹² Çelik, R. (2019). “Hüseyin Rauf Orbay Bey'in Hindistan Seyahati ve Faaliyetleri”. *Mavi Atlas Dergisi*, 7(2), s.247-251.

¹⁹³ Sinha, R. K. (1972), *a.g.e.*, s.239.

Rauf Orbay'ın Hindistan'da bulunduğu süreçte ezanın Türkçe okunmasına dair Hindistanlıların yönelttiği eleştirilere;

“Sizler, ALLAH (C.C.)'in, yalnızca Arapça anladığını sanmak gibi bir günaha giriyorsunuz. Atatürk dine değil, yobazlığa ve körü körüne inanışa karşıdır. Bundan otuz yıl sonra İslâm dinini boş inançlardan kurtaran, asıl yüce ruhunu yaşatmaya çalışan bir öncü olarak bütün Müslümanlardan saygı ve anlayış görecektir”¹⁹⁴

şeklinde cevap vermiştir. Rauf Bey'in Hindistan'da geçirdiği süre boyunca Hint halkının Türkiye'nin yaptığı inkılaplara karşı olumsuz tavır ve düşüncelerini değiştirmek üzere konuşmalar yaptığı görülmektedir. Aynı zamanda Hindistan'da devam eden İngiliz sömürgesinin propagandalarının Türkiye aleyhinde olması büyük etkindir. Nitekim Rauf Bey'in konuşmalarına ek olarak, Dr Rasmusud da Türklerin hala Müslüman gibi yaşadıklarını, yanlış propagandaların esiri olmamak gerektiğini belirttiği konuşmaları mevcuttur.

Türkiye'de yaşanan gelişmeler Hindistan'da gençler tarafından takip ve takdir edilmekte, Hindistan bağımsızlığı yolunda önemli birer simge haline gelecek isimlerin Atatürk'ün 'tam bağımsızlık' ilkesinden etkilendiği görülecektir. Bunlardan Nehru ve Çhandra Bose, Gandhi ve kuşağının 'dominyon' statüsüne karşı gelerek 1928 yılında yapılan kongrede 'tam bağımsızlık' isteklerini dile getirmişlerdir. Bu yıllarda politik sahada aktif rolü gençlere devreden Gandhi 1930'lu yıllara gelindiğinde toplumsal hayatı ve sosyal düzeni değiştirecek önemli adımlar atmıştır. Hindistan toplumunun sahip olduğu kültürel farklılıkların çokluğu bu tarz düzenlemelerin zorlaştırıcı etkeni olmuştur. Ancak Gandhi dini ve dinin getirdiği kültürel yaşamın kurallarına karşı gelerek bağımsızlık sonrası uygulanacak kanunların temelini bu dönemde atmıştır. Dokunulmazlık, kadın hakları ve kız çocuklarının evlendirilme kuralları, kılık kıyafette, eğitim ve dilde yaşanacak değişimler ve devletin resmi dininin olmaması meselelerinde yaptığı çalışmalar ve yöntemi Mustafa Kemal Atatürk devrimleri ile paralellik göstermektedir. Hatta kıyafetle ilgili 'peçe müessesesi' olarak adlandırılan örtünme biçimine karşı olduğunu belirtmesi üzerine Hindistan halkından tepkiler yükselince Mustafa Kemal Atatürk'ün savaşını hatırlatmıştır.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Kutay, C. (1994). *Atatürk Olmasaydı*. İstanbul: Kazancı Kitap, s.90.

¹⁹⁵ Sinha, R. K. (1972), *a.g.e.*, s.249-251.

Nehru da tıpkı Gandhi gibi toplumsal değişimlerin gerçekleşmesi taraftarı olmuştur. Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmasında ve modern bir devlet haline gelmesinde toplumsal değişimi sağlayan devrimlerin önemi yadsınamazdı. Dolayısıyla kültürel bağlara sadık kalarak, tıpkı Atatürk gibi toplumsal ve ekonomik reformlar yapılmalı, karşısında duran her ne ise engellenmeliydi. Ayrıca laiklik meselesi devleti şekillendirecek biricik unsur olarak görülmüştür. Hindistan bağımsızlık ve modernleşmesi yolunda engelleyici tüm unsurların kaldırılması için yapılan alışmalar Türkiye'den ve Atatürk'ten esinlenilmiştir. Nehru 31 Mayıs 1938 yılında Bombay'da yaptığı konuşmada bunu açıkça ifade etmiştir: “Esin, Kemal Paşa'nın yurttaşlarına ilettiği coşkulu çağrıdan” alınacaktır.¹⁹⁶

Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleri Hindistan Üniversitelerinde, kaynak kitaplarında ve ansiklopedilerde geniş yer bulmuştur. Türkiye'nin yaşadığı gelişmeler tek tek anlatılarak, etkilerinden bahsedilmiş Atatürk'ün tarihi yeniden şekillendirdiği şekilde yorumlarda bulunulmuştur. Bunlardan biri olan Pencap Üniversitesi Urdu Daire-i Maârif-i İslamiye (Urduca İslam Ansiklopedisi) şöyle demektedir: “ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerçekten Türklerin en büyük ulusal kahramanıydı. O, hangi işi ele aldıysa onu başardı. O, gerçek anlamda bir reformcu ve devrimciydi. Devletin güçlenmesi, hilâfetin sona ermesi, batılı yasaların uygulanması, medrese ve tekkelerin yok edilmesi, alfabenin değiştirilmesi, kadınların onurunun korunması... Bütün bu işler onun büyük bir devrimci olduğunun kanıtıdır. (...) Tarih ona Türk Ulusunun en asil evlâdı ve dünyanın en saygıdeğer insanı diyecektir.”¹⁹⁷ Mustafa Kemal Atatürk devrimleri Hindistan Müslüman aydınları tarafından genel olarak olumlu karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'ne büyük bir sevgiyle bağlı olan Muhammed Ali Cinnah, Atatürk devrimlerinin taraftarı olmuştur. Muhammed Ali Cinnah'ın desteği Hint aydınları açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde gördüğü 'fes'i severek kullanmış ve Hindistan'da kullanımını yaygınlaştırmıştır. Ama aynı zamanda 'Şapka Kanunu' ile değişim yapan Atatürk'ü desteklemiştir. Aynı şekilde Muhammed İkbâl de övgülerle bahsetmekte, İslam dünyasında Türkiye'yi ayrı bir yerde konumlandırmaktadır. Olumsuz bir değerlendirmede bulunan Mevlâna Ebu'l- A'lâ Mevdüdi, Avrupa yasaları ile Müslüman gibi yaşamayı doğru bulmadığını ve Türkiye'nin çöküş yaşadığını belirtmiştir. Yine Fida Hussain, bir başka isim Kundi'nin ise Türk Harf

---

¹⁹⁶ Sadiq, M. (2018), **a.g.e.**, s.142.

¹⁹⁷ Fauk, H. (1979), **a.g.e.**, s33.

İnkılâbını örnek göstererek Türkiye'nin giriştiği devrimlere hayranlığını dile getirdiğini belirtmiştir.¹⁹⁸

Hindistan'ı ziyaret ederek, konferanslar veren bir diğer isim Halide Edip Adıvar'dır. Halide Edip Adıvar'ın Hindistan'a olan ilgi ve alakası çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Dr. Ensari ile tanışması 1912 Balkan Savaşı'na dayanmakta, dostlukları ölümüne kadar devam etmiştir. 1935 senesinde Dr. Ensari ya da Gandhi tarafından Camia-i Milliye-i İslamiye Üniversitesinde konferans vermek üzere daveti kabul ederek Hindistan'a gitmiştir. Hindistan ahalisi Halide Edip'i büyük bir coşku içinde karşılamış, gazeteler övgülerle bahsederek gelişini yazmıştır. Ülkenin farklı şehirlerinde ve okullarında çeşitli konularda konferanslar veren Halide Edip Adıvar tıpkı Türkiye'de olduğu gibi dini konular üzerinde aydınlar ile halkın farklı görüşlerine şahit olmuştur. Halide Edip Adıvar, dostu Dr. Ensari'yi Yeni Türkiye'nin takipçisi olarak adlandırmış, Türkiye'de yaşanan gelişmeleri ve devrimleri yeni nesil Hindistan'a anlatma misyonundan bahisle; Türkiye'nin devrimlerinin Hindistan'da Müslüman ve Hinduları birleştirdiğinden söz etmiştir. Müslüman Hintliler Türkleri İslamiyet bağlamında sevmekte iken, Hindular Şark'ta inkılâpçı tek devlet olarak gördükleri için sempati duyarlar. Bunların en önemli isimlerinden Hindistan solunun temsilcisi Nehru da aynı şekilde Türkiye'ye karşı olumlu düşüncülerini genç nesillerle paylaşmaktadır.¹⁹⁹

Halide Edip Adıvar Hindistan'da verdiği konferanslarda kadınların hak ve özgürlükleri, peçe ve kıyafet meselesi ile karma eğitime geçilmesi gibi konularda Hindistan halkına bilgiler vermiştir. Bu konular Hindistan Müslüman halkının yeni Türkiye'de rahatsızlık duyduğu meselelerdir. Dini meseleleri sosyal ve devlet hayatının merkezine koyan Hindistan sofularına Türkiye'nin bu konularda doğru adımlar attığını belirterek, dinin şahsi ve vicdani olduğunun vurgusunu sıkça yapmıştır. Verdiği konferanslarda Hindistan aydınlarından destek görmüş, Türkiye devrimlerinin daha iyi anlaşılması adına Hint aydınlarının da açıklamaları olmuştur. The Bombay Cronical Halide Edip Adıvar'ı

---

¹⁹⁸ Hussain, F. (2012), **a.g.e.**, s.151-153.

¹⁹⁹ Halide Edip Adıvar'ın davet eden kişi hakkında kaynaklarda kesinlik bulunmamaktadır. Halide Edip Adıvar Hindistan'a seyahati hakkında yazdığı kitabı 'Hindistan'a Dair' de; "1935 senesinde Delhi Müslüman Üniversitesi'nde konferans vermeyi kabul ettiğim zaman" şeklinde anlatmış, davet eden kişinin ismini vermemiştir. Bkz: Adıvar, H. E.(2014). **Hindistan'a Dair**. İstanbul: Can Yayınları, s.28.

uğurlama yazısında: “ Hindistan’ın onun kendisini ve ülkesini örnek alacağını ve eski tarihi içinde en büyük rönesansı başaracağını ümit ediyoruz”²⁰⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Halide Edip Adıvar ve Rauf Orbay’ın Hindistan ziyaretlerinden anladığımız üzere Hindistan halkı Türkiye’nin gelişimini takip etmekte, bir kısım henüz tam olarak kavrayamasa da Hint aydınları, Hindistan’ın kendi koşulları çerçevesinde bir kısmını tatbik etmeye çalışmaktadır. Türkiye’nin başta kendi hayat sahasını korumak üzere giriştiği mücadele tüm mazlum milletlere örnek teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün bu süreçte Asya ve Afrika’da emperyalizm kısırcasında bulunan milletlere seslenmesinin ve ardından devrimlerin takip edilmesinin etkisi büyük olmuştur.

“Kemal Atatürk’ün başlattığı Rönesans hareketine karşı sınırsız takdir duyguları besleyen Allama İqbal 1930 yılında şöyle diyordu: ‘Gerçekten bugün İslam milletleri arasında gaflet uykusundan uyanan ve benliğini kazanan tek ülke Türkiye’dir. Yalnız Türkiye fikir hürriyetine sahip çıkmıştır; yalnız Türkiye hayalden gerçeğe inebilmiştir. Bu geçiş manevi alanda çetin bir mücadele vermekle mümkün olmuştur.’²⁰¹

Hindistan’da Hindu ve Müslüman unsurları bağımsızlık yolunda emperyalizme karşı birleştiren ve yapılması gereken değişiklikleri ilham alan aydınlar olmuştur. İngiltere’nin emperyalizminden kurtulmanın mümkün olmadığını düşündükleri zamanlarda Hindistanlılar için Türkiye’nin savaşları ve başarıları takibe değerdir. Nehru, İngiltere’ye karşı verilen savaşta ümitsiz olunmaması gerektiğini 1933 yılında kızı İndira’ya yazdığı mektuplarda Türkiye’yi örnek vererek; “Bu topluluk (Türk ulusu) her şeyden önce zaferlerini demir gibi kararlılığına ve özgür olma isteğine ayrıca da Türk milletinin gerçekten çok üstün olan savaşçılık yeteneklerine borçluydu”²⁰² demiştir. Nehru, Türkiye’yi ve Atatürk’ü ziyaret etmek isteğini her fırsatta belirtmiştir. 1938 yılında Avrupa üzerinden Türkiye’ye geçmek isteğini bildirmiş ancak Mustafa Kemal Atatürk’ün hastalığı dolayısıyla görüşme gerçekleşmemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı tüm İslam âleminde büyük bir teessüre sebep olmuştur. Bilhassa Hindistan yeni Türkiye’yi kavramaya başladıkları bir dönemde Mustafa Kemal

²⁰⁰ Yorulmaz, O. B. (1988). *Halide Edip Adıvar’ın Hindistan Hayatı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 158.

²⁰¹ Haqqı, S. A. H. (1985). Üçüncü Dünya Ülkeleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm. (Çev. Ahmet Edip Uysal), Ankara: *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, C.I, s.343.

²⁰² Öztoprak, İ. (1987). Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.8., s.514.

Atatürk'ün vefat haberini aldıklarını, İslam dinine hizmetlerini ve mazlum ülkelere 'tam bağımsızlık' çağrılarını hatırlayarak üzüntülerini dile getirmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine Hindistan Milli Kongre Partisi Başkan Subbash Chandra Bose; “ Kemal yalnız Anadolu'da savaş meydanlarında değil, aynı zamanda milli kalkınma alanında da bir inkılâpçıydı”²⁰³demiştir. Bose; “ Eğer Avrupa devletleri Asya'yı bir daha işgale kalkıştırlarsa, Batı yanımızı savunacak, Kemal'in Türkiye'si olacaktır. Böylesine eşsiz bir kişinin ölümü, doğaldır ki bütün dünyayı ve özellikle bizim gibi tüm ezilmiş ve sömürülmüş ulusları üzecektir ”²⁰⁴ dedikten sonra Hindistan'da “Kemal günü” düzenlenmesi gerektiğini böylece emperyalizme karşı verilmesi gereken mücadelenin unutulmayacak bir isimle hatırlanacağını ifade etmiştir. Hindistan İslam Cemiyeti de Mustafa Kemal Atatürk'ü anmıştır. Aralık 1938 yılında Patna'da düzenlenen toplantıda Mustafa Kemal Atatürk'ün ve mücadele azminin mazlum milletlere örnek teşkil ettiğini;”Kemal Atatürk'ün şahsında İslam dünyası büyük bir kahramanı kaybetmiştir. Hindistan Müslümanları önlerinde bir ilham kaynağı olarak duran bu büyük Müslümanın kendilerine verdiği örneği gördükten sonra da, hala bu batağa ayakları saplanmış olarak kalmakta devam edecekler mi?”²⁰⁵ sözleriyle ifade etmişlerdir. Bir diğer önemli görüş Hindistan'ın önemli düşünürlerinden ve Nobel ödüllü şair olan Rabindranath Tagore²⁰⁶'a aittir. Mustafa Kemal Atatürk hakkında öğrencilerine şunları söylemiştir:

“Asya'nın, günümüzün utandırıcı düşkünlüğünü unutmak için eski uygarlığıyla övündüğü ve parlak bir geçmişe baktığı bir dönem vardı. (...) Ani bir patlama şeklinde Rönesans'ın gelişi bir mucizeydi ve Asya kendisini kabul ettirmeye başladı. Uzak Doğu'da Japonya kaynaklarını yeni bir çağın gereksinmelerine uydurmuş ve böylece durumunu ve saygınlığını dünyanın en üstünleri arasında pekiştirmiştir. Ne kadar üzücüdür ki, küstahlığı, kendi yıkılışının temelini kurmakta ve artık ona Asya'nın saygınlığının yeniden kurucusu olarak bakmamız olanaksızlaşmaktadır.”

Bakışlarımızı yeniden doğan Türkiye üzerinde yoğunlaştırdığımız bir sırada, Kemal'in ölümüne ait acı bir haberi aldık. Kemal ortaya çıkınca önümüze, yaşayan bugünü ölü geçmişin zaferlerini hatırlatan yeni bir Asya çıkarıncaya kadar Türkiye, Avrupa'nın Hasta Adamı diye adlandırılıyordu. Bu örnek bize Doğu'da yeni bir yaşam umudu verdi ve bu açıdan Kemal'in ruhu bizim saygılı hayranlığımıza layık olmuştur. Ölümü Türkiye için

²⁰³ Haqqı, S.A. H. (1985), **a.g.e.**, s.343.

²⁰⁴ Koloğlu, O. *Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi Kitap I (Atatürk'ün Açıklamalarıyla)*. Ankara: Çaba Matbaası, s.83.

²⁰⁵ Öztoprak, İ. (1987),**a.g.m.**, s.517.

²⁰⁶ Hindistan dini hayatının ve kast sisteminin getirdiği karışıklıklara çözüm olarak 'Brahmonizm' isimli bir mezhep geliştirerek Hindu, Müslüman ve Hıristiyanları ortak paydada toplamayı hedeflemiştir.

olduğu kadar tüm Asya için de büyük kayıptır.”²⁰⁷ Tagore, Mustafa Kemal Atatürk’ün kahramanlıklarından bahsettikten sonra Hindistan’a bir örnek teşkil etmesi gerektiğini ve çağa ayak uydurarak geleneksel reflekslerden kaçınılması gerektiğini Türkiye örneği ile Hindistan Müslümanlarının da bilhassa dini konulara dayanarak gelişmelere kapalı olmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Dünyanın ve tarihin akışını değiştiren bir lider olarak gördükleri Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünün tüm İslam dünyasında büyük üzüntü uyandıracakını dile getiren Hindistan’ın önemli liderlerinden, kadın hakları savunucusu ve aktivist olan Srocini Naido²⁰⁸’nun Türk milletini de övdüğü mesajında Mustafa Kemal Atatürk Türk milletine gönderilmiş bir ‘İsa’ olarak değerlendirilmiştir. Gandhi sivil itaatsizlik politikası kapsamın İngiltere emperyalizmine karşı ölüm orucunda bulunduğu sırada Mustafa Kemal Atatürk’ün ölüm haberini almış ve “ Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü Türkiye’nin büyük bir kaybıdır” diyerek, Türk milletine baş sağlığı dilemiştir. Hindistan Müslümanlarının önemli lideri ve Pakistan’ın kurucusu Muhammet Ali Cinnah tüm İslam âleminin üzüntü duyduğunu bildirerek; “Dünya ve hususiyetle Müslümanlar Atatürk gibi bir önderi az bulurlar ” dedikten sonra milletçe yas tuttuklarını belirtmiştir.²⁰⁹

Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü yalnızca liderler arasında yankı bulmamış, tüm Hindistan halkına tesir etmiştir. Bombay, Delhi, Lahor gibi büyük şehirlerde işletmeler kapatılmış ve Hindu-Müslim tüm halk Atatürk’ün anısına yürüyüş yaparak yas tuttuklarını göstermişlerdir. Hindistan Müslümanları camilerde anma toplantıları düzenleyerek, dualar etmişlerdir. Radyolarda Mustafa Kemal Atatürk’ün hayat hikâyesi ve kahramanlıkları anlatılmıştır.²¹⁰

Halide Edip ve Rauf Bey’in Hindistan’da verdiği konferanslar Türkiye tarafından takip edilmiş, bu ziyaretlerin Hindistan basınında nasıl yer aldığına dair raporlar hazırlanmıştır. Hindistan Times; “Türk’ü temsil eden bir adamın şahsiyeti cidden eşsizdir” cümlesi ile başladığı yazısında Mustafa Kemal Atatürk, Halide Edip ve Rauf Bey’den övgülerle

---

²⁰⁷ Koloğlu, a.g.e., s.84.

²⁰⁸ 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanınca vali olarak, Hindistan’da ilk kadın vali unvanını taşımıştır.

²⁰⁹ Fauk, H. (1979),a.g.e., s.104.

²¹⁰ Fauk, H. (1979), a.g.e., s. 105-109.

bahsetmiştir. Ancak yazıların bir kısmında Mustafa Kemal Atatürk'ün Rauf Bey'le kıyaslanmak suretiyle ağır eleştirildiği görülür.²¹¹

---

²¹¹ BCA, Kutu No: 84, Gömlek No: 554, Sıra No: 10.

4. BASIN TARİHİ

4.1. Mustafa Sagir Olayının İlişkilere Etkisi

Olaylar, kişiler ve devletlerin haklarında bilgi toplamak ve bir amaca yönelik kullanılması, oldukça eski tarihlere dayanan bir faaliyettir. Çeşitli isimlere sahip olmakla birlikte “casusluk” olarak adlandırılan ve devletlerin istihbarat sağlama aracı olarak özel yetiştirilen kişiler – birimler tarafından yürütülmektedir. İngiltere casusluk faaliyetleri kapsamında birçok ülkeye İngiltere lehine bilgi toplamak ve hatta olayların seyrini değiştirmek üzere casuslar göndermişlerdir. Berlin, Stokholm, Moskova, Pekin, Tokyo ve daha birçok devlet merkezinde İngiliz aleyhtarı dernekler kurularak, İngiltere lehine çalışmalar yürütülmüştür.²¹² Osmanlı Devleti de bu faaliyetlerin yürütüldüğü sahalardan biri olmuştur. İngilizler, başta Cemal Paşa'nın faaliyetleri, Türkler ve Bolşeviklerden haberdar olmak adına pasaport ile giremedikleri Taşkent'te bir Hintli cemiyet kurularak muvaffak olmuşlardır.²¹³ Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin de casusluk faaliyetleri yürütme girişimleri bulunmuş, ancak bunun casusluk faaliyeti olarak olumlu etkileri tartışma konusu olmuştur. İngiltere'nin Milli Mücadele döneminden itibaren casusluk faaliyetlerinde sömürgeleri olan Hindistanlı Müslümanları kullanması dikkat çekici bir konudur. Türk- Hint ilişkilerinin tarihsel geçmişinin eskiliği ve Müslümanlık ortak paydası bu hususta oldukça etkilidir. Hindistan tarihinde önemli roller oynayan Türk imparatorlukları dolayısıyla Hindistan'da Türklere karşı sempatik bakış açıları olduğu bilinmektedir. Türklerin de aynı noktadan hareketle Hindistanlı Müslüman casusların daha az şüphe uyandıracaklarını bilen İngiltere, bu rabitaları Türkiye aleyhine kullanmayı başarmıştır.

Mustafa Sagir'in Türkiye'de yürüttüğü faaliyetler Türk basınında yankı uyandırmış, en geniş bilgiyi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi vermiştir. Mustafa Sagir'in hakkında çıkan haberler genel olarak İstiklal Mahkemesi'nde görülen mahkemeler üzerinden olmuştur.

Hâkimiyet-i Milliye 9 Mayıs 1921 tarihli haberinde Mustafa Sagir, Hindistan ve İngiltere hakkında bilgi vererek meseleyi başlangıcından itibaren anlatmıştır. İngiltere sömürgesi olan Hindistan'da İngiliz aleyhtarı olan bir kısım halk olmakla birlikte, destek veren ve

²¹² Kandemir, F. (1964). *İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar*. İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları, s.140.

²¹³ Kandemir, F. (1964), a.g.e., s.141.

İngiliz çıkarlarına çalışan Hindistanlılar da bulunmaktadır: “İngilizler Hindistan’da her beş senede bir, Hintli çocuk intihap ederler ve yanlarına tahsil ve terbiye için, hükümet hesabına İngiltere’ye gönderirler.”²¹⁴ Mustafa Sagir’in İngiltere’ye gitmesi ve Türkiye’de faaliyet yürütmesi bu vasıta ile olmuştur.

Yine Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin mahkeme görüşmelerini aktardığı 10 Mayıs 1921 tarihli haberinde, İstanbul’da kurulan Hint- Türk Dostluk Cemaati’nin teşkiline dair önemli bilgilere rastlamaktayız. İstanbul’da Hint-Türk Dostluk Cemaati kurulmuştur. Kurulan bu cemiyetin İslam’a hizmet amacıyla kurulduğunu, yöneticilerinin maaş aldığını ve maddi kaynağının Mustafa Sagir tarafından karşılandığını bildiren şahitler, İngiliz güdümlü olduğunu bilmediklerini belirtmiştir.²¹⁵ Mahkemeye çıkartılan Hint-Türk Dostluk Cemaatinin başkanı olan Aziz Bey, kendisini Mustafa Sagir ile tanıştıranların Binbaşı İsmail Hakkı ile Binbaşı Erkan-ı Harp Filibeli Ali Rıza Beyler olduğunu ve “Hint Hilafet Cemaatinden muhterem bir zat gelmiştir. Bu zat bizzat bizimle temastadır. Bir hayli zamandır görüşüyoruz. Sizin de görüşmeniz lazımdır” demeleri üzerine Sagir ile görüşüğünü söylemiştir. Sagir ile görüşükten sonra böyle bir cemaatin kurulmasında etkili olma sebebini şöyle açıklamıştır: “ Bana sunulan nizamnamede Âlem-i İslam’a menfaat var, hayır var, tevcid-i İslam Efkârı var, ittihad-ı İslam, Alemler İslam’a menfaat var, binaenaleyh ben de reddetmedim.” Aziz Bey ifadesinde bu kabule rağmen Mustafa Sagir hakkında sorgulamalarının olduğunu ve kendisine burada bulunup, İslam âlemi için çaba sarf etmesinden memnun olursa dahi Hint Hilafet Cemaati’ne mensup olduğuna dair bir belgesinin bulunmamasından rahatsızlığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Sagir pasaportunun arkasında bulunan Hint Hilafet Cemaatine dâhil olduğuna dair bir vesika ile Hint Hilafet Reisi Ali Han’dan aldığı mektupları göstermiş, Türk-Hint Dostluk Cemaati’nin kurulmasının önünde bir engel kalmadığını söylemiştir. Aziz Bey, Sagir’e sorgusuz sualsiz güvenmediğini ve belgeleri görmesi nedeniyle şüphe uyandıracak bir sebep bulunmadığını belirtmiş, cemaatin teşkilini başka bir emelle sağlamadığını vurgulamak istemiştir.²¹⁶ Yine Aziz Bey’in ifadelerinde Mustafa Sagir’in Ankara’ya geçme isteği ile ilgili olarak; Aziz Bey, Mustafa Sagir’den şüphelendiklerini, İngiltere’den aldığı himaye ile kendilerine fedakârlık gösterilerinde bulunduğunu anladıklarını ve Hindistan’a gitmesini istediklerini söylediklerini bildiriyor: “Sagir’e tebliğ etmek için Ali

²¹⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 9 Mayıs 1921.

²¹⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 10 Mayıs 1921.

²¹⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 10 Mayıs 1921.

Rıza Bey'e havale ettik. Ali Rıza Bey'le konuşmuşlar. Bu kararı tebliğ ettikten sonra Mustafa Sagir demiştir ki; ' Ben bu kadar fedakârlık ettim. Hayatımı tehlikeye attım. Ne olursa olsun Ankara'ya gideceğim.'"²¹⁷

Mustafa Sagir'in Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinin ardından yürüttüğü faaliyetleri anlatan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 22 Mayıs 1921 tarihli haberde mahkeme görüşmeleri verilmiştir. Mustafa Sagir, Mustafa Kemal Paşa'nın şüphesinden habersiz, faaliyetlerine devam etmiştir. Ankara'da üst düzey yöneticiler ve önemli gazeteciler ile mülakatlar gerçekleştirmiştir. Yunus Nadi ile görüşerek Ankara'da Urdu dilinde İslam ve Hint-Türk dostluğu adına gazete çıkartmak isteğini bildirmiştir. Yunus Nadi'nin samimi bir Müslüman olarak gördüğü Hintli Sagir hakkında olumlu görüşlerine rağmen Mustafa Kemal'in casus olduğunu düşünmesi Yunus Nadi için de şüphe uyandırmıştır. Ancak devam eden süreçte kendisinden şüphe edilmesini engellemek adına bu görüşmelerin sıklığını azaltarak, suikast için bilgi toplama faaliyetine başlamıştır. Sagir'in İngilizlere rapor olarak gönderdiği mektupları açık bırakarak Dâhiliye Vekâletinde Dr. Adnan Bey aracılığıyla iletmesi, güven kazanmak amacıyla girişilen bir eylemiydi fakat başta Dr. Adnan Bey ve Fevzi Paşa (Çakmak) olmak üzere mektupların incelenmesi ile şüpheler artmıştır. Adnan Bey'e Dr. Adnan Bey ile görüşmelerinde kendisinin de bizzat tanıdığı Hindistan Müslüman örgütlenmesinin önemli isimlerinin kendisine selam gönderdiğini belirtmesi ve tutarlı olması bakımından şüphelenmediğini belirtir. Ancak daha sonra Sagir'in Ankara'da bulunduğu süre boyunca hükümetten kimse ile görüşmediği dikkatini çeker ve ilk şüphe böylece başlar. Mustafa Sagir kendisinden şüphelenilmemesi için İngiltere'ye yazdıkları mektupları ağzı açık bir şekilde Adnan Bey'e vererek, sansür ya da teftiş edilmesini istemiş, bu konuda güvenlerini kazanmaya çalışmıştır. Adnan Bey, İngilizce yazılan mektupları çevirterek içeriğine bakmış, şüpheli bir şeyler bulunmadığını görmüştür. Yalnız bir mektupta Türkiye'de Almanların bulunmadığını Hindistanlılardan da bir takım isimler sayarak, yalnız bu şahısların bulunduğunu bildirmesi Adnan Bey için şüphe uyandırıcı olmuş, diğer mektupları bir casusu izler gibi incelemiştir. Mektupların incelenmesi esnasında Adnan Bey'e Sagir'in casus olduğundan şüphe eden kimseler tarafından uyarılar gelmiş, Adnan Bey Sagir'i elden kaçırmamak adına iddiaların asılsız olduğunu ifade etmiştir. Fakat bu süreçte Adnan Bey mektupları göndermemiş, üzerinde muhafaza etmiştir. Ardından mektuplardan birinde büyük bir sayfaya birkaç satır

---

²¹⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 11 Mayıs 1921.

yazıldığını gören Dr. Adnan Bey'in şüpheleri artmıştır: “ İki satır mektubu görünce anlaşıldı ki bizimle göndermek istediği bu mektuplarla istediği şeyleri yazıyor. Fakat biz göremiyoruz. (...)Bunun üzerine yazıların keşfedilmesi için müracaat ettim.”²¹⁸

Sagir'in İngiltere adına casusluk faaliyetlerini yürüttüğü ve beyaz kâğıt üzerinde görünmeyen mürekkep kullanılarak şifreli mektuplar ile haberleştiği Ankara'da tespit edildi. Amonyak sayesinde görünen kırmızı yazılar Sagir'in casusluk faaliyetlerini meydana çıkarmıştır. Fakat yine de mesele herkese duyurulmamış, Sagir izlemeye alınmıştır.

“Boş sayfalardaki gizli yazılar Kimyager Avni Refik Bey tarafından ortaya çıkarılmıştı.(...) Dr. Adnan Bey'in Sagir'i sorguladığı sırada uzattığı mektupta da: 'Mustafa Kemal Paşa kiminle geziyor? Otomobilinde kimler var? Gezmeye çıkıyor mu? Mektuplarımıza cevap vermiyorsunuz' ifadeleri yer alıyordu. İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa hakkında sorduğu sorulardan biri de kaldığı evleri hakkında olmuştur: 'Oturduğu yer nasıl bir yerdir? Eve girmek kolay mıdır? İstanbul'da çok kalabalık olur mu? Bir adam nazar dikkat celp etmeden eve girebilir mi? Ev istasyona yakın mıdır? Hanesi yakınından çok adam geçmesi nazar dikkat celp eder mi? Kaçta yatar? Evin yanında bir otel veya pansiyon var mıdır?'²¹⁹

Adnan Bey bütün bunların ışığında Hintli casusun Mustafa Kemal Paşa'ya karşı girişilecek bir suikastın esaslarını hazırlamak üzere geldiğine tamamen kani olmuştu.”²²⁰ Mustafa Sagir ile gönderdiği mektuplar üzerinden sorgulamaya geçen Adnan Bey, Emir Ali'ye çektiği telgrafın mahiyetini sorduğunda Sagir, telgraf çekmediğini iddia etmiştir. Türkiye'ye geldiği ilk andan itibaren Hint Hilafet Kongresinin üyesi olduğunu iddia eden birisinin tam zıttı icraatlarda bulunan Emir Ali'ye çektiği telgrafları göstermesi üzerine Sagir'in tüm iddia ve sözleri yalanlanmıştır. Sagir, Emir Ali ve Aga Han'ın İngiltere'de Türkiye'yi desteklemek üzere yeni bir cemaat tesisine başladıklarını ve bu cemaatin üyesi olarak Türkiye'ye hizmet için çalıştığını ifade ederek yanıltıcı ifadeler vermeye devam etmiştir.²²¹

İstiklal Mahkemesi'nde Topçu İhsan Bey tarafından yargılanan Mustafa Sagir hakkında idam kararı alınmıştır. Sagir, 19 Mayıs tarihli duruşmada “Bu memleketin evladı değilim, hıyanet-i vataniye ile maznun olamam, Ben Türk nimeti ile perverde olmadım” diyerek bir

²¹⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1921.

²¹⁹ Anadolu'da Yeni Gün, 27 Mayıs 1921. EK-13.

²²⁰ Özel, a.g.e., s.204-205.

²²¹ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Mayıs 1921.

de Türk-Hint Dostluk Cemaati'ne verilen paraların da İngiltere kaynaklı olduğunu itiraf etmiş, ancak bunu diğer Müslüman ülkelerde de kullandığını söyleyerek kendisini savunmuştur. “İdamdan korkmuyorum, İslam'da merhamet vardır, siz merhamet ederseniz daha İngiliz esrarını yazacağım”²²² diyerek idam kararını erteletmek üzere mahkemeye bildiği başka şeyler olduğunu salık verme gayesine düşmüştür. Yargılandığı süreç boyunca İngiltere'nin casusluk faaliyetlerini ve bu faaliyetlerden çıkarlarını anlatan Sagir, görevlilerin ve casusların isimlerini vererek, süreci yavaşlatma ve cezayı hafifletme girişimlerinde bulunmuştur. Sagir'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere İngiltere, casusluk faaliyetlerine büyük yatırımlar yapmış, casuslara ciddi miktarda ödemelerde bulunmuştur. Kendisini halife ilan ederek Arap milletinin liderliğini üstlenmeye çalışan Şerif Hüseyin'in İngiltere ile olan ilişkilerine değinmiştir; “Şerif Hüseyin bir defa değil on defa para aldı. Muharebeden evvel aldı Türkiye Harb-ı Umumiye girmeden evvel ve Harp Umumiye girdikten sonra daima para aldı.”²²³ İngiltere'nin diğer casuslarının isimlerini ve faaliyetlerini de mahkeme önünde açıklamıştır. Sagir, Hindistanlı bir Müslüman olarak casusluk yapmasının büyük bir mesele olmadığını ve İngiltere'nin her yerde casuslarının bulunduğunu belirtmiştir. Mahkemede İngiltere'nin Hint Hilafet Cemaati'nde dahi casuslarının olduğundan ve hafiyelik yaptığından bahsetmiştir. Eğer bir casus bir devletin iki önemli kumandanı arasında ayrılık çıkarmayı başarırca İngiltere'den yarım milyon ödül almaktadır. Kendisinin böyle bir görevi bulunmadığını ve böyle bir para almadığını bildirmiştir. Mahkemenin elinde bulunan Nelson tarafından yazılmış mektupta; Sagir'in maaşının arttırıldığı kimyali mürekkep olarak, kurye masraflarını kendisinin karşılamaması ve Türkiye'de kalmaya devam ederek daha fazla bilgi vermesi gerektiği emredilmiştir. Bir diğer mektubunda; Türkiye ile Rusya ilişkilerine, Türklerin Bolşevikler, Mısır ve Irak hakkında görüşlerine dair sorular sormuştur. ‘Ramiz’ takma adını kullanarak Mustafa Sagir'e eczalı mürekkep ve amonyağı nasıl kullanacağını tarif etmiştir.²²⁴

Yargılandığı süreç içerisinde kendisinin İngiltere tarafından kurtarılacağına inanmış olan Sagir, bilhassa Sulh Konferansının neticesini beklediği ve bu suretle itiraflarda bulunmaya ara verdiği görülmüştür. Bunun üzerine Dr. Adnan Bey, yalnızca Sagir'in okuması için bir gazete çıkarttırmıştır: “Arkadaşlarıma rica ettim ki sırf bunun için bir gazete bastırsınlar ve bu gazetede Sulh Konferansının dağıldığını ve bizim kovulduğumuzu yazsınlar ve bunu bu

²²² Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mayıs 1921.

²²³ Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mayıs 1921.

²²⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Mayıs 1921.

suretle okutsunlar. Bunu arkadaşlar yaptı. Esasen bu adamın gazeteyi okur okumaz her şeyi anlayacağına kanaat ediyordum. Bu adam bu suretle Sulh Konferansından ümidini kesti ve tekrar itirafa başladı.”²²⁵ Sagir’in ifadelerine göre; İngiltere bir başka faaliyete yarım milyon lira vererek Türkiye’de Ankara Hükümetinden iki kumandan, iki büyük şahsiyet arasında ihtilaf çıkartılmasını istemiştir. Bunun haricinde İngiltere ile birlikte çalışan azınlıkların suikast ve kargaşa çıkarma girişimlerine dair isimlerle beyanda bulunmuştur. İngiltere’nin destekleri ile Ermeni Papasyanı, Ali ve Fehmi isimli kişiler ile Rum destekli Mehmedoğlu Satılmış namında birinin Ankara’ya gelmek ve Mustafa Kemal’e suikast yapmak girişimlerinden bahsetmektedir.²²⁶ Bu iddialarının doğruluk payı anlaşılabilir değildir, çünkü daha sonraki ifadelerinden ve İngiltere’ye olan sadakatini bildirdiği mektubundan anladığımız üzere bir kısım kurgularla Türk yargısını aldatmak istemiştir.

İdam kararının alınmasının ardından Hâkimiyet-i Milliye “ Bir İngiliz Yetiştirmesi de Tabii Her Casusun Mukadder Olan Akıbetine Uğrayacaktı” başlığıyla Mustafa Sagir’e eleştirilerde bulunulmuştur. Müslüman bir aidiyetinin bulunması ayrıca eleştiri konusu olmuştur; “Mustafa Sagir yalnızca adı bir casus değil, Müslüman olduğu halde İslamiyet’e karşı senelerce İngiliz parası, İngiliz ihtirası, İngiliz nüfuzu ile en büyük siyasi cinayetlere alet olmuştur.”²²⁷ Bu süreçte en dikkat çeken meselelerden bir tanesi Müslüman bir Hintli olarak Mustafa Kemal Atatürk’e neden suikast girişimine alet olduğu sorusuna verdiği cevaptır: “ Beni İngilizler yetiştirmiştir. Ben İngilizlerin adamıyım ve ben İngilizler tarafından büyütüldüm. Ve İngilizler için hazırlandım” diyor, aynı şekilde Türkler tarafından yetiştirilmiş olması durumunda Türklere aynı hizmetlerde bulunacağını belirtiyordu. İngiltere’nin Türkiye dâhil olmak üzere Şark ruhunu anlamadığını ve dolayısıyla suikast girişimlerinde başarılı olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir; “Burada suikast esasen başkadır efendim. Burası Avrupa’ya daha yakındır. Burada bir rekabet daha vardır. Burada nefret dini vardır. Mesela bir Müslüman için Mustafa Kemal Paşa’yı öldürmek biraz zordur. Çok fena bir adam olmalıdır. Onun için adam bulmak biraz zordur. Veyahut başka milletten bulmak lazımdır. Garpler bunu bilmez. Şark başka ve Şark ruhuna vakıf değiller. Hükümet de buna vakıf değildir.”²²⁸ İdam kararının kendisine açıklanmasının ardından mektup yazmak istemiştir. İngiltere’ye yazdığı bu mektupta,

²²⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Mayıs 1921.

²²⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Mayıs 1921.

²²⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 24 Mayıs 1921.

²²⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Mayıs 1921.

İngiltere ve casusluk faaliyetleri hakkında yargılanma sürecinde belirttiği her şeyin yalan olduğunu ve İngiltere'ye sadık kaldığını bildirmiştir.

Bu süreçte İngiltere'nin tavrı değişkenlik göstermiştir. Sagir hakkında karalama kampanyası yaparak Türk dostu ilan etmiş, hemen ardından idam edilmesi halinde savaş sebebi olarak görüleceğine dair ihtarlarda bulunmuştur. Tüm çabalarına rağmen idam edilen Mustafa Sagir, İngiltere için öldükten sonra da bir politika unsuru olarak Müslümanlara karşı kullanılmıştır. İngiltere sömürgesi olan Hindistan'da aynı dönemde İngiltere'nin yönetimine karşı grevler ve boykotlar artmıştır.

İngiltere'nin geçirdiği tüm savaşların bedelini yüklediği Hindistan bir bütün halinde isyan durumundaydı. Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Hindistanlı Müslümanları savaşa sürüklemek için kullandıkları propagandaları tekrar kullanmaya başladılar. Bilhassa Hindistanlı Müslümanları ikna etmek için Türklerin Müslüman olmadıklarını ve Bolşevik yanlısı olduklarını söyleyerek, onları aslında İslam'a hizmet için savaştıklarına ikna etmişlerdi. Mustafa Sagir'in idamını da aynı politika ile aktarmış ve Hindistan Müslümanlarından tepki göstermelerini beklemişlerdir. İngiltere'nin Mustafa Sagir'in idamını, ateist ve Bolşevik Türkiye'nin bir Müslüman'ı katletmesi olarak gösterme çabaları hedefine ulaşamamıştır. Hindistan Müslümanları Mustafa Sagir'in yargılanmalarını takip etmiş, Türkiye'de geçirdiği süreci ve idam kararını gazetelerde neşretmiştir. "21 Haziran 1921 tarihli Paisa Akhbar'a (Hindistan'da neşrolunan gazete) göre İngiliz hükümeti liberal Türkleri karanlık göstermek suretiyle Hintli Müslümanların zihninde güvensizlik ve önyargı oluşturmaya çalıştı. Onların Müslüman değil ateist olduklarına dair beyanatlarda bulundular. Ayrıca, Türklerin, dinsiz ve İslam'ın en büyük düşmanları olan Bolşeviklerin etkisi altında kaldıklarını söylediler. Onların bu çabalarına cevaben ise Paisa Akhbar, Ankara hükümetinin yıkılmasının İslam medeniyetinin yıkılması olacağını net bir şekilde ifade etti."²²⁹ Bu meselenin Müslümanlar tarafından tepki gösterilmesi gereken bir mesele olarak gösterilmesine karşın, bilhassa Hindistan Müslümanlarının Mustafa Sagir'i suçlu bulmaları ve İslam'ın düşmanı olarak addetmeleri İngiltere'nin Türkiye'ye savaş açmak uğrunda bir planını daha etkisiz hale getirmiştir. Hindistan Müslümanları Sagir meselesi dolayısıyla İngiltere'nin Türkiye'ye savaş açması halinde Türkiye'yi destekleyeceklerini bildirmişlerdir: "24 Haziran 1921 tarihinde yayınlanmış olan Siyasat'ta, Mevlâna Azad İngiltere'nin Türklere karşı savaş ilan ettiğini

²²⁹ Hussain, F. (2012), a.g.e., s.89.

açıklıyordu ve Hindistan Müslümanlarının huzurlarını bırakıp şiddetle silaha sarılmalarını ve İslam'ı korumaları gerektiğini söylüyordu.”²³⁰

4.1.1. Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan Mustafa Sagir ve Yunus Nadi Görüşmesine Dair Haber

Türk basınında Mustafa Sagir ile alakalı olan haberler birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Genel olarak Mustafa Sagir hakkında bilgi sunduktan sonra İstiklal Mahkemesi tutanakları verilmekte, mahkeme bitene kadar diyaloglar yorum yapılmaksızın halka aktarılmaktadır. Diğer gazetelerde Mustafa Sagir hakkında geniş ve yorumlu yazılara rastlamadığımızdan ve tekrar niteliğinde olacağından dolayı yalnızca 1926 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde Yunus Nadi'nin yazdığı ve rastlamadığımız bilgileri içeren yazı dizisini aktarmak faydalı olacaktır. Mustafa Sagir Ankara'da bulunduğu sürede Yunus Nadi ile görüşmüştür. Bu bilgi Sagir'in yargılanma döneminde yalnızca bir dipnot olarak işlenmiş, ayrıntılı bir şekilde ele alınması ve görüşmelerin deşifre edilmesi 1926 yılında bizzat Yunus Nadi tarafından Cumhuriyet Gazetesi'nde gerçekleşmiştir. Yunus Nadi'nin Cumhuriyet Gazetesi'nden önce neşrettiği Yeni Gün Gazetesi'nde Sagir'in mahkeme sırasında sarf ettiği ifadelerine yer verilmiştir. Sagir'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere İngiltere, casusluk faaliyetlerine büyük yatırımlar yapmış, casuslara ciddi miktarda ödemelerde bulunmuştur. Sagir'in ifadelerine göre; görevlendirildiği Mustafa Kemal Paşa'ya suikast planının başında Albay Nelson bulunmuş ve İngilizler yaklaşık bir seneden beri bu suikast için hazırlanmışlardır.²³¹

Mustafa Sagir'in suikast girişimi ve idamının ardından Yunus Nadi 1926 senesinde Cumhuriyet Gazetesi'nde meseleyi tekrar ele almıştır. Yunus Nadi ile Ankara'da görüşerek, birlikte bir gazete neşretme isteğini dile getirmiş olan Sagir, üzerinden çok geçmeden casusluk faaliyetleri kapsamında yargılanmaya başlanmış, bu süreçte Yunus Nadi'ye verdiği mülakatlar 1926 senesine kadar basına yansımamıştır. Yunus Nadi Mustafa Sagir ile görüşmesine ilişkin ilk izlenimlerinde, bir casus olduğuna dair herhangi bir malumat ve işaret bulunmadığı açık olsa da kafamızda tahayyül ettiğimiz tarzda bir Hint Hilafet Komitesi üyesi olmadığı aşikârdı. Dolayısıyla Mustafa Sagir'i gördüğümüz ve anlamlandırdığımız biçimi ile yeniden mütaala etmek durumunda kaldık, demektedir.

²³⁰ Hussain, F. (2012), **a.g.e.**, s.89.

²³¹ Anadolu'da Yeni Gün, 27 Mayıs 1921.

Birden fazla konuyu aynı anda konuşmak, bir konu bitmeden bir diğerini araya sıkıştırmak suretiyle hararetle konuşan Sagir'in bütün bu tavırlarındaki gayret casusluğunu gizlemekten geliyormuş şeklinde değerlendiren Yunus Nadi, Sagir'in ilk görüşmede fazlaca malumat verdiğini bildirir. Hindistan'ın İngiltere zulmü altında bulunduğunu ancak Türkiye'ye çeşitli hizmetlerden geri kalmadığını gizli ve aşikâr teşkilatlar kurularak özellikle maddi yardımların yapılacağını bildiren Sagir, Türkiye'de basılarak Hindistan'da dağıtılacak bir gazetenin Hindistan'da gayreti arttıracığından kendisine bu konuda yardım etmesini istemiştir. Yunus Nadi, Sagir'in tüm konuşmalarından yola çıkarak şöyle demektedir: “ Hindistan Hilafet Komitesinin son faaliyeti, Hindistan Müslümanlarının Mecusiler ile anlaşmış olmaları meselesi, Hindistan'da İngiltere'ye karşı ithaz olunacak birçok hareketlerin İslam ve Mecusi bütün Hintliler iştirakiyle yapılacak olması gösterilen alakanın bütün Hindistan'a şamil ad olunacak kadar umumi telakki edebilmesi vesaire gibi. Ve nihayet Mustafa Sagir'in şahsen ve bin türlü muhallakı göze alarak murahhas sıfatıyla ta Hindistan'dan kalkıp Ankara'ya gelmesi bu Hindistan hareket ve faaliyetinin bariz bir delilini teşkil ediyor, sayılmalı idi.”²³²

Mustafa Sagir yanında kâtibi ile birlikte Yunus Nadi'nin bulunduğu Yeni Gün Matbaasına giderek, iade-i ziyaret yapmıştır. Sagir ile baş başa kalan Nadi olaylara bugünden baktığımızda o zaman tahlil edemedikleri birçok şeyin gün yüzüne çıktığını ve daha iyi anlaşılır hale geldiğini beyanla; “ 3-4 gün önce gördüğümüz cevval, metin, çok laf söyleyen adam ile bugünkü sakın arasında ne kadar fark vardır” demektedir. Görüşme esnasında Türkiye'yi İslamlık açısından öven ve İslam'ın kalbi olarak niteleyen Sagir'e, Harb-i Umumi'de Müslümanların Cihad-ı Ekber'e davet edildikleri halde iştirak etmediklerini hatta Hindistan orduları da dâhil ümmetin halifeye ve Cihad-ı Mukaddes Ordularına karşı savaştıklarını hatırlatarak söylediklerinin mâlihülyadan ibaret olduğunu belirtir. Buradan anlaşıldığı üzere Hindistan Müslümanlarının savaşta kandırılmış dahi olsalar Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıklarının unutulmadığı ve Osmanlı Devleti'nin son bulunduğunu vurgulamak istenmiştir. Konuşmayı esas alan makalenin devamında Yunus Nadi; “ İngiltere bizi esir yapmak istiyor. Hindistan ise şimdiden esaret altında bulunuyor. Biz esir olmayalım siz esaretten kurtulunuz” diyerek Sagir'in Türkiye'yi muhatap alan konuşmalarını etkisiz kılmıştır.²³³

²³² Cumhuriyet, 6 Ocak 1926. EK-14.

²³³ Cumhuriyet, 9 Ocak 1926.

Makalelerin devamında Sagir'in İstiklal Mahkemelerinde verdiği beyanatların bir kısmını yayımlayan Yunus Nadi, bir takım itirafların üzerinde durur. Bunlardan birisi de İngiltere'nin himayesinde tüm dünyayı dolaşmasının ardından Londra'da kendisine verilen görevi kabul etmesinde Emir Ali'nin ısrarcı olduğuna dair beyanıdır. İngiltere'nin kendisine İran, Afganistan, Hindistan ve Türkiye üzerinde uzmanlaşarak, malumat vermesi isteğini kabul etmiş ve memur sıfatıyla çalışmaya başlamıştır. Türkiye'nin bilhassa yurtdışında yaşayan muhalifleri ile iletişime geçtiğini, muhaliflerin yaşadıkları ülkeler tarafından destek gördüğünü bildirir. Sagir'in ifadelerinden ve kanıtlarından yola çıkarak İstiklal Mahkemesi Reisi o zamanki Cebel-i Bereket Mebusu İhsan Bey'in kararını verdiğini şu sözlerle ifade ettiğini aktarmaktadır: “ Herifin casus olduğuna şüphe yok. Şimdiki halde olduğu gibi kabul eder, görünen bir vaziyetle aklınca bir manevra oldu. Hiç aldırmadık. Onları olduğu gibi kabul eder görünen bir vaziyetle kendisini dinlemekte devam ettik. Sonra sıra bu ifadelerin kontrolüne geldi. İsticvabından çıkan neticeler peyderpey kendisine söylenmekte, o da her yeni vaziyet karşısında te'vil ve telif gayreti ile yeni ifadeler vermektedir. Bu gide gide nereye varacak bilmem. Herhalde bir hadde varacak ki ilk ifadelere uymayacak. (...) O zaman kendisine diyeceğiz ki, Ey Mustafa Sagir bütün bu ifadeler senin. Onları değiştire değiştire bak nerelere kadar geldi. (...) Gel sen hakikati kendin söyle de şu işin içinden çıkalım.”²³⁴

Mustafa Sagir'in Türkiye'de yargılanması devam ederken Londra'ya gittiği ve bu sürede Londra'da yaşayan Hindistanlılar ile temasa geçtiğini belirtmesinden sonra, oradaki Hintlilerin Mustafa Sagir'i casus olarak tanıdıklarını beyan eder. Türkiye'de yargılanmakta olan Sagir hakkında Hintlilerden biri; “ Kendisi şimdi Ankara'da mı? Mevkuf ha? Ne ala, ne ala...”²³⁵ demiştir. Yunus Nadi'nin bildirdiğine göre, Mustafa Sagir'i casuslukta pek mahir addediyorlar. Her kimliğe bürünebilen, Müslüman ile Müslüman Mecusi ile Mecusi olan Sagir'in Ankara'da tutuklu bulunmasına hem hayret ediyorlar hem de memnuniyet duyuyorlar. İngiltere Hükümet üyeleri ise Sagir'in muhtemelen idam cezası alacağını bildikleri halde Mustafa Sagir hakkında kendileri ile konuşmadıklarını ama aynı zamanda herhangi bir mesele üzerinden Mustafa Sagir hakkında konuşmaktan çekinmediklerini belirtmiştir.²³⁶

---

²³⁴ Cumhuriyet, 24 Ocak 1926.

²³⁵ Cumhuriyet, 14 Ocak 1926.

²³⁶ Cumhuriyet, 26 Ocak 1926.

4.1.2. Hindistan'ın Bağımsızlık Mücadelesinin İlişkilere Yansıması

Türk basını Hindistan ile alakalı bağımsızlık haberleri ve hareketleri üzerine haberlere sıkça yer vermiştir. İngiltere emperyalizminden kurtulmak amacıyla giriştikleri her hareketi Türk basınında görmek mümkündür. Ancak bu haberler genel olarak herhangi bir yorumda bulunulmaksızın, dış basından aktarma ile olmuştur. İngiltere basınında yer alan ayaklanma, bağımsızlık orucu, kongrelerin toplanması, dinler veya kastlar arası çatışma gibi konuları direkt olarak işlenmiştir. Burada Hindistan'ın bağımsızlığı hakkında yorumda bulunan yazarların yazılarından yola çıkarak değerlendirme yapılmaya çalışılmış, diğer haberlere yer verilmemiştir.

Türkiye basını Hindistan'da yaşanan gelişmeleri takip etmekte, muhtariyet ve bağımsızlık yolunda verdikleri mücadeleleri haberleştirmektedir. “12 Ocak 1923 tarihinde 25 kişilik bir Hint heyeti Ankara'dan Lozan'a geçerek, Hindistan milli taleplerini sunacaktır.”²³⁷ Hindistan milli taleplerinin yanı sıra Türkiye'yi desteklediklerini bildirirler ve Lozan'da bir muhtıra veririrler.”Hint İstiklal Fırkası İngiltere'nin Hindistan'a Açlık Getirdiğini Söyledikten Sonra Biz Türkiye'yi Ne Siyaseten Ne İktisaden İngiliz Nüfuzuna Geçmiş Görmek İstemeyiz”²³⁸ demişlerdir. İngiltere'nin Hindistan'ı kademe kademe açlığa mâhkum etme sürecini anlattıktan sonra; “Ankara ile münasebetimiz maddi değildir. Manevi ve dinidir. Türkiye'ye yardım için intisar fedakarane amade olan 85 milyon Müslüman vardır.”²³⁹

Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 29 Kanunusâni 1923 tarihli bu haberinde Hindistan Müslümanlarının kendilerini Türkiye ile özdeşleştirdiğini göstermektedir. İngiltere basınından alınan Hindistan bağımsızlık haberleri Türk basınında hâkim konumdadır: “İngiliz gazetelerinin verdiği malumata göre Hindistan Milli Konferansı Gandhi'nin riyaseti altında toplanmıştır. Gandhi Hindistan muhtariyetine nail olacağını beyan etmiştir.”²⁴⁰ Ardından Mart ayında toplanan kongrede ‘swaraj ve işbirliğinden kaçınma’ üzerine kararlar alınmıştır. Hindistan Milli Kongresi 21 Eylül tarihli toplantılarında İngiltere'nin Hindistan'a hiçbir zaman istiklalini vermeyeceğini, istiklallerini kendileri kazanarak tıpkı Amerika'da olduğu gibi kabul ettirmeleri gerekeceğini bildirerek, yeni eylem planları

²³⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 12 Ocak 1923.

²³⁸ Tevhid-i Efkâr, 29 Kânunusani 1923.

²³⁹ Tevhid-i Efkâr, 29 Kânunusani 1923.

²⁴⁰ Tasvir-i Efkâr, 2 Ocak 1925.

üzerinde durmuşlardır. Hindistan'dan bildirilen Delhi Telgraf Gazetesi; “ Hindistan ihtilalcilerinin hak hareketi Hindistan'da yapılan meşrutî tecdilâtı tahrip edebilir. Bunların hak hareketi ihtisaslar, grevler, kanlı hareketler tevciid edebilir. Fakat bunlar kutlu bir hükümete karşı Hindistan'ın idare-i hazırasını yıkmaya muvaffak olmayacaklardır”²⁴¹ demektedir, “Hindistan Milli Kongresi İstiklali Kurtarmak İçin Tezyid Mesaiye Karar Vermiştir.”²⁴² İngiltere'nin Hindistan istiklali önüne koyduğu bütün engelleri tek tek kaldırmak için adımlar atılmaya başlanmıştır. Hint istiklalinin önünde engel teşkil eden; din, dil, ırk ve sınıf farklılıklarının önemini bulunmadığını halka anlatarak birlik çağrılarını yapılmış, Hindistan Misak-ı Millisi açıklanarak bütün Hindistan tam bağımsız Hindistan'ın teşkiline desteğe çağrılmıştır.²⁴³

İkdam Gazetesi 3 Mart 1924 tarihli haberinde İngiltere basınında Hindistan'ın bağımsızlık talebini değerlendirmiştir: Dominyon haklarını ve hukuk-u seniyenin talebinde bulunan Hindistan hükümeti, İngiltere'de önemli bir mesele haline gelmiş, gazeteler hak taleplerini yazmışlardır. Ardından toplanan Lordlar Kamarası'nda endişeler dile getirilmiş, Hindistan'ın muhtariyet talep etmesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. İngiltere'nin Hindistan'da meşru olduğu teziyle ve Hint milletperverlerini küçümsemek suretiyle hak taleplerini reddetmiştir. Lordlar Kamarasında, Hindistan'ı Hindistan yapan ülke İngiltere'dir. Hindistan milletperverlerinin varlık sebebi yine İngiltere'dir dolayısıyla İngiltere uygun gördüğü zaman hak talepleri karşılanacak ve dominyon istekleri gerçekleşecektir demektedir.²⁴⁴

Tasvir-i Efkâr gazetesi Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin takipçilerinden bir gazete olarak, Hindistan haberlerine dair yorumlar bulunduran nadir gazetelerdendir. Genel itibariyle Hindistan bağımsızlığına dair yapılan haberler, herhangi bir yorum ve değerlendirme yapılmaksızın halka aktarılmaktadır. 14 Ağustos 1924 tarihli “ Hindistan İstiklalinin Fecri”nde²⁴⁵ haberine göre; Hindistan'ın önemli liderlerinden biri olan Lala Lajpat Rai İstanbul'da bulunmakta ve bu sürede Hindistan hakkında malumat vermektedir. Gazete Hindistan'ı “Şarkın en büyük ve en muhteşem memleketi” olarak nitelendirirken, misafiri “Hint'in vakur ve kibar evladı” olarak gördüğünü beyan eder. İngiltere'nin zulmü

²⁴¹ Tevhid-i Efkâr, 1923.

²⁴² Tasvir-i Efkâr, 28 Eylül 1923.

²⁴³ Tevhid-i Efkâr, 5 Şubat 1924.

²⁴⁴ İkdam, 3 Mart 1924.

²⁴⁵ Tasvir-i Efkâr, 14 Ağustos 1924.

altında gerek Harbi Umumi'de gerekse de çıkartılan Hindu-Müslüman ayrılıkları neticesinde ölen milyonlarca Hint evladının ardından gelecek olan nesil Hindistan'ı bağımsız görecektir. Bu hedef doğrultusunda hareket dini ayrılıkçılardan arındırılarak, Hindu-Müslüman birliği sağlanacak, 'Hindistan'da yeni bir fecri hayat doğacaktır.' Başta vatanperver Mahatma Gandhi, Şevket Ali ve Mehmet Ali kardeşlerin ittifakı ile tesis edilmeye çalışılan birlik, İngilizlerce menfaatleri doğrultusunda defalarca sekteye uğratılmıştır. Hindistan milletperverlerinin mücadeleleri netice verecek, diğer İngiliz dominyonları gibi muhtariyet tesis edilecektir.

Hindistan ve bilhassa Hintli Müslümanlar uzun bir süre bağımsızlık yolunda Türkiye'nin etkisinde kalmıştır. Hindistan Müslümanlarının bağımsızlığının temel yapı taşlarından olan Halifeliğin kaldırılması gibi bir meseleden sonra dahi Türkiye'nin lehine birçok hareket ve karar görmek mümkündür. Ülkenin bağımsızlık ve hakları üzerine yapılan toplantıda Türkiye adına da kararların alınması oldukça ilgi çekicidir: “ Fransa ve İtalya'nın, Hükümeti-i Merkeziye-i İslamiye olan Türkiye'ye karşı takındığı tehditkarâne ve mütecaviz vaziyetten dolayı” İngiltere ve bahsi geçen devletlere karşı olduklarını bildirir. Hindistan'ın 1924 yılında aldığı kararlar Türkiye'de “Hindistan'ın En Büyük Hükümeti”²⁴⁶ şeklinde yorumlanmıştır.

Hindistan ile alakalı haberlerde tarihsel ve kültürel yorumlar içeren uzun makaleler Sebilürreşad dergisinde yer bulmuştur. Hindistan'da neşrolunan El Camia Gazetesi Sebilürreşad Dergisi tarafından çıkartılmaktadır. Hindistan'ın esaret altında iken dahi Hilafete ve İslamiyet'e desteğini diğer Müslüman devletlerinin bilmeme sebebi olarak dilleri gösterilmiş, 'lisan-ı dil' olarak tabir ettikleri harflerle Hindistan basın hayatında bu eksiği gidermek üzere El Camia gazetesi çıkartılmaya başlanmıştır. Hindistan'a dair haberleri orada bulunan temsilcisinden aldığı bilgisine ulaştığımız Hindistan hakkında neşrettikleri yazı dizisinde Hindistan tarihi ve dini bağlamında bağımsızlık mücadeleleri anlatılmaktadır. Kendi bağımsızlıkları için çalışmalarının yanı sıra İslam ve Türklüğün Hindistan tarihi, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilere değinilmekte, Türkiye'ye olan bağlılıkları anlatılmaktadır.²⁴⁷ “Hindistan Müslümanları” adlı makalesinde; Hindistan Müslümanlarını, dini ve sosyal yaşantılarını, siyasi ve âlemi vaziyetlerini öğrenmek istediklerini ve bu sebepten bir yazı dizisi hazırladıklarını belirtir. Hindistan'da İslamiyet

²⁴⁶ İleri, 6 Şubat 1924.

²⁴⁷ Sebilürreşad, 16 Mayıs 1923. EK-19.

tarihini anlatarak, Hindistanlı Müslümanlar hakkında görüşlerine dahi değinerek geniş bir şekilde değinilmiştir.²⁴⁸ Sebilürreşad Dergisi'nin 24 Nisan 1924 tarihli nüshasında Hindistan'da kadınlarla alakalı verilen bir konferanstan bahsetmektedir. Yüksek övgülerle Muhammed Ali ve Şevket Ali'den bahsettikten sonra nutukta bulunan kadının bu hayırlı evlatları yetiştiren muhterem anneleri olduğunu ve bu nutkun çok önemli olduğunu bildirmiştir. Kadınların da mücadelede oynadığı büyük roller olabileceğinden ve Hindistan mücadelesinden bahisle: “Hanımlar! Biz memleketimiz için istiklal istiyoruz. Bundan böyle esaret zilletine tahammül edemeyiz. (...) Bundan böyle yapacağımız iş hayvanlar gibi yaşamak değil, insan gibi ölmektir. (...) Hindistan İhtilalini görmeyince gözümü yummak istemiyorum.”²⁴⁹

Hindistan Bağımsızlığı ile alakalı yorumlara yer verilen bir diğer yazı Vakit Gazetesi'nde yer almıştır. Vakit Gazetesi Hindistan'ın muhtariyet istemesini “Hindistan Uyanıyor” başlığı ile haber yapmıştır. Kongrede dinin siyasetten ayrılması ve tesettürün ilgasına karar verilerek yalnızca istiklal için çalışma kararı alınması büyük alkış almıştır. Hindistan'ın bağımsızlık yolunda kullandığı argümanlar; kadınların kıyafetleri ve yaşayışları üzerinden özgürlük sağlanması ve güçlendirilmesi ile dinin hükümet işlerine karıştırılmaması Türkiye ile benzerlik göstermektedir.²⁵⁰

Akşam Gazetesi 11 ve 16 Kânunusani tarihli haberlerinde Hindistan'ın özgürlük adına mücadele verdiği halde İngiltere'nin ne tam bağımsızlık ne de dominyonluk vermeyeceğini beyan ettiğini bunun üzerine Hint Komünistlerinin hem Gandhi hem de İngiltere'ye karşı yeni bir harekete giriştiğini öğreniyoruz.²⁵¹ İlerleyen günlerde İngiltere'ye bağlı Hint racalarının telaşa düştüğü ve Hindistan'da başlayan kargaşanın üzerine Gandhi Hindistan Umumi Valisine bir ultiatom vermiş olduğu, isteklerinin yerine getirilmemesi neticesinde mukavemetin artacağını bildirmiştir.

Hindistan ile İngiltere arasında gerçekleşen görüşmeler ve bağımsızlık isteği sebebiyle gerilen ilişkilerden bahisle Milliyet Gazetesi'nin 2 Kânunuevvel 1929 tarihli haberinde İngiltere'nin Hindistan'a gönderdiği Simon Komisyonu'nun vereceği raporun beklendiğini yazmaktadır. İki yıldır Hindistan'da bulunan komisyon, iki aya kadar raporu neşrecek ve

²⁴⁸ Sebilürreşad, 9 Haziran 1923.

²⁴⁹ Sebilürreşad, 24 Nisan 1924.

²⁵⁰ Vakit, 5 Kânunusani 1929.

²⁵¹ Akşam, 11 ve 16 Kânunusani 1930.

bu rapor Hindistan hakkında verilecek kararların temel dayanağı olacaktır. Gandhi'nin ihracat ve ithalat konusunda işbirliği yapmamaya devam etmesi İngiltere için oldukça zorlayıcı bir karar olduğundan İngiliz parlamentosunda Hindistan için anayasa tartışmaları başlamış bulunuyor. Köşe yazısının yazarı Dr. Nizamettin, Hindistan istiklali için şöyle diyor: “ İstiklâl olsa Hint meselesi halledilmiş olur mu? Şüphelidir. Zira asıl o zaman dâhili meseleler başlayacak, yüzlerce milyonluk heterojen Hind kitlesinin idaresi, pek çok güçlük gösterecektir. Denebilir ki, Hintlilerin öteden beri tanınan ateşin zekâ ve yüksek ahlaklarının, bu günkü kaotik halden yekvücut bir devlet kurmağa ne derece müsait olduğu, ancak o zaman anlaşılacaktır.”²⁵²

Hindistan'ın bağımsızlığı ile alakalı yorumlar yapılan köşe yazılarının az olmasının nedeni hakkında bir haber fikir vermektedir: Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Aka Gündüz 'Dostum Va-Nû'ya dipnotu ile 'Bize Ne Oluyor' başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda Hindistan'ın İngiltere ile olan ilişkisine değinerek, ironik bir üslupla ağır eleştirilerde bulunmuştur: “ Fakat gene yeni bir orjinalite ister. Ne yapsın? Bu sefer de ham zeytin renginde, mangal maşası boyunda, sıska bir peygamber imal etti. Bunun üfürüğü ve tütsüsü himmet ile büyük davalarını kazanacaklarını söylediler. Lâkin adamcağızın murakabeden davaya bakacak hali yok ki...” diyerek Gandhi'den bahsediyor ve Avrupa'nın kendisine eğlence çıkarttığını söyleyerek bu davanın bizi (Türkiye) ilgilendirmediğini vurguluyor.²⁵³

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi yazarı Zeki Mesut “Hint Milli Hareketi” başlıklı yazısında Hindistan'da yaşanan gelişmeleri anlatmıştır. Hindistan'da toplanan Milli Kongre, Gandhi'yi destekleyeceğini bildirmiş, Hindistan'ın tam bağımsızlığı için yeni yollar çizmişlerdir. Zeki Mesut, Hindistan'ın yapısı dolayısıyla bağımsızlığı kazanması için önünde birçok engel olduğunu ancak Hindistan gibi hayat kaynağı olan bir memleketin başarılı olabileceğini şu sözleri ile belirtmiştir:” Şimdiye kadar güneşin, yağmurun şevvet ile meşbû tabiatın her an fişkırttığı hayat, Budaların binlerce yıllık felsefe ve mezhep babalarının ruh ve dimağlarında çizdikleri çerçeveye uymak mecburiyetini duyuyordu.

²⁵² Milliyet, 2 Kânunuevvel 1929.

²⁵³ Hâkimiyet-i Milliye, 10 Nisan 1929.

Medeniyet umdeleri ve bilhassa milliyet prensibi eski telakkileri yıktıkça, bu hayat yeni ve daha velût bir şekil alacaktır.”²⁵⁴

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 1 Şubat 1930 tarihli “Bizi Anlamak İstemeyenlere” başlıklı makalesinde Türkiye Milli İktisat düzenlemelerinin içte ve dışta yanlış anlaşıldığını anlatmak suretiyle Hindistan’ı örnek göstererek, açıklamıştır: “ Bizim hareketimiz Hindistan' daki ‘çıkırık’ sanayiine avdet hareketile mukayese edilemez. Bizim hareketimiz, menfi ve irticaî değildir. Bizim hareketimiz müspet ve ileri bir harekettir.”²⁵⁵ Hindistan’daki gibi ecnebi mallarını boykot ederek milli sanayi kurma hedefi yoktur, Türk sanayisi iptidaileşmenin değil, ilerlemenin peşindedir denilmekte; Hindistan’ın boykot kararlarını farklı açıdan değerlendirdiği görülmektedir. Hindistan’ın İngiltere mallarını boykot etme sebepleri, tam bağımsız Hindistan kurma yolunda Hindistan’ın girişimciliğini arttırmak ve sahip olduğu kapasite ile İngiltere’ye muhtaç olmadığını göstermektedir. Nitekim mali bakımdan İngiltere Hindistan’a muhtaçtır. Yine Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 4 Şubat 1930 tarihli haberinde Hindistan’ı yermek suretiyle malumat vermiştir. Gandhi’nin hapisten çıkması Hindistan’da büyük bir sevinç yaratmış, Gandhi halk tarafından izdiham halinde karşılanmıştır. Gandhi’nin yoğun kalabalığa Hint hareketinin başına geçeceğini ve Londra’da Yuvarlak Masa Konferansı’nda temsil edeceğinden bahsetmiştir. Ancak Hâkimiyet-i Milliye gazetesi başta Gandhi’yi yoğun kalabalıkla karşılayan halkın arasında oluşan izdihamdan yola çıkarak, Hint memleketinde insan canının kıymetinin bulunmadığını eleştirmiştir. Hemen ardından Hint halkının isyan tarzı ve isyan ettiği meseleler hakkında büyük buhranlar bulunduğu bahisle; “ Hintlilere şikâyetleri sorulduğu zaman alınan cevaplar çok bulanık, çok karışıktır. Orada burada gayri memnunlar tarafından verilen yüzlerce nutuklar toplanarak hulasaları karşılaştırılacak olsa birçok noktaların birbirini nakzettikleri görülür.” Ardından; “İsportolu içkilerin meni şüphesiz ki bu Hindistan için çok eyi bir şey olacaktır” diyerek eleştirilerine devam etmiştir. Gandhi’nin Hint mallarını kullanma; pamuğu dokuyarak elbise yapmak üzere başlattığı propaganda için Hindistan pamuklarının hem yetersiz hem de kalitesinin düşük olduğundan bahisle; “ Eğer Japonlar yerli pamuklunun makine ile yapılmış taklidini ithal etmeseler Gandhi propagandasının Hintlilerin büyük bir kısmını çıplak bırakacağı kesindir” demiştir. Hindistan’ın itaatsizlik politikasına “Yaramaz çocukların annelerine kızıp hastalanmak için çıplak ayak taşlıkta dolaşmaları” benzetmesi yapmıştır. Yazının büyük

²⁵⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 9 Ocak 1930.

²⁵⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Şubat 1930.

bir kısmında Hindistan politikaları eleştirilmiş, bitirilirken İngiltere'nin diğer müstemlekelerde olduğu gibi Hindistan'da da ipin ucunu kaçıracağını düşündüklerini belirtmişlerdir.²⁵⁶ Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 6 Şubat 1930 tarihli "İngiltere'nin Hint'ten temin ettiği menfaat nedir?" diye sormakta ve İngiltere'nin sayesinde gelişen Hindistan'dan bahsetmektedir:

"İngiltere Hindistan'a modern medeniyetlerin nimetlerini getirmiştir. İngiliz sermayesi sayesinde ki 325 milyon insanlar meskûn olan bu vasi ülke 65.000 kilometre demiryoluna, 800.000 işçi besleyen mensucat sanayine ve bütün Asya memleketlerini geçen bir harici ticarete malik bulunmaktadır." Hindistan'ın bu gelişiminde İngiltere'nin rolü yadsınmadığını kabul ile İngiltere'nin Hindistan'ı nasıl sömürdüğüne dair bilgiler de verilmekte; "Hint'te 1870'ten 1900'e kadar 26 milyon insan açıktan ölmüştür, yani vasiti olarak senede bir buçuk milyon" olduğunu belirtmektedir. Hindistan'ın giderek artan sanayileşmesi ve Asya'nın ticaretinin önemli bir kısmını temsil etmesi bakımından İngiltere'nin böyle bir zenginlikten vazgeçmeyeceğini, elde tutacağını düşündüklerini ifade etmiştir.²⁵⁷

14 Nisan 1930 tarihli Akşam gazetesinde eşeğe ters bindirilmiş Hint tüccar haberi yer almıştır. Bu habere göre İngiltere mallarını boykota rağmen ticarete devam eden bir tüccar eşeğe ters bindirilerek teşhir edilmiştir.²⁵⁸ 1930'lu yıllardan sonra Türk basınında sık rastladığımız Hindistan halkının yaşadığı iç karışıklıklar, bilhassa Hindu-Müslüman çatışması temelde ekonomiye dayanmaktaydı. Hinduların talep ettiği "inek kesmenin yasaklanması" büyük buhranlar atlatmış ve ucuz besin kaynağı olarak gördükleri gıdanın kesiminin yasaklanması Müslüman halk tarafından uygun bulunmuyordu. Aynı zamanda kırsalda yaşayan topraksız köylüler, dini fark gözetmeksizin toprak sahiplerine karşı ayaklanıyor, kentli işçiler örgütleniyordu. Gandhi tüm bu karışıklıkların son bulması ve siyasette söz sahibi köktencilerin örgütlenmelerini durdurabilmek için Nehru'yu kongre başkanı olarak desteklemiştir. Hindistan solunun temsilcisi olarak Nehru'nun başkanlığı radikalleşmeyi arttırmış ve 1939 yılında savaş çıkana kadar iç karışıklıklar devam etmiştir.

Akşam Gazetesi Hindistan İsmailiye tarikatı lideri hakkında ilginç bir haber sunmuştur. İngiltere lehinde çalışan Aga Han Hindistan Müslümanları adına daha önce Türkiye ile

²⁵⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 4 Şubat 1930.

²⁵⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Şubat 1930.

²⁵⁸ Akşam, 30 Nisan 1930.

alakadar olmuş; hem Türkiye hem de Hindistan Müslümanları buna tepki göstermişti. Dolayısıyla basına olumlu bir yansıması bulunmamaktadır. Bu haberde Aga Han'ın Hindistan'da bulunan tarikat mensuplarının göndermiş olduğu para ile zevk ve sefa içinde yaşamaya devam ettiği ve İngiltere'de banyo yaptığı suyun Hindistan'a gönderilerek burada halka satıldığı yazmaktadır. Daily Ekspres gazetesinin haberinden alınan malumata göre halk yoğun ilgi gösteriyor, şifa olarak görüyor, yüksek meblağa satılıyormuş.²⁵⁹

Gandi'nin 1932 yılında Londra'da katıldığı Yuvarlak Masa Toplantısının ardından Hindistan'a dönmesiyle tutuklanması üzerine Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde tepki verilmiştir. Gandi'den övgülerle bahseder ve kendisini dinleyen herkesi adeta bir mıknaş gibi çekip etkilediğini söyler. Bağımsızlık yolunda izlediği şiddetsiz itaatsizlik ile tüm dünyayı şaşırttığını dolayısıyla Avrupa'nın bilhassa İngiltere'nin çözümsüz kaldığını belirtir. Gandi'yi Yuvarlak Masa toplantısına davet eden İngiltere, “ Gandhinin memleketine döner dönmez hapse atılması hoş bir eser bırakmış addedilemez”²⁶⁰ şeklinde yorumlamaktadır.

Akşam Gazetesi 30 Kânunusani 1932 yılında “ Tarihteki Tahriflerin Tashihi” başlıklı yazısında Hindistan'da yaşanan karışıklıklar, emperyalizmin ülkelerde yansımaları ve İngiltere'nin büyülenen tavrını eleştiri ile “ Sözde, İngilizler Hindistan'a girmişler de,- hay Allah razı olsun!- orasını mamurlaştırmışlardır. Hâlbuki ilk vesaik üzerinden tahkikat gösteriyor ki, istila zamanında, Hindistan da, hemen İngiltere'nin o zamanki medeni seviyesindeymiş” sözleri ile eleştirmektedir. Yine aynı gazetenin 18 Teşrin-i Evvel 1938 tarihli ‘Muhafazakârlığın İflası’ yazısında Vâlâ Nurettin Türkiye'de muhafazakârlık eleştirisi üzerine yazdığı yazısında, İngiltere'den örnekle, onların muhafazakârlığı terk etmek durumunda kaldığını bildirerek Asya'da hâkimiyetini yitirdiğini şu sözlerle anlatmaktadır: “ . Mısır'da olsun, Hindistan'da olsun, diğer müstemlekelerde dominyonlarda olsun, her gün, dizginlerin ucunu, elinden biraz daha kaydırıp kaçırdığı malumdur. Bahar üzeri, buzların çözüldüğü gibi, imparatorluk, şarktan doğan kurtuluş hareketlerinin kızgınlığı karşısında eriyip helmelenmektedir.”²⁶¹

Gandi'nin başlattığı açlık grevleri Türk basınında yüzeysel olarak yer bulmuştur. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi yazarı Zeki Mesut, Gandi'nin açlık grevinde olması

²⁵⁹ Akşam, 17 Haziran 1931.

²⁶⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 10 İkinci Kanun 1932.

²⁶¹ Akşam, 18 Teşrinievvel 1932.

meselesine değinen uzun bir köşe yazısı kaleme almıştır. Gandhi'nin protesto pratiklerinin Hindistan'da nasıl etki yarattığı üzerinde kesin bir yorum yapamayacağını belirterek kendi bakış açısıyla bir kazanım elde edilemeyeceğini bildirmiştir: “Gandhi'nin orucu, onun manevî kudretlerini tahrik etmiş olsa bile icabında silah tutması lâzım gelen kollarını da herhalde çok zayıflatır... Fakirizm nihayet kendi nefesine zulüm eden ve acılara tahammül kabiliyetini artıran bir hayat şeklidir. Fakat yeni insanlar ve belki Hindistan'ın da yeni yetişen gençliği böyle bir hayat istemiyor, hürriyetli, refahlı, neşeli, konforlu hayat bugünkü insanların başlıca arzularıdır. Bunları elde etmek için de ne millî ve ne de beynelmilel hayat plânında, oruç, dua para etmez... Her iki cephede de muvaffakiyetin tek âmili olan şuurlu ve hareketli bir savaş tarihin şaşmayan hayat prensipidir.”²⁶²

Mahmut Esat, “Düşen Medeniyet” başlıklı yazısında devletlerin bağımsızlık hareketlerinden bahisle; Batı medeniyetinin tahakkümü altında bulunan devletlerin vaziyetlerinden söz etmiştir. İmparatorlukların, kraliyetlerin son bularak, müstakil devlet olma yolunda verilen mücadelede Türk İhtilali örnek gösterilmiştir. Hindistan'ın durumu ise şu sözlerle anlatılmaktadır: “ Hindistan başından ince esmer bir alev gibi fişkırان Gandhi ile bir volkan halindedir. Bütün müstemlekeler boyunlarında şakırdayan zincirleri kırmağa çalışıyor. Her kalkışı bir kan seli boğuyor.”²⁶³ Ancak her gazetecinin ve gazetenin aynı şekilde Hindistan'da yaşanan gelişmeleri desteklediği söylenemez. Meseleye eleştirel bir yaklaşımda bulunan Haber Akşam Postası gazetesinde Hatice Süreyya isimli bir yazar Hindistan'ın adetlerinden örnekler vererek, eleştirel bir dille Hindistan'da dini liderlerin halkı kandırmasını anlatmıştır. Hindistan'ın özgürlük mücadelesi tarz-ı siyasetini de eleştirerek şöyle demektedir: “Hindistan'ın hayatı, felsefesi dini, hülasa her şeyi başkadır. Biz onları anlayamayız... Hakikaten de bir başkalık olduğu muhakkak. Çünkü bizim memleketi düşman bastığı zaman, ahalimiz, eline tüfeği alıyor, küstahları denize döküyor... Hâlbuki Hintliler, düşmanları İngilizlerle sözde mücadele etmek için, açlık grevi yapıyorlar, yalın ayak, baş kabak şehir şehir dolaşıyorlar!” Yazar Hindistan'ın mücadele tarzı ile Türkiye'yi kıyaslayarak, Hint mücadelesini ironik bir şekilde ele almaktadır.²⁶⁴

²⁶² Hâkimiyet-i Milliye, 23 Ağustos 1932.

²⁶³ Akşam, 17 Ağustos 1934.

²⁶⁴ Haber (Akşam Postası), 7 Nisan 1934.

Akşam gazetesi Hint Milli Kongresi Reisi Subhas Chandra Bose'nin Amerikan gazetelerine verdiği beyanatı aktararak, Bose'den övgülerle bahsetmiştir: “ Bugün 39 yaşında olan Bose evvelce Kalküta Belediye reisiydi. Genç yaşında Hind millî hareketinin başına getirilmesi, onun çok kuvvetli ve nüfuzlu olduğuna delâlet eder. Hindistan'daki millî hareketin ruhu Gandhi ise, onun çelik adamı da Bose sayılır. Bose parlak bir hukukşinastır, İngiltere'nin Cambridge üniversitesinden mezundur.” İngiltere'nin Asya politikalarında Japonya ile giriştiği mücadelede Hindistan'ı kullanamayacaklarını ve hiçbir emperyalist hareketin içerisinde bulunmayacaklarını bildiren Bose, Hindistan'ın dominyon statüsü ile yetinmeyerek müstakil devlet olma şartlarının hepsine sahip olduklarını ve tam bağımsızlık için mücadele verdiklerini bildirmiştir.²⁶⁵ Türk basınında sıklıkla yer alan Hint Müslümanları ile Hindular arasında yaşanan karışıklıklar ve Hindistan'ın istiklalini elde edememesinin sebebi birleşmenin sağlanamaması haberleri 3 Şubat 1935 yılında gelen bir haberle son bulmuştur. Habere göre: İhtilalci ve istiklâlcî Müslümanların Gandhi ile birleşerek İngiliz taraftarı olan Aga Han Müslümanlarından ayrıldığını büyük bir memnuniyetle kaydediyor.²⁶⁶

İngiltere'nin Hindistan'a muhtariyet vererek yeni bir anayasa hazırlanması isteği üzerine görüşmeler yapmaya başlamış bu mesele Milliyet gazetesinin 14 İkincikânun 1935 tarihli “İngiltere ve Hindistan” başlıklı değerlendirme haberine konu olmuştur. Son yüzyılda emperyalist devletlerden kendilerini kurtaran devletler içerisinde Hindistan kendisini İngiltere boyundurluğundan kurtaramamıştır. İngiltere'nin muhtariyet ve anayasal hakları kazanamamasının en büyük nedenini çeşitli halklara sahip kalabalık bir ülke olmasına bağlanmış ve “ Büyük başın büyük kaygısı olur derler, Büyük Britanya İmparatorluğunun da bu aralık büyük kaygısı, Hindistan'a verilecek olan başyasanın (Kanunuesasi) biçimidir” şeklinde İngiltere'nin derdi olarak değerlendirilmiştir. Yeni anayasanın Hindistanlılara önemsiz yetkileri vererek, yönetsel ağırlığın İngiltere'de kalmasına rağmen birçok İngiliz'in bunu bile çok gördüğünü belirtmektedir: “ Lord Salisburg ve Bay Winston Churchill başta olmak üzere, bu başyasaya karşı olanlar diyorlar ki, başyasa başına buyrukluk (istiklal) gibi şeyler Şark uluslarına yakışmaz. Onlar ancak sıkı bir çevrim (idare) altında yaşayabilirler.” Muharrir, bu görüşler etrafında anayasanın hazırlanması öncesi ve sonrasında Hindistan halkına ve liderlerine görüşleri sorulmaksızın oldubittiye getirilmesi, Hindistan halkının mevcut anlaşmazlıkları da göz önünde

²⁶⁵ Akşam, 1 Mart 1934.

²⁶⁶ Haber (Akşam Postası), 3 Şubat 1935.

bulundurulduğunda; hak ve özgürlüklerini elde etmek için daha çok uğraşmaları gerektiği sonucunu çıkartmıştır.²⁶⁷

Ulus Gazetesi “Hindistan Düğümü” başlıklı yazısında Hindistan’a tanınan dominyon hakkından söz etmiştir: “ Birkaç gün önce İngiliz parlamentosunca onanan Hint anayasası bu düğümü çözmüş müdür? Buna öyle sanırsınız ki ne İngilizler, ne de Hintliler inanmışlardır. Yıllardan beri sürüp giden ve bir türlü ardı alınamayan bir iş belki de bugün için pamuk ipliğine bağlanarak bitirilmiştir. Fakat yarın ne olacak? Hintliler artık susup, kendilerine verilen şeylerle oyalanacaklar mıdır? İstedikleri ile aldıkları karşılaştırılıp ölçülürse buna pek de inanılmaz.” İngiltere, Hindistan gibi bir zenginlikten vazgeçmeyecek, bu düğümün çözümü ana aktörlerin de öngöremediği bir yönde gelişmektedir.²⁶⁸

İngiltere sömürgesi olmamak adına uzun yıllar boyunca mücadele veren Hindistan halkı her ne kadar Gandhi’nin şiddetsizlik eylemine katılmışsa da dönem dönem şiddete başvurulduğu görülür. Cumhuriyet gazetesinin 2 Birinciteşrin 1935 yılında “ Hindistan’da Ayaklanma” başlığı ile neşrettiği haberde “ İngiliz kuvvetleriyle asi kabileler arasındaki çarpışmada İngilizler bozguna uğradılar” denilmiştir. İngiltere kuvvetleri tüm imkânlarına rağmen Hindistan’ın kuzey batı sınırında bulunan kabileler ile girişilen çatışmadan büyük bir yenilgi ile çıkmışlar ve bölge halkı ile anlaşmak için teklifte bulunmuşlardır. Hindistan sınır boyunda yaşayan kabilelerin İngiltere kuvvetlerini yenmiş olması nedeniyle kayıpların resmi tebliğde daha az verildiği düşünülmektedir.²⁶⁹

Açık Söz Gazetesi “Asya harekete gelince önüne geçebilir mi?” başlıklı yazısında Asya’da vuku bulan uyanış hareketlerine eleştirel bir dille yaklaşmıştır. Türkiye, Japonya ve Rusya’nın Asya’da hâkim konumda olduğundan bahsederek “Kemalist Türkiye Ön Asya’yı sarsıp tartaklamaktadır. Koca Asya’yı zaten kaldırırsa kaldırırsa böylesine üç vinç kaldırır. Gandhi’ye baksanıza, Uyanmıyalım... Rüya görelim.’ diyor. Ve Gandhi, uykucu, gözleri ezelden beri mahmur kıtanın Orfeus’udur” diyerek Asya gibi her açıdan zengin ve

²⁶⁷ Milliyet, 14 İkincikânun 1935.

²⁶⁸ Ulus, 22 Şubat 1935.

²⁶⁹ Cumhuriyet, 2 Birinciteşrin 1935.

önemli bir kıtanın emperyalizme başkaldırarak önüne geçilemeyecek bir dinamizme kavuşacağını yazmıştır.²⁷⁰

Haber (Akşam Postası) Gazetesi 28 Şubat 1937 tarihli haberinde; “Hindistan Nisan’da Muhtariyet Kazanıyor” başlıklı kısa bilgilendirici nitelikli metinde Hindistan’ın muhtariyet kazanmasını ve Gandhi’nin mücadelesini övmektedir: “Gandi’nin Milli Hint Partisi büyük bir zafer kazanmıştır” denilmektedir.²⁷¹

Haber Gazetesi Tan Gazetesi’nin bir haberine ithafen “Hintlinin Savaşı ve Bizim Savaşımız” isminde bir yazı kaleme almıştır. Tan Gazetesi haberinde Hindistan’da son zamanda yaşanan olaylara binaen yazılan Gandhi, Nehru ve son günlerde İngiltere’nin muhtariyet vermesine rağmen isyan başlatan İpi’den bahisle; “ Hindistan ‘münakaşa’ ve ‘müzakere’ ile değil, bir ihtilal ile kurtulacaktır. Milli istiklal mücadelesi olmasaydı, Türkiye de bugün bir müstemleke olacaktı” denmiştir. Türkiye ile Hindistan mücadelesinin karşılaştırılmasının doğru olmadığını söyleyen Haber Gazetesi, Hindistan’ın İngiltere’den ayrılmasının dünyanın bu döneminde üstelik Japonya gibi bir tehlike varken tehdit olduğunu yazmıştır. Türkiye’nin istiklal mücadelesi ile kıyaslanması hakkında yazılan kısımda Türkiye’nin tarihini övgü ile şu sözler yer almıştır: “Hintlinin bizim o devirdeki halimize ulaşması için bir kere müstakil olması, yeniden cihangir devirler geçirmesi sonra bu istiklali kaybetmesi ve bunun isyanını duyması lazımdır.”²⁷²

4.1.4. Türkiye ile Hint Müslümanları Arasındaki Tarihsel Bağlar ve Sosyal, Kültürel, Ticari İlişkiler

Hindistan ile Türkiye arasında tarihsel ortak geçmişin getirdiği yakınlık dolayısıyla sosyal ve kültürel yakınlığa dair haberlere rastlayabiliyoruz. Genel olarak Hindistan’ın bağımsızlık yolunda emin adımlarla yürüdüğü 1930 ve sonrası dönemde bu tarz haberlerin arttığı ve her iki ülke için de olumlu yönde gelişmeler yaşandığı görülmektedir.

Hindistan ile Türkiye arasında sosyal-kültürel ve ticari ilişkilerin Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonraki ilk dönemlerde son derece az olduğu görülür. Dönemin şartlarının, Hindistan’ın İngiltere egemenliği altında bulunmasının ve coğrafi uzaklığın etkileri

²⁷⁰ Açık Söz, 1 Ağustos 1936.

²⁷¹ Haber (Akşam Postası), 28 Şubat 1937.

²⁷² Haber (Akşam Postası), 30 Nisan 1937. (Tan Gazetesinden alıntı.)

büyüktür. Ancak az da olsa gazetelere haber olduğunu görüyoruz. Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 17 Kânunusani 1923 tarihli haberi Hindistan Müslümanlarının Türkiye ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olan sevgilerine örnek teşkil etmektedir: Bir Hintli dindaşımız tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya ihda edilen bayrak İslamlar arasında dini bağlılığın kuvveti ve özellikle 4 senedir bu durumun giderek arttığını ve bu haberi yayınlamaktan gurur duyduklarını belirttikleri haberde;

“Harb-i Umumi esnasında, düşmanlarımız Müslümanları birbirine kırdırmanın yolunu buldular, fakat bu tehdidinden büyük bir hayır doğdu. Çünkü İslamlar birbirini gördüler, tanıdılar, sevdiler ve nihayet ittihada doğru yürümeye başladılar. Harb-i Umumi bidayetinde cihat fetvalarımıza Irak'taki İngiliz ordusuna hizmet etmek suretiyle cevap veren Hintlilerin bugün, Türkiye'nin İstiklali uğrunda kan dökmeye hazır oldukları düşünülür ve bunu kendilerine yaptıkları nazar dikkate alınırsa Âlem-i İslam'ın nasıl büyük bir intibaa nail olduğu tezahür eder.”

Mustafa Kemal Paşa da Hintli dindaşımıza şu mektubu göndermiştir: “Abülfazıl Abdülhan Hazretlerine; Hintli kardeşlerimizin temsil ruhu olmak üzere irsal buyurduğunuz sancağı büyük bir memnuniyetle aldım. Teşekkür ederiz efendim.”²⁷³ Hindistan Müslümanlarının sevgilerini ifade ettikleri, Türkiye'ye gönderilen sancak hediyesinin yanı sıra bir diğer haber Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 25 Şubat 1924 tarihli haberidir. Hindistan'dan Türkiye'ye ilginç bir istek gelmiştir. Hindistan'dan yardım toplamak amacıyla heyeti ile birlikte seyahat etmiş olan Havacı Rasih Efendi Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne telgraf çekerek Gazi Paşa Hazretlerinin imzalı fotoğraflarını istemiştir. ²⁷⁴ Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiş ve 10 adet büyük kartpostal fotoğrafı bizzat imzalayarak, Hilâl-i Ahmer Heyeti ile birlikte gönderilmiştir.²⁷⁵

11 Haziran 1924 tarihinde Hindistan'dan Türkiye'ye hasta bakıcılık dersi vermek üzere Mazharelhak Efendi gelmiş, yoğun ilgiyle karşılanmıştır. Balkan Savaşı yıllarında Hindistan'dan yardım etmek üzere gelmiş olan Doktor Ensari ve ekibinin ardından uzun bir süre sonra gelen Mazhar Efendi Türk ricalince karşılandı.²⁷⁶

Bir başka seyahat haberi İkdâm Gazetesi'nin 13 Nisan 1927 tarihli haberinde yer bulmuştur: Kapurthala Mihracesi ²⁷⁷ Türkiye'ye gelerek, İstanbul'u ziyaret etmiştir.

²⁷³ Tevhid-i Efkâr, 17 Kânunusani 1923. EK-17.

²⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 25 Şubat 1924.

²⁷⁵ Tanin, 10 Mart 1924.

²⁷⁶ Tanin, 11 Haziran 1924.

²⁷⁷ Mihrace: Hindu dininden olan hükümdarların en büyüğüne verilen isim.

İstanbul'da Ayasofya Camii, Yerebatan Sarnıcı, Dolmabahçe Sarayı'nı gezen mihrace İstanbul'u 28 yıl önce bir kez daha gezdiğini söylemiştir. Mihracenin mahiyetinde 80 kişi bulunmakta, 80 sandık eşya ve hatta 5-6 karyola ile İstanbul'a seyahat etmiş, tüm bunlar İngiltere tarafından karşılanmıştır. Mihracenin şerefine İngiltere Seferathanesinde ziyafet verilmiş; Türk ve yabancı birçok isim katılmıştır.²⁷⁸ Milliyet Gazetesi'nin 13 Mart 1928 tarihli haberinde Hindistan'dan Türkiye'ye ziyaretlerin devam ettiği görülmektedir. Kalküta ağır ceza mahkemesi reisi Abulmuzaffer Han darülfünun ve liselere ziyaretlerde bulunmuş, laboratuvarları gezmiştir. Abulmuzaffer Han bilhassa eğitim için Avrupa'ya giden Hintli gençlere fen alanında yeteri kadar eğitim verilmediğini belirterek, Türk kimyager ve hocaları Hindistan'da kuracağı darülfünuna davet etmiş, görüşmeler yapmak istemiştir.²⁷⁹ Haberden anlaşıldığı üzere Türk eğitim kurumları ve sistemi beğenilmiştir. Yine Milliyet gazetesinin 16 Mart 1928 tarihli haberinde Abulmuzaffer Han'ın yalnızca okul gezmediğini öğreniyoruz. Kalküta Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Abulmuzaffer Han, tüm İslam dünyasını kapsayacak şekilde ibadetin şeklini kolaylaştıracak ve birliği sağlayacak bir cemaati kurmak arzusunda imiş. Bu sebepten Türk aydınları ile görüşmeler yapmaktadır. Gazetenin verdiği bilgiye göre Doktor Abdullah Cevdet Bey'e cemaatin teşkilini sağlaması için teklifte bulunmuştur.²⁸⁰

Türkiye'nin Hindistan'dan gelen çeşitli ziyaretçilere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Hindistan'ın yapısı içerisinde son derece büyük öneme sahip çeşitli konumlardan insanların Türkiye'de bulunması ve Türkiye üzerinde olumlu yorumlarda bulunmaları haberlere yansımıştır. Haber (Akşam Postası) Gazetesi'nin 28 Şubat 1937 tarihli haberinde Hindistan'dan gelen önemli bir mezhebin reisinin çocukları hakkında haber görüyoruz: 27 Şubat günü Türkiye'ye gelen Hindistan'ın Parsi mezhebi reisinin oğlu ve kızı Ankara'da Dışişleri Bakanı ile görüştüktan sonra ertesi gün Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmüştür. Mustafa Kemal Atatürk'ün kabullerinden sonra Türkiye ve Atatürk'ten övgülerle bahsetmişlerdir:

“ Bugünün Türkiye'si hiç şüphe yok ki bütün dünya memleketleri içinde birçok bakımlardan en enteresan bir ülkedir. Türk inkılâbı başlı başına tetkike ve örnek alınmağa değer bir kıymet taşımaktadır. Biz Türkiye'yi buraya gelmeden evvel de tanıyorduk. Memleketiniz hakkında birçok şeyler okumuş ve işitmiştik. Ankara'ya geldikten sonra içimizde şimdiye kadar beslediğimiz hayranlık hisleri bir kat daha

²⁷⁸ İkdâm, 13 Nisan 1927.

²⁷⁹ Milliyet, 13 Mart 1928.

²⁸⁰ Milliyet, 16 Mart 1928.

arttı. Bilhassa dün akşam Halkevinde, halk arasında kendileriyle tanışmak ve görüşmek saadetine mazhar olduğumuz Büyük Şefiniz Atatürk üzerimizde hiç bir zaman silinmeyecek hayranlık hisleri bırakmıştır. Esasen biz Atatürk'ü Kral Faysal'dan ve Şehinşah Rıza Pehlevi'den dinlemiş ve uzun zamandan beri onun en büyük hayranları arasına katılmıştık. Kral Faysal İsviçre'de vefatından bir gün evvel bize Atatürk'ün yüksek dehasından ve sonsuz kıymetinden bahsediyordu. Daha sonra memleketinizi ziyaretten avdetini müteakip İran Şehinşahı Pehlevi Hazretlerinin misafiri olarak Tahran'da bulunduk. Orada bulunduğumuz bir ay zarfında Şehinşah Hazretleri hemen her gün Atatürk'ten bahsetmiş ve bize onun yüksek meziyetlerini öğretmişti. Kendilerini tanımış olmak bahtiyarlığına kavuştuğumuz zaman intibalarımız bir kat daha kuvvet buldu ve böyle büyük bir şerefe mazhariyetin ne büyük bir saadet olduğunu anladık. Başlarında asırların yetiştiremeyeceği kadar yüce ve kıymetli bir lideri bulunan Türk milletini tebrik ederiz. Esasen bu mazhariyete nail olan Türkiye'nin ne büyük bir saadet içinde yaşadığını görüyoruz. Kadere ve talihe hükmeden büyük bir kuvvet ve kudret sahibi olan Şefinizin yüksek insanlık duygularını geçenlerde Romanya Hariciye Vekiliyle yaptığı mülakattaki beyanatını okumakla bir daha öğrendik. Atatürk, insanların kanını muayene etmiyor. Milletler arasında fark tanımıyor ve nihayet bundan daha ulvi bir his olarak kendi milletinin saadetini ancak milletlerin refah ve saadetleriyle hemahenk olarak yürümekte buluyor. Faziletin şaheseri sayılacak bu sözleri duyup da mütehassis olmamak kabil mi?"²⁸¹

Hindistan Parsi Cemaati reisi oğlu ve kızının Türkiye'de bulunmasına ilişkin Tan Gazetesi de benzer haberler yazmıştır. Hintli misafirlerin Atatürk'e hayranlıklarından bahsettikleri haberde, tüm Hindistan halkının Türkiye'yi takip ettiğini şu sözlerle ifade etmişlerdir: “Bütün Hint halkında Atatürk hakkında çok derin bir hürmet ve sevgi vardır. Yüksek rehberliği sayesinde Türk milletinin terakki ve inkişaf yolunda elde etti beklemez neticeleri Hindistan'da bilmeyen takip etmeyen yoktur.”²⁸²

Bir diğer ziyaret haberi yine Haber (Akşam Postası) Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Eski Bombay Valisi Hamit Ali ve eşi Şerife Hamit Ali Ankara ve İzmir'in ardından İstanbul'a gitmişler, burada Haber Gazetesi ile bir mülakat yapmışlardır. Hindistan'ın dönüşümü üzerine önemli beyanlarda bulunulmuştur. Hindistan'da kadın hakları üzerine çalışan Şerife Hamit Ali; peçenin kaldırılması ve örtünme biçimi, küçük çocukların evlendirilmesi, kadınların hürleştirilmesi üzerine büyük çabalar sarf edildiğini bildirerek; “Türkiye'de yapılan harikulade inkılâbın bir nevini Hindistan'da başarabilmeğe çalışıyoruz” demiştir. Eşi Hamit Ali Ankara ziyareti sırasında Etimesgut Köyü'nde gördüklerine hayran olduğunu ve gözlemlerinden yola çıkarak: “Türkiye cumhuriyetinin bilhassa köycülük, maarif, ziraat ve umumiyetle sıhhat vadisinde bulunduğu tekâmül safhalarını tetkik ettik.(...)”

²⁸¹ Haber (Akşam Postası), 28 Şubat 1937.

²⁸² Tan, 28 Mart 1938.

Türkiye’de çok kısa zaman içinde her sahada meydana konulmuş eserler, cidden insanı şaşırtacak derecede mükemmeldir” demiştir.²⁸³

Tan Gazetesi’nin 20 Eylül 1937 tarihli haberine göre Türkiye’ye Hindistan’dan bir ziyaret daha gerçekleşmiştir: Türkiye’ye gelen Hindistan’ın tanınmış alimlerinden Dr. Lodhi Karim Hyder ve eşi İstanbul’da buldukları süre boyunca büyük hayranlık uyandığını, bilhassa Türk kadınlarının gelişmelerini yakından gözleme fırsatı buldukları için mutluluk duyduklarını Tan Gazetesi’ne bildirmişlerdir. “Hindistan’da hala gerilikten kurtulamamış olan Müslüman kadınlarının, ideal Türk kadınından her sahada ders almaya muhtaç olduklarını söylemiştir.”²⁸⁴

Bu dönemde Türkiye’yi ziyaret eden Hindistanlılar arasında halifeliliğin kaldırılmaması için Türkiye’ye mektup yazan Aga Han’ın oğlu Ali Han da bulunmaktadır. Türkiye basını Aga Han ile olan haberlerinde Aga Han’ın İngiltere lehine çalışması ve hilafet meselesinde Türkiye aleyhinde olması dolayısıyla olumsuz değerlendirilir. Ancak Tan Gazetesi’nin 24 Şubat 1938 tarihli haberinde herhangi bir yorumda bulunulmaksızın mülakat aktarılmıştır: Aga Han’ın oğlu Ali Han Türkiye’yi ziyarete gelmiştir. Türk gazetecilerine Türkiye’ye olan sevgisini şu sözlerle ifade etmiştir: “ Türkiye’yi çok severim. Birkaç defa buradan gelip geçtim. En son olarak bundan altı sene evvel geçmişim. Altı sene içinde Türkiye’yi çok değişmiş buldum. Türkiye ve bilhassa İstanbul bir yabancı için muhakkak dünyanın en şayanı dikkat şehridir. Burada bütün tarihi eserleri görmek ve istifade etmek için insan hiç değilse üç dört ay kalmalıdır.”²⁸⁵

Türkiye ile Hindistan arasında spor müsabakalarının söz konusu olduğu görülmektedir. 1927 yılında Hindistan’dan Türkiye’ye bir futbol takımının maç yapmak üzere gelmek istediklerini bildirdikleri, müracaatlarının Türkiye tarafından değerlendirileceği yazılmıştır. “Tahmin olunacağına göre Hintli futbolcuların seyahatlerine imkân bahşedilecektir.”²⁸⁶ Haber (Akşam Postası) Gazetesi’nin 21 Eylül 1937 tarihli haberine göre güreş müsabakalarında Hintli Fazıl Muhammed ilk müsabakasını Türkiye’de yapacaktır. Türkiye ikincisi Mülayim pehlivan ile güreşecek olan Fazıl Muhammed dev cüssesi ile müsabaka

²⁸³ Haber (Akşam Postası), 8 Mayıs 1937.

²⁸⁴ Tan, 20 Eylül 1937.

²⁸⁵ Tan, 24 Şubat 1938.

²⁸⁶ Hâkimiyet-i Millîye, 4 Mart 1927.

için ilgi uyandırmıştır.²⁸⁷ Aynı şekilde ticari ilişkilere dair haberlere bakıldığında Hindistan Bombay’da Türk ofislerinin açıldığı döneme kadar sınırlı olduğu görülür. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 16 Mayıs 1932 tarihli haberinde tuz ticaretine dair malumat verilmiştir: Memleketimizden tuz satın almak için, Hindistan ve Suriye tuz İnhisari idaresinden numuneler aldırılmışlardır.²⁸⁸

Cumhuriyet Gazetesi’nde 2 Kânunusani 1932 tarihinde Hindistan’da tiyatro alanında Mustafa Kemal Atatürk’ün konu olduğu neşredilmiştir. Hindistan’da Mustafa Kemal Atatürk’ün ve İnkılâplarının anlatıldığı bir piyes yazılmış ve oynanmıştır. Piyenin Hindistan’da neşredilen Hilâl Mecmuasında Bombay’da oynanacağını ilan ettiği nüshasında deniliyor ki: “ Dünyada kendi asırlarında, kendi kudretleri ile büyük büyük inkılâplar ve eserle vücuda getiren birçok büyük şahsiyetler görülmüştür. Bu piyesin kahramanı olan Gazi Mustafa Kemal, öyle kudretli bir şahsiyettir ki Avrupa’nın Napolyon ve aslan yürekli Rîşar gibi büyüklerinin eserleri, onun yarattığı eser yanında sönük ve geri kalmıştır. Mustafa Kemal, ölmek üzere olan Türkiye’ye yeniden can vermiştir. Hint şairi merhum Mehmet Ali Kerbelâ faciası için bir manzumesinde ‘orada Hüseyin değil, asıl Yezit öldü’ der. Onun gibi Mustafa Kemal’in himmeti ile bütün dünyanın hücumu karşısında ölen değil yaşayan Türklük ve Müslümanlık olmuştur.”²⁸⁹

Fransız bir yazarın ‘çağımızın en büyük kâşifi Aga Han’dır demesi üzerine ironik bir üslupla Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde Aga Han ile alakalı bir haber yayınlanmıştır. Fransız muharririn de Aga Han’ın uyanıklığını kastettiği anlaşılmaktadır: “Hintliler cennete gitmek için paralarını suya atarlardı: Aga Han ‘bana veriniz!’ dedi. O günden beri Hintliler paralarını ona vermektedirler.” Hindistan’da yakın zamanda “Aga Han’ın sofrasından rakı içmek helaldir” fetvasının çıkması üzerine Hint ulemasını eleştirmekte, Umumi Harp’te Türkiye aleyhinde çıkartılan fetvalar hatırlatılmaktadır. Türkiye’nin Aga Han ve yandaşları ile Türkiye’ye karşı savaşan Hintlilerin Hindistan haberleri kapsamında sıkça eleştirildiği görülmektedir.²⁹⁰

Bir diğer haber Akşam Gazetesi’nde 11 Nisan 1931 yılında yayımlanmıştır. Daha ziyade bir anı gibi olan haberde Hindistan halkının Türk’e bakış açısını anlamak açısından önemi

²⁸⁷ Haber (Akşam Postası), 21 Eylül 1937.

²⁸⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 16 Mayıs 1932.

²⁸⁹ Cumhuriyet, 2 Kânunusani 1932.

²⁹⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mart 1934.

vardır. Akşam Gazetesi muhabiri Şarki Türkistan’da yaşanan gelişmeleri takip amacıyla seyahat etmiş, seyahati esnasında kendisinin Türk olduğunu öğrenen Hintlilerin alakasını şu sözlerle beyan etmiştir; “Müslüman Hintliler, benim Türk olduğumu ve bilhassa Hindistan’a gitmekte olduğumu öğrenince büyük bir alaka gösterdiler.”²⁹¹

Türkiye ile Hindistan arasında kadınlar arasında bir birlik ve iletişimin olduğuna Vakit Gazetesi’nin 16 Haziran 1933 tarihli haberinde rastlıyoruz. Kadınların ülke içinde birbirleri ile dayanışma halinde olduklarını; hak ve hukuksal alanda mücadelelerini diğer ülkelerdeki kadınlarla paylaştıklarını bildiren haberde Hindistan kadınlarının Türkiye’de kadın birliğine gönderdiği mektup üzerinden öğreniyoruz: “Hindistan’daki kadın cemiyeti Türk kadın birliğine bir mektup göndermiş, Türkiye’deki kadın cemiyetleri ile ileri gelen ve meslek sahibi olan kadınların birer resimlerini iletmiştir. Kadın birliği istenen malumatı ve resimleri toplamaktadır. Yakında gönderilecektir. Kadınlar birliği fakir kadınları himaye işini ehemmiyetle takip etmektedir. Şimdiye kadar fabrika ve imalathanelere 33 kadın yerleştirilmiştir. Hasta olan kadınlarda hastanelere yatırılmaktadır. Birlik senelik kongresini Pazar günü yapacaktır.”²⁹² Hindistan Kadınlar Birliği’ni 1935 senesinde Türkiye’de görüyoruz. Türkiye’de gerçekleşen uluslararası kadın birliği toplantısında Türkiye’de bulunmuşlardır. Bu haberi Ulus Gazetesi 31 Son Kanun 1935 tarihinde neşretmiştir: 1935 yılında İstanbul’da Türkiye’nin de tarihine geçen önemli bir kadın toplantısı gerçekleşmiştir. Uluslararası Kadın Birliği başkanı Korbet Aşpi ile mahiyetindekiler Hindistan’dan İstanbul’a gelmiş, burada Türk Kadın Birliği heyeti tarafından karşılanmışlardır. Nisan ayında yapılacak toplantının planlanması esnasında görüşmeler gerçekleştiren Kadın Birliği, dünya kadın hakları ve faaliyetlerden bahisle Hindistan kadınlarının ilerlemelerinden ve Türk kadınlarından etkilendiklerinden söz eder. Türkiye’de kadınlara tanınan milletvekili olma hakkı Şark’ta ayrı bir öneme sahiptir. Hindistan dâhil Türkiye’yi örnek alan tüm ülkelerde iyi bir gelişme olarak addedildiğini belirtmektedir.²⁹³ Milliyet gazetesi Korbet Aşpi ile yaptığı röportajda Aşpi; Hindistan kadınlarının daha geniş haklar elde etmesi için çalıştıklarını ve kadınlara tanınan haklar bağlamında Mustafa Kemal Atatürk’ü tebrik ettiğini bildirmiştir. Hindistan’da yalnızca bir milyon kadına intihap hakkının verildiğini, bunun artırılması için çalışmalar yürüttükleri belirttikten sonra Türk kadınlara verilen hakların tüm Asya ve Şark memleketlerinde

---

²⁹¹ Akşam, 11 Nisan 1934.

²⁹² Vakit, 16 Haziran 1933.

²⁹³ Ulus,31 Son Kanun 1935.

nasıl değerlendirildiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “ Büyük bir memnuniyet ve takdirle karşılandı. Türk kadınlarına seçmek ve seçilmek verilmesi diğer memleketler kadınlarının bu hakkı elde etmesinden daha mühimdir. Türkiye’nin şarkta müstesna bir mevki vardır. Bu sebeple bunun Mısır gibi diğer memleketler ve bilhassa Asya memleketleri üzerinde büyük bir aksi tesiri görüleceği şüphesizdir. Ben kadınlarınızı samimiyetle ve hararetle tebrik ederim.”²⁹⁴

II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye’nin güvenlik ve bölgesel hâkimiyet konusunda yaptığı görüşmelerden biri olan ve 7 Temmuz 1937 yılında pakt haline gelen görüşmeler, Türk basınında olumlu bir şekilde işlenmiştir. Türkiye’nin Afganistan, İran ve Irak’la başlattığı müzakereler Haber Gazetesi’nde ‘Siyasi Ehemmiyetimizi Arttıracaktır’ başlığı ile yer almıştır. Türkiye’nin Asya’da ve son senelerde bağımsızlık savaşı veren ülkelerdeki olumlu tesirinden bahisle; Türk inkılâbı derin bir tesir yapmıştır. Türkiye buralarda büyük manevi nüfuz sahibi olmuştur” demektedir.²⁹⁵

Akşam Gazetesi’nde Doktor Ahmet Ensari’nin ölümü dolayısıyla 18 Temmuz 1936 yılında üzüntülerini belirten bir yazı kaleme alınmıştır: Hindistan’dan gelen haberlere göre Doktor Ahmed Ensari Delhi şehrinde ölmüştür. Doktor Ahmet Ensari Türkiye’nin, Kızılayımızın büyük bir dostu idi. Profesör Besim Ömer Akalın bu münasebetle Uyanış Mecmuasında yazdığı bir makalede Balkan Harbi esnasında bir heyetin başında Hindistan gibi uzak bir yerden gelerek Ömerlide, sonra Çanakkale’de seyyar hastanede büyük bir gayretle çalışan merhumun meziyetlerinden uzun uzadıya bahsetmektedir. Doktor Ahmet Ensari Balkan Harbi’nden sonra da Türkiye’ye yardım için çalışmış, bilhassa İstiklal Harbi’nde Kızılay için iane toplamak üzere komiteler seçmiş, kongreler yapmıştır. Profesör Besim Ömer Akalın makalesinin sonunda diyor ki: “Doktor Ahmet Ensari hayrı çok sever büyük bir Türk dostu idi. Hint Müslümanlarının bir lideri idi. Meşhur Hind milli lideri Gandi, Ahmed Ensari için “o bizim sağ kolumuzdur” dermiş. Ahmet Ensari’nin irtihal ile bütün Hindistan’ı derin bir matem, bizde kendisini iyi tanıyanları da gerçekten derin bir keder kaplamıştır.”²⁹⁶ Tan Gazetesi 27 Temmuz 1936 tarihinde Doktor Ahmet Ensari’nin ölümünü “Bir Türk Dostunun Ölümü” başlığıyla vermiştir. Doktor Ahmet Ensari’nin hayatını kısa sıralama halinde aktardıktan sonra yardımseverliğini, Türkiye’ye olan

²⁹⁴ Milliyet, 30 İkinci Kanun 1935.

²⁹⁵ Haber (Akşam Postası), 1 Şubat 1936.

²⁹⁶ Akşam, 18 Temmuz 1936.

yardımlarını anlatarak; ölümünün büyük bir acıya sebep olduğunu bildirmiştir. Dr. Ensari'nin Türkiye'nin ve Atatürk'ün hayranı olduğunu belirtir. E.H. Üstel yazısında Doktor Ensari ile 1922 yılında tanışma anısını anlatarak, Ensari'nin kendisine; “Sevgim şahsınıza değil, Türklüğünüzedir” demesini aktararak üzüntüsünü ifade eder.²⁹⁷

Hindistan ile Türkiye arasında gerçekleşen önemli kültürel ve sosyal hadiselerden biri de Halide Edip Adıvar ile Rauf Orbay'ın Hindistan'da farklı tarihlerde bulunması ve konferanslar vermesidir. Hindistan'da buldukları süre içerisinde Türk basınında habere rastlanmamıştır. Halide Edip Adıvar Hindistan seyahatinin ardından İngilizcesi 'Inside Of India' adlı eserini Türkçeye uygun bir şekilde yeniden yazarak Tan gazetesinde ayrı ayrı bölümler halinde yayımlamaya başlayacağını 16 Mart 1938 yılında 'Bugünkü Hindistan' başlıklı yazısında duyurmuştur. Halide Edip Adıvar'ın Hindistan'da bulunduğu süre içerisinde Türk basınında herhangi bir habere rastlamadığımız için bu kitabı hangi amaçla yazdığını kendi kaleminden açıkladığı bu haber önem arz etmektedir. Doktor Ensari'nin ölümünden kısa bir süre sonra gazetede yayımlanmış ve ona ithaf edilmiştir. Doktor Ensari ile dost olduğunu bildiğimiz Halide Edip Adıvar, Hindistan'ı kendisine yakın bulduğunu ve Doktor Ensari'nin kendisinden Hindistan'da geçirdiği süreyi değerlendiren bir eser rica ettiğini, Adıvar'ın deyimi ile Doktor Ensari'nin ölümü sebebi ile böylesine bir ağır yükten kaçınmaya imkân bulunmadığını aktarmıştır. Adıvar'ın kendi kaleminden eserin gazetede yayımlanma hikâyesi budur.²⁹⁸ Doktor Ensari'nin ve Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye olan bağlılıklarını şu sözlerle anlatmaktadır: “ Doktor Ensari genç Müslümanlara Türklerin yeni cephelerini öğretmiş bir adamdı. Aynı zamanda da Hindularda da Türkiye'ye karşı alaka uyandırmış, onlara da genç Türkiye'yi sevdirmişti. Garip olarak genç Türkiye'yi sevmek Hindu ve Müslüman gençliğini bir araya toplayan, birbirine bağlayan mühim rabitalardan biri olmuştur.”Hindistan'ı farklı açılardan anlatan bölümler gazetede yayımlanmaya devam etmiştir. Daha sonra kitaplaştırılan bölümler Hindistan hakkında edebi bir dille izlenimler sunmaktadır.²⁹⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü Hindistan'da büyük bir etki yaratmıştır. Hint matbuatında Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü ile alakalı birçok yazı kaleme alınmışsa da

---

²⁹⁷ Tan, 27 Temmuz 1936.

²⁹⁸ Tan, 16 Mart 1938.

²⁹⁹ Tan, 3 Nisan 1938.

Türk basınındaki yansımaları Ulus Gazetesi'nin 27 Kasım 1938 tarihli haberinden öğreniyoruz:

“Taymis gazetesinin Delhi'deki hususî muhabiri 14 İkinci Teşrin tarihinde gazetesine telgrafla şu haberi bildirmiştir: Teşriî meclis bugün Atatürk'ün ölümü dolayısıyla müttefikan bir taziye teklifini kabul etti ve Büyük Lidere nişanei hürmet olmak üzere o günlük meclisi tatil etti. Teklif, kongre partisi lideri Bay Bhulabhai Desai tarafından yapıldı ve meclisteki bütün diğer liderler tarafından müzaharet gördü. Meclisin reisi Sir Abdurrahim her ne kadar meclis ecnebi devlet reislerinden normal olarak bahsetmemişse de, Atatürk, günün dünya siyasetinde hâkim ve büyük tesiri olan bir adamdı ve Asya halkının büyük bir kısmının hayatı üzerindeki nüfuz ve tesiri modern zamanda bir eşine tesadüf edilmeyecek kadar büyüktü. Mecliste Atatürk'e karşı yapılan ihtiramın bir safhasını da bilhassa bu münasebet için bir Müslüman âza tarafından hazırlanmış olan ordu şiirlerinin okunması teşkil etti.”³⁰⁰ Akşam gazetesi de 19 Teşrinisani 1938 tarihli “Hindistan'da Teessür” başlığı Times gazetesinin aynı haberini paylaşmıştır.³⁰¹

4.1.5. Hilafet Kurumu ve Kaldırılmasının İlişkilere Etkisi

Halifeliğin kaldırılması neticesinde Hindistan'da verilen tepkiler, gazetelerde yer bulan haberler doğrultusunda; genel olarak benzerlik göstermektedir. Yabancı basından alınan haberler Hindistan halkının halifeliğin kaldırılmasına olumsuz yönde tepkiler gösterdiğini belirten haberlerden oluşmaktadır. Yabancı basın referansı olmayan haberler ise ilk aşamada bir şok etkisi yarattığından ancak ardından tepkilerin olumlu bir şekil aldığından bahseder. 1930 sonrası halifelik ile alakalı çıkan haberler ise Hindistan haricinde yaşayan Hintli Müslümanların Hilafeti canlandırmak adına yürüttüğü çalışmalarından bahsetmektedir.

Halifeliğin kaldırılmasında son nokta olarak değerlendirilen Hindistan Müslümanlarının önemli gördüğü İsmailiye mezhebinden Aga Han ile Emir Ali'nin halifelik müessesesine dair İsmet Paşa'ya gönderdiği mektubun gazetelerde neşredilmesi Türk basınında büyük bir yankı bulmuştur. Gazetelerde neşredilmesinin ardından baş muharrirler yargılanmış, mesele iç işlere müdahale olarak algılanmış ve davalar sonuçlanana kadar Türk basını bu

³⁰⁰ Ulus, 27 Kasım 1938. EK-18.

³⁰¹ Akşam, 19 Teşrinisani 1938.

mesele ile alakadar olmuştur. Âti (İleri) Gazetesi 17 Aralık 1924 tarihli haberinde meseleyi diğer gazetelerden farklı olarak Times Ankara muhabirinin yaptığı haberlerde yer alış biçimi ile birlikte değerlendirmiştir. Times Gazetesinin “Ankara ve Hilafet” başlıklı yazı dizisinden kesitler, İsmet İnönü’nün verdiği demeçleri de ekleyerek yabancı basından görüş bildirmiştir.³⁰²

İngiliz basınından alınan ve Hindistan halkının halifeliğin kaldırılmasına nedeniyle Türkiye’ye karşı negatif duygular beslediğini bildiren haberlere bir örnek olarak Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 9 Mart 1924 yılında Tan Gazetesi’nden aktardığı haberde görmekteyiz: İngiltere’den gelen haberlere göre halifeliğin kaldırılması Hindistan Müslümanlarına sıkıntı vermiştir. Eğer Hindistanlılar Türkiye’nin bu hareketi ile Asya milletlerine istiklal propagandası yaptıklarını düşünüyorlarsa bu doğrudur. Eğer hilafetin kaldırılması ile Türkiye’nin milli ve dini ananelerinden kopartılmak istendiğini düşünüyorlarsa bu doğru değildir. “Türkiye’nin inkişafında iki gaye vardır: Biri Türk milletini o saf İslamiyesini muhafaza ederek inkişaf ettirmek; diğeri Garb terakkiyatına yol açmaktır. Bu Hint Müslümanları üzerinde sabık halife lehinde bulunanlardan daha ziyade icra-yı tesir edecektir.”³⁰³

Cumhuriyet dönemi basınında sıkça yer alan İstanbul-Ankara basını çekişmesi ve bu hususta çıkan haberlerin yanı sıra, Halifeliğin kaldırılmasına İstanbul basını genel itibariyle tepkilidir. İstanbul basınından Akşam Gazetesi halifeliğin kaldırılmasını olumlu karşılayan gazetelerden biridir. 2 Mart tarihli makalesinde diyor ki: “ Asya’nın fırtınası, yıldırımı, kaza ve kaderi olan Türk milleti ta Çin ortalarından Kafkasya hatlarına kadar intikal eden korkunç zamanın bir ucunda şevk ki sönüyor kırmızı şevk. Mazlum Asya milletlerini uyandırmaya gelen beyaz güneşi doğuracaktır.”³⁰⁴

Milliyet Gazetesi’nin 31 Kânunuevvel 1929 tarihli Siirt Mebusu Mahmut Bey’in yazdığı “Gazi ve İnkılâp” başlıklı yazıda Mustafa Kemal Atatürk’ün tüm İnkılâplar kapsamında halifelik konusunda görüşlerine yer verilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye’nin kendi saadetinden başka düşünecek bir şeyi olmadığını ve kimseye verecek bir zerresinin dahi kalmadığını belirten konuşmasında halifeliği Türkiye’de temsil edilmesine ısrar edenlere şöyle demektedir: “Efendiler, böyle bir vazifenin yapılması lazım geliyorsa bunu

³⁰² Âti(İleri),17 Aralık 1924.

³⁰³ Hâkimiyet-i Milliye, 9 Mart 1924 Tan Gazetesinden alıntı.

³⁰⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 3 Mart 1924 Akşam Gazetesinden alıntı. EK-20.

on beş milyonluk Türkiye halkından değil, mesela yetmiş milyonluk Hindistan'dan beklemek daha makuldür.”³⁰⁵ Halifeliğin nüfus üzerinden temsiline değinerek nüfuzunu kullanmak isteyebilecek diğer Müslüman devletlere seslenerek ve halifeliği Türkiye'ye bir yük olarak görerek, Yeni Türkiye'nin ilerici olacağını vurgulamıştır.

Türkiye basınında 1930'lu yıllarda çıkan haberler doğrultusunda görülüyor ki; Halifeliğin kaldırılmasını ne Hindistan Müslümanları ne de diğer Müslüman ahali kabullenmiş değildir. 15 Teşrin-i Evvel 1930 tarihinde Akşam gazetesinde “ Hint Müslümanları Hilafeti Yeniden Tesis Etmek İstiyorlarmış” başlığı ile bir haber yayımlanmıştır. Bu habere göre Kudüs'te toplanan ve halifeliği korumak üzerine çalışmalar yapan bir gruba Hindistan'dan da katılım sağlanacak, hilafetin ihyası için çalışılacaktır.³⁰⁶ Kudüs'te gerçekleşen Müslüman Kongrelerinin amacı; halifeliği yeniden canlandırmak ve Kudüs'te Müslüman bir darülfunun tesis etmektir.

Halifelik ile alakalı bir diğer önemli mesele Abdülmecid'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra yürüttüğü faaliyetler olmuştur. Bunlardan Hindistan ile alakalı olanı bir evlilik vasıtası ile gerçekleştirmiştir: Vakit Gazetesi 8 Teşrinisani 1931 tarihli yazısında Abdülmecid'in kızı ile Haydarabad Nizamının veliahtı arasında gerçekleşecek evliliği “Dürüşşehvarın izdivacından çıkan mesele siyasi ve dinî gayeler takip olunduğu tekzip ediliyor” başlığı ile işlemiştir. Abdülmecid'in evlilik vasıtası ile Haydarabad'a giderek, halifeliği damadına vereceği ve Kudüs'te hilafet namına bir ‘Vatikan’ şehri vücuda getirileceği iddiaları bulunmaktadır. Kudüs'te oluşturulacak ‘Vatikan’ şehri Müslüman ve Hıristiyan ahalinin tepki göstermesi ve karışıklık yaşanması ihtimali dolayısıyla İngiltere ve Fransa tarafından onaylanmayacağı öngörülmektedir. Halifelik meselesine gelince destekleyebilecek Hintli Müslümanlar bulunduğu gibi Şevket Ali başta olmak üzere tamamıyla aynı fikirde olmayanlar da mevcuttur. Bu mesele yine İngiltere'nin Müslüman dünyada oynadığı role katkı sağlamış, İngiltere tarafından diğer ülkelerin fikirlerini almak için görüşmeler başlatılmıştır.³⁰⁷ Akşam Gazetesi Haydarabad Nizamının oğlu ile Abdülmecid'in kızının evliliği üzerine 1934 yılında bir haber daha yaparak meselenin halifelikle olan ilişkisinin bir başka boyutunu incelemiştir. “Haydarabad Nizamı Halife Olmak İçin Propaganda Yaptırıyormuş” başlıklı yazısında Şevket Ali'nin tüm Hint Müslümanlarını bu hususta ikna

³⁰⁵ Milliyet, 31 Kânunuevvel 1929.

³⁰⁶ Akşam, 15 Teşrinievvvel 1930.

³⁰⁷ Vakit, 8 Teşrinisani 1931.

etmek için propaganda yaptığını ve bunun için Haydarabad Nizamından on bin İngiliz lirası aldığını yazmaktadır.³⁰⁸

11 Teşrinisani 1931 yılında Akşam Gazetesi “ Kârlı bir ticaret. Abdülmecit, halifeliği, Hintli damadına satıyor!” başlığı ile yayımladığı yazısında Abdülmecit’in Dürrüşehvar Hanım’ın Haydarabad Nizamının oğlu Nazam Cah ile evleneceği haberi büyük bir tepki ile yazılmıştır. Gazete haberinden öğrendiğimize göre Haydarabad Nizamının oğlu Nazam Cah Abdülmecit’e her ay 300 İngiliz lirası vermektedir. Kızını almakla birlikte aylığını birdenbire yedi bin İngiliz lirasına çıkarmıştır. Meselenin yalnızca bir izdivaç olmadığını ve İngiliz basınında da bunun bir halifeliği yeniden canlandırmak için hamle olarak yazıldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“ Hindistan Müslümanlarının kongresi toplanarak Abdülmecid’i tekrar halife yapacaklarmış. Abdülmecit de yeniden halife olduktan sonra, hilâfeti kendi arzusuyla, damadına devredecek, damadı halife ilân olunacaktı. Bu suretle, Abdülmecit, üzerindeki bu mazi nişanesini, kızım alan zengin Hintliye epeyce pahalıya satmış olacaktır. Hilâfet denilen bu hurafe kuvveti de, zaten zengin olan Hintli Prens’in elinde, cahil Hintli Müslümanların daha fazla soymak için kuvvetli bir silâh olacaktır. Türkiye’den kovulan hilâfet müessesesi, bu suretle, Abdülmecid’in elinde, şuna buna satılan kârlı bir ticaret metası haline gelmiştir.”

İlerleyen yıllarda 1937 yılında geçen bir haberde bir başka gazete olan Açık söz gazetesinden öğrendiğimize göre Abdülmecid’in yalnız kızı Dürrüşehvar değil yeğeni Nilüfer de Haydarabat nizamının diğer oğlu ile evlenmiştir. Ancak Açık Söz gazetesi bunu bir hilafet meselesi ile değerlendirmemiştir: “ Mihracenin oğulları çok zengin oldukları için bu iki kızın para hatırı için Hintlilerle evlendikleri anlaşılıyordu.” Muharririn Gandhi, Dürrüşehvar ve Nilüfer Hanım ile aynı vapurda bulunduğu; Gandhi’nin Yuvarlak Masa Toplantısından³⁰⁹ bir netice elde edemediği için üzgün olduğunu bildirmiştir. Hindistan’da var olan durumu değerlendirerek kadına verilen değer artmaması halinde İngiltere’nin hâkimiyeti altında yaşamaya devam edeceği tespitini yapmıştır.³¹⁰

³⁰⁸ Akşam, 8 Ağustos 1934.

³⁰⁹ Britanya’da eşitlik ifadesi olarak seçilen yuvarlak masada yapılan toplantılardır. Hindistan’ın geleceğine dair görüşmeler yapılmıştır. Toplantıya Hindistan Ulusal Meclis temsilcisi olarak 1931 yılında Gandhi katılmıştır. Hint-İngiliz anayasal reformlarına dair görüşmeler olmamıştır. Toplantı sonra Hindistan’da ve İngiltere’nin Hindistan temsilcilerinde olumlu etkiler görülmesi üzerine Gandhi bir kez daha toplantıya katılmayı kabul etmiştir.

³¹⁰ Açık Söz, 7 Nisan 1937.

Tan Gazetesi 20 Nisan 1938 tarihli “Türkiye, Sultanların Hilafetle Temin Edemediği Nüfuzu Sulh Yolunda Temine Muvaffak Olmuştur” başlığı ile yayımlanan haberde Fransa’da çıkan bir haberi nakletmişlerdir. Haber 1938 yılına gelindiği halde hilafet meselesinin uluslararası camiada konuşulmaya devam ettiğini göstermektedir. Hindistanlı Aga Han’ın oğlu ile yapılan bir röportaj üzerine Fransa’da çıkan haberde Hindistan’ın hilafeti yeniden canlandırmak gibi bir amacının olmadığını ve kendisinin de bu mesele ile alakadar olmadığını bildirerek şöyle demiştir: “Şüphe yok ki Türkiye Hilafetin ihyası meselesine karşı lâkayt kalmaz. Çünkü son Halife Abdülmecid’i Hilafetten azleden ve Hilafeti ilga eden Türkiye’dir. Bugünkü Türkiye Teşkilatı Esasiesinde laikliği kabul ettiği için artık Hilafetin ihyasını düşünmesi bile varit değildir.”³¹¹

Hindistan ile Türkiye arasında gelişmiş ticari ilişkiler mevcut değildir. Her ne kadar Hindistan’ın diğer ülkelerdence Türkiye’nin mallarına ilgi duyduğunu ve bilhassa Müslümanların ecnebilerden değil Müslüman Türklerden alışveriş yapmak istediklerini belirten haberlere rastlasak da hem ticaret hem de haber oldukça azdır. Dünya şartları göz önünde bulundurulduğunda ekonomik manada iki ülke arası ticaretin azlığı, coğrafi uzaklığın da eklenmesiyle oldukça durağandır. Hindistan’ın İngiltere hâkimiyetinde olması dolayısıyla özgür bir devletlerarası ticaretten söz etmemiz mümkün değildir. Ancak yine de gazetelere yansıyan önemli gelişmeler ve artan alışverişe değinilmeye çalışılmıştır.

Hindistanlı tüccarların ülkeleri ziyaret edebildiğini gördüğümüz bir habere Tan Gazetesi’nin 21 Mayıs 1935 tarihli haberinde rastlıyoruz. 20 Mayıs 1935 yılında Türkiye’ye gelen Hindistan’ın önemli tüccarlarından Damodar Singh Türk mallarına Hindistan’da ehemmiyet verildiğini, Türk adını taşıyan her şeyin meşhur olduğunu ve rağbet gördüğünü söyleyerek bu tutumun öteden beri var olduğunu bildirmiştir. Türkiye’nin gelişmeleri hakkında duyduklarının üzerine gördüklerini kıyaslayarak, bilhassa kadınların vaziyetini çok beğendiğini ancak Hindistan’ın İngiltere hâkimiyetinde bulunması dolayısıyla bu derece ilerlemenin zor olduğunu söyleyerek; “Hindistan’ın da bu yeniliğe erişmesini candan dileriz” demektedir.³¹²

Bir diğer haber Hindistan’dan Türk mallarına olan ilgiyi vurgulamakta ve bu ilginin karşılanması için çalışmalar yürütülmesi gerektiğini bildiren Ulus Gazetesi’nin 20 Haziran

---

³¹¹ Tan, 20 Nisan 1938.

³¹² Tan, 21 Mayıs 1935.

1935 tarihli haberidir. “Hindistan'daki birçok büyük firmalardan, Türkiye ürünleri hakkında talepler almakta idik. Bu bize, Hindistan'da Türkiye ile yakından münasebet tesisi arzu - sunun kuvvetlenmekte olduğu fikrini verdi. Onun için, Bombay'da bir sekreter komersiyâllik tesisi kararlaştırılmıştır. Sekreter komersiyâller oldukları yerlerde kalmıyarak, komivuyayjör sıfatıyla memur oldukları mıntakalar içinde gezecekler ve kendilerine verdiğimiz direktiflere göre belli başlı ürünlerimizi alıcılara gösterecekler ve buldukları yerlerin vaziyetleri hakkında Türk ihracatçıları aydınlatmağa çalışacaklardır.”³¹³

Hindistan'dan Türkiye'nin mallarına olan ilginin arttığı haberlerinin ardından teşkilatlı bir yapılanmaya gidildiği haberine 28 Teşrinisani 1936 tarihli Akşam Gazetesi'nde rastlıyoruz. Akşam Gazetesi'nin haberine göre ticaretle alakalı ofis kadro düzenlemesine gitmiştir. Bombay'da bir ticaret ofisi tahsis edilmiş, tecrübeli bir mümessil atanmıştır. Hindistan ile Türkiye'nin arasında ticari ilişkilerin arttırılması ve geliştirilmesi için çalışılacaktır.³¹⁴Haber (Akşam Postası) Gazetesi 19 Birincikânun 1936 yılında Hindistan-Türkiye ticareti ile ilgilenmek üzere açılan ateşeliğe dair bir haber yayımlamıştır. Bombay Ticaret Ateşeliğine Turhan Celal Baray tayin edilmiş, kendisi Hindistan'da Türkiye'yi temsil eden ilk resmi mümessil olmuştur.³¹⁵ Bombay'da açılan Türk Ofisi ticaret ateşeliği vasıtasıyla Hindistan'a tütün satılması amacıyla numune sigaralar istemiştir. İlk etapta 60.000 sigaralık numune gönderilmiştir. Ardından Bombay'ın en büyük firması ile anlaşma yapılmıştır.³¹⁶ Hindistan'da tütün ihracatından sonra sünger ihracatının başlatılması için girişimler olmuştur. Bombay ateşeliğinin girişimleri neticesinde ihracat gerçekleştirilmiş ve senelik 6.220.000 Türk lirasına ulaşmıştır.³¹⁷Hindistan'da Türk Ofis'e iki devlet arasında ticaretin arttırılması hususunda başvuruda bulunmuştur. Hindistan'da yetişen kuruyemiş ve eczada kullanılan maddeler ile Hint kumaşı satmak isteyen Hindistan şirketlerinden mektuplar gelmektedir. Bu doğrultuda tüccar heyeti Türkiye'ye gelecektir.³¹⁸ Halifeliğin kaldırılması fikri Türk basınında oldukça büyük bir yankı uyandırmıştır. Saltanatın kaldırılmasının üzerinden çok süre geçmemiş, bir de halifenin istifası meselesi gündeme gelmişti. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan gelişmelere halifelik tartışmalarının eklenmesi ile basında tam bir kaos başlamış, halifeliğin ülke içinde ya da dışında başka bir yere taşınma ihtimali üzerinden de yazılar yazılmak suretiyle fikirler

³¹³ Ulus, 20 Haziran 1935.

³¹⁴ Akşam, 28 Teşrinisani 1936.

³¹⁵ Haber (Akşam Postası), 19 Birinci Kanun 1936.

³¹⁶ Haber (Akşam Postası), 12 Haziran 1937.

³¹⁷ Haber (Akşam Postası), 11 Temmuz 1937.

³¹⁸ Haber (Akşam Postası), 21 Eylül 1938.

beyan edilmişti. Basın halifeliğın tarihçesini, önemini, faydalarını anlatan yazılar ile Türkiye'nin halifelige ihtiyaç duymadığını, Türkiye'yi dış müdahaleler karşısında zayıf bıraktığını, işlevsizliğini savunan yazılardan oluşuyordu.³¹⁹ Saltanatın kaldırılmasının ardından Hindistan Müslümanlarının halifelige bakış açısını kendi kalemlerinden anlatan bir makale Bombay Kronikal Gazetesi'nde neşredilmiştir. Bu makaleyi Tevhid-i Efkâr gazetesinde 14 Ağustos 1923 tarihli "Hindistan Müslümanları Makam-ı Hilafet Hakkında Ne Düşünüyorlar" içeriğiyle neşretmiştir. Uzun makalede halifeliğın yüceliğı ve Türk milletinin temsili meselelerine değinilmiş, Türk zaferleriyle kıymetinin arttığı ve en kıymetli dönemini yaşadığı belirtilmiştir. Saltanatın Halifelikten ayrılmasına çok farklı bir bakış açısı getirerek şöyle değerlendirilmiştir: Türkler halifelik müessesesinin Türkiye'de bulunmasından rahatsızlık duyan İslam âlemine saltanatı kaldırarak "Müslümanlara demişlerdir ki hilafetin kuvvet-i maddiyesi artık size ait bir meseledir. Halifeyi biz müdafaa edeceğiz. Fakat halifenin vaziyetini tayin ve tarif idaresini tanzim ve kuvvetini bahşetmek size aittir." Hindistan'ın hilafeti korunmasında ve kıymetinin arttırılmasında her daim görev üstlendiğini ve üstleneceğini belirtmektedir.³²⁰

Hindistan Müslümanlarının halifelige olan ilgi, alaka ve hürmetlerinin yanı sıra bağımsızlık yolunda bir dayanak olarak görmelerinin en büyük nedeni, batılı devletlerin emperyalist emellerini engellemek için Hindistan'da gerçekleştirdikleri faaliyetlere karşı bir dayanışma unsuru olarak görmeleridir. Sultan Tipu'nun Hindistan'da egemenlik kurmak isteyen İngiltere'ye karşı, Osmanlı'dan halifeliğın İslam dünyasındaki riyaseti doğrultusunda yardım istemesi ile başlayan 'Halifelik riyaseti'nin kabulü "hilafet makamına duyduğu hizmet ve hürmet hisleri bitmeyecek, son fertlerine kadar sarf etmek isteyecektir."³²¹ Hindistan Müslümanları saltanatın kaldırılması esnasında Türkiye'yi tebrik etmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 30 Nisan 1923 tarihli "Hilafetin Saltanat Belasından Kurtarılmak Suretiyle İthaz Olunan Kararı Hint Ulema Cemaati Büyük Takdirlerle Yad Eylemektedir" başlıklı yazısında, Hindistan'ın Kalküta şehrinde neşredilen Elcamia Gazetesi'nin haberini yayımlamışlardır. Elcamia Gazetesi'nde yer alan saltanatın kaldırılması ve halifeliğın ihyası olarak gördükleri haberi; "Düşmanlar hilafeti imha etmiş ve yalnız bir namdan ibaret kalmış iken Gazi Mustafa Kemal hilafeti yeniden ihya etmesi hususundaki hizmetini takdir ve itiraf için Hint Cemaati hazretlerine Hilafet mecdud

³¹⁹ Türker, H. (1998). Basında Hanedan-ı Hilafet Tartışmaları ve Hilafetin Kaldırılması. **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 3(8), s.68-74.

³²⁰ Tevhid-i Efkâr, 14 Ağustos 1923.

³²¹ Tevhid-i Efkâr, 2 Kânunusani 1923.

lakabını tevciid eder. Hindistan âlemi Mustafa Kemal Paşa ve bilumum Türk milletperverlerinin İslamiyet hizmetini itiraf eder” demektedir. Saltanatın kaldırılarak, haneden üyelerinin yurtdışına çıkartılması ve halifenin Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmeye başlanması sorunları bitirmemişti. Esasında Türkiye’de yaşanan tüm bu gelişmeler emperyalist güçler için hala bir umut kaynağı olarak görülmüştür. Yurtdışında çıkmak durumunda olan hanedan üyelerini kendi ülkelerine almak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Hindistan Müslümanlarının tebrik mesajlarının ardından sabık hanedan üyelerine ve halifeye karşı tepki gösterdikleri bir haberi İkdam Gazetesi yazmıştır. Mehmet Vahdettin’in yurtdışına İngilizlerin yardımı ile çıkarak daha sonra Şerif Hüseyin ile görüşmesine³²² tepki gösteren İslam âleminde en büyük tepkiyi veren ülkelerden biri de Hindistan olmuştur. Bunun üzerine Mehmet Vahdettin’in tüm İslam âlemine hitaben yayımladığı beyannamede kendisine yöneltilen suçları reddetmiş, bu beyannameyi yayımlamasıyla Hint Müslümanları bu kez de beyannameden dolayı Mehmet Vahdettin’e tepki göstermişlerdir. Hindistan’da neşrolunan Elcamia Gazetesi’nde:

“Vahdettin dalalet kuyusundan hala kurtulamamış, dostları olan ecebilerin gösterdiği yoldan yürümeye devam etmekte bulunmuştur. Kendisi Müslümanları aldatarak hakkı batıl, batılı hak göstermek istiyor. Fakat İslam âlemi onun hissiyat ve meşrebini, nasıl düşmanlara uyararak devlet ve milletini terk ettiğini, Makam-ı Hilafetindeki suiahvalini dinen muhafazası için çalışan Müslümanlara olan düşmanlığını ve halis vatanperverlere karşı gösterdiği muhalefeti tamamen biliyorlar. Binaenaleyh onun safsatalarıyla iğfal edilecek Müslüman yoktur” denilerek; Mehmet Vahdettin’in tüm savunmalarını eleştirmiş, Türk vatanperverlerine yaptığı haksızlıkları ve Türkiye’yi Sevr’i imzalayarak ecebilere karşı boyun eğdiğini bildirdiklerini bildirmişlerdir. Sevr Muahadesinin kabulünü mazur göstermek hususunda Vahdettin tarafından ortaya sürülen sebeplere karşı da makalede şu satırlar yazılıyor:

“Vahdettin Sevr Muahadesi’nin tehditle kabul ettirildiğini söylüyor. Fakat onun için böyle bir muahadeyi kabul etmektense tahttan feragatle üzerine atılan zül ve hakaret kisvesini giymemek ve din ve milletin düşmanlarına mutavaat etmemek lazımdı. Kendisinden böyle bir hareket sadr olsaydı bütün Âlem-i İslam onu tebcil takdis eder ve baş üstünde tutardı. Lakin o dünyayı dine, zilleti şerefe takdim ve tercih ederek celp nefret etti.”

---

³²²Bardakçı, M.(2006). **Şahbaba**. İstanbul: İnkılâp Yayınları, s.292-293.

Son derece ağır eleştirilerin ardından İngiltere'nin desteklediği ve Arap halifeliği için himaye ettiği Şerif Hüseyin'in yanında bulunması dolayısıyla şu cümleler yazılmış ve Büyük Millet Meclisi'ne olan güven bildirilmiştir: “ Sakat halifenin, millet meclisi aleyhine teşvik için Müslümanlara yaptığı davete icabet edecek kimse yoktur. Müslümanların kendisine en şiddetli nefreti ve adaveti his etmektedir. Hilafet meselesi bir Heyet-i İslamiye tarafından hâl ve fasıl olunur ki bugün bu salahiyet Türk milletinden başka kimsede yoktu ve o milletin de vekili Büyük Millet Meclisi'dir.”³²³

Türkiye halifenin Büyük Millet Meclisi tarafından seçilerek iş başına gelmesi kararının ardından halifelğe Abdülmecid'in getirilmesine karar vermiştir. Bu karar Hindistan'da olumlu karşılanmıştır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 24 Ocak 1923 tarihli haberinde Hindistan Hilafet Komitesi yeni halifeyi tebrik ettiklerini bildirdikleri bir telgraf çekmişlerdir: “ Hilafet heyeti Abdülmecid Hazretlerinin halife intihap edilmelerinden dolayı Âlem-i İslam'ı tebrik eder.(...) Merkez Hilafet Cemaati Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine arz-ı teşekkür eder.(...) Hilafet Cemaati Abdülmecid Hazretlerinin intihabı münasebetiyle Hindistan'da şenlik icra edilmesi kararı alır.”³²⁴ Gönderilen telgraf halife seçiminin tüm İslam Âlemi için olumlu etkisinden bahsederek, halifenin himayesinde huzurlu ve nifaktan uzak bir yaşamın devamlılığı sağlandığı için teşekkür edilir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yer alan Abdülmecid'in halifelğe seçilmesine dair bir diğer haber 25 Ocak 1925 tarihinde “ İslamiyet'i Şahsi Nüfuzdan Vikaye Eden Millet Meclisi Kararını Tasvip Ediyor” başlığı ile yayımlanmıştır. Habere göre Aga Han, Türkiye ile İngiltere arasında dostane ilişkilerin yeniden kurulacağını, Türkiye'nin İslamiyet'e hizmetlerini ve İslam âleminde nüfuza sahip olmayı sürdüreceklerini belirterek, Mustafa Kemal Paşa ve Büyük Millet Meclisi'ne itimatlarını bildirmiştir. İkdâm'ım 7 Nisan tarihli haberine göre Hindistan'ın Lucknow şehrinde toplanan Umumi Hindistan Cemaati İslamiyesi Türkiye ve halifelik hakkında tartışılmaktadır. Cemaat Reisi bu tartışmalara son vererek; “ Hilafetin Türk milletinin şanlı İslam kahramanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından idare edilen kılıncıyla hilafet meselesinin hâl edilmiş olduğunu ve bu suretle İslamiyet'in Avrupa'dan hiçbir lütuf ve mezaharete mazhar olmaksızın kendi arasında bu meseleyi (Şerif Hüseyin kastedilmektedir.) tavsiye eylediğini” söylemiştir.³²⁵

³²³ İkdâm, 19 Haziran 1923.

³²⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ocak 1923.

³²⁵ İkdâm, 7 Nisan 1923.

Halifeliğin merkezinin şehir değiştireceğine ve Konya'ya taşınacağına³²⁶ dair çıkan haberle başlayan mesele Halifenin istifa edeceği haberleri ile tartışmaların büyümesine sebep olmuştur. İkdam Gazetesi; *“Bizim kendi mülahazamızca Hilafetin İstanbul'dan nakli bizim için tehlike-i siyaseyi dahi davet eder”*³²⁷ demektedir.

İsmet Paşa'nın ve Şerriye Vekili'nin İstanbul'da buldukları halde halifeyi ziyaret etmemeleri, halifeliğin vaziyeti hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Tanin 2 Aralık 1923 tarihli neşriyatında;

*“Hilafet diye bir müesseseyi tanıyacaksak – ki tanıyoruz- hilafeti memleketimizde alıkoyacaksak – ki koyuyoruz- ona layık olduğu derecede hürmet göstermeliyiz. Çünkü tabiidir ki, hilafeti tanımakla ve ona hürmetimizi istinatgâh olarak göstermekle bir menfaat-ı vataniye takip ediyoruz. Hâlbuki sonra şerriye vekillerimiz bile halifenin semtine uğramaktan korkarsa, muharip ve her hususta şayan-ı itimat bir mücahede-i milliyeye kahramanı bundan dolayı isticvab edilirse ve hilafet makamının bu kadar istihdaf edildiği göze çarparsa o menfaat-ı vataniye nasıl temin edilir? İşte bizim Ankara zimamdarlarını kabahatli gördüğümüz noktalar korkaklık ve miskinlik ile mantıksızlık ile itham ettiğimiz cihetler bunlardır. Ya hilafeti istemeyiz diyecekler ve memlekette çıkaracaklar yahut isteriz memlekette lazımdır ve faidelidir diyecekler ve ondan sonra da hiç olmazsa adab-ı muaşeretin icabeti dairesinde hürmet göstereceklerdir. Bundan başka çıkar yol yoktur”*³²⁸

Hüseyin Cahit'in bu neşrinin devamında, cumhuriyetin korunması ve saltanatın yeniden ülkeye hâkim olmaması adına alınan tedbirleri desteklediğini ve başka memleketler gibi mensuplarını yurtdışına göndermesinin mümkün olmadığını belirtiyor.³²⁹

Halifenin istifa edeceği haberlerinin Hindistan Müslümanlarına tesir ettiği ve ahalisini bilgilendirmek üzere Hindistan gazetelerince takip edildiği görülmektedir. Bombay Kronikal Gazetesi 12 Teşrinisani tarihinde halifenin istifası iddiasının doğru olmadığını ve İslam âlemine hizmete devam edeceğine dair haber yapmıştır. Halife Abdülmecit'ten övgülerle bahsedilen haberde; *“Hilafetin vazifesi hakkında halife hazretlerinin pek yüksek fikirlere malik olduklarını biliyoruz. İslam âleminin ihtiyacını hiç kimse kendisinden daha*

³²⁶ İkdam, 9 Teşrinisani 1923- Akşam Gazetesi'nden alıntı.

³²⁷ İkdam, 10 Teşrinisani 1923.

³²⁸ Tanin, 2 Kânunuevvel 1923.

³²⁹ Tanin, 2 Kânunuevvel 1923.

*iyi bilemez. Her taraftaki Müslümanların ıslah ahvali için bir şey yapmayan veyahud yapmak iktidarına haiz olmayan bir halife lüzumsuzdur, (...) halife İslamiye'ye karşı vazifesini yapmak istiyor.*³³⁰ ”denilerek Müslümanların bu davayı desteklemeye devam etmelerini tavsiye etmiştir.

Aga Han ve Emir Ali'nin mektubu Halifelik meselesini kritik bir noktaya sokmuştur. İsmet Paşa'ya ulaşmadan önce gazetelerce neşredilen bu mektupta; kendilerini Türkiye'nin sadık dostları sıfatıyla tanımlamış, halifeliğin İslam camiası için öneminden bahsettikten sonra halifeliğin papalık müessesesinden daha düşük bir konumda tutulmamasının ve etkinliğinin öneminden bahsedilmiştir. Yedi maddeden oluşan mektupta halifeliğin nüfuz kaybetmesi dâhilinde İslam âleminin sarsılacağından, halifeliğin İslamiyet'ten ayrı düşünülmemeyeceğinden, İslamiyet'in ve şeriatın şerefine korunmasını önemsediklerinden bahsederek; Hindistan'ın Türkiye'ye her zaman sadık olduğunu ve yardımdan geri kalmadığını bu sebepten isteklerinin maruz görülmesini dile getirmişlerdir. Aga Han ile Emir Ali'nin ifadelerinden Hindistan'ın tümü adına istek belirterek Türkiye'nin bu isteklerini ortak geçmişten ve dini rabitalardan dolayı önemseyeceklerine olan itimatlarını bildirmişlerdir³³¹ 5 Aralık 1923 tarihli haberinde İkdâm Gazetesi de mektubun tamamını 'cumhurbaşkanımıza gönderilen mektup' diyerek yayımlamıştır:

“1. Yeni Türkiye'nin samimi dostları, dünyanın serbest milletleri arasında bir tam bağımsızlık sahibi olmak hususundaki emel ve çalışmalarının takdirkârı sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'nin dikkatini müsaadenizle, Halifenin Sünni mezhebine bağlı büyük Müslüman nüfus üzerindeki durumunun bugünkü kararsızlığına yönlendirmek arzusundadır. 2. Açıklamak gerekmez ki, Sünni mezhebinde Hilafet, Müslümanları cesur bir toplum halinde birbirlerine bağlayan bir bağıdır. Hilafet makamının dışarıdan saldırı tehlikesine uğradığı zamanlarda bütün dünyada Müslümanların hissiyatı galeyana gelmiş ve Hindistan Müslümanları Türklerin bağımsızlıkları yanında mücadele etmekle İslam dünyasının temsilcisi olan Hilafet makamını korumak görevini yerine getirmekte olduklarını sanarak Türk milletine bağlılık ve yardım göstermişlerdir. O ciddi zamanlarda 'Türk Davası'nı içtenlikle savunduk. Trablus Muharebelerinden beri bir 'İngiliz İslam Cumhuriyeti' Türk Milletinin üzüntü ve güçlüklerini hafifletmek için bütün kuvvet ve çalışmalarını sarf etti. Bu sebeple bütün Müslümanlarla birlikte ilgilendiğimiz bir mesele

³³⁰ İkdâm, 4 Kânunuevvel 1923.

³³¹ Tanin, 5 Kânunuevvel 1923.

hakkındaki açıklama ve önerilerimizin hükümetinizce dikkat ve ele alınacağına eminiz. 3. Açıklamalarımızdan milletvekillerinin iktidarlarının düşük bir düzeyde hafifletmek istediğimiz anlaşılmalıdır. Saygı ile talep ettiğimiz şey, Sünni dünyasının başkanlık makamının şeriatı uygun bir şekilde dokunulmaz kalmasıdır. Fikrimizce Hilafet etkinliğinin eksilmesi yahut Hilafet makamının Türk siyasi yapısında dini bir etmen olma niteliğinin kaldırılması İslamiyet'in yeryüzünde sahip bulunduğu manevi kuvvetin yok olması sonucunu doğurur ki, bunu ne Büyük Millet Meclisi'nin ne Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin uygun bulmayacağına eminiz. 4. Düşüncemize göre Halife Sünni toplumun birliğini temsil eder. Halifenin Türk Milletinin bireylerinden ve Millet kurucularının oğullarından olması Türkiye'ye İslam Milletleri arasında üstün bir yer sağlar. 5. On dört asırdan beri Müslümanlar arasında 'İçtimai Ümmet' kuvvetinde kabul edilmiş olan esasa göre: Peygamberin vekili olan Halife, Sünnilerin imamı olduğundan Müslüman toplumlar arasındaki bağ O'nun varlığı ile devam edebilir. Bu kural, İslam dünyasında bir ayrılık meydana getirmeksizin Müslümanların zihinlerinden çıkarılamaz. 6. Yüce bilgileriniz içerisinde olduğu üzere; Halifenin maddi kuvvetlerini kaybetmiş bulunduğu zamanlarda bile İslam hükümdarları ve başkanları milletler üzerinde yönetme yetkilerini kullanmak ve halkı ibadete yönlendirebilmek için Halifeye bağlılıklarını bildiriyorlardı. İslamiyet'in büyük bir manevi güç olarak kalması için Hilafetin yeri ve şerefi hiçbir zaman Papa'nın yeri ve şerefinden düşük olmamalıdır. 7. Bu ve buna benzer diğer kuvvetli sebeplerden dolayı biz Türkiye'nin gerçek dostları sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'nden ve Türkiye'nin büyük ve aydın yönetici ve başkanlarından saygılarla talep ederiz ki; Hilafet makamının büyük İslam dünyasına güven ve saygı uyandıracak esaslar içerisinde İslam'ın manevi ve dini bütünlüğünü korumaya yararlı bir duruma konulsun. Bundan Türk Devleti'nin kuvvet ve şerefi de yükselecektir. ³³²

İsmet Paşa'nın direktifi ile mektubu neşreden gazetecilerin İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaları süreci başlatılmış, 'Hıyanet-i Vataniye' kanunu çerçevesinde İngiltere ve ajanları ile olan bağları araştırılmaya başlanmıştır. Gazeteler muharrirlerin yargılanmasını meslek hayatlarına ve etiklerine karşı yanlış bir adım olarak değerlendirmişlerdir. ³³³

İkdam, Aga Han ve Emir Ali'nin mektuplarını '*ecnebi tabiyetinde bulunan Ehli İslam'ın, Hilafet-i İslamiye maddesine çok ehemmiyet vermeleri*' olarak değerlendirmiş, Hilafet

³³² İkdam, 5 Aralık 1923.

³³³ İkdam, Tevhid-i Efkâr, Tanin, Kânunuevvel 1923 Mahkeme Tutanakları.

kurumunun Türkiye’de kalmasının bütün İslam âlemi tarafından arzulandığını ve kurumun Cumhuriyete zarar vermediği müddetçe yaşatılması gerektiğini belirtmiştir.³³⁴ Aga Han’ın İngiltere ile olan ilişkilerinden bahisle İngiltere’nin Türkiye’nin meselelerine karışma aracı olarak Aga Han’ın kullanıldığını belirten Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, İngiltere’ye ithafen; *“Mektupta açık edilen meseleler Müslümanlar için mühim olabilir, fakat bunlar sırf Müslümanların hal edeceği işlerdir”*³³⁵ diyerek Türkiye’nin İngiltere’nin işlerine karışmadığı gibi, İngiltere’nin de karışmaması gerektiğini belirtmiştir.

Hindistan Müslümanları Aga Han ve Emir Ali’yi İngiltere lehine çalışmakla suçlayarak, onların mektuplarının bütün Hindistan’ın düşünceleri olarak görülmemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Doktor Abülhafız Efendi, Hindistan ahalisinin bu meseleye nasıl baktığını açıkladığı ve Türk matbuatından neşretmesini rica ettiği mektubunda, Hint Müslümanlarının Türkiye’nin halifelik konusunda aldıkları kararlarda yanlarında olduklarını ve itimatlarının tam olduklarını belirtmiştir. Toplanan Hilafet Kongrelerinde Müslüman liderlerin Mustafa Kemal Paşa’ya itimatlarının bildirildiği, mektubu yazan kişilerin fikirlerinin Hindistan Müslümanlarını bağlamadığı belirttikten sonra, Aga Han ve Emir Ali’ye *‘şu nokta hakkında nazar dikkatlerini celp etmeğe mecburuz’* diyerek, şunları yazmıştır:

*“Türkiye’nin şekli hükümeti meselesi tamimiyle Türk meselesidir ve münhasıran Türk milleti tarafından hal edilmesi lazım ve vaciptir. Hilafet meselesi ise Sünni mezhebine mensup olan Müslümanlar dünyasını alakadar eder. Milyonlarca Sünni Müslümanlar arasında Hilafet meselesini Türkiye ile bilaitilaf hal ve tavsiyeye muktedir pek çok erbab akıl ve iktidar vardır ki bunlar gayri Sünni Müslümanlardan rey ve nasihat almak lüzumu hissetmezler. Bu nasihatleri uyarılar Hilafet davasını müdafaa için Hind Müslümanları tarafından hiçbir zaman tevkil edilmemişlerdir. Binaenaleyh kendisine telakki olmayan şeylere karışmamasını Aga Han’dan rica ederiz. Sünni Müslüman dünyası kendi haricinde olanların Hilafet davasını müdafaa etmesini istemez”*³³⁶

Bu nokta Türkiye için de son derece önemli görülmüştür. Mensubu oldukları ülkenin bağımsızlığını elinde tutan bir ülkede bulunan ve Şii mezhebinden olan Aga Han ve Emir

³³⁴ İkdâm, 7 Kânunuevvel 1923.

³³⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 10 Kânunuevvel 1923.

³³⁶ İkdâm, 11 Kânunuevvel 1923.

Ali'nin halifelik meselesine karışıyor olmaları doğal karşılanamazdı. Bu mesele harici memleketlerin Türkiye'nin iç işlerine karışılması olarak değerlendiriliyor, buna hiçbir zaman müsaade edilmeyeceği gösterilmek isteniyordu. Aga Han ve Emir Ali'nin mektubu gazetelere posta yoluyla gönderilmiş ve üzerinde "Hilafet müessesine dair Aga Han ile Emir Ali tarafından Ankara'da Türkiye Başvekiline gönderilmiş olan bir mektubun kopyası ilaveten gönderiyorum. Belki sizi alakadar eder"³³⁷ yazıyordu.

İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanan gazeteciler, Aga Han'ın Türk İstiklal Savaşı'nda Türkiye'nin destekçisi olduğunu ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Aga Han'a övgülerde bulunulduğunu işaret ederek, meseleyi dışarıdan gelen bir müdahale olarak değerlendirmediklerini belirtmişlerdir.³³⁸ Hindistan Müslümanlarının önemli liderlerinden Aga Han'a tepkiler gelmiş, Hindistan'ın desteklerinin devam edeceğini bildirmişlerdir. Ecmal Han, Ebü'l Kelâm Âzâd, Şevket Ali, Mehmet Ali ve Ensari³³⁹ tarafından Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal Paşa'ya Hint Hilafet Merkez Komitesi adına gönderilen telgrafta, cumhuriyetin teşkilinin İslamiyet'in teminatı olarak görüldüğü ifade edilmiştir ve denilmiştir ki;

"Müslümanlar namına ve irade olarak cumhuriyetin teşkilini tasvip etmez görünen herhangi telgrafnameyi, Hint Müslümanlarının hakiki nokta-i nazarlarını arz eder farz eylememelidir." Bu telgrafları çekenlerin Hindistan Müslüman Komitesine de düşman olduklarını belirterek; *"Hint Müslümanları Türk Cumhuriyeti ve Hilafetin cumhuriyet tarafından takılan şeklini terakkiyat-ı İslamiye'nin ümidi olarak tanırlar ve Türk Cumhuriyetine zarar verecek yahud onun terakkiyatına mâni olacak mahiyette her türlü siyasi entrikalara karşıdır."*³⁴⁰

İsmet Paşa Times Gazetesi muhabirlerine verdiği mülakatta; Aga Han ve Emir Ali'nin mektubu kendisinden önce Türk matbuatına bilerek gönderdiklerini, halifelik meselesinin diğer ülkelerde tesiri ne ise Türkiye'de ondan daha fazla tesiri bulunmadığını ifade etmiştir.³⁴¹ Ancak Tanin Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı olan Hüseyin Cahit, mektubun gazetelerden 4 gün evvel İsmet Paşa'nın eline geçmiş olması gerektiğini savunmasında

³³⁷ Tanin, 13 Kânunuevvel 1923.

³³⁸ İkdâm, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Hâkimiyet-i Milliye, 31 Kânunuevvel 1923.

³³⁹ Hint Hilafet Hareketi liderleri.

³⁴⁰ İkdâm, 18 Kânunuevvel 1923.

³⁴¹ Tevhid-i Efkâr, 5 Kânunusani, 1924.

vurguluyor: “Başvekile yazılan mektup 23 Teşrinisani 923 tarihlidir. Kâtibin Gazetelere hitaben yazdığı mektup ise 28 Teşrinisanidir. Demek oluyor ki arada dört günlük bir müddet var. Bu hesaba göre Aga Han’ın kâtibi mektubu Ankara’ya gönderdikten dört gün sonra bize bir kopyasını irsal etmiş oluyor.”³⁴² Bu savunmanın ardından, hükümetin halifelik kurumunun kaldırılmasında Aga Han ve Emir Ali’nin mektuplarının kullanıldığı görüşleri ortaya atılmıştır.

Khan, mektubun bilerek ve isteyerek kötü emeller dâhilinde yazılmadığını, Aga Han’ın Ankara hükümetinin yanlış anlaşılmasına kurban gittiğini düşünmektedir. Aga Han Times gazetesine yazdığı mektupta, niyetlerinin tamamen yanlış anlaşıldığını ve herhangi bir İngiliz ile görüşme yapılmaksızın, yalnızca İslamiyet’in bütünlüğü ve devamı arzusuyla yazıldığını belirtmektedir.³⁴³ Aga Han otobiyografisinde Mustafa Kemal Paşa’ya olan hayranlığını dile getirmektedir. “Dahi asker ve devlet adamı Mustafa Kemal Paşa’nın ülkesinin insanları uyurken ve sıkıntı içindeyken Türkiye’yi harabeden çıkardığını neden ve nasıl Doğu ve Batı tarafından fark edilmemişti”³⁴⁴ Aga Han’ın mektubunu neşretmek suretiyle Hıyanet-i Vataniye’den yargılanan gazeteciler duruşmalar sonucunda beraat ettirilmiştir. Gazetelere ‘Hakkın ve Adaletin Tecellisi’ başlığı ile neşredilmiştir.

Hilafetin kaldırılması meselesi meclise götürülmeden evvel Mustafa Kemal Paşa’nın köşkünde Başbakan İsmet Paşa, Fethi Bey, Yunus Nadi, Ahmet Ağayev ve Halk Fırkası Kâtibi Recep Peker ile görüşme yapılmıştır. Görüşmenin neticesinde “*Hanedan erkânları hudud haricine çıkarılacak, kadınlardan isteyenler Türkiye dâhilinde kalabilecektir.*”³⁴⁵ Halifelik kurumun ilgası meselesi gazetelerce farklı değerlendirilmiştir. Olumlu değerlendiren İkdâm Gazetesi, Türk devletlerinin tarih boyunca din ve devlet işlerinin ayrı konumlarda olduğuna ve bu durumun Osmanlı Devleti’nin ikinci döneminde değişerek, Şeyhülislamın siyasete karışmalarının olumsuz etkileri anlatılıyor ve deniyor ki “*Şeyhülislamın siyasete karışmaları ilmiye sınıfı için de kendileri için de büyük bir felaket teşkil eyledi.*” Yine Avrupa’da var olan dini yapı incelenerek; “*Ruhban sınıfı siyasete müdahale edemezler*” denilmekte, diğer Müslüman ülkelerin tepkisine dikkat çekerek, halifeliği başka mevkii ve ülkede tesis etmek isteyebilecekleri ihtimalini

³⁴² Tanin, 13 Kânunuevvel 1923.

³⁴³ Khan, 1970, s.206-219.

³⁴⁴ İnternet: SimonveSchuster. (1954). Web: file:///C:/Users/HP/Desktop/!!%20the%20memorios%20aga%20han%20!!1.pdf). adresinden 23 Haziran 2020’de alınmıştır. Aga Han’ın bu değerlendirmesi 1921 yılı koşullarına göredir.

³⁴⁵ İkdâm, 1 Mart 1924.

sorgulamaktadır.³⁴⁶ Yeni Gün Gazetesi Cumhuriyet lafzına layık olarak halifeliğin ve saltanatın kaldırılarak tam teşkilinin sağlandığını şöyle ifade etmiştir; “*Hilafetin bizim temiz ve pürüzsüz cumhuriyetimiz içinde gözlere batan bir diken olduğu müşahede ediliyordu. Cumhuriyet içinde bundan manasız bir şey olamazdı.*”³⁴⁷

Halifeliğin ilgası oylaması esnasında mecliste önemli tartışmalar yaşanmıştır. Genel çoğunluğun onayladığı halifeliğin ilga meselesinde iki ana unsur bulunmakta; dış politikada, iç işlere karışılmasını engelleyecek, iç politikada, devleti iki başlı siyasetten kurtaracaktır. Kastamonu Mebusu Halit Bey “Umumi Harp’te Hilafetin bir faydasını görmedik ama” diyerek meselenin diğer Müslüman memleketler açısından da önemli olduğunu hatırlatarak, “*Hind’in, Mısır’ın, Buhara’nın, bize tevcihi İslam namınadır.*” Emperyalist devletlerin egemenliği altında bulunan Müslüman Devletlerinin yardım edememesinin normal karşılanması gerektiğini belirtiyor.³⁴⁸ Gümüşhane Mebusu Zeki Bey “*Ben İttihad-ı İslamiye taraftarıyım. Kutlu bir hükümet teşkiline taraftarım. Bu sebeple Hilafetin ilgasına taraftar olamam*”³⁴⁹ demiştir. Kanuna muhalif olan kişilere karşı en sert konuşmayı Saruhan Mebusu Vasıf Bey yapıyor. Dâhili siyasette tehlike arz eden tek şeyin halifelik olduğunu ve ilgasının en şuurulu karar olduğunu belirten konuşmasında, Hindistan Müslümanları hakkında; “*Neşredilen cihad fetvasına rağmen Türk’ü boğazlayanlar kimlerdir? Britanya İngiliz İmparatorluğu’nun en kuvvetli asker menbağı olan Hind Müslümanları Irak’da, Suriye’de bizle harp etmedi mi?*”³⁵⁰ Hilafetin ilgası ile alakalı olarak İsmet Paşa Müslüman memleketler ile ilişkilerde bir kötüleşme olmayacağını ve Ahkâm-ı İslamiye’nin icrasında hiçbir eksik olmayacağını belirttiği nutkunda; “*Zaten 4 seneden beri Makam-ı Hilafetin tesiri olmadığı halde Ahkâm-ı İslamiye memleketimizde tatbik edilmektedir*” demekte, Mustafa Kemal Paşa ise geçirilmesi planlanan diğer kanunların arasında saymak dışında ayrıca bir mütalaada bulunmamıştır.³⁵¹

Tevhid-i Efkâr Gazetesi 6 Mart 1924 tarihli nüshasında Abdülmecid Efendi’nin ilga sonrası hudud haricine çıkarılmasını Abdülmecid Efendi’nin sözlerinden oluşan başlıkla

³⁴⁶ İkdâm, 1 Mart, 1924.

³⁴⁷ İkdâm, 1 Mart 1924, Yeni Gün Gazetesinden Alıntı.

³⁴⁸ Hâkimiyet-i Milliye 4 Mart 1924.

³⁴⁹ Tevhid- i Efkâr, 6 Mart 1924.

³⁵⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 4 Mart 1924.

³⁵¹ İkdâm, 2-4 Mart 1924.

anlatmıştır. Halifenin son sözleri: “Millele Daima Duacıyım”dır.³⁵² Diğer gazeteler de takiben Hanedan üyelerinin hudud haricine çıkarılmasını ve isim isim kimlerin çıkarıldığını belirten haberler yazmışlardır.

Tevhid-i Efkâr *‘İnkılâptan Sonra’* başlıklı değerlendirmesinde; “*Memleketimiz ve milletimiz hakkında hayırlı olmasını temenni etmekten başka yapacak bir hareket yoktur. Pek tabii ki yalnızca temenni etmek yetmez çalışmak, ilerlemek, son İnkılâptan maksud olan gayeye hizmet etmek gerekir.*”³⁵³

İkdam, Tan Gazetesi’nin “Türk Devleti Kudretli Oldukça Dini İslam’ın Başında Bulunacaktır” başlıklı yazısına ithafen Fransız bir tarihçinin halifelik hakkındaki şu sözlerini neşrediyor: “*İslam Reisi addedilen bu zat Mısırlılarca muhterem olmakla beraber zahiri olsun bir iktidara sahip değildi. Harici tantanadan ve Müslümanların hürmetlerinden başka bir imtiyazı yoktu*”³⁵⁴

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ise ‘İlga Karşısında Anadolu’nun Sevinci’ başlıklı yazılarında;

“*Asırlardan beri memlekete bir kâbus halinde çökmüş olan hanedan ve hilafet müessesesinin ortadan kaldırılmasında ne kadar isabet olduğuna dair, Reis-i Cumhuriyet’e memleketin her tarafından çok şayan telgraflar gelmiştir*” diyerek, Anadolu’nun çeşitli yerlerinden ilga sebebiyle gelen tebrik mektuplarını neşretmiştir. Muhalif gazetelerin ilganın ardından halifeliğin Mustafa Kemal Paşa’ya teklif edildiğini ve yönetimin diktatörlüğe, memleketin geriye doğru gittiği iddialarına karşın Hâkimiyet-i Milliye bir tekzip yayınlamıştır: “*Saltanata doğru gitmiyoruz, çünkü saltanat arkadadır*”, ileriye, ileride bir yıldıza doğru gidiyoruz. Eğer saltanata doğru gitseydik bu üç senelik yürüyüş zahmetine hacet kalmazdı. Saltanat mazi, hem yakın bir mazi olduğu için o hedefe çarçabuk varmış olur ve yine eskisi gibi yerimizde sayar ve çürürdük.”³⁵⁵

Halifeliğin kaldırılması kararı tüm dünyayı etkileyen, üzerinde çeşitli yorumların ve haberlerin yapıldığı bir karardır. Her şeyden önce Müslüman sömürcülere sahip olan batılı

³⁵² Tevhid-i Efkâr, 6 Mart 1924.

³⁵³ Tevhid-i Efkâr, 6 Mart 1924.

³⁵⁴ İkdam, 9 Mart 1924, Tan Gazetesinden Alıntı.

³⁵⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mart 1924.

devletlerin telaşa düştüğü ve halifeyi ülkelerinde ağırlamak, vatandaşlık vermek gibi konularda hassas bir rekabetin içine girdikleri görülür. Sömürgeci devletler, sömürgelerinin bu meseleden Hıristiyan dünyasının sorumlu tutulacağından dolayı endişe etmektedir.³⁵⁶ Hilafetin kaldırılması Hindistan’da şok etkisi yaratmıştır. Hindistan’da halifeliğin kaldırılacağına dair çıkan haberlere itimat edilmemiş, İngiltere’nin stratejisi olarak değerlendirilmiştir. Halifeliğin kaldırıldığıının kesin haberini alan Hindistanlılar farklı tepkiler göstermişlerse de genel itibari ile uzun zamandan beri maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri Türkiye’nin bu hamlesi hayal kırıklığı yaratmıştır. Halifelik kurumunun varlığı Hindistan Müslümanları açısından diğer Müslüman ülkelere nazaran daha büyük anlam ifade etmekte, uzun yıllardır Hindistan’da faaliyet sürdüren ve Hindistan’ın bağımsızlığını hedefleyen Hilafet Komitesi’nin etkinliğini adeta bitirmektedir.

Türkiye basını ise Hilafetin kaldırılmasının Hindistan’daki yansımalarını halifelik kaldırılmadan önceye dayanan olumlu bir havada işlenmiş, Hindistan’ın halifelik ve Türkiye’ye bağılıklarını bildiren metinleri neşredilmiştir. İngiltere’nin Türkiye’ye karşı entrikalarına tepkili olan Hindistan Müslümanları, bağımsız Türkiye’nin varlığını sürdürmesinden dolayı memnuniyetlerini bildirmişlerdir. “Bütün Hintliler Türkiye İçin Tam Bir İstiklal İstiyor” başlıklı makalede Hindistan’ın İngiliz ajanları tarafından Türkiye hakkında verilen haberlere inanmadıklarını belirterek, tam bağımsız Türkiye’yi desteklediklerini vurguluyor.³⁵⁷ Aynı zamanda Türk basınına Hindistan’ın da bağımsızlık çalışmaları yürüttüğünün ve İngiltere’ye karşı ayaklanmaların yaşandığını bildiren haberler mevcuttur. Tevhid-i Efkâr; “Hint Uleması, Hükümetimize İtimat Ediyor” başlıklı haberinde “İngiltere’nin makam-ı hilafete dokunamayacağını”³⁵⁸ ifade etmişlerdir. Hindistan Hilafet Komitesi’nin Allahabad şehrinde icra ettikleri toplantıda İngiltere’yi İslam’ın düşmanı ilan etmeleri haberi Türk matbuatında “İngiltere, İslam’ın En Büyük Düşmanıdır” başlığı ile haber olmuştur. Hilafetin kaldırılmasına ilk tepkinin İngiltere politikası olduğunu düşünmelerindeki fikirsel altyapısı Türk matbuatına yansımıştır.

Halifelik makamının Türkiye’nin yöneticileri tarafından, başka bir devletin baskısı olmaksızın kaldırılması meselesi Hindistan Müslümanlarını destekleyenler, desteklemeyenler ve önce karşı çıkıp daha sonra desteklemeye başlayanlar olmak üzere

³⁵⁶ Öke, M.K.(1998),a.g.e., 134.

³⁵⁷ Tevhid-i Efkâr, 29 Kânunusani 1923.

³⁵⁸ Tevhid-i Efkâr, 5 Kânunusani 1924.

ayırımı, Hindu dinine mensup yönetici ve halkın da katıldığı önemli bir hareketi temelsiz bırakmaya sebebiyet vermiştir. Muhafif gazetelerde Hindistan'da yaşanan kargaşalık ve memnuniyetsizlik durumu neşredilmekte, Tan Gazetesi; *“Londra’dan gelen haberlerden bahs ile bu karar münasebetiyle Hindistan’da Türkiye’nin dostları ve Asya Müslümanlarının istiklali aleyhinde propaganda yapıldığını”*³⁵⁹ söylemektedir. Aynı nüshada *“Hindistan’da İslamabad Müslümanları namına Ahmediye Camii İmamı Taber imzasıyla gelen bir telgrafta Hilafetin ilgasından dolayı arz-ı tebrikat olmakta, Türkiye’nin saadeti temenni edilmektedir.”*³⁶⁰ Devamındaki günlerde Allahabad şehrinde toplanan Hint Hilafet Cemaati Türkiye’ye Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere bir heyet gönderilmesine karar verildiği bildirilmektedir.³⁶¹

“Hind Müslümanları Türkiye Lehine İrad Kalam Etmekle Beraber Türk Davası Namına Fiilen Mücadele Ediyorlar” başlıklı makalede Hindistan Müslümanlarının Türkiye’nin yürüttüğü politikayı anladıkları belirtiliyor: *“Diğer tüm Müslümanlara da ithafen Türkiye’nin herhangi bir sebeple herhangi bir savaşa girmeyerek, yalnızca kendi gelişimi ve şartları çerçevesinde politika üreteceğini ve diğer Müslüman devletlerin haklarını gözetme mücadelesine girmeyeceği ilan edilmektedir.”*³⁶² Ayrıca, Müslümanların Türkiye aleyhinde emperyalist devletler tarafından yapılan propagandalara itimat etmemeleri gerektiği Batı dünyasının ruhani kuvvetlerle münasebetleri çerçevesinde değerlendirilerek anlatılmıştır. Neredeyse bütün Avrupa dini işlerin devlet işlerine karıştırılmaması için mücadele etmiş ve bu alanın istismara uygun olduğunun bilincinde hareket etmiştir. Dolayısıyla Şark devletlerinin din sahalarna müdahale etme ihtimalinin Türkiye tarafından ortadan kaldırılması, devletin iç işlere müdahale edemeyecekleri için telaşa sevk etmiştir. Aynı zamanda Şark’ta derin bir uyanıklık yaratması ve kendi kaderlerini tayin etme istekleri emperyalist devletler tarafından Türkiye’nin aleyhinde propaganda ile sömürge devletlerini elinde tutma çabasıdır.³⁶³

Hindistan’a giden Hilâl-i Ahmer Heyeti’nin başkanlığını yürüten Havacı Rasih Efendi, Türkiye hakkında Hindistan’da yanlış anlaşılmalara bulunduğu belirtmiştir. İkdâm

³⁵⁹ İkdâm, 9 Mart 1924, Tan Gazetesi’nden.

³⁶⁰ İkdâm, 9 Mart 1924.

³⁶¹ İkdâm, 11 Mart, 1924.

³⁶² İkdâm, 19 Mart 1924.

³⁶³ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Mart 1924.

Gazetesi'nin 8 Nisan 1924 tarihli haberinde Rasih Efendi ile yapılan mülakatta şöyle demektedir;

“Gazetelerde yazılan birçok yazıların yanlış tercüme edilmesi aksi tesir yapmıştır. Hariçten aleyhimize pek çok propagandalar olur. Bazı menfaatperest adamlar matbuatımızda yazılan makaleleri yanlış tercüme ederek gönderiyor, işte bu yazılarla kendi batıl düşüncelerini isbata çalışan o gazetelerdir. İslam alemi arasında suitefhimlere sebebiyet verecek yazılardan içtinap edelim. (...) İslamiyet nokta-i nazarından insan iftihar hissediyor.”³⁶⁴

4.1.6. Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşı Sırasında ve Sonrasında Sağladıkları Maddi Yardımlar

Hindistan'ın Türkiye'ye bilhassa Kurtuluş Savaşı esnasında maddi ve manevi yardımlarda bulunduğu bilinmektedir. Hindistan Müslümanları Halifelik kurumunu bünyesinde bulunduran Türk devletine büyük bir saygı ve sevgi duymakta, dini sebeplerden büyük bağlılık duymaktadır. Ancak halifeliğin kaldırılmasının ardından da Türkiye'ye yardımların devam ettiğini görüyoruz. İngiltere'nin Türkiye aleyhtarı tüm propagandalarına ve Hint Müslümanlarının bağımsızlık adına büyük önem atfettiği Hilafet kurumunun ilgasına rağmen yardımlarını sürdürmüşlerdir.

Hindistan çeşitli vesilelerle ve bilhassa Hilâl-i Ahmer ile Türkiye'ye yardımlar göndermiştir. Gazetelerde sıkça rastladığımız haberlerden biri de dönemin Hilâl-i Ahmer Başkanı Rasih Efendi ile beraberinde bulunan heyet defalarca Hindistan'a gitmeleri ve orada karşılanmaları olmuştur. Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye yaptığı yardımlar dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa Hindistan'a bir mektup yazmıştır:

“ Hiçbir hak ve ahde istinat etmeksizin memleketimizin en kıymetli parçasını işgal eyleyen ve Anadolu'yu istila ederek istiklal davamızı mahkûmı akamet eylemeye çalışan yunan ordusu aleyhine ihraz ettiğimiz büyük zaferi tes'iden 17 Eylül'de taraf-
1 âlilerinden irad buyrulan nutkun suret-i muhareresini ancak bugünlerde mütalaa edebildim. Bizim bu büyük zaferimizin tevlit edeceği netayic-i azime yalnız Türkiye'nin mukadderatı üzerine müessir olmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulümdîde milletleri, kendi hayat ve istiklallerini tehdit ve tazyik eyleyen zalimler aleyhine hareket için teşci eyleyecektir. Filhakika kemali azim ve ısrar ile idame ve müdafaa edilen istiklal, hak ve hürriyet davalarının muvaffakiyetini külliyyen men

³⁶⁴ İkdâm, 8 Nisan 1924.

edecek hiçbir kuvvet mutasavver değildir. Zat-ı âlileri ve rüfeka-yı mesailerini gibi fedakâr ve sahib-i azim zevat tarafından sevk ve idare edilen Hindistan davasının da pek uzak olmayan bir zamanda muvaffakiyet-i kâmile tetevvüç edeceğinden tamamen ümitvar bulunuyoruz. Ve bunun için dua ediyoruz. Tarafımızdan ihraz olunan zaferde Hindistan için de mühim bir hisse-i şeref vardır. Bilhassa hikmet-i âlileriyle temin buyrulan muavenet-i maddiye ve iane paraları Türkiye davasının tahakkuku yolunda pek ziyade işimize yaramıştır. Bundan sonra dahi devam edecek müzaherat-ı maneviyeniz suret-i nihaiyede akd olan sulhumuzun tesriine ve amal-i milliyemizin tamamen istihsaline yardım edecektir. Bilhassa ordumuzun bimisal kahramanlığı ile Yunanlılardan kurtarılan yüz bin kilometre murabba arazide sakin milyonlarca ahalî elbisesiz, me'vasız ve erzaksız bir halde yaklaşan kışın tesiratına maruz bulunmaktadır. Yunanlıların gayr-i kabil-i tasavvur vahşetleri tahripkârlığı yüzünden bu vaziyete düşen Türkiye Müslümanları, Hindistan'daki din kardeşlerinin vasi surette muavenetlerine muhtaçtırlar. Türkiye halkı hakkında daima yüksek bir alaka ile hareket eden ve her fırsatta samimi teveccühatını izhar eyleyen bütün Hintli kardeşlerimize hürmetkâr selamlarımızı ve tahiyatımızı arza tavassut-ı âlilerini rica eder ve zat-ı âlilerine ihtiram-ı kalbiyemi arz eylerim efendim.

TBMM Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal³⁶⁵

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 3 Ağustos 1923 tarihli "Hindistan İaneleri" başlıklı haberinde 1921 yılından beri Hindistan'dan toplanan ianelerin Ankara'ya gönderilmediğine dair bilgi verilmiştir. Bu habere göre Hindistan'ın farklı yerlerinden Türkiye'ye gönderilmek üzere toplanan paralar Hindistan Merkez-i Hilafet Komitesi Reisi Seyid Çotani'nin ticarethanesinde kayıt ve muhafaza edilmiş, 1922 Haziran'ına kadar yalnızca 12 bin Rupî Ankara'ya gönderilmiştir. 1.223.264 Rupînin ise Seyid Çotani'nin zimmetinde kaldığı öğrenilmiştir. 18 Temmuz 1922 tarihinde 1 milyon Rupînin Ankara'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak yine gönderilmeyecek, Seyid Çotani zimmetinde tutacaktır.³⁶⁶ 1 Ağustos 1923 tarihli İkdâm Gazetesi'nde meselenin diğer boyutunun yazıldığı görülmektedir. Kararlaştırılan 1 milyon Rupî gönderilmeyince; Komite Çotani'den Ankara'ya 300 bin Rupî göndermesini ve geri kalanı için de teminat göstermesini istemiştir. Çotani ise 5 bin İngiliz Lirası göndererek, iki kereste fabrikası ve fabrikaları Hint Hilafet Komitesi namına devretmiştir.³⁶⁷

Tanin Gazetesi'nin 18 Aralık 1923 tarihli haberinde; Türkiye'de mübadele esnasında yaşanan sıkıntıları gidermek amacıyla Hindistan'dan toplanan yardımlar sandıklara koyularak İstanbul'a gönderilmiştir. "Sandıklar valice, İstanbul mübadele müdüretine tevdi

³⁶⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 11 Şubat 1923.

³⁶⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 3 Ağustos 1923.

³⁶⁷ İkdâm, 1 Ağustos 1923.

edilmiştir. Bu sandıklarda elbise, kravat, elbiselik kumaşlar, beş kat süvari elbiseleri gibi muhtelif eşyalar mevcuttur.”³⁶⁸ Yine Tanin Gazetesi’nin 23 Ocak 1924 tarihli haberinde Hindistan’a iane toplamak amacıyla gidecek olan Hilâl-i Ahmer Heyeti Reisi Rasih Bey’le mülakat yapılmıştır. Rasih Bey Hindistan’a gitmeden önce verdiği röportajlarından birinde; “ Muvaffakiyetimizden ümitvarım. Çünkü Hint Müslümanları öteden beri bize karşı teveccühkâr bulunmuştur”³⁶⁹ diyerek Hindistan faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Hindistan’ın Türkiye’nin daima yanında bulunduğunu ve yardımlardan kaçınmadığını vurgulayan bu konuşma Hindistan-Türkiye ilişkisinin erken dönemi açısından önemli bir noktadır.

Türkiye’de halifeliğin kaldırılmasının ardından henüz tartışmalar sürerken Hilâl-i Ahmer Heyeti Hindistan’a gitmiş ve mübadele masraflarına yardım için görüşmeler başlatmıştır. 5 Mart tarihli Vatan gazetesi haberine göre Türk heyeti orada büyük bir heyecanla karşılanmış, Vali-i Umumi de aynı şekilde nezaketle kabul etmiştir. Habere göre; “ Hindistan gazeteleri Hindistan’a giden Hilâl-i Ahmer heyetinin Vali-i Umumi tarafından kabul edildiğini yazmaktadır. Bombay Kronikal Gazetesi diyor ki: ‘Türk Hilâl-i Ahmer Heyeti Vali- i Umumi tarafından büyük bir nezaket ile kabul edilmişlerdir. Türk heyeti reisi Vali-i Umumi hazretlerine Hindistan’a vaki olan seyahatlerine insani bir maksatta matuf olduğunu ve Yunan harbinden dolayı yıkılan Türk evlerinin imarı için muavenet talebinde bulunulacağını söylemiştir. Vali-i Umumi Türk heyeti reisine verdiği cevapta bu yüksek maksatla Hindistan’a geldiklerinden dolayı heyeti tebrik etmiş ve muavenet listesine ismini birinci olarak yazacağını bildirmiştir. Bütün memurlara elden gelen muaveneti ifa etmeleri için lazım gelen talimatı vereceğini ilave etmiştir.”³⁷⁰ Heyet Reisi bu konuşmaların ve yardımların Türk heyetini cesaretlendirdiğini ve teşekkürlerini iletmiştir.

Âti(İleri) gazetesinin 18 Aralık 1924 tarihli haberinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti reisi Havacı Rasih Efendi ile yapılan bir röportaja yer verilmiştir. Haberden anlaşıldığı üzere Hindistan’a iane toplanması üzerine gidecek olan heyet öncesinde görüşmeler yapmaktadır. Rasih Efendi mübadele sebebiyle Türkiye’ye dönecek olan insanlar için iane toplanması amacıyla Gazi Mustafa Kemal’in tüm İslam âlemine hitaben yayımladığı

---

³⁶⁸ Tanin, 18 Aralık 1923.

³⁶⁹ Tanin, 23 Ocak 1924.

³⁷⁰ Vatan, 5 Mart 1924.

beyannameyi esas aldıklarını belirtmiştir. Gazi Paşa'nın Hindistan'da çok sevildiğini ve bu beyannamenin orada da neşrolunduğunu dolayısıyla Hindistan'dan iane toplama konusunda ümitli olduklarını ifade etmiştir.³⁷¹

20 Teşrinisani Sebilürreşad nüshasında Hindistan Müslümanlarının 1920-1923 sene arasında gönderilen yardımlarından bahsederek, kullanıldığı alanlara açıklık getirmiştir. Burada yer alan bilgilere göre; 5.700.000 rupiye denk gelmekte ve 1920 senesinde 107,923 rupisi İzmir muhacirlerine, 1921 senesinde gönderilen 466,909 rupi ile 375,231 rupi gönderilmiş ve aynı maksatla kullanılmıştır. 1923 senesine gelindiğinde 508 rupi İzmir için 292,749 rupi Ankara için gönderilmiştir. Bunların haricinde kereste fabrikalarının satılarak Hilâl-i Ahmer'e bağışlanması kararı verilmiştir ve bunun tutarı da 1.600.000 rupiye denk gelmektedir. Sebilürreşad dergisine göre üç yıllık süre içerisinde Hindistan Müslümanları toplamda 4.100.000 rupiye yakın yardımda bulunmuştur.³⁷²

Halifeliğin kaldırılması meselesine tepkiler gelmeye devam ederken, Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türkiye'ye iltica eden Müslümanlar adına, Hindistan'dan yardım toplamak üzere faaliyetlerini sürdürdüğü ve Hindistan'ın Türkiye'nin dostları olarak her zaman yardıma açık buldukları belirtilmiştir. Halifeliğin ilgasının ardından Türkiye'den Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Hindistan'a yardım toplamak için gittiği haberleri birçok defa neşrolunmuştur.³⁷³ Halifeliğin kaldırılmasının temel dinamiklerini henüz tam anlamıyla kavrayamamış Hint Müslümanları buruk bir ifade takınmış olsalar dahi Türkiye'ye yardım ve hizmet noktasında dostane tavırlarını sürdürmüşlerdir. Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye yardım amacıyla yürüttüğü faaliyetlerde 1924 yılı önemli bir iddiaya sahne olmuştur. Hindistan'da bulunan Hilâl-i Ahmer Heyeti yardımları toplamak amacıyla çeşitli illerde bulunmuşlardır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 27 Mart 1924 tarihli haberinde Hindistan'dan Türkiye'ye gönderilmek üzere toplanan paraların teslim alınmadığı iddiası yer bulmuştur. Hindistan'da bulunan Hilâl-i Ahmer Heyetinin bildirdiğine göre 6960 İngiliz lirası çek verilmiştir.³⁷⁴ Haberin yayınlandığı günün ertesi 28 Mart tarihinde Rasih Bey ve heyeti Bombay'a geçerek, daha önce toplanan ve Hindistan'da çıkartılan Bombay Kronikal'a da haber olan yardımı alma sebebiyle ziyarette bulunmuşlardır. 1921-22 senesinde Hindistan Hilafet Komitesi'nin Türkiye için topladığı Ankara ve İzmir iane

³⁷¹ Âti(İleri), 18 Aralık 1924.

³⁷² Sebilürreşad, 20 Teşrinisani 1924.

³⁷³ İkdâm, Tevhid-i Efkâr, Tanin, Hâkimiyet-i Milliye Mart, Nisan 1924.

³⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Mart 1924.

paraları Türkiye'ye teslim edilmiş görünmektedir. “ Toplam 3.941.432 rupi yani 272,750 İngiliz Lirası”nın Türkiye'ye teslim edildiğine dair rapora karşın paranın alınmadığı görüşülmüştür. Bombay Kronikal gazetesi 1923 Mart'ında 1.258.07 Liranın teslim edilmediğini neşretmiştir. Görüşmeler sonucunda Seyyid Çotani, paranın büyük bir kısmını ticarete yatırdığını ve kaybettiğini bir kısmı ile de Hint Hilafet Komitesinin ihtiyaçlarının giderildiğini itiraf etmiştir.³⁷⁵

Türkiye İş Bankası'nın kuruluşuna dair bilgilere Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 11 Temmuz 1924 tarihli haberinde yer almıştır. Celal Bey ile mülakat yapan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi muhabiri mülakata dair bazı kısımları neşretmiştir. Celal Bey bankanın kuruluşu ile alakalı şunları söylemiştir; “ Ben öteden beri Türkiye'nin iktisadi sahadaki terkibesıyla birçok ihtiyaçlardan kurtulacağına ve iktisadi teşebbüsat ile daha çok yükseleceğine kanaat getirmiştım. Ve bu münasebetle beş on arkadaş, son zamanlarda benden, böyle milli bir şirket yapılmasına dair mütalaamı sordukları zaman ben onlarla hemfikir olarak ve bu teşebbüsatta her türlü fedakârlığı göze alarak işe başladım. Bankanın memlekete faydeli olması hem maddi ve hem manevi bir surette tecelli edecektir. Ben şahsıma hiçbir şey beklemiyorum. Biz bir milyon lira sermaye ile Türkiye İş Bankası namıyla bir banka tesis ediyoruz.”³⁷⁶ Her Türk vatandaşının hisse alabileceğine ve faydalarına değinmiştir.

1925 yılında Yunanistan'dan mübadele suretiyle gelen Türkler için Hindistan'da iane toplamaya giden Hilâl-i Ahmer, büyük bir hüsnükabul görmüşlerdir. Hindistan'da çıkartılan ‘Zemindar’ gazetesi Hilali Ahmer murahhası Tefvik Bey'in hem Ramazan hem de Cuma günü gelmiş olmasını hayırlara bağlayarak duyurmuştur. Tefvik Bey Cuma namazının ardından iane amacını açıklamıştır.

“Mevlâna Ali Han Hilâl-i Ahmer Heyeti'ne Lahor Müslümanları adına teşekkür ile Hint Müslümanlarının Türk kardeşlerini son derece sevdiklerini zikir ederek; ‘1300 senelik ananet-i İslamiye'yi muhafaza için Türklerin gösterdiği fedakârlık ve şecaate ve döktükleri kanlara Hindistan çocukları böyle vakıftır. Şüphesiz son senelerdeki muharebatta Türk'ün keskin kılıcı Yunan ile beraber bütün düşmanlarını da titretmiştir” diyerek Hindistan halkının yardımda bulunmaya mahir olduğunu ve umumi valiliğin de heyete kolaylık

³⁷⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 28 Mart 1924.

³⁷⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 11 Temmuz 1924. EK-15.

sağlayacağını ilave etmektedir. Bombay’da yayınlayan Hilafet Gazetesi, Türkiye’den iane için gelen heyeti duyurmuştur. Lahor’da Türk heyeti şerefine bir ziyafet verilerek Türklerin fedakârlık ve kahramanlıklarına vurgu yapılmıştır:

“Türkler bu ebedive lâyezal kahramanlık sayesinde zahir esareti kırarak kendilerini kurtarmıştır. Şüphe yok, Şark’ta yalnız ve yalnız bir Türkiye vardır ki onun al sancağı şimdiye kadar Avrupa’da dalgalanıyor. Binaenaleyh onlara her türlü muavenet ve yardımda bulunmamız lazımdır. Geçen sene İstanbul’da vuku bulan seyahatimde Türklerin adet ve mekarim ahlakına son derece vakıf peyda eyledim. Onların necabet ve şerafetini görerek pek mütehassis oldum. Çünkü gördüm ki Avrupa’da medeni bir milletin müzif olduğu bütün fazail ve hüsnü alaka Türkler de maliktirler. Binaenaleyh yine tekrar ediyorum ki burada hissiyat-ı diniye ve mezhebiye gözetmeksizin Türklere yardım etmek ve muavenette bulunmak vacibdir.”³⁷⁷ Tefvik Bey cevaben; çok duygulandığını ve Hilâl-i Ahmer’in din ve mezhep gözetmeksizin bütün felaketsizlere düçar olanlarla yetim çocuklara yardım ettiğini söylemiştir.

Daha önce Hilâl-i Ahmer’e Hindistan Müslümanları tarafından gönderilmek istenen ve iane olarak kayıt altında bulunan ekonomik buhranlar ve koşullar sebebiyle satılamamış olan işlenmiş kerestelerin taşınması mümkün olmadığından fabrikanın ve içindekilerin fakir Hindistan halkına iadesi kararı kabul edilmiştir. Bu bağlamda fabrika Hindistan Komitesi emrine geçecektir.³⁷⁸

Hindistan’dan Türkiye’ye gelen çok sayıda habere rastlanılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 14 Şubat 1934 tarihli haberinden başka bir haberinde Türkiye’nin Hindistan’a yardım gönderdiğine dair bir haber yer almıştır. Hindistan’da yaşanan deprem nedeniyle Türkiye Hindistan’a 250 İngiliz lirası göndermiştir.³⁷⁹

4.1.7. Hint Müslümanlarının Kurtuluş Savaşı Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Sağladıkları Siyasal Destek

Hint Müslümanları Türkiye’yi her adımında takip etmekte, uluslararası camiada yaşanan gelişmelerde Türkiye’nin tarafında yer alacaklarını Türkiye’nin İslamiyet’e olan

³⁷⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 12 Haziran 1925.

³⁷⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 10 Nisan 1929.

³⁷⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 14 Şubat 1934.

hizmetlerini ve takdirlerini belirterek bildirmektedirler.³⁸⁰ Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 20 Ağustos 1923 tarihli haberinde Bombay Kronikal Gazetesi Hint Hilafet Komitesi reisi Dr. Ensari ve Elsalman hazretlerinin Mustafa Kemal Atatürk'e telgraf çektiklerini yazmaktadır. Bu telgrafta; “ Türk milletine yeni bir devir açan, Türk halkının hükümet-i siyasesini ve istiklal-i iktisadiyesini temin eden, mütecehhid bir Türkiye'nin tevlidini tebşir eden salahtan dolayı samimi tebriklerimizi takdim ederiz” demekte ve Türkiye'ye desteklerini bildirmektedir.³⁸¹

Bombay Cronical Gazetesi Hindistan'da yaşanan Lozan görüşmeleri ile alakalı gelişmeleri bildirmiştir. Türkiye'ye Lozan'da dayatılan maddelere ve Musul'un gaspedilmesine karşı tepkiler yükselmiştir. Hindistan halkı gerekirse kılıçla dahi Türkiye'ye destek vermekten çekinmeyeceklerini belirtmiştir. “Lozan haberleri burada bir yangın alevi gibi yayılmıştır”³⁸²demekte tepkilerin yalnızca Müslümanlardan değil, gayrimüslimlerden de protesto gösterileri düzenlediğini, Hindistan'ın tümünde büyük bir acı duyulduğunu belirtir.

Türkiye Lozan Antlaşması'nı imzaladığı sıralarda Hindistan'da İsmailiye Mezhebinin önemli temsilcisi olan Aga Han'dan tüm İslam Âlemine iletilmesi üzere bir beyanname neşredilmiştir. Âti(İleri) gazetesi “Aga Han Âlem-i İslam'a Hitabında Yeni Türkiye'ye Muavenet İstiyor” başlığı ile haberleştirmiştir. Aga Han beyannamesinde Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın akıllı ve sabırlı tutumlarını övmekle birlikte İngiltere ve Fransa'nın âlem-i İslam ile dost olmak niyetlerini de belirtmiştir. Beyannamede karşılıklı dostluk adımlarının atıldığını ve ilişkilerin dostane seyrinin tüm İslam dünyasına fayda getireceğinden bahsetmiştir. Lozan Muahadesinde alınan kararlardan bahisle İngiltere ile Türkiye arasında kurulan bağların gelişeceğine ve ticari manada büyük faydalar görüleceğine olan inancından bahsederek; Hindistan Müslümanlarının bu gidişata zarar verecek herhangi bir harekette bulunmamalarını rica etmiştir. Aga Han, başta Hindistan Müslümanları olmak üzere tüm İslam dünyasına halifelik davasının kimseye bir fayda sağlamayacağını söyleyerek Türkiye'ye ellerinden gelen yardımı yapmalarını verebileceği en büyük tavsiyenin bu olacağını bildirmiştir. Aga Han; “İslam âleminin en parlak yıldızı olacak olan bu yeni devlete her türlü muavenet ve müzaheretini arz edelim” demek suretiyle

³⁸⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Ocak 1923.

³⁸¹ Tevhid-i Efkâr, 20 Ağustos 1923.

³⁸² İkdâm, 12 Şubat 1923.

Türkiye’den övgüyle bahsetmiştir.³⁸³ Âti(İleri) gazetesinin habere dair herhangi bir yorumu olmamış, yalnızca beyannameyi neşretmiştir. Yine Âti (İeri) gazetesinin 16 Aralık 1924 tarihli haberinde Aga Han’ın Türkiye üzerinde yaptığı yorumlar, gönderdiği mektup ve neşrettiği beyannamelerin neticesinde bir İngiliz muhabirinin Türkiye hakkında Times gazetesinde haber yaptığını bildirmiştir. Times gazetesinin muhabiri Türkiye’de eksik gördüğü meseleler üzerine bir yazı yazmış; Türkiye’nin yollarının yetersizliğinden, yabancı sermayenin eksiliğinden, inşaat alanına kadar birçok noktaya temas etmiştir. Âti (İleri) gazetesi tüm bu eksiklerin ve gözlemlerin doğruluğundan bahisle muhabirin Türkiye’yi anlamlandırma biçimini beğendiğini belirtmiştir. Yalnızca Musul meselesi hakkında muhabirin düşüncelerinin yanlışlığına bilhassa vurgu yapılır. Ancak haberdeki esas vurgu Aga Han yüzünden bu tarz incelemelerin artması olmuştur.³⁸⁴

Aga Han’ın ifadelerine İkdâm Gazetesi de 2 Ağustos 1923 tarihli “Aga Han’ın Bütün Müslümanlara Hitabesi” başlıklı yazısında yer verilmiştir. Aga Han, Türkiye’nin Lozan’da bulunmasını çok büyük ve olumlu bir mesele olarak anlamlandırmış, Müslümanlara ve Hindistan’a da bu yönde bir beyanname yayımlamıştır: “ Tarihte birinci defa olarak bir Müslüman milletine Garbın büyük devletleriyle muahade imza edilmiştir. Bu muahade Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın kiyasetini ve İsmet Paşa’nın cesurane diplomatiğini gösterdiği gibi Büyük Britanya ve Fransa’nın diğer garb devletlerinin Türkiye ile ve bütün İslamiye ile dost olmak arzusuyla müthiş bulduklarına delildir.” Aga Han’ın burada Türkiye ve Türk liderleri övgüsünü geçerek, diğer Müslüman devletlere Batılı devletler ile ilişki kurma yolundaki telkinleri dikkate değerdir. Beyannamenin devamında; “ Bütün muahade siyasinde Türkiye müstakil ve mütacanis bir devlet-i milliye olacaktır. Türkiye’nin uzun asırlardan beri bağlayan zincirler kırılmıştır. Türk toprağında ecnebi askeri kalmayacaktır” demekte Türkiye ile İngiltere’nin ilişkilerini etkileyecek herhangi bir sebebin araya girmemesi için Hindistan’a şu uyarıda bulunmaktadır: “ Türkiye ile Büyük Britanya arasında şimdi başlayan yeni münasebeti açtıracak hiçbir harekette bulunmamalarını Hindistan’daki dostlarıma tavsiye ederim(...) Lüzumsuz kalan ve hiçbir faideye hizmet etmesi mamul olmayan Hilafet Hareketi yerine Hint Müslümanları Türkiye’ye yaralarını bağlamak için yardım etmelidir.”³⁸⁵ 2 Ağustos tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesi Aga Han’ın bütün İslam Âlemine Beyannamesini “ Aga Han, âlem-i İslam’a

³⁸³ Âti (İleri), 2 Ağustos 1924.

³⁸⁴ Âti (İleri), 16 Aralık 1924.

³⁸⁵ İkdâm, 2 Ağustos 1924.

İngiltere ile Fransa artık Türkiye ile dost yaşamak fikrinde olduklarını söyledikten sonra Hindistan Müslümanlarına Türk çocuklarına ve gençliğine muavenete davet ediyor” içeriği ile neşretmiştir. Ek olarak görüyoruz ki Aga Han; “ Memleketin halası için ancak Türk gençliğine bakmak icap eder. Bu da çocuklara yardım etmekten daha iyi bir şeyle yapılabilir mi?” dedikten sonra kendisinin Türk yetimlerine 1000 İngiliz lirası yardımda bulunduğunu ve Hindistan Müslümanlarının da Türkiye’ye ancak bu şekilde destek olması gerektiğini belirtmiştir. Tevhid-i Efkâr gazetesi Aga Han’ı birkaç konuda desteklediklerini bildirdikten sonra eleştirmiş ve beyannamenin İngiltere tesiri altında yazıldığını düşündüklerini bildirmişlerdir. Aga Han’ın bu meselelerde İngiltere çıkarına yorum ve harekette bulunduğu göz önüne alınırsa, beyannamenin içeriği Türkiye’nin çıkarları için de son derece uygundur. Tevhid-i Efkâr gazetesi Aga Han’ın Halifelik ve Hint Hilafet Komitesi adına yaptığı yorumların doğru olmadığını Aga Han’ın lideri olduğu İsmailiye mezhebi noktasından eleştirmekte ve şöyle demektedir: “ Hilafet meselesinden bahis ve Müslümanları hilafet işleriyle uğraşmaktan mene hak ve salahiyeti yoktur. Bu hususta söyleyeceği söz ne bizce, ne de efkâr-ı İslamiyedeki sair ehli sünnet nezdinde zerre kadar kıymeti haiz olamaz.” Batılı devletlerin Türkiye’ye karşı iyi niyetler beslediğini belirttiği beyannemeye bir diğer itiraz bu noktadan olmuştur. Sevr anlaşması hatırlatılarak kılıç ve kan ile kazanılan bir zaferin Batılı devletlerce yok sayıldığı hatırlatılmıştır. Son olarak haberin Aga Han’ın tavsiye ve nasihatlerinin İslam âleminde bir değerinin bulunmadığını ve dikkate alınmayacağını bildirmişlerdir.³⁸⁶ Aga Han’ın beyannamesi İngiltere basınında da yer bulmuş, Aga Han’ın İslam dünyasında nüfuzu anlatılarak, İngiltere’de aldığı abdestin suyunun dahi saklanarak Müslümanların isteği üzerine onlara gönderildiğinden bahisle önemini vurgulamıştır. Bunun üzerine 6 Ağustos 1923 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesi Daily Mail gazetesinin haberini aynen aktardıktan sonra Aga Han’ın nüfuzunun İngiltere’nin çıkarları doğrultusunda kullandığı sürece bir öneminin olmadığından bahsetmiştir. Aga Han’ın faaliyetlerinin İslam âleminde yanlış bulunduğunu Hindistan Müslümanlarının defalarca kendisini protesto ettiğini bildirmiş, Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti’nin yenilgisinden duyduğu memnuniyeti dile getirmesinin ardından Hindistan Müslümanlarının Aga Han aleyhinde şiddetli bir mücadeleye giriştiklerini hatırlatmıştır. Yayımlanan ‘beyannamenin İslam aleyhinde olduğunu karinlerimize duyuracağız’ diyen Tevhid-i Efkâr gazetesi beyannamenin üzerine İngiltere’nin

---

³⁸⁶ Tevhid-i Efkâr, 2 Ağustos 1924.

desteklerini Aga Han'a övgülerle bildirmesinden rahatsızlık duyduklarını açıkça dile getirmiştir.³⁸⁷

Lozan görüşmeleri sırasında bilhassa Musul Meselesi üzerinde durarak tüm Müslümanları İngiltere'nin Türkiye aleyhinde yürüttüğü politikaların karşısında durmaya davet etmiştir. 14 Kânunuevvel tarihinde Bombay Cronical Gazetesi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafname ile beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname Hint Müslümanlarının Türkiye aleyhinde gerçekleşen hiçbir olayı tasvip etmeyeceklerini, Musul meselesi başta olmak üzere İslamiyet'e zarar vermek için Türkiye aleyhinde atılan adımlarda mücadele için ellerinden geleni yapacaklarını bildirir. "Hindistan Müslümanları Türk Cumhuriyetine ve Türk Cumhuriyeti tarafından tanındığı şekilde Hilafet-i İslam'ın ümit telakkisi ad ederler ve Türk Cumhuriyetini zararzâde edecek Türk Cumhuriyetinin terakkisini tavik edecek her türlü entrikaya, siyasete karşıdır." ³⁸⁸ Hindistan'da İslami hareketin kuruluşunda ve gelişiminde önemli bir rol üstlenen Hint Müslüman aydınlarından Mevlâna Mehmet Ali, Türkiye'nin Lozan görüşmeleri sırasında bir heyet ile Londra'ya giderek, Lord George ile görüşmüştü. Hindistan'a dönüşünde Türkiye ile İngiltere arasında çıkabilecek muhtemel savaşa karşı tüm İslam âlemine, Türkiye'nin karşısında savaşılmayacağına dair fetva vermiş bu fetvanın ardından İngiliz hükümeti tarafından hapse mâhkum olmuştur. " Bundan birkaç ay evvel Mevlâna Mehmet Ali tahliye olmuş ve birkaç gün evvel, Hindistanlıların cumhuriyetimize taraftar olduklarını ve cumhuriyetimizi Terakki-i İslam namına pek büyük bir hatve olarak telakki ettiklerini bildiren bir telgrafnameyi Reis-i Cumhur hazretlerine göndermişlerdir." ³⁸⁹ Hindistan Müslümanları hilafetin korunması ile Musul Meselesi arasında bir bağ olduğunu her ikisinin de korunmasında Türkiye'ye destek olmak gerektiğinin bilincinde hareket etmiştir. Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vermek adına emperyalist ülkelerin saldırdığı bu iki temel hususta tüm İslam âlemini desteğe davet etmişlerdir. Türkiye'nin yeni bir savaşın içine çekilerek, İslam kanı dökülmesine engel olmak adına Londra'ya telgraf çekilmiş ve Türkiye'nin yanında olduklarını bildirmişlerdir. Telgraf, Londra'da şaşkınlık ve büyük bir tesir bırakmıştır. Hindistan'ın ardından diğer İslam ülkeleri cemaatlerinden de telgraflar çekilmiş, Türkiye'nin bu meselede haklı olduğunu ve meselenin Türkiye lehine sonuç vermesi gerektiğini bildirmişlerdir. ³⁹⁰

³⁸⁷ Tevhid-i Efkâr, 6 Ağustos 1924.

³⁸⁸ Tasvir-i Efkâr, 2 Kânunusani 1924.

³⁸⁹ Tevhid-i Efkâr, 5 Kânunusani 1924.

³⁹⁰ İkdâm, 14 Ekim 1924.

4.1.7.1. Hindistan Müslümanlarının Şerif Hüseyin'in Halifeliğine Karşı Tepkileri

İslam âlemini temsilen İngilizlerden aldığı destek ile halifelik makamını isteyen Şerif Hüseyin'e karşı Hindistan'da tepkiler ilk andan itibaren olumsuzdu. Hindistan ahalisi Şerif Hüseyin'i, Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere'yle birlikte hareket etmesinden dolayı kınamış, İslam'ın düşmanı ilan etmişlerdi. Tasvir-i Efkâr Gazetesi 17 Kânunusani 1923 tarihli haberinde: İngiltere'nin verdiği destek ile Arabistan'a hâkim olacağını düşünmesi büyük bir hata olarak değerlendirilir ve Türkiye'nin buna izin vermeyeceğine vurgu ile “ Müslümanlar arasında yeni doğan hissi tesanüd gösteriyor ki Şarklıların zaafından istifade eden Avrupa'nın bu istifadeden mahrum kalacağı zaman uzak değildir”³⁹¹ deniliyordu.

İkdam Gazetesi 23 Mayıs 1923 tarihli haberinde Hindistan'da neşrolunan Elcemaat ve Elhandiye Gazetelerinin bir haberini yayımlamışlardır. Bu haberde Hindistan'da Türkiye hakkında Hindistan Müslümanlarının ileriki yıllarda uygulayacakları bir plan maddeler halinde sıralanmıştır. “Halifeye bütün Müslümanların itaati farzdır” denildikten sonra Hilafetin asırlardan beri Osmanlı'nın elinde bulunduğunu ve Hindistan Müslümanlarının bu durumu muhafaza için çalışmakla mükellef olduklarını bildirmiştir. Yayımlanan tüm maddelerde İslamiyet'in bütünlüğünden bahisle Türkiye hakkında:

“ Türkiye hür ve müstakil kalarak siyasi, askeri ve iktisadi hiçbir kayda tabii olmamalıdır. Şam ve Irak kelimenin bütün manasıyla hür ve müstakil olmalıdır. Ecnebilerin oralarda bir nüfuz, saltanat ve vesayiti bulunmamalıdır. Mezkûr memleketlerle Türk hükümeti arasında münasebet onların arzusu dâhilinde tahrir etmelidir. Eğer bu memleketler idari ve askeri nokta-i nazardan işlerini tanzime muktedir değilse bu iktidarı kesbedinceye kadar onları muhafaza ve siyanet Türk devletine aittir” ³⁹² denilmekte, Türkiye'nin hâkimiyeti vurgulanmaktadır.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 13 Ekim 1924 tarihli “Hindistan Müslümanları Şerif Hüseyin'in terk-i taht ve taca cebir edildiğini memnuniyetle karşıladı” başlıklı haberinde Şerif Hüseyin'inin başarısızlığının Hindistan'ı memnun ettiği bildirilmiştir. Hindistan Hilafet Cemaati tarafından verilen cevapta Emir Ali'nin gayrikâbil kabul olduğunu çünkü son sekiz sene zarfında İslam'ın başına gelen felaketlerin Şerif ailesi yüzünden vuku

³⁹¹ Tasvir-i Efkâr, 17 Kânunusani 1923.

³⁹² İkdam, 23 Mayıs 1923.

bulduğunu beyan ediyor. İslam âleminin merkezi olan Hicaz'ın sultanlar, krallar tarafından değil, bir hükümeti cumhuriye tarafından idare olunması kanaatinde bulduklarını ilave ediyorlar.”³⁹³ “ İkdam Gazetesi'nin 10 Ekim 1924 tarihli haberinde Hindistan Müslümanlarının halifelik konusunda Ankara'ya destek verdiğini belirten şu ifade önemlidir: “Binaenaleyh Hint Müslümanları Hilafet meselesinde Ankara hükümetinin hareketine emtisal edecektir.”³⁹⁴ Hindistan'ın İngiltere egemenliği altında verdiği mücadeleler göz önünde tutularak ‘merkezi bir hükümet tarafından yönetim’ ideası Türkiye'deki gelişmeler doğrultusunda göz önüne alınırsa Hindistan'ın Türkiye'den etkilendiği görülür. Hilafet meselesi konusunda ise Türkiye'yi takip edeceklerini bildirirler. Halifeliğin kaldırılmasının üstünden çok zaman geçmemiş olmasına rağmen Türkiye'ye desteklerini bildirmeleri oldukça önemlidir. Hindistan Müslümanlarının bağımsızlıklarını dayandırdıkları halifeliğin kaldırılmasının ardından uluslararası camiada gösterdiği bu duruş İngiltere'ye karşı politik bir adım olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Hindistan Müslümanlarının Halifelik kurumunun kaldırılmasını hemen akabinde anlamlandıramamışlardır.

---

³⁹³ Tasvir-i Efkâr, 13 Ekim 1924.

³⁹⁴ İkdam, 10 Ekim 1924.

5. Sonuç

Türk-Hint ilişkilerinin tarihine değinilerek hazırlanan bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti döneminde Hindistan ile olan bağların ve ilişkilerin sürdürüldüğü görülmüştür. Çalışmanın esas konusu olan sürdürülen ilişkilerin Türk basınına yansımaları ve meseleleri ele alış biçimleridir. Türkiye ile Hindistan halkının kuvvetli rabıtalılarının basında yer bulduğu görülmüştür. Özellikle halifeliğin kaldırılmasına kadar geçen süreçte Hindistan'dan gelen yardımlar haberlere sıkça konu olmuş, Mustafa Kemal Atatürk'ün bu yardımlardan dolayı Hindistan'a teşekkür ettiği mektup gazetelerde yer bulmuştur. Hindistan'a gönderilen Hilal-i Ahmer heyetlerinin hangi amaçlarla gittiği haberlerin detaylarında verilmiş, geri döndüklerinde heyet reisleri ile röportajlar yapılarak, Hindistan'da halkın Türkiye'ye bakış açısı aktarılmıştır. İngiltere sömürgesi altında bulunan Hindistan'da çeşitli dönemlerde Türkiye aleyhtarı propagandalar yapılmıştır. I. Dünya Savaşı'na Hint Müslümanlarını da dâhil etmek için Türklerin aleyhinde yaptıkları propagandalara halkın inandığını görmeleri üzerine Hindistan'da Türkiye aleyhine, din kullanılarak birçok defa karalama kampanyaları yapılmaya devam edilmiştir. Hindistan'dan dönen heyet reislerinin verdiği röportajlardan anlaşıldığı üzere İngiltere'nin birçok propagandası Hindistan'da karşılık bulmuş, işe yaramıştır. Hint Müslümanları her ne kadar bu propagandalara karşı çıkarak Türkiye'ye maddi manevi desteklerini bildirmişlerse de etki altında kaldıkları görülmüştür. Bu etkiler Türkiye'den Hilal-i Ahmer heyetinin Hindistan'a gitmesi ve Türkiye hakkında merak edilen konuları cevaplandırması ile belli oranda azaltılmıştır.³⁹⁵ Ancak Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye yardım yapmaya halifeliğin kaldırılmasından sonra da devam ettiğine dair haberlere yer verilmiştir.

Hindistan'da İngiltere'nin Türkiye aleyhinde yaptığı propagandalara en iyi örneği halifeliğin kaldırılmasına dair çıkan haberlere verilen tepkiler teşkil eder. Hindistan Müslümanları Türkiye'nin halifeliği kaldırmayacağını, bunun bir İngiliz oyunu olduğuna dair düşüncelerle İngiltere'yi suçlamıştır. Türk basınında ise Halifeliğin kaldırılması sürecinde Hindistan'dan gelen tepkilerin değerlendirilmesi çeşitlilik göstermektedir. Türk basınında Hindistan'ın halifeliğin kaldırılmasına olumlu bakıldığına dair birçok haber olmasına rağmen olumsuz değerlendirmelere çok fazla yer verilmediği görülür.

---

³⁹⁵ Halide Edip ve Rauf Bey'in Hindistan seyahatlerinde verdikleri konferanslarında Hindistan Müslümanlarının yanlış veya eksik bildiği ya da merak edilen her konu cevaplandırılmaya, açıklanmaya çalışılmıştır.

Hindistan'da halifeliğin kaldırılmasına olumsuz tepkiler verildiğine dair haberler genel itibariyle yabancı basından aktarılan haberler olmuştur. Türk basınında bu meselenin olumsuz değerlendirildiği ve Hindistan Müslümanlarının da olumsuz değerlendirdiğine dair haberlerin bulunduğu nüshalara ulaşılamamış, diğer gazetelerde aktarıldığı kadarıyla araştırmaya dâhil edilebilmiştir. Halifeliği ihya eden ve Müslüman dünyayı temsil eden kişi olarak gördükleri Mustafa Kemal Atatürk'ün halifeliği kaldırmasını Hindistan Müslümanları anlamakta güçlük çekmiştir. Her şeyden önce Hindistan'da Halifelik, Müslümanları bağımsızlık yolunda bir arada tutan yegâne unsur olduğundan dolayı halifeliğin kaldırılmasını anlayışla karşılayamayacakları ortadadır. Halifeliğin kaldırılmasında en büyük etkenlerden biri olarak görülen halifeliğin kuvvet ve kudretinin korunması gerektiğine dair Türkiye'ye tavsiyelerde bulunan mektubun yazarları Aga Han ve Emir Ali'nin Hindistanlı olması, Türkiye'de yöneticilerin Hindistan'dan gelen tepkileri önemsememesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu süreçte Türk yöneticileri Hindistan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin aleyhine İngiltere'nin yanında savaşa katıldığı hatırlatılarak Hindistan için Halifeliğin öneminden bahsedene tepki gösterilmiştir. Hindistan tepkilerine karşı Türk tepkisi ortaya konulmuş, halifelik konusunda Türkiye'nin kararlı olduğu ve hiçbir şeyin bu kararı değiştiremeyeceğinin mesajları verilmiştir. Türk basınında Türk yöneticilerin bu kararlılığına yer verilmiş, Hindistan başta olmak üzere tüm İslam dünyasına bunun değişmeyeceğine ve Türkiye'nin iç işlerine müdahale edilmesini sağlayan her unsurun kaldırılacağına dair görüşler yer almıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün bağımsızlığını kazanamamış halkların, bağımsızlıklarını kazanmak için çalışmaları gerektiğini ve halifeliğin varlığının bu hususta yardımcı olmayacağını belirttiği görüşleri aktarılmıştır. Gazetelerde bir yandan bu karşı tepkiler verilirken bir yandan da halifeliğin kaldırılmasına Hindistan'ın olumlu baktığına dair haberler yapılmış, burada farklı gazetelerin meseleyi farklı değerlendirdiği tespit edilmiştir. Halifeliğin kaldırılmasının ardından Hindistan Müslümanları kendi bağımsızlık yolları adına yeni kararlar almak ve farklı dayanaklar bulmak zorunda kalmışlardır. Bunun etkisi ile İslam âleminin toplanarak Halifelik müessesesinin ilgası hakkında görüşülmesi gerektiğini ilan etmiş ve toplantılar düzenlenmiştir. 1930'lı yıllara gelindiğinde halifeliğin etkisi Hindistan Müslümanları için dahi oldukça azalmıştır. Ancak bu dönemde halifenin Hindistan ile olan münasebetlerinden haberler yapıldığı görülmektedir. Türk basınında son derece tepki ile karşılanan eski halife Abdülmecid'in kızı ve yeğeninin Hindistan prensleri ile evlenmesi, halifeliğin Hindistan'a bu yolla aktarılma planlarına dair yorumlar

yapılmasına sebep olmuştur. Hindistan'da halifeliğin canlandırılması ihtimaline dair yapılan haberler bu dönemde eleştirel bir dil kullanılarak yazılmıştır.

Türk basınında Hindistan'ın bağımsızlık isteğine ve bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri eylemlerine de yer verilmiştir. Ancak bu konuda da gazetelerde yazılan yazıların bakış açıları çeşitlilik göstermektedir. Bazı gazeteciler köşe yazılarında ve haberlerde Hindistan'ın bağımsızlığına olumlu bakarak, desteklerini bildirmişlerdir. Bir yandan da bu gazetecilere tepki olarak Hindistan'ın bağımsızlığı ile ilgilenmenin manasız olduğunu ifade eden gazeteciler de olmuştur. Ancak Türk basını genel itibariyle Hindistan'da yaşanan olayları yorumsuz bir şekilde aktarmıştır. Burada Hindistan'ın İngiliz sömürgesi olması dolayısıyla yorumdan kaçınıldığı düşünülebilir. Türkiye'nin İngiltere ile olan ilişkilerini bozmamak adına ağıktan destek vermediği söylenebilir.

Türk basınında her gazetenin ve gazetecinin olumlu fikirlere sahip olduğu konu Türkiye ile Hindistan arasındaki sosyal, kültürel ve ticari ilişkiler olmuştur. Bu bağlamda yapılan haberlerde genel itibariyle ya hiç yorum yapılmamış ya da yapılan yorumlar olumlu olmuştur. Yalnızca Halide Edip ve Rauf Bey'in Hindistan'a seyahatleri ve burada verdikleri konferansların haberlerinin yapılmadığı görülür. Dönemin şartlarında Halide Edip ve Rauf Bey'in hükümetle olan ilişkisinden kaynaklı haberler yapılmamış, ancak daha sonraki yıllarda Halide Edip Hindistan'da geçirdiği süreyi ve burada gördüklerini gazetede bölüm bölüm neşretmiştir. Bir diğer fikir birliği olan ve Hindistan'da etkilerine olumlu bakılan mesele Türk inkılâbının Hindistan'da yarattığı etki olmuştur. Türk inkılâbının Hindistan ve diğer Müslüman ülkelerinde anlaşıldığına ve benzer adımlar atıldığına dair haberler yapılmıştır. Aynı şekilde Hindistan'ın Türkiye'yi uluslararası camiada destekleyen eylemleri Türk basınında olumlu yankı bulan meselelerden biridir. Musul ve Lozan süreçlerinde Hindistan'dan gelen destekler Aga Han'ın 'Tüm İslam Âlemine Beyanname'si hariç olumlu etkiler bırakmıştır.

Türk basınında fikir birliği sağlanmış olan ve başka bir imkân bulunmayan Mustafa Sagir'in Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimine dair haberler olmuştur. Mustafa Sagir'in hayatı, faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimine dair geniş bilgilerle aktarılmaya çalışılmıştır. Basında Sagir'e karşı olumsuz tepkiler yükselirken, Hindistan kökenli olmasından dolayı Hindistan'a herhangi bir olumsuz bakış açısının varlığına rastlanılmamıştır.

Türk basınında Hindistan'a dair çıkan haberler iki halkın da birbirlerini takip ettiğine ve destek verdiğine yöneliktir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Hindistan'a açıktan destek verilmediği ancak mazlum devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları yolunda Mustafa Kemal Paşa tarafından her zaman teşvik edildiği bilinmektedir. Türk-Hint ilişkilerine halifeliğin kaldırılmasına verilen tepkiler haricinde bakıldığı zaman Türk basınında çelişkili haberlere rastlanılmamıştır. Halifelik meselesi daha sonraki yıllarda Hindistan tarafından anlaşılacak, Hindistan bağımsızlık hareketinin yön değiştirmesiyle bağımsızlığını kazanması bakımından olumlu etkilere ve haberlere sahne olmuştur. Genel görünüm itibariyle Türk-Hint ilişkileri tarihsel düzeminde dostane devam etmiştir.

KAYNAKLAR

- BCA, Kutu No: 1, Gömlek No: 2, Sıra No: 1.
- BCA, Kutu No: 172, Gömlek No: 193, Sıra No: 4.
- BCA, Kutu No: 198, Gömlek No: 356, Sıra No: 1.
- BCA, Kutu No: 198, Gömlek No: 356, Sıra No: 1.
- BCA, Kutu No: 203, Gömlek No: 385, Sıra No: 19.
- BCA, Kutu No: 203, Gömlek No: 385, Sıra No: 20.
- BCA, Kutu No: 203, Gömlek No: 385, Sıra No: 20.
- BCA, Kutu No: 258, Gömlek No: 736, Sıra No: 12.
- BCA, Kutu No: 81, Gömlek No: 102, Sıra No: 3.
- BCA, Kutu No: 84, Gömlek No: 554, Sıra No: 10.
- BOA, Kutu: DH.MKT., Gömlek No: 2388, Sıra No: 81.
- BOA, Kutu: HR.TO., Gömlek No: 544, Sıra No: 54.
- BOA, Kutu: HR.TO., Gömlek No: 599, Sıra No: 26.
- BOA, Kutu: DH.MKT. Gömlek No: 2388, Sıra No: 81.
- BOA, Kutu: DH.MKT., Gömlek No: 2440, Sıra No: 91.
- BOA, Kutu: HR.TO., Gömlek No: 543, Sıra No: 87.
- BOA, Kutu: HR.TO., Gömlek No: 544, Sıra No: 51.
- Açık Söz.
- Akşam.
- Anadolu'da Yeni Gün.
- Cumhuriyet.
- Haber (Akşam Postası).
- Hâkimiyet-i Milliye.
- İkdam.
- İleri(Âti).
- İleri.
- Sırât-ı Müstakim/Sebilürreşad.

Tanin.

Tevhid-i/Tasvir-i Efkâr.

Ulus.

Vakit.

Vatan.

Milliyet.

Tan.

Adıvar, H. E. (2014). Hindistan'a Dair. İstanbul: Can Yayınları.

Agaoğlu, A. (1929). **İngiltere ve Hindistan**. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Ahmad, F. (1984). "1914-1915 Yıllarında İstanbul'da Hint Milliyetçi Devrimcileri". Ankara: **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, S.6, Ağustos – Eylül.

Ahmet, M. A. **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**. (Haz. Tansu Say), İstanbul: Tercüman.

Ahmetbeyoğlu, A. (2008). "Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri". **Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri 5-6 KASIM 2007**, Sakarya Üniversitesi, Sakarya: s.1-19.

Akyol, T. (2016). **Ama Hangi Atatürk**. (9.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Arat, R. R. (1985). **Babürnâme, (Babur'un Hâtıratı)**. (2.Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, E. (1995). "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız – İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı". Ankara: **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 11(31), s.187-222.

Ataöv, T. (1990). "Mevlâna Azad ve Türkiye". **Tarih Toplum Dergisi**, 14(79), s.31-34.

Ataöv, T. (2014). **Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış**. (1.Baskı). Ankara: TTK Yayınları.

Atatürk, M. K. (2009). **Nutuk**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (2006). (Der. Nimet Arsan). C.I, Ankara: ATAM.

Aysal, N. (2014). "Atatürk Döneminde İç Politika", **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**. (Ed. Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ayyubi, N. A. (1964). "Hindistan Türklere Neler Borçludur?. (Çev. Nejat KAYMAZ)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**.

Azad, M. A. K. (2017). **India Wins Freedom**. Ed. Hümayun Kabir, New Delhi: Sani H. Panhwar.

Bardakçı, M. (2006). **Şahbaba**. (2.Baskı). İstanbul: İnkılâp Yayınları.

- Bayar, C. (1997). **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş**. İstanbul: Sabah Kitapları, C.4.
- Bayur, Y. H. (1950). **Nadir Şah Afşar'ın Akımından Bağımsızlık ve Cumhuriyet'e Kadar (1737-1949)**. Ankara: TTK Yayınları, C.II.
- Bayur, Y. H. (1983). **Türk İnkılâbı Tarihi**. (1.Baskı). Ankara: TTK Yayınları, C.III.
- Bıyıktaş, H. (1991). **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**.(3.Baskı). Ankara: TTK Yayınları.
- Borak, S. (1977). **Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Chakravarti, R. (2016). "Mauryan Empire". (1.Baskı). India: India, **The Encyclopedia of Empire**, Edited by John M. MacKenzie Jawaharlal Nehru University.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi(1923-1940)**. (Yayın Kurulu: Hasan Ersel- Mete Tunçay). (3.Baskı). İstanbul: 2005.
- Çelik, R. (2019). "Hüseyin Rauf Orbay Bey'in Hindistan Seyahati ve Faaliyetleri". **Mavi Atlas Dergisi**, 7(2), s.243-264.
- Çelikleş, M. M. (2019). **Gupta Tarihi ve Kültürü**, Ankara: TTK Yayınları.
- Davies, C. C. (1949). **An Historical Atlas Of The Indian Peninsula**: Oxford University Press, İngiltere.
- Duman, S. (2014). "Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri". **Turkish Studies**, Ankara, Volume 9/4 Spring s.389-399.
- Duran, H. (2008). "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Dış Politika Anlayışı ve İlkeleri", (1.Baskı). **Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası**. (Ed. Mustafa Bıyıklı), İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, s.35-51.
- Erdoğan, M. "Mahmud-ı Gaznevi" maddesi. **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: TDV .
- Fauk, H. (1979). **Atatürk (Urduca Yayınlarında)**. Ankara: DTCF Yayınları.
- Galip, M. Gömeç, S. (2013). **Hindistan'da Türkler**. (1.Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Geaves, R. (2018). **Islam and Britain Muslim Mission in an Age of Empire**. New York: Bloomsbury Academic.
- Gentizon, P. (1994). **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**. (3.Baskı). (Çev. Fethi Ülkü), İstanbul: Bilgi Yayınevi,1994.
- Gülmez, N. (2006). "(Vakit Gazetesine Göre) Saltanatın Kaldırılmasına Bazı Dünya Müslümanlarının Bakışı". Ankara: **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**.
- Gündüz, Ş. (Editör). (2019). **Dünya Dinleri**. İstanbul: Milelnihal Yayınları.
- Güngör, C. (2001). **Sömürgeci Ulusa Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri**. (1.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Haqqı, S. A. H. (1985). "Üçüncü Dünya Ülkeleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm". (Çev. Ahmet Edip Uysal), Ankara: **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu**, C.I, s.341-344.

- Hussain, F. (2012). "Hindistan Matbuatında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılabı". Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalı.
- İnalçık, H. ve Quataert, D. (2004). "**Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**". (2.Baskı). (Çev. Halil Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık, C.I.
- İnternet: Godse, N. "Why I Killed Gandhi". Web: <https://drive.google.com/file/d/1aCqcSI7xjtdsVB81uqWpaIqsobksLHcY/view?ts=5e4980e6> adresinden 16 Şubat 2020'de alınmıştır.
- İnternet: Irmak, S. "**Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri**". Web: atam.gov.tr. adresinden 18 Haziran 2020'de alınmıştır.
- İnternet: Kundu, S. (2013). "**Indus Valley Civilization Table 1: The Chronology of Indus Valley Civilization**". Web: 264383453_Indus_Valley_Civilization_Table_1_The_Chronology_of_Indus_Valley_Civilization. Adresinden 20.08.2020'de alınmıştır.
- İnternet: Simon and Schuster. (1954). Web:file:///C:/Users/HP/Desktop/!!%20the%20memorios%20aga%20han%20!!1.pdf. adresinden 23 Haziran 2020'de alınmıştır.
- Johnson, G. (2008). **The New Cambridge History Of India** (Indian Society and the Making of the British Empire). London: Cambridge University Press, 2008.
- Kafesoğlu, İ. (1983). **Türk Milli Kültürü**. (2.Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kandemir, F. (1964). **İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar**.(1.Baskı). İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları.
- Karal, E. Z. (1991). **Atatürk'ten Düşünceler**. (6.Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kayalı, Y. (2018). **Antik Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü**. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Keleşyılmaz, V. (1999). **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu(1914-1918)**. (1.Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Keskin, M. (1991). **Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını.
- Khan, M. A. A. (1970). "İstiklal Savaşı Hakkında Hin – Pakistan Müslümanlarının Davranışı". Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Koç, B. (2017). Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi(1320-1414). Ankara: Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı.
- Koloğlu, O. "**Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi**". **Kitap I (Atatürk'ün Açıklamalarıyla)**, Ankara: Çaba Matbaası.
- Konukçu, E. (2006). "Hindistan'daki Türk Devletleri". **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu 31 Ekim- 1 Kasım 2002**, TTK Yayınları, Ankara, s. 63-71.
- Kulke, H. Rothermund, D. (2001). **Hindistan Tarihi**. (2.Baskı). (Çev.Müfit Günay),İstanbul:İmge Kitabevi.

- Kundi, M. A. (2003), Turkey A Rich Mix of Past and Present, Kalat Publishers: Kuetta.
- Kurtoğlu, F. (1940). “Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgradın Muhasara Planı”. Ankara: **Belleten**, C.IV, s.53-87.
- Kutay, C. (1994). **Atatürk Olmasaydı**. (1.Basım). İstanbul: Kazancı Kitap, 1994.
- Leventoğlu, M. (1968). **Atatürk'ün Vasiyeti**. İstanbul: Bahar Matbaası.
- Lewis, B. (2017). **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. (9.Baskı). (Çev. Boğaç Babür Turna), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Majumdar, R. J. (1971). **History Of The Freedom Movement in India**. Calcuta: Mukhophadyay.
- Merçil, E. (2006). “Gazneliler ve Hindistan”. Ankara: TTK Yayınları, **Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyumu 31 Ekim – 1 Kasım 2002**.
- Metcalf, B. D. Thomas R. (2018). **Modern Hindistan'ın Kısa Tarihi**. (4.Baskı). (Çev. Zeynep Hale Akman), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Nehru, J. (2015). **Türkiye ve Batı Asya Tarihi**. (1.Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmet Cemiyeti (1329-1331) Salnamesi.
- Öke, M. K. (1998). **Güney Asya Müslümanları'nın İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi “Hilafet Hareketi” (1919-1924)**. (1.Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önalın, H. (2017). “Osmanlı - Portekiz İlişkileri ve Hind Okyanusu Siyaseti (XVI. Yüzyıl)”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Önalp, E. (2008). “Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi”. Ankara: **OTAM**, s.195-239.
- Özbaran, S. (1977). “Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu”. İstanbul: **Tarih Dergisi**, S.31, s.65-146.
- Özcan, A. (1992). **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1899-1914)**. (1.Baskı). İstanbul: TDV İslami Araştırmalar Merkezi.
- Özel, S. (2009). **Milli Mücadelede Mustafa Kemal Paşa'ya Karşı İngiliz Ajanları ve İşbirlikçileri Casustur Casus**. (2.Baskı). İstanbul: Derlem Yayınları.
- Öztoprak, İ. (1987). “Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**,S.8., s.507-520.
- Öztuna, Y. (1994). **Büyük Osmanlı Tarihi**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, C.II.
- Öztuna, Y. (1983). **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi**. C.I, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Qureshi, M. N. (1973). “The Khilafet Movement In India, 1919-1924. Doktora Tezi, Londra Üniversitesi.
- Rahman, S. (1946). **Why Pakistan?**. Lahore: Islamic Book Service.

- Sadiq, M. (2018). **Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi**. (1.Baskı). (Çev. Funda Keskin Ata), Ankara: TTK Yayınları.
- Sak, G. Şeker, N. (2001). **Türkiye İş Bankası Tarihi**. (1.Baskı). (Proje Yöneticisi. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarkar, S. (1983). **Modern India (1885-1947)**. New Delhi: Macmillan India.
- Sayım, H. (2000). “Sihizmin Din Anlayışı”. (*Dinler Tarihi Araştırmaları II. Sempozyumu 20-21 Kasım 1998*), Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Sıddıqı, I. H. (1997). “Hindistan Müslüman Sultanlıkları ve Osmanlılar Arasında Diplomatik İlişkiler”. (Çev. Azmi Özcan), **XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler**, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Sinha, R. K. (1972). **Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi**. (2.Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sonyel, S. R. (1978). “İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye’deki Son Günleri ve Cumhuriyetin Kuruluşu”, **Belleten XLII(165-168)**, s.105-146.
- Soyak, H. R. (1973). **Atatürk’ten Hatıralar-II**. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
- Stein, B. (2010). **Hindistan Tarihi**. (Çev. Müfit Gün), İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Şahbaz, D. (2017). “Hindistan’da Babür İmparatorluğu’nun Kuruluş Dönemi: Zahirüddin Muhammed Babür”. **DTCF Dergisi** 57(1), Ankara, 582-604.
- Şapolyo, E. B. (1967). **Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Şimşir, B. N. (2015). **Doğunun Kahramanı Atatürk**. (2.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tezcan, M. (2006). “Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler”. **Tarihte Türk – Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 31 Ekim – 1 Kasım 2002**, Ankara: TTK Yayınları, s. 9-47.
- Thoreau, H. D. (2019). **Sivil İtaatsizlik**. (2.Baskı). İstanbul: Zeplin Yayınları.
- Topsakal, İ. **Dinler Tarihi**. İstanbul: AUZEF.
- Türker, H. (1998). “Basında ‘Hanedan-ı Hilâfet’ Tartışmaları ve Hilâfetin Kaldırılması” . **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 3(8), s. 67-92.
- Uydu Yücel, M. (2010). **Hindistan Tarihi**: AUZEF, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). **Osmanlı Tarihi**. (7.Baskı). Ankara: TTK Basımevi, C.II.
- Wasey, A.(2006). “Turkey and Evolution Of India Culture”. **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri 31 Ekim-1 Kasım 2002**, Ankara, 246-255.
- Yalçın, D. Cemal A. (2014). **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**. (9.Baskı). Sekretarya: Hüseyin Tosun, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yetim, F. (2006). “Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919-1922 Dönemi Türk Dış Politikası”. **Sosyal Bilimler Dergisi**, s.203-226.

Yılmaz, H. (2007). **Kurtuluş Savaşımız ve Asya-Afrika'nın Uyanışı**. (1.Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yorulmaz, O. B. (1988). "Halide Edip Adıvar'ın Hindistan Hayatı", İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

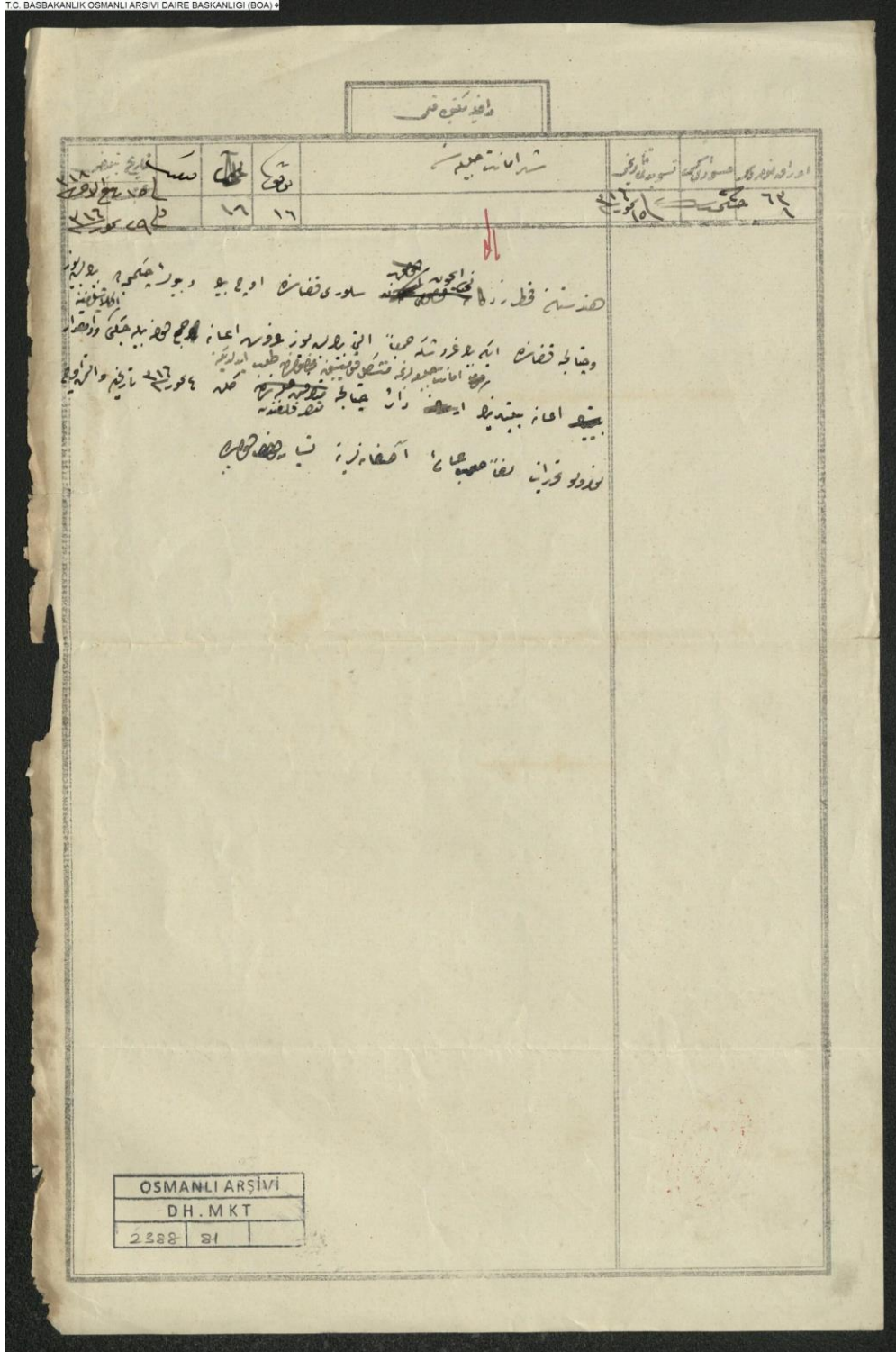

EKLER

EK-1 Hindistan'daki yoksullar için yardım toplandığına dair belge. Silivri, Büyükçekmece ve Çatalca'dan toplanabilecek iane miktarının bildirildiğine dair.

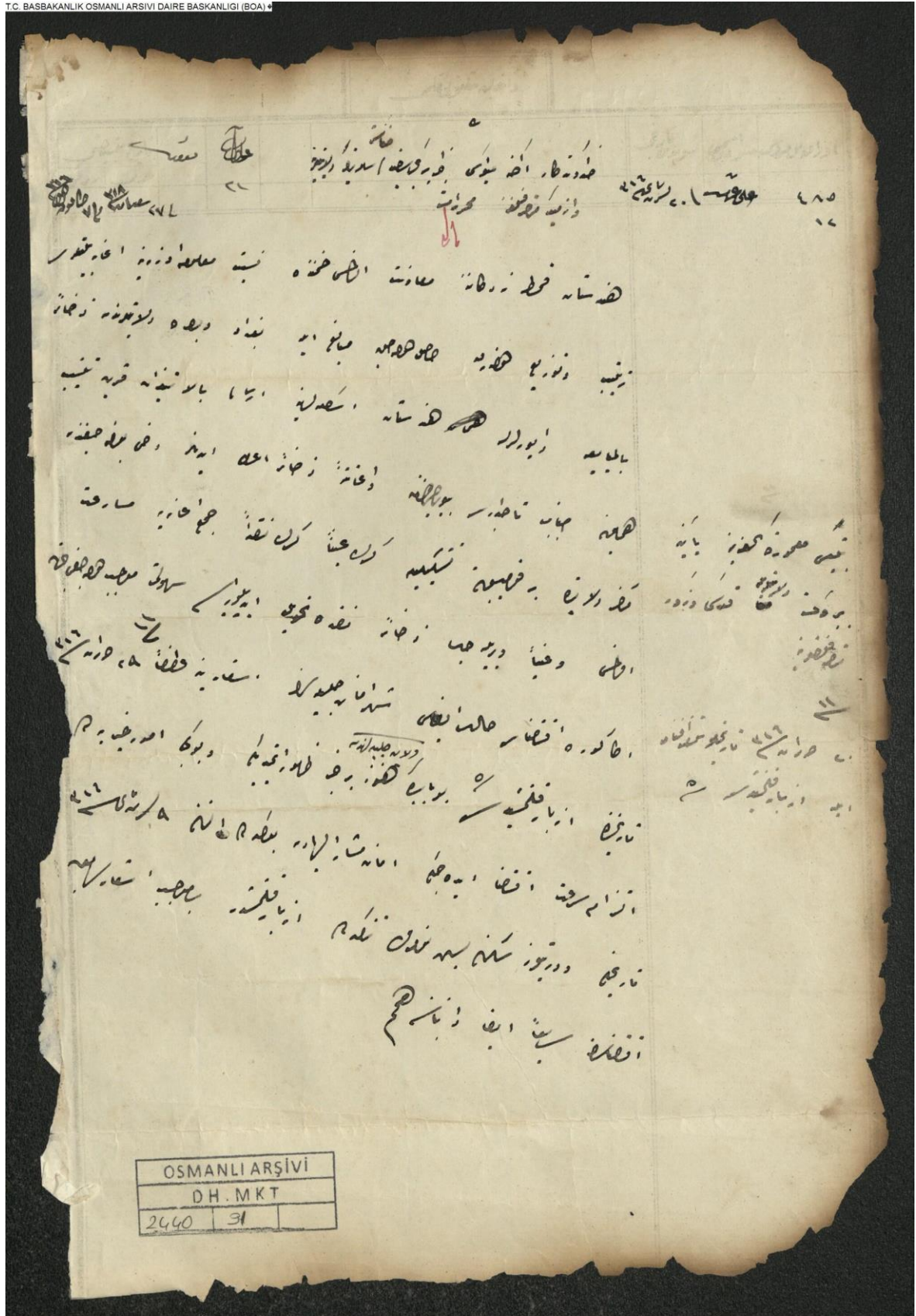
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

DH.MKT.02388.00081.001

EK-1 Hindistan'daki yoksullar için yardım toplandığına dair belge. “(Devam)”

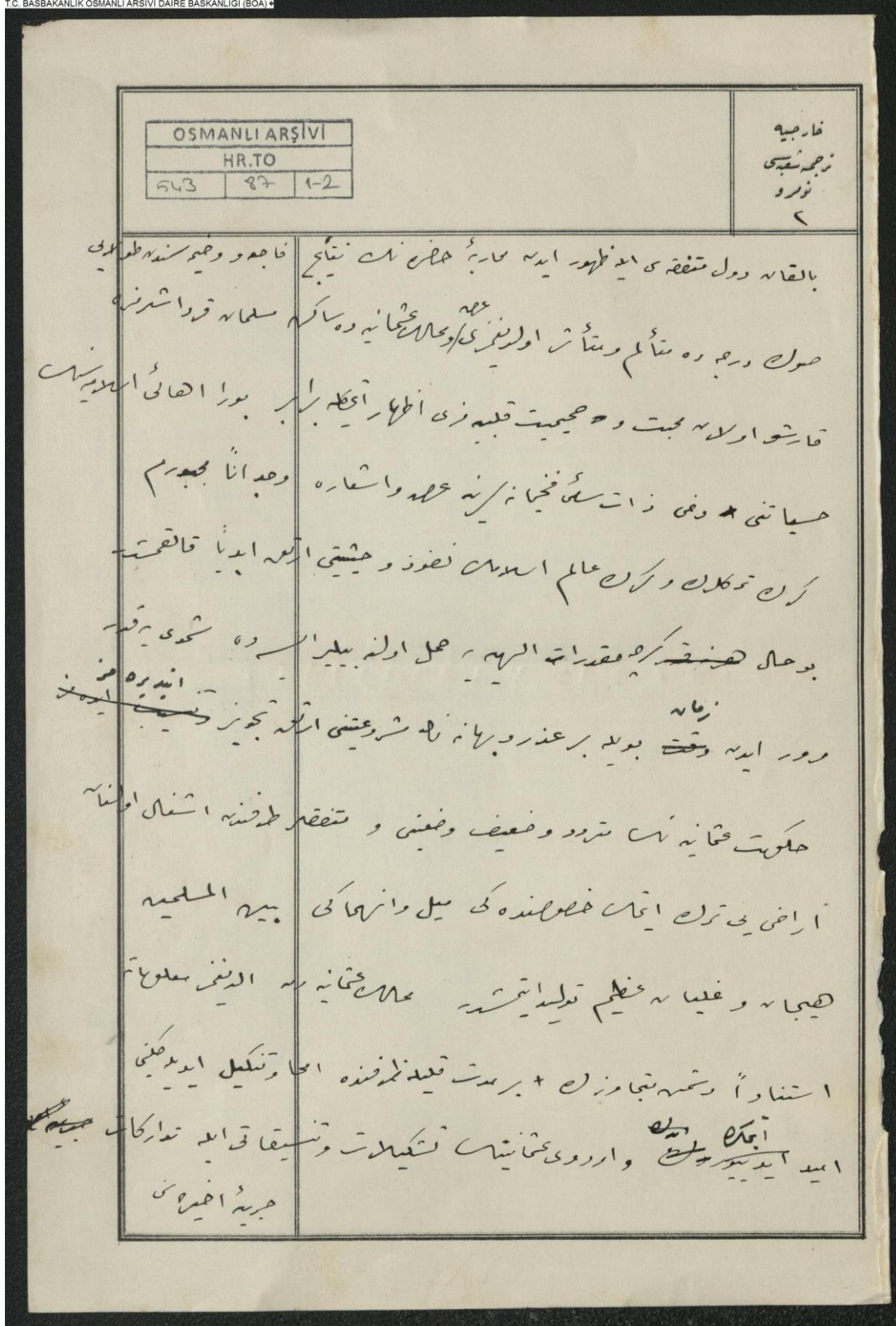
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

DH.MKT.02440.00091.001

EK-2 Hindistan'ın Sind vilayeti Müslümanları tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ita olunan meblağ ve Balkan harbi hakkındaki Hindistan Müslümanlarının hissiyatına dair varid olan mektup.

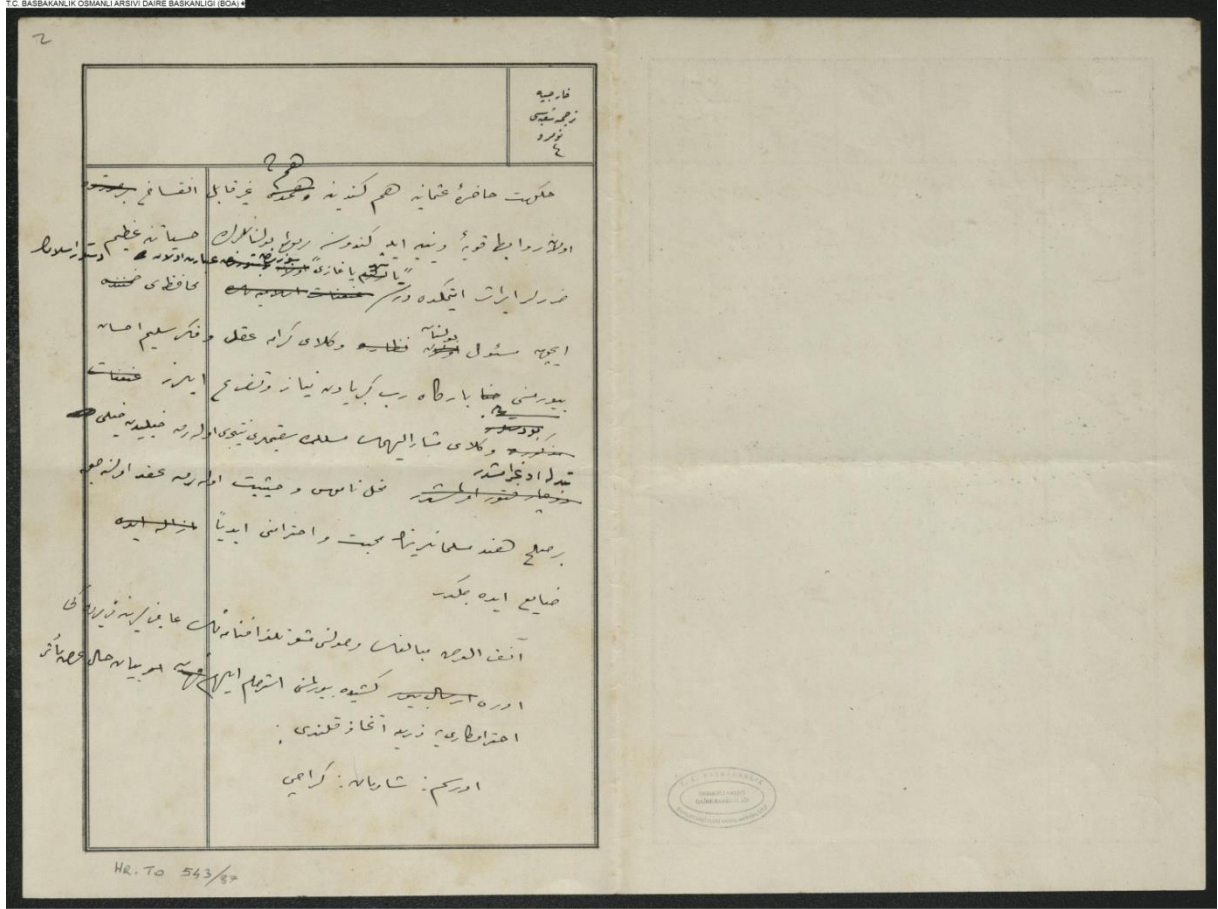
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAKANLIĞI (BOA)

HR.TO.00543.00087.001

EK-2 Hindistan'ın Sind vilayeti Müslümanları tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ita olunan meblağ ve Balkan harbi hakkındaki Hindistan Müslümanlarının hissiyatına dair varid olan mektup. "(Devam)"

TC BAŞBAKANLIK OSMAKİ ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) 11

HR.TO.00543.00087.001

EK-5 Hindistan'ın Fethpur şehrinden Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gönderdiği paranın yaralılar için kullanılıp kullanılmadığının bildirilmesi talebi.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

مدیر عمومی	مدیر	مخبر	مترجم	باب عالی نظاره‌خانه امور خارجه مدیریت عمومی تجهیزات تعمیرات						
<p>مسند جلیل صدر نظامی ۵۰ سالگی تا ۹۱۳ تا ۹۱۴ و صد شایده فتح کوز شایده کی صدای امر جمعیتی کاتبی نیاز محضه انظارید وارد اولاً مقتولین زخم کیده خانیای سلمی خیمه ۱۸ سالگی تا ۹۱۳ تا ۹۱۴ تقسیم و ایساک قلنا و صولت نظامی استقامت و بیلز مذکور موجود و فروداشده عابد امور و صولت نظامی استقامت و بیلز مذکور موجود و فروداشده عابد امور حاله کله با امر استقامت و بیلز مذکور موجود و فروداشده عابد امور</p>										
<table border="1"> <tr><td colspan="2">OSMANLI ARŞIVI</td></tr> <tr><td colspan="2">HR.TO</td></tr> <tr><td>546</td><td>51</td></tr> </table>		OSMANLI ARŞIVI		HR.TO		546	51	2 vrk (2 shf bqs)		
OSMANLI ARŞIVI										
HR.TO										
546	51									

HR.TO.00544.00051.001

EK-6; Adana'ya pamuk almak ve ziraat sergisi açmak için gelen İngiltere'nin sömürgeler ve Hindistan eski bakanı ile beraberindeki heyetin iyi intibalarla ayrıldıkları.

186
11
بسم الله
T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

استاذ
1918
24.72

المذون بايود بايود بايود
توسيع هيئتة
سنة ثلثة ايتكله
ياشده سوية
بشيرة
لوزة
اعض
البيوت
اقتصاد
ياصفت
اطول
سلا
تحت
قادة

وفايد
[Signature]

1918
1
1918

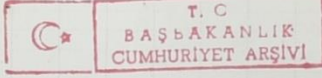
030	10			192	193	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

EK-7 Kurtuluş Savaşında şehit olanların dul ve yetimlerine dağıtılmak üzere Hindistan-Madras'ta Türkiye Dul ve Yetimlerine Yardım Komitesi Başkanı Cemal Mehmet Sahip tarafından gönderilen paranın 8 ilde dağıtımını gösteren çizelge.

Türkiye Cumhuriyeti				
Başvekâlet				
Muamelat Müdürlüğü				
Ş: 2				
T C BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI				
Dosya İşaretleri				
51 424				
234 28				
Gelen	Tarihi			
Evrakın	Nümerosu			
Müşevvit	Cemal			
Tesvit tarihi	24.7.29			
Muavin				
Mübeyyiz				
Tebyiz tarihi	24			
Mukabele edenler				
Sadire	Ummi			
Nüme -	2853			
rosu	Hususi			
Merbutatı	1			
Sevk tarihi	25.7.29			
Mukayyidin İmzası	Hamed			
51 424				
yazk.				
Riyaseti Cümhur Umumi Kâtipliğine				
17/12/927 tarih ve 3/5105 numaralı tahriyat cevabıdır.				
Hindistanda Madras şehrinde Türkiye dul ve yetimlerine muavenet komitesi Reisi Cemal Mehmet Sahip efendi tarafından Reiscümhur Hazretlerine gönderilen (4131) giliz lirası 13 şilin 6 pensin mukabili olan 31134 Türk lirası merbut listede gösterildiği üzere sekiz vilâyet ~~te~~ istiklâl harbi dul ve yetimlerine tamamen tevzi edilmiş ve başvekâlete gönderile tevzi listeleri dosyasında hıfzedilmiştir. Keyfiyet Reiscümhur Hazretlerine arzını rica eder ş hürmetle mi takdim ~~eyledim~~ efendim.				
Başvekâlet Müsteşarı				
- 270 - 1 Kitapsık (4454)				
030	10	198	356	1

EK-7 Kurtuluş Savaşında şehit olanların dul ve yetimlerine dağıtılmak üzere Hindistan-Madras'ta Türkiye Dul ve Yetimlerine Yardım Komitesi Başkanı Cemal Mehmet Sahip tarafından gönderilen paranın 8 ilde dağıtımını gösteren çizelge. "(Devam)"

234

İstiklâl harbinde şehit olanların dul ve yetimlerine
tevzi edilmek üzere " Hindistanda Madras
şehrinde Türkiye dul ve yetim-
lerine muavenet komitesi"
Reisi Cemal Mehmet Sahip efendi tarafından Gazi
Hazretlerine gönderilen :

<u>İngiliz lirası</u>	<u>Şilin</u>	<u>Penes</u>	,	<u>mukabili Türk lirası</u>
4131	13	6		31134

sureti tevzi :

	<u>Lira</u>	
Afyon Karahisar vilâyetine	3000	<i>tevzi etmiş ve Defteri gelmiştir.</i>
Balıkesir	2000	" " " " "
Bilecik	2000	" " " " "
Eskişehir	2000	" " " " "
İzmir	16134	" " " " "
İzmit	2000	" " " " "
Kütahya	2000	" " " " "
	<u>29134</u>	
Ankara	2000	
	<u>31134</u>	

030	10	198	256	1
-----	----	-----	-----	---

4

EK-7 Kurtuluş Savaşında şehit olanların dul ve yetimlerine dağıtılmak üzere Hindistan-Madras'ta Türkiye Dul ve Yetimlerine Yardım Komitesi Başkanı Cemal Mehmet Sahip tarafından gönderilen paranın 8 ilde dağıtımını gösteren çizelge. "(Devam)"

234

T. C.
M. İ. BAKANLIĞI
HUKUKYET ARŞİVİ

İstidâl Harbinde Şehit düşenlerin dul ve yetimlerine tevzi edilen parayı gösterir cetveldir .

Esami kaza	Tevzi edilen para	
	Kuruş	para
Beypazarı	6547	20
Çıbık	2291	10
Nallıhan	6547	20
Kızılca hamam	34374	15
Polatlı	4910	25
Keskin	24553	5
Kalecik	12112	
Bala	14731	
Haymana	23922	
Ayaş	15714	
Zir	6547	
Küçük Yozgat	4910	
Merkez	25511	25
İkinci liste mucibince- yapılan tevziat.	17328	
	200/000	

Musaddaktır . 21/7/929

Muzaf
ANKARA VALİSİ

5

030	10			198	356	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

EK-8 Hindistan'a hareket eden Gandhi ve Hintlilerle evlenen sakıt hanedan mensuplarının durumları hakkında alınan haber.

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti

İstihbarat Müdürlüğü

U. No 26157

H. No 789

Leif

Ankara, 29 Birinci Kanun 1931.

Hulâsa : Gandhi ile sakıt Hanedana mensup kadınlar hakkında.

Yüksek Başvekâlete

Kahire Meslahatgüzarımızın Gandhi ile sakıt Hanedana mensup kadınlara müteallik istihbaratı berveçhizirdir :

" Gandhi Perşembe günü Kanal'dan geçerek Hindistan seyahatine devam etmiştir. Vapurun Port Said'e muvasalatında Kahire'ye gelip altı saat sonra vapuru tekrar Süveys'te almağa imkân olduğundan Gandhi Veft fırkası tarafından Kahire'ye davet edilmişti. Gandhi'nin Hindistan milliyetçilerini Veft fırkası da Mısır milliyetçilerini temsil ettiğinden Kahire'de şerefine büyük bir nümeyiş yapılması tekrarr etmişti. Veft fırkası Hükümetle temasa gelerek Hükümet tarafından Gandhi'nin Kahire'ye gelmesi için müssade olmuşlardı. Hükümet ise bu gibi nümeyişlerin aleyhinde olduğundan mahremane vapura dört saat kadar teahhürle Port Said'e vasil olmasını emir vermiş ve bu suretle Port Said'e geç vatan vapurun Süveys'ten vakti muayyeninde hareket etmesi lâzımgeldiğinden, Gandhi'nin Kahire'ye gelip Süveys'te vapuru tekrar alabilmesine maddeten imkân kalmamıştır; binsenaleyh mumailayh Kahire'ye gelememiştir. Aynı vapurda Heydarsbat Prensleri ile haremleri bulunmakta imişler.

" Aldığımız malumata nazaran Hanımlar bu izdivaçtan memnun değılirmiş. Şayi olduğu gibi, Nizam tarafından bel para da verilmemiş. Yalnız sabık Halifenin tahsisatı üç yüz Liredan beş yüze arttırılmıştır.

Arzolunur, Efendim Hazretleri.

030 10 203 385 19 Hariciye Vekili

Çakır

[Signature]

EK-9 Afgan Kralı Nadir Han için Hindistan'da hilafet propogandası yapıldığına dair belge.

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
III. Daire Umum Müdürlüğü
I. nci Şube

2132
73

Ankara 30-1-1932
Hulâsa Hindistan'da yapılan Hilafet Propagandası hakkında.

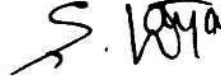
 T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYETİ ARŞİVİ Yüksek Başvekalete

Afgan Kralı Nadir Han için Hindistan'da yapılan Hilafet propogandası hakkında Kabil Büyük Elçiliğimizden alınan şifre tahriratın bir sureti, ilâhik olarak, arz ve takdim kılındı. Efendim.

a.c.

Hariciye Vekâli. V.

La Kötü...
21-1-1932

J.

-2-

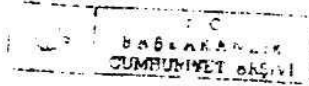
030 10 203 385 20

1

Cevabî mektuplara hangi daire ve şube ifadenle yazıldığına ve umumî ve hususî numaralarının derci yerindedir.

EK-9 Afgan Kralı Nadir Han için Hindistan'da hilafet propagandası yapıldığına dair belge.
“(Devam)”

**Kabil Büyük Elçiliğinden alınan
tahrirat sureti**

Hariciye Vekâ eti Celilesine

- 1) Avdetimden beri **Eğganlıları** bana karşı çekingen görüyorum. Sorulsa **tabî inkâr** ederler.
- 2) Bütün bunlar İngiliz siyasetinin ölmekte olan anasına dayanmaktan vaz geçmediğini ve binaenaleyh **aki** betinin fena olacağını gösterir.
- 3) **Kudüs Kongresinin** bağlıca gayesi gittikçe daha ziyade cereyana kapılmak, Hint müslümanlarına dinî bir galeyan vermek ve ehemmiyetleri azaltmakta olan **Şevket Ali** gibi reislere yeniden nüfus kazandırmak idi. Buna sadık ve mutî bir halife intihabı ilâve olunabilirse muvaffakiyet daha büyük olur.
- 4) Bazı Hint gazetelerinde kralın hilafete intihabı için münakaşa vardır. Geçen yaz sahibi buraya gelip külliyetli para almış olan Lahur'daki "Siyaset" gazetesi bunu şiddetle terviç ediyor ve **Pşavur'da** Nadir Şah namına halife unvanile hutbe okunmuş olduğunu **kânunuevvelde** yazıyor. Türkiye aleyhinde cümlelerde vardır. Halbuki İngiliz aleti diye maruf olan sahibi burada iken Sefarete gelmiş ve bütün propagandalara rağmen Hindistan'da ki nüfuzumuzun büyük olduğunu söylemişti.

030	10			203	385	20
-----	----	--	--	-----	-----	----

2

EK-10 Rauf Bey'in Hindistan seyahatinde yaptığı görüşmelerde Türkiye aleyhinde çalışmalarında bulunmadığı.

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti

İstihbarat Müdürlüğü

U. No. 45400

H. No. 1002

Lef

Ankara : 9-10-1933

Hulâsa :

435
12

Yüksek Başvekâlete

Rauf Beyin Hindistan'a vaki seyyahatinde Hint-İslâm teşkilâtile temas ve münasebatı hakkında ve Hindistan'da aleyhimizde gelişip gelişmediği hususunda tahkikat icrası Kâbil Büyük Elçiliğimize yazılmıştı.

Bu kerre mezkûr Büyük Elçilikten gelen 19/8/1933 tarihli ve 3456/74 sayılı tahriratta, Rauf Beyin Hindistan'a vaki seyyahati esnasında her kim ile temas etti ise Hükümetimiz aleyhine gelişmediği ve bilakis daima lehte idarei kalam edip Hükümeti Cumhuriyemizi her islâm memleketi için bir numunei terakki ve medeni olarak almak lüzumunu ileri sürdüğü tahkik edilmiştir, denilmektedir.

Arz olunur, Efendim Hâzretleri.

H.N.

Hariciye V. Vekili n.
Kâtibi Umumi
Büyük Elçi

M. M. M.

Takdim
10-10-1933

Rauf 10.10.33

Riyaseticümhur kâtibi Umumiliğine de yazılmıştır.

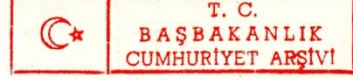
030	10			258	936	12
-----	----	--	--	-----	-----	----

1 - Cevabî muharrerata hangi daire ve şube ifadesile yazıldığıнын ve umumî ve hususî numaralarının derci mercutür.

EK-11 Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları için Hindistan'dan alınacak çelik levhaların
2/7005 sayılı Genel İthalat Rejimi Kararnamesi'nden istinaden yurda sokulması.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

7835

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları müteahhidi H. A. Brassert and Co. Ltd. tarafından Hindistandan getirilmesi istenilen 25 bin İngiliz lirası kıymetindeki Çelik levhaların, bedelleri H. A. Brassert and Co. Ltd. Firmasından Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları için İngiltereden getireceği malzemenin tediyesine mütedair Sümerbank ile aralarında mün'akit mukavelename hükümleri dahilinde ödenmek ve muayene gibi fennî tesellüm şartları Sümerbank ile mezkûr Firma arasında tekarrur ettirilmek üzere 2/7005 sayılı Genel ithalat rejimi kararnamesinin 4 üncü maddesi hükümlerinden istisnaen ve bir defaya mahsus olmak üzere memlekete sokulmasına izin verilmesi; İktisat Vekilliğinin 29/II/937 tarih ve I39I9 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin II/I2/937 tarih ve 54244/2/I8087 sayılı mutalânamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince I5/I2/937 tarihinde onanmıştır.

I5/I2/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Beyaz

Ad. V.

B. Sarıca

M. M. V.

V. Özalp

Da. V

S. Kaya

Ha. V.

H. T. Atas

Ma. V.

E. Aygün

Mf. V.

S. Arkan

Na. V.

A. Çetinbaşoğlu

İk. V. ve Zr. V. V.

H. Kocak

S. İ. M. V.

Dr. H. Alcaçar

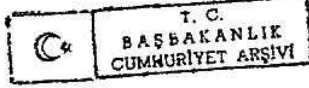
G. İ. V.

Rana Tuncel

Zr. V.

030 13 01 02 81 102 3

EK-12 Hindistan'da buldukları süre içerisinde verdikleri konferanslar ile Hindistan basınında yer bulan Halide Edip ve Rauf Bey'in konferanslarına dair, Hindistan basınından alıntılar.

85

"Bombay Chronicle"

26 İlkânun 1935

TÜRKİYE'NİN MÜBESSİLLERİNDEN MUSTAFA KEMAL, RAUF BEY VE HALİDE

EDİP .

BİR ETÜD .

M.Mucib'in "Hindustan Times" de çıkan bu yazısını aynen alıyoruz:

İki yıl evvel Rauf Beyin Hindistan'da bulunduğu sıralarda birisi, onun yanında, Hindistan'ın da Mustafa Kemal ayarında bir adam çıkarması temennisinde bulunmuştu. Bu sözü söyleyen adamın maksadı belki bu yüksek misafire bir komplimen yapmaktı; belki de söze başlamak için hiç bir mana kastetmeden bu cümleyi kullanmıştı. Fakat Rauf Bey birânbire parladı ve kendisi gibi ağır başlı ve nazik bir adaman beklenmeyen bir asabiyetle : "Affedersiniz ama Mustafa Kemal'i yalnız Türkiye çıkarabilirdi. " cevabını vermişti; ve bu sözünde çok haklı idi. Fakat doğrunu söylemek lazım gelirse, Mustafa Kemal'in adının yanında, yine yalnız Türkiye'nin yetiştirebileceği , daha bir çok adlar ilave edilme-lidir. Ve hiç şüphesiz bunlar arasında Rauf Bey ile Halide Edib'in adları en ön sırada gelir.

ESSİZ BİR ŞAHSİYET :

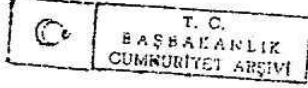
Türk'ü temsil eden bir adamın şahsiyeti cidden eşsizdir. O şahsın da gerbin ve şarkın bir çok vasıflarını birleştirmiş ve bizzat kendisinin de kolayca koparamıyacağı bağlarla her iki tarafa da bağlanmıştır. Garb'a doğru dönmüş olan, savaştan evvelki Rusya hemen hemen bütün hüviyetini, bütün itimadını, ve binaenâkeyh bütün karakterini kaybetmiş gibi idi. O zamanki Rus kendine Avrupa'lı derdi ve onu Paris yerine kendi memleketinde yaşamağa mecbur eden şey sadece ihtiyacıtı. Rusya'nın emperyalist siyaseti onu Asya'lı olan her şeye karşı siyasa ve kültür bakımından düşman etti ve her ne kadar söküp atılmıyacağı ve gizliyemiyeceği bazı ırkı vasıfları zaman zaman mukabil harekete geçen ve onun bütün gayretile oynadığı Avrupa'lı rolünü akseriya alt ederdise de, Büyük Petro'nun reformalarından sonra hiç bir Rus, kendi arzusuyle kendine şark'lı veya Asya'lı adını vermemiştir. Fakat Türk'ün vaziyeti böyle değildir. Türk'ün, daima canlı bir nüfuz ve tesiri olan dini, onu şark'a bağlıyordu. Siyasal görüşü de öyle değil miydi? Ne gibi hatalar yapmış olursa olsun hiç bir zaman Avrupa'lı olduğu hissini uyandıramamıştı. Ve heyat tarzını ne kadar değiştirmiş ve konfor ve lüks standartlarını ne kadar yükseltmiş ise de şark'a ait her şeyden nefret eder vaziyete girememişti. Garp'lı ulusların düşmanlığı ve şark ile yakından teması Türk'ü ne Garp'lı ve ne de Şark'lı olmanın bir şahsiyette devam etmeğe mecbur etmişti. Bu şahsiyet sadece Türk'e aitti ve ona başka bir ad verilemezdi .

Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Halide Edip bu Türk tipinin birer örnekleridir. Rauf Bey Türk askerinin en mükemmel bir mümnesi- dir . Mütevazı, nazik, barıgçı, merhametli ve hata yapmamak için cebri nefis eden ve galeyana gelince sert, bökülmez, cesaret mucizeleri yaratmağa muktedir ve akıllara hayret verecek decerada gözü pek olan bir asker.

030 10 84 554 10

EK-12 Hindistan'da buldukları süre içerisinde verdikleri konferanslar ile Hindistan basınında yer bulan Halide Edip ve Rauf Bey'in konferanslarına dair, Hindistan basınından alıntılar. "(Devam)"

- 2 -

Halide Edip aynı vasıfları hayatın başka bir adamında göstermiş bir Türk kadınıdır . Normal hayatında zayıf, çekingen, gösterişsiz ve ev hayatına şefkat ve saygı besleyen bu kadının zaman zaman beden günündeki eksikliğini ruhundaki kuvvetle tamamlıyarak, başkalarına yol gösteren katı yürekli, heyecanlı ve karşısına durulmaz bir şahsiyet olduğu görülmüştür. Fakat Halide Edip daha fazlasını da yapabilir. Onda, intibahlarını aldıktan sonra onları şahsı tecrübelerinin canlılığı ve kuvvetiyle ifade edebilen bir artist istidadı vardır . Her hangi bir meselenin bir tarafını ne kadar giddetle iltizam ederse etsin, yine her iki tarafı da bitarafane görebilecek kudrete sahiptir. Bunlara ilaveten onda, artistlerde nadiren bulunan bir diğer vasıf daha vardır ki o da her türlü garaz ne nefretten arı olarak bir ülkü uğrunda idealizm ve imanla bütün gayretini sarfederek çalışmaktır . Alt etmek ve ezme arzusuyla bir düşmanla öküncüye kadar çarpışmak ve buna rağmen temiz bir kalp taşımak ancak Türk'e has bir vasıftır . Halide Edib'in şahsiyetinde ve karakterinde en göze çarpan husus igte budur . O, derin bir muhabbetle sevebilir, durmadan çalışabilir ve istirahat lüzumu duymadan çarpışabilir. -Fakat hiç bir zamanşkin ve nefret hisleri taşıyamaz- .

TALİİN DOĞURDUĞU ADAM :

de
Mustafa Kemal/bu asil vasıflardan hiç biri yoktur. Vekia onun cesareti en yılmaz Türk askerlerine bile örnek olmuştur. Gelibolu'da Türk siperlerinin önünde kulağının dibinden mermiler vızıldar ve yanı başında obüsler patlarken o, sükunet içinde sigarasını içerdi. Fakat eğer Onun cesareti bir harika ise hissizliği de ondan aşağı kalmaz . Hem cinslerinin akibeti için sırtında vicdan yükü taşıyan her hangi bir kimsenin tereddüde düşeceği ve asabiyete kapılacağı işlerde O, sükunetle düşünür, kararını verir ve sarılmasız bir metanetle harekete geçer . Kendi nazarında kendisini, başkalarını sevmek ve onlara hizmet etmek için yaratılmış bir adam olarak görüyor ; fakat aynı zamanda başkalarının da kendisine itaat ve hizmet etmesini kati olarak lazım görüyor. Kısaca dünyanın kendisi için yaratıldığını sanan, taliin doğurduğu bir adamdır . Mustafa Kemal'de bir buhran anında bir cumhuriyetin başına, hudutsuz imtiyazlarla kendisini bir diktatör olarak geçirtecek bir istidat ve kudret vardır . Esasen O, ya bir diktatör olabilir ve yahut hiç bir şey olamaz . O hüküm sürebilir, emir verebilir, fakat teğriki messi edemez . O bir devlet kurtarabilir, fakat dışarıda siyasal bir kütleye hayat veremez . Her şey Onun karakterine ve onun arzusuna uygun olarak kurulmuştur, binaenaleyh bütün bunlar O yaşadıkça yaşayacaktır . Ondan sonra her şeyin yeniden kurulması lazım gelecektir. Devletler daima, onları kuranlardan daha çok yaşarlar . Ve taliin doğurduğu adamın ölmesiyle bütün bir alemin de batması gerekmez .

030 10 84 554 10

3

EK-12 Hindistan'da buldukları süre içerisinde verdikleri konferanslar ile Hindistan basınında yer bulan Halide Edip ve Rauf Bey'in konferanslarına dair, Hindistan basınından alıntılar. "(Devam)"

- 3 -

DEMİR KADAR METİN :

Türkiye'yi kurtaranın Mustafa Kemal'in demir eli olduğundan hiç bir zaman şüphe edilemez . Teşebbüsü bir az eksik, planı bir az karışık, ve kararları ile emirleri bir az tereddütlü olsaydı, her şey mahvolabilirdi. Nasyonalistler arasında hiç bir kumandan bu felâketli mağlubiyeti Mustafa Kemal gibi kati bir zaferle çeviremezdi. Fakat Rauf Bey veyahut Gazi Osman Paşa tipinde bir Türk bütün bir bağarıklarını unuttur, ve buna mukabil mükafat istemeye kalkmazdı . Hatta kendisini zorla mükafatlandırmışa kalksalar dahi, bu mükafatı zabitlerle askerleri arasında paylaştırır ve kendisi için ancak mütevazı bir nefer payı alırdı . Mustafa Kemal, bir köyün hodbin bir mütegalibesi gibi, köylülerin müsterek sailerile elde edilen mahsulü kendi ambarına doldurmuş ve bu mahsulü kendi hesabına satmaktadır . Ulusal zaferin bütün gerefini kendi şahsında toplamak için durup dinlenmeden çalışmış ve yurdun kurtuluş işinde, kendi talepleri olmadan birer geref hissesi almaları muhtemel olanların hepsini bir sürü iftiralarla yıkmıştır.

TAMAMİLE MODERN :

Eğer Rauf Beyin tok gözlü tevazuu, Halide Edip'in insanîyet idealizmi ve bu kısa , fakat heyecanlı devrenin tanımış şahsiyetlerini karakterize eden halkın kuvvetli sedakatı hakiki Türk'ü gösteriyorsa Mustafa Kemal Türk'ü temsil etmekten ne kadar uzak kalıyor ... Melodrama mütemayil bir muharrir Mustafa Kemal'i "Bozkurt" olarak tasvir etmiş ve onun kendi tipinden olan ecdadının cengizhan'a ve Bozkurt'un kanlı gözleriyle korkunç ulumalarından dolayı lanetleme edilmiş olan ülkelere dayandığını iddia etmişti. Fakat modern Türk'ü eski tarafa bağlamak haksız ve yanlış bir hareket olur. Bu ikisi arasında müsterek hiç bir şey yoktur. Mustafa Kemal'e istilacı ve vahşi tipe dönmek istiyen bir adam nazarıyla bakmak yanlışdır . O, Türk'lüğü benimsemiş ve tamamiyle modern bir adamdır .

Mustafa Kemal ile Rauf Bey arasında en bariz fark muhitlerine karşı gösterdikleri reaksiyondadır . Rauf Bey, alıcansızlığı ve mertliği fitridir ; bazı gereitin doğurduğu ve şartların ortadan kalkmasıyla yok olacak soysal bir vasıf değildir. Onun tayneti, kendi varlığı uğrunda, hatta ondan daha yüksek tuttuğu vatanının gerefini koruma uğrunda mücadeleye giriştiği sıralarda da değişmemiştir . Hayat ve serbeti mücadelesi onun muvaffakiyetle bağardığı işlerdir . Bir az zayıf bir bünye bu müthiş yükün altında çöker ve yahut büsbütün kaybolup giderdir . Fakat Rauf Bey bu mücadeleden evel mütehakim değildi; Onun sonr da mütehakim olmadı. O müdafesi nefis uğrunda nemnidane çarpıştı; O Türk'ün en asil, en alıcenap ve en mert varlığı olan fazilet, tahammül ve barış sevgisi uğrunda çarpıştı .

Mustafa Kemal mücadeleye girişmeden evel de egoist idi; mücadeleden sonra daha egoist oldu .Zafer, onda bulunan beğeri faziletlerle Türk'ün ulusal vasfı olan mertlik, tahammül, itimat, yabancıya hürmet ve komşu hakkına riayet duygularını kökünden söküp atmıştır .

030 10 84 554 10

4

EK-12 Hindistan'da buldukları süre içerisinde verdikleri konferanslar ile Hindistan basınında yer bulan Halide Edip ve Rauf Bey'in konferanslarına dair, Hindistan basınından alıntılar. "(Devam)"

- 4 -				196	
T. C.		BAŞBAKANLIK		Cİ 1000	
CUMHURİYET ARŞIVI					

Bir panik içinde kalan Türk, bu vasıfları birden attı. Hatta hakiki bir tehlike olmadığı zamanlarda bile mevhum korkularla kitallere girişti. İyi huylu olarak tanınmış olan Türk, zaman zaman mütehakim oldu.

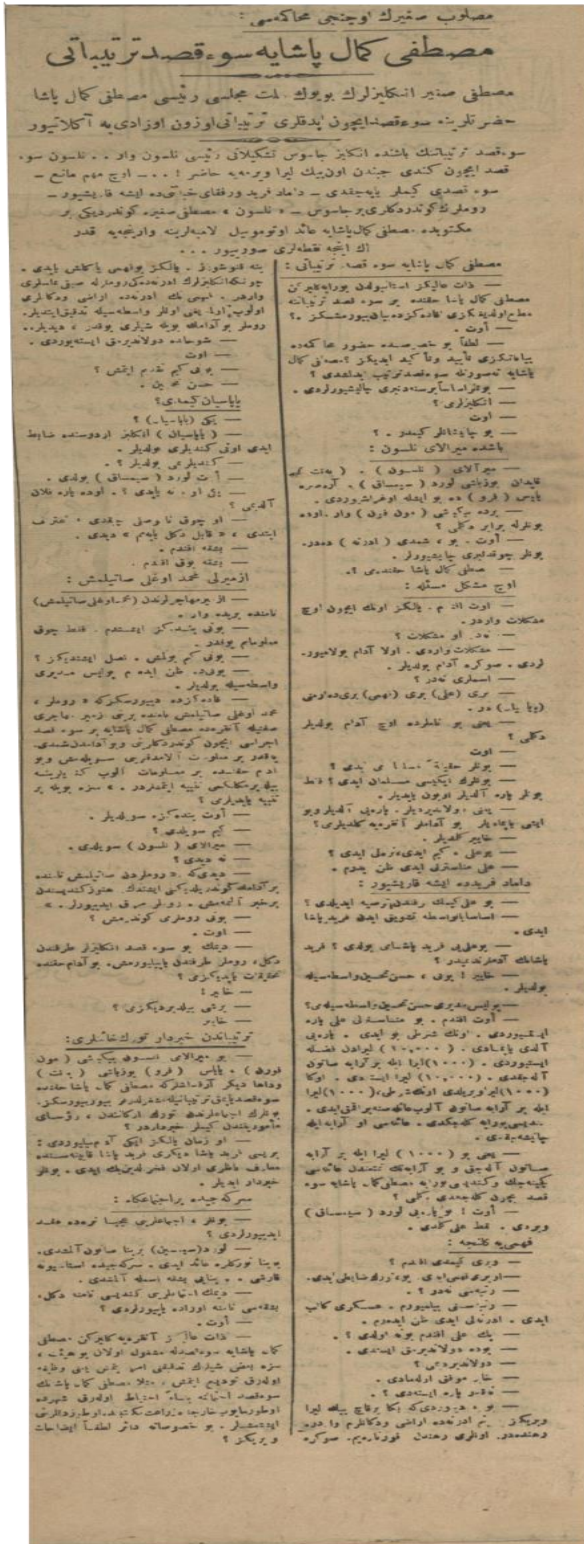
Mustafa Kemal bu şiddetli tahakkümün timselidir. O, maddi varlığı için döğüşen, mütecaviz, merhametsiz, yırtıcı ve müstakildir. Ve şereflili bir varlık hakkının önüne çıkacak hiç bir kültür ve beşer kıymetini tanımamağa azmetmiş olan Türk'tür .

İSTİKBALİN TÜRK'LERİ :

Fakat kültür ideallerinin onun dimaında yarattığı füsün bakımından Mustafa Kemal tam bir Türk'tür. Onun huyu, kendisini korumak için, etrafına bakınmadan körü körüne yumruk salmasıdır . Fakat maddi varlık ve nefsanî zevklere düşkünlüğü yoktur. Binaenaleyh Türkiye'yi o kadar katli ve tam bir şekilde garplılaştırdı ki bütün tereddütler ve fikir ihtilafları kıymetsiz eşya gibi bir tarafa atıldı . Fakat hayat ve istikbal'e ait değişiklikler böyle istipdat ve tahakküm kanunlarıyla elde edilirse , onlar ancak sathî olabilir. ve ancak sathî şeylerin yaşayabileceği kadar yaşar . Halide Edibe Rauf Bey de garplılaşmış türk'lerdir, fakat onların zevkleri, itiyatları ve idealleri doğustandır; onların kültürü kendi varlıklarının birer parçasıdır . Onun için beka bulacak olan Türk, Mustafa Kemal'in emrile ortaya çıkarılan garplılaşmış Türk değil, yukarıda tarifini yaptığımız Türk'tür.

Bur Türk'ün insanlığı, ırk ihtilaflarında yüzlerce acı tecrübeler geçirmiş, onun masyonalizmi daima suni hudutların ilerisine doğru tevecüh etmiş, onun liberalizmi, tahammülü ve mertliği İstanbul'un mabetlerinin, kiliselerinin ve camilerinin gölgeleri altında geçirilen yüzlerce yıllık müsterek bir hayatın mahsulü olarak ortaya çıkmıştır . Mazinin hakiki Türk'ü O'dur; İstikbalin Türk'ü de yine O olacaktır .

030	10			86	554	10
-----	----	--	--	----	-----	----

تورکيه «ايش بانقه سي» نك اساساتي

جهول بك افندي بانق نك نظام اساسي وصورت

تکلی مخنده مفصل معلومات لطف بو بور مستلدر

بانه ، اعمار و اسكان و كالتدو استعنا
 الين اوزير سيني جلال بك افنديك بر تاج
 كوتخيري و توركي ايش بانقي ، ن جان
 استحضارات ايله مشغول ايليني و بو كوتكي
 استخمنده باقنده نظام اساسي وصورت
 تكلي جده دها لطف معلومات و برجهانمزي
 درديك استخمنده بوشدق
 دورق باق جلدده تفصيلات آتقي اوزره
 كنديليري زارت ايلين بر جهرمته بولاي بك
 افندي صراحت و ايلين مولوماتيه بولاي ايليك
 برجهان آي ايشان لطف ايلالورد :

— ن اوزره قوري توركيه نك اتصاري
 ساجه دكوز قانقير چوقا ايشانلور دوز بوشمته
 واقصادي تقينات ايله دها چوق و كلكه كنگنه
 قامت كيتيرمقدور ، و بو مابنده ايش اولد
 كرتدش ، صورك زمانلورده شيدق ، بوغ ملي
 بر شركت بايليسنه دائر نظاماي سورمقلري
 زمان ن اولايه هم فكر اولورق و بوشمته باده
 هر دول فداكارلي كوزه آلدق ايله ايشلادق
 باقنده همكك ، لاسل اولسي هم سادي هم
 منوي برسوزنده عجل ايلديكدر . ن ششمه
 هج برش بنگه بوزوم .

بز برسوزوم ايرما سرمايه ايلو توكور ايش
 باقمي بايلور باق بايليس ايلو بوز باق نظامنا ،
 سنه ۲ هج مابنده كورده ، شركته لاسلادق
 اولامل انوم باق مصلحتنه ، آتيا : كامه تقينات
 زوايه ، سابعه ، سمنته و اوزر قانه ، آتيا
 هر دول ايش اولوزده امد حاصل اعمل و با
 تمارك و عمل انوم انسان درجهده و ايلسي
 و بوشمات ايلور شركت آتيس ، و ايلسي
 بانوم مصلحت مجارمك ايلسي كي بوشمات
 كرك كندق نام و سابعه و كرك بر و ايلسي
 مؤسسات ايله اشتراك و باق كاله مؤسسات
 مذ كورده نام و سابعه درجهده و ايلسي ايلديكدر
 باقدهور .

شركته صاكري آقره اولمقدور و عجل

اداره نك فريكه و كنگنه و عهده اخيره ده
 شيد و آتته كفايت و عهده اولمقدور
 ايلور اولمقدور .
 شركته نك دواي سورت لطفه ده تكلي
 تاريخدين ايلور ايلي سمنور :

شركته سرمايه سي ، اولور لي اي بوز بك
 حصه نسيم اولق اوزره بر مياوون ايلور .
 حصه سندنق نام هر بوز بك سابعه حصه
 اولمقدور باق اساساتك زي حاصل اولدق
 زمان ايله باشلاق مصلحتي حاكم بولمقدور
 حذرا باق باقده و عهده حوسنه فريكه
 برسمايه اوچ تنه ايلق اولمقدور
 هر تورك و عهده نك ايلور ايلديكدر
 قدر حصه آتيلور . حصه لور اولور بوشم
 اولمقدور . بوز حصه آتيا بر دوس
 اولمقدور .

شركته جي ايل طوز دانومرك حقت
 [دواي ايلسي حصه نك بيلص سمنمقدور]

عيس جمهوره حضر تاري

بايللور بر اي كوت خيرات ايلور بوزمقدور
 و بايست جمهور باش لاشمقدور ؛
 ديس جمهور حضر تاري بايرامك
 برنجي كوني اولك دن صوركه
 ساعت (۳) دن ساعت (۵) قدر
 آرزو بيوان ذواتك تبريكاتي
 چاك قادهكي كوشكارنده قبول
 بوزمقدور .

EK-16 Hilal-i Ahmer Salnamesi.

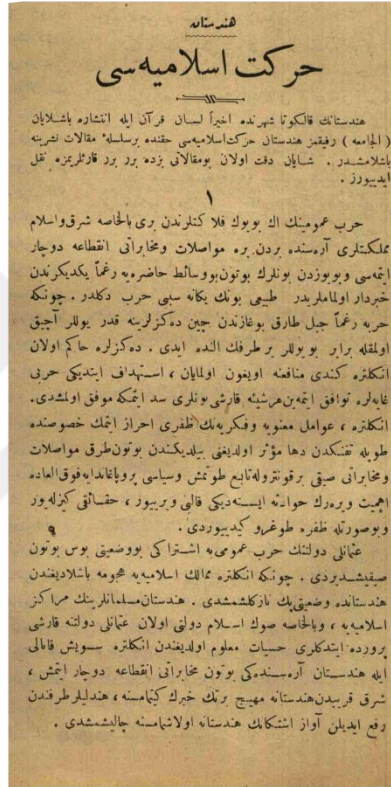

Kangren olan bacağı kesilmesi için testerenin dahi bulunmadığının anlatıldığı bölüm.

EK-18 Ulus 27 Kasım 1938 tarihli haber.

حاکمیت ملیه

دو فرقه ده، خلافت، شرعیه و اوقاف و ارکان حربیه و کاتلرینک الغاسی تقرر الیه دی

بواج مهم تکلیف قانونی اوزرنده اوند ساعتمک برینا گره بر غا مهم اعتراضات سر ایدله سه و تقرر برلک تکلیف و عرضه علمائ بر و اولشلورده تکلیف قانونی بر لوگنی کلسده کسب قانونیت ایدر جگر

دو فرقه ده، خلافت، شرعیه و اوقاف و ارکان حربیه و کاتلرینک الغاسی تقرر الیه دی

بواج مهم تکلیف قانونی اوزرنده اوند ساعتمک برینا گره بر غا مهم اعتراضات سر ایدله سه و تقرر برلک تکلیف و عرضه علمائ بر و اولشلورده تکلیف قانونی بر لوگنی کلسده کسب قانونیت ایدر جگر

دو فرقه ده، خلافت، شرعیه و اوقاف و ارکان حربیه و کاتلرینک الغاسی تقرر الیه دی

بواج مهم تکلیف قانونی اوزرنده اوند ساعتمک برینا گره بر غا مهم اعتراضات سر ایدله سه و تقرر برلک تکلیف و عرضه علمائ بر و اولشلورده تکلیف قانونی بر لوگنی کلسده کسب قانونیت ایدر جگر

روزنامه

عدد ۱۳۴۲

آقره ۲۶ رجب ۱۳۴۲

۳ مارس ۱۹۲۴

پانزدهمین سالگرد آقره

اداره مصلحت

بازار آقره

روزنامه

عدد ۱۳۴۲

آقره ۲۶ رجب ۱۳۴۲

۳ مارس ۱۹۲۴

پانزدهمین سالگرد آقره

بازار آقره

روزنامه

عدد ۱۳۴۲

آقره ۲۶ رجب ۱۳۴۲

۳ مارس ۱۹۲۴

پانزدهمین سالگرد آقره

تورکیه - آلمانیا محادنت معاهده سی

مذاکرات ختام بولد یقنده بوکونه اعضا ایدر جگر

آلمانین سکومندر ایپر فرخاندت مدهامسی عقد ایلمک اولورده برهته بیلی شهرنمه بولقنده اولران آلمان سرخین موبیل قرائت و مستشاری هوللایین ایلیشیلدی ایدرکده اولران مذاکره دولتی سورا ایتمده قایمه بریتیشیه زبط ایلمشدر

و کاتلرینک مستشار توفیق کال و ساریق مشاری منیر تکلیف انشرا کیه انشرا اولران اولران معاهدتمده معادلت کله سامل اولدیلدین بوگون خارجه و کاتلرینک انشرا تمایلی ایدر جگر

مذکرات ختام بولد یقنده بوکونه اعضا ایدر جگر

آلمانین سکومندر ایپر فرخاندت مدهامسی عقد ایلمک اولورده برهته بیلی شهرنمه بولقنده اولران آلمان سرخین موبیل قرائت و مستشاری هوللایین ایلیشیلدی ایدرکده اولران مذاکره دولتی سورا ایتمده قایمه بریتیشیه زبط ایلمشدر

و کاتلرینک مستشار توفیق کال و ساریق مشاری منیر تکلیف انشرا کیه انشرا اولران اولران معاهدتمده معادلت کله سامل اولدیلدین بوگون خارجه و کاتلرینک انشرا تمایلی ایدر جگر

باقه ایله

باقه ایله

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

مذکرات ختام بولد یقنده بوکونه اعضا ایدر جگر

آلمانین سکومندر ایپر فرخاندت مدهامسی عقد ایلمک اولورده برهته بیلی شهرنمه بولقنده اولران آلمان سرخین موبیل قرائت و مستشاری هوللایین ایلیشیلدی ایدرکده اولران مذاکره دولتی سورا ایتمده قایمه بریتیشیه زبط ایلمشدر

و کاتلرینک مستشار توفیق کال و ساریق مشاری منیر تکلیف انشرا کیه انشرا اولران اولران معاهدتمده معادلت کله سامل اولدیلدین بوگون خارجه و کاتلرینک انشرا تمایلی ایدر جگر

باقه ایله

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

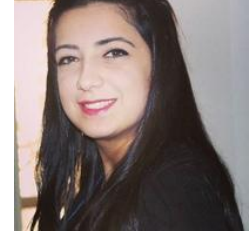
۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

۱۳۳۵ سنه قده خمر ایلدین و اولوشورده نخل ایلدین

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı :YAYLAGÜL, Gamze
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 10.10.1995, Arguvan/Malatya
Medeni hali : Bekar
Telefon : 05455397698
Faks : -
e-mail : gamzeyayla44@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	Anadolu Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi	28.06.2017
Lise	Şehit Cengiz Sarıbaş Anadolu Lisesi	14.06.2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-2020	Sofuoğlu İlköğretim Okulu	Gölge Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Yaylagül, G. "Halifeliğin Kaldırılmasının Hindistan Müslümanlarına ve Türk Basınına Yansıması". Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Şubat 2020.

Yaylagül, G. "Casusluk Faaliyetleri Kapsamında Mustafa Sagir ve Mustafa Kemal

Paşa'ya Suikast Girişimi". Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu, 24-25 Haziran 2020.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..